

І НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

**МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ІНТЕГРАЦІЯ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ ЯК
МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ**

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

*24–25 квітня 2020 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2020

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
М43

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

**М43 Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як
механізм ефективного розвитку:** Матеріали II Міжнародної науково-практичної
конференції (м. Київ, 24–25 квітня 2020 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»;
Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО
«Інститут інноваційної освіти», 2020. – 272 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Нємкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2020
© Інститут інноваційної освіти, 2020
© Друк ФОП Москвін А.А., 2020

Підписано до друку 04.05.2020. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 15,81.
Зам. № 0405/20-7. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Copy Art».
69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

¹ Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567;
п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої
діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

Т.І. Вільховченко,

старший викладач кафедри хореографії
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ІСТОРИКО-ПОБУТОВИЙ ТАНЕЦЬ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Мистецтво хореографії має багатовікову історію розвитку. Основою його походження є непереборне прагнення людини до ритмічного руху, потреба виразити свої емоції засобами пластики, гармонійно пов'язуючи рух і музику. Історико-побутовий танець, як самостійна частина хореографічного мистецтва, тісно пов'язаний з іншими видами танцю, із загальним процесом розвитку хореографії. Доторкаючись до історії тієї або іншої епохи в розвитку людства, ми хочемо якнайближче та найяскравіше познайомитися зі звичаями кожної з них. У цьому пізнанні важлива роль належить побутовому танцю. Історико-побутовий танець пройшов тривалий шлях розвитку, перш ніж стати дисципліною, що вивчається у школах мистецтв, хореографічних школах, коледжах, вищих навчальних закладах культури і мистецтв. Витоки створення, шляхи подальшого розвитку історико-побутового танцю і в якості навчальної дисципліни, і в якості важливого виду мистецтва – все це потребує більш пильного та детального вивчення. Незважаючи на важливість цієї дисципліни, історико-побутовий танець на сьогодні залишається мало вивченим з наукової точки зору педагогіки, психології, історії, мистецтвознавства. Мета статті – проаналізувати та узагальнити питання щодо місця і значення історико-побутового танцю у процесі професійної підготовки хореографів. Отже, тема яка розглядається у даній статті, є на наш погляд, актуальною.

Сучасної літератури з історико-побутового танцю не так багато. Питання щодо розвитку історико-побутового танцю розглядалися у працях відомих теоретиків та істориків балетного мистецтва: Л. Блок, В. Ванслова, Ю. Слонимського, Р. Захарова, В. Красовської. Але, як і раніше, основною працею з його вивчення залишається книга М.В. Васильєвої-Рождественської «Історико-побутовий танець». Її дослідження є цінним внеском у хореографічну науку, підсумком багаторічної кропіткої праці вченого і

педагога. У книзі автором відтворені живі картини й зразки танцювальної культури минулого, подане чітке розмежування народної й придворної, салонної хореографії. У результаті тривалої роботи авторів вдалося зібрати відомості про перші варіанти багатьох побутових танців.

У кожен історичний період створювалися свої керівництва, посібники, монографії, присвячені побутовому танцю. У першу чергу, потрібно назвати класичну працю Туано Арбо «Орхезографія», написано у XVI ст. великий інтерес викликають також книги з хореографії італійських авторів: Фабріціо Карозо і Чезаре Негрі, де вони змальовують стан техніки танців на рубежі XVI–XVII ст. Значним внеском у розвиток теорії танцю є праці Фельє, Пекура, Рамо. Першою книгою, що належить російському авторові, є «Танцювальний вчитель» І. Кускова, яка повністю присвячена менуету. Автори більш пізньої епохи також відтворили свій досвід у підручниках, самовчителях, посібниках. Цікавими є праці Г. Тауберта, Ж. Дера, А. Червинського, Л. Петровського, А. Чистякова, Н. Гавликовського, А. Цорна, Н. Івановського.

Нажаль, істотним недоліком багатьох посібників с танцю є відсутність наукової системи. У них проглядається тенденція висвітлювати винятково танці своєї епохи [1]. Її ми бачимо в книгах Ф. Карозо та Чезаре Негрі, де величезне місто приділяється опису манери поведінки й техніці реверансу. У солідному керівництві Рамо так само відображені танці однієї епохи. Істотний недолік багатьох керівництв XIX та початку XX століття – відсутність наукової системи в періодизації й класифікації танцювальних форм, без чого не можливо збагнути історико-побутовий танець. Навіть професійні й досвідчені автори приділяли цьому мало уваги. Вони не приховували, що, передаючи свій досвід, популяризують танці найбільш модні, минаючи історичний процес розвитку з усіма його труднощами та протиріччями А. Цорн, автор «Граматики танцювального мистецтва і хореографії», відомий великими пізнаннями й педагогічним талантом, у своїй роботі виходив з власного досвіду, викладав матеріал у тій послідовності, в якій він вивчався у нього на уроках. Педагогічні прийоми, вироблені Цорном – найцінніша частина його праці. Що до танців, він, як і багато його сучасників, обмежив себе лише бальним репертуаром XVIII–XIX сторіччя. Автор першого радянського дослідження з бального танцю Н. Івановський справедливо вказував, що в побутовій хореографії минулого відбиті смаки різних соціальних прошарків, різних класів – від королівської родини й придворного оточення до порівняно демократичних груп міського населення. Класифікація бальних танців за цими ознаками надзвичайно складна, тому що всюди одній ті самі танці служили різним соціальним групам, будучи ними відповідно пристосовані [2]. Н. Івановський навів у своїй роботі найбільш відомі зразки різних епох, розташувавши їх у суворо хронологічному порядку.

Стиль побутової хореографії багато в чому визначається умовами життя людей, мораллю й етикетом суспільства. Особливо яскраво зразки поведінки, взаємин між людьми являє нам саме хореографія різноманітних історичних епох, кожна з яких має свої танці. Так, наприклад, у XVII ст. французький двір відрізняється витонченими, вишуканими манерами завдяки саме танцю. В епоху Відродження танцю та його опануванню приділяється величезне значення. В усіх прошарках суспільства викладають «майстри танцю» й ті, котрим вдалося затвердитися в аристократичних колах при дворі, користуються великою пошаною. Так, наприклад, учитель танців Людовіка XIV одержує право носити шпагу, що є прерогативою дворянина [3].

Вивчення зразків історико-побутового танцю розширює, також, наші загальні історичні знання відомостями про історію костюму й зачіски, стосунків між чоловіком і жінкою допомагає створити емоційно-художній образ епохи. З моменту свого виникнення й до сьогодні побутовий танець тісно пов'язаний зі сценічною практикою. Більшість побутових танців XVI–XVII ст., з'являлися на сценічних підмостках, а, деякі з них затримувалися в професійному театрі на багато десятиріч. У XVIII ст. побутова хореографія нараховувала величезну кількість зразків. Техніка танців у цей період була складною, особливо це стосується гавоту та менуету рухи яких міцно увійшли у лексику класичного танцю [4]. З розквітом романтичного балету сценічна хореографія остаточно відокремлюється від побутової.

Хореографічна лексика балетних вистав міцно пов'язана з історико-побутовим танцем. Майже у всіх балетах класичної спадщини є епізоди й сцени, де головним виразним засобом став саме історико-побутовий танець. В таких балетах як «Лебедине озеро», «Спляча красуня», «Попелюшка» «Ромео і Джульєтта» історичний танець є чудовим засобом образної характеристики персонажів. До історичного танцю та його лексики звертаються також і хореографи сучасності, які працюють у різноманітних стилях. Більш ніж півсторіччя на світовій сцені йде «Павана Мавра» – найбільш відома робота Хосе Лимона, видатного американського хореографа, чиє мистецтво стало яскравою сторінкою в історії танцю модерн. Жанровою основою балету є середньовічна павана. Хосе Лимон пропонує стародавню павану в стилі американського танцю модерн. Хореограф навмисно загострює риси експансивності, властиві павані. У якості іншого прикладу можна звернутися до творчості видатного танцюриста й хореографа Рудольфа Нурієва. Невтомний експериментатор у всьому: чи то класика, чи то модерн, чи то мюзикл, він також звертався у своїй творчості до побутового танцю. Здавалося б, історичний танець – не зовсім його галузь, однак, у танцю. Акцент у цій роботі зроблений на філософію жести, на характерність образів і значення пози. Наступний приклад, де хореограф звертається до історико-побутового танцю – одна з останніх робіт Ролана Петі, видатного балетмейстера сучасності. Ще в 1978

році Р. Петі поставив балет «Пікова дама», а у 2002 для вечора своїх балетів у Большому театрі в Москві, він повернувся до пушкінської повісті. У балеті перша зустріч Германа й Лізи – їх дует, поставлений у стилі менуету [5]. Таким чином, історико-побутовий танець й сьогодні залишається необхідним засобом для відтворення на сцені картин минулих епох.

Отже, вивчення історико-побутового танцю, на наш погляд, має важливе значення, як для майбутніх балетмейстерів-постановників так і для викладачів хореографічних дисциплін. Вивчаючи найбільш типові форми історичного танцю, його елементи, манеру виконання, хореографи збагачують свій творчий потенціал. І, хоча зараз немає потреби в деталях відтворювати бальний репертуар, вивчення раніше існуючих різноманітних форм, є необхідним. Ритми, фігури, пластичні прийоми вальсу, польки, захоплюючі, живі, витончені за формою рухи мазурки можуть багато підказати, направити думку балетмейстера-постановника.[1].

Складаючи композиції за мотивами історичних танців, необхідно приділяти особливу увагу їх смислового змісту. Робота педагога хореографа, що займається історичними танцями, буде успішною й цікавою тільки в тому випадку, якщо він приймає їх не у вигляді абстрактних схем, а відчуває й розуміє живу, образну мову минулих епох. Найважчим у історико-побутовому танці є відтворення манери, стилю і в цьому дуже велика роль належить музиці. Правильно обрана музика може підказати характер і манеру виконання танцю. «Вдалий вибір мотивів-настільки ж істотна частина танцю, як добір слів і зворотів мови» [6]. Для того, щоб відтворити танці минулих епох, необхідно також ретельно вивчати літературні джерела й твори образотворчого мистецтва. Про це говорив ще Новер: «Я бажав би, добродію, з метою успішного розвитку мого мистецтва, щоб ті, які себе призначають для танців і створення дієвих балетів, йшли шляхом, яким я пройшов. Нехай вони зрозуміють, у решті решт, що без любовного вивчення вишуканих мистецтв вони зможуть створювати тільки недосконалі творіння, позбавлені смаку грації, вишуканості та в той же час змісту...» [6]. У ХХІ ст. техніки різних стильових напрямків і форм сучасного танцю активно використовуються у навчальному процесі при підготовці артистів балету, балетмейстерів, викладачів хореографії. Тим не менш, знання історико-побутової хореографії, її теоретичних та практичних засад не втрачають свого значення й сьогодні.

Отже, історико-побутовий танець пройшов тривалий шлях розвитку, перш ніж стати дисципліною, що вивчається у навчальних закладах культури та мистецтв і залишається важливою справою в наш стрімкий час.

Список використаних джерел

1. Эльяш Н. Образы танца. – М., 1970.
2. Ивановский Н.П. Бальный танец XVI–XIX ст. С.-П., Планета музыки. 2017.
3. Блок Л.Д. Классический танец. История и современность. – Н., 1987.
4. Васильева-Рождественская Н.М. Историко-бытовой танец. – М., 1987.
5. Новерр Ж.-Ж. Письма о танце. – М., 1965.
6. Журнал Балет. 2002. – №1.

О.М. Вознюк,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки Львівської філії Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Інтеграція – загальний і багатогранний процес встановлення зв'язків між інформацією, знаннями, науками, а також забезпечення їх цілісності та єдиної структури.

Серед ступенів інтеграції розрізняють предметну (між об'єктами дослідження чи складними проблемами), проблемну (між методами дослідження); горизонтальну (у природничих науках) і вертикальну (між групами наук) інтеграцію [1, с. 53–55].

У технічних університетах, як правило, викладається багато гуманітарних предметів з малою кількістю годин виділених на кожен із цих предметів, що веде до фрагментарності гуманітарних знань. У зв'язку з цим недостатньо реалізується основна ідея гуманізації технічної освіти, а саме – формування цілісної системи гуманітарних знань як основи загальної і професійної культури сучасного фахівця.

Розробки щодо гуманітарної підготовки студентів вищих навчальних закладів зустрічаємо у працях таких науковців, а саме: формування загальної та професійної культури фахівця (Г.О. Балл), культурологічні аспекти підготовки фахівця (В.П. Андрущенко, О.Л. Шевнюк), формування мовленнєвої культури інженера (Л. В. Барановська), питання психологічної та педагогічної підготовки інженера (О.В. Винославська, Л.О. Кизименко, В.А. Козаков, М.В. Фоміна) та інші.

У сучасній освіті особливо важливу роль відіграє принцип інтеграції змісту освіти, тобто представлення взаємозв'язків й залежностей, які існують між різними навчальними курсами. Це сприяє цілісному баченню світу, природи, суспільних явищ та їх діалектики. Інтегративні зв'язки з позиції

конкретної професійної підготовки, не ламають структуру і специфіку кожного навчального курсу, а гармонійно поєднують їх в загальну систему знань, здібностей, навичок та ціннісних орієнтацій особистості. При цьому усуваються штучні демаркаційні рамки між традиційними, дуже вузько представленими навчальними предметами, а з'являються зв'язки і залежності між явищами, проблемами, процесами історичними і тематично-літературними, філософськими, суспільними, політичними, мистецькими тощо [4, с. 123].

Структурування гуманітарних знань на основі інтегративного підходу та формування на цій основі навчальних курсів базуються на оптимальному поєднанні вихідних елементів знань: як основ наук, як галузей практичних знань та об'єктних інтегрованих знань. Під час вивчення таких інтегрованих курсів студенти показали більш високий рівень виконання пропонованих завдань. Це пояснюється тим, що осмислення питань у їх органічному взаємозв'язку допомагає студентам глибше проникнути у сутність питання, зрозуміти поставлену проблему та дати більш ґрунтовну відповідь. Результати підтверджують гіпотезу про те, що показники знань у студентів, які засвоювали систему інтегрованих знань, відносно студентів, які вивчали ізольовані курси тих самих навчальних компонентів, є суттєво вищими.

Отримані результати можуть свідчити про дієвість використання інтегрованого курсу для збільшення ефективності вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах, що є одночасною складовою на формування професійної культури майбутнього фахівця.

Перспективи розвитку інтеграційних процесів «спрямовані на розвиток інтегральних парадигм професійної освіти, інтегративних процесів у педагогічних науках, інтегральність та інтеграцію педагогічних систем, мінімізацію кількості освітніх принципів, що сприятиме оптимізації навчально-виховного процесу у професійній підготовці фахівців усіх рівнів та розвитку педагогічної науки» [2, с. 211].

Вивчення інтегрованого гуманітарного курсу є більш ефективним, ніж ізольоване вивчення курсів історії, культури, риторики, філософії, української мови за професійним спрямуванням тощо у підготовці майбутніх фахівців залізничної галузі. З урахуванням завжди присутнього суб'єктивного чинника індивідуальності кожного студента у сприйнятті змісту гуманітарних знань, виявилось, що студенти експериментальних груп більш глибоко сприймають гуманітарні знання. Звичайно, таке використання можливе і за предметного підходу до структурування змісту навчання, однак при вивченні інтегрованого курсу у студентів формуються готовність до професійної компетентності, професійної культури, етики поведінки.

Інтеграція знань допомагає сформувати спеціальний професійний інтерес в межах обраної спеціальності і спеціалізації. І цей спеціальний науковий інтерес означає інтерес до творчої діяльності саме в цій площині

[3, с. 58].

Перевірка реалізації функцій інтеграції гуманітарних знань здійснювалась шляхом виявлення відповідного рівня знаннєвої бази у студентів технічних університетів: методологічної чи світоглядної, педагогічної, психологічної, культурологічної. Одночасно фіксувався рівень креативності студентів у результатах тестування. Результати показали, що реалізація функцій інтеграції гуманітарних знань безпосередньо позитивно впливає на рівень знань студентів та на розвиток їх креативності. Основними функціями педагогічного моніторингу навчальних досягнень студентів у процесі їх гуманітарної освіти виступають: інформаційна, яка виявляє результативність педагогічного процесу, забезпечує зворотній зв'язок, дозволяє аналізувати ефективність освітніх технологій викладання гуманітарних дисциплін; корекційна, яка спрямована на відстеження проміжних результатів вивчення інтегрованого курсу з метою визначення продуктивних корекційних індивідуально-зорієнтованих технологій; мотиваційна, яка підвищує зацікавлення студентів в активній участі у процесі навчання, стимулює поглиблене вивчення гуманітарних знань, самоаналіз й самооцінку результатів учіння; для викладача – створює настанову на дослідницьку діяльність, аналіз самого процесу навчання. Все це досить активно сприяє формуванню у майбутніх фахівців залізничної галузі професійної культури. Адже точні технічні знання в гармонії з талановитим поетичним словом сприятимуть вихованню не лише хороших фахівців, але й духовно багатих особистостей.

Таким чином, у ході експерименту виявлена доцільність формування системи інтегрованих знань з гуманітарних дисциплін студентів технічних університетів та ефективність вивчення змісту навчального матеріалу з культури, історії, української мови за професійним спрямуванням в єдиному інтегрованому курсі. Інтеграція пов'язаних між собою гуманітарних дисциплін з метою надання студентам комплексного розуміння оточуючого світу є одним з пріоритетних напрямків інноваційних освітніх технологій у ЗВО та прямим чинником на формування професійної культури.

Список використаних джерел

1. Іванчук М.Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: навч.-метод. посіб. Чернівці: Рута. 2001. 98 с.
2. Берулава М.Н. Теоретические основы интеграции образования. М. : Изд-во Совершенство. 1998. 192 с.
3. Козловський Ю.М. Інтеграційні процеси в професійній освіті: методологія, теорія, методики [Текст: монографія]. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2018. 420 с.
4. Козловська І.М., Пастирська І.Я. Інтеграція змісту гуманітарних та природничих дисциплін у підготовці фахівців технічного профілю. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2011. Випуск 2. С. 122-126.

Я.В. Волкова,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

науковий керівник: **В.В. Ворожбіт-Горбатюк,**

доктор педагогічних наук, професор кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки

Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ У КЛУБАХ ДЛЯ РАНЬОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ У ФІНЛЯНДІЇ

Ключові слова: дошкільні освіта, батьки, вихователі.

Розвиток держави та суспільства починається з інвестицій, які сприяють прогресу у галузі освіти, якісним педагогічним інноваціям. Навчальне середовище у дошкільній та загальній освіті має досить масштабний ресурс для удосконалення методів, моделей роботи педагогів. На сайті Національної ради освіти в новинах за 24.02.2020 р. в перспективі було виділення коштів на клубну діяльність школярів, позакласні заходи. Взагалі 9 млн євро для навчання у дошкільному віці та загальну освіту [1]. У зв'язку з всесвітнім становищем на сьогоднішній день, ми не знаходимо підтвердження цього повідомлення, але Міністерство освіти та культури на чолі з міністром освіти Лі Андерсоном продовжує експеримент безкоштовного навчання для дітей 5-річного віку. Кількість залучених муніципалітетів б'ють рекорди. Мета цього експерименту – залучити якомога більше дітей за для якісного раннього навчання, так як воно позитивно впливатиме на рівність у навчанні у майбутньому. Після випробувального періоду, що складається з трьох періодів, уряд планує впровадити 2-річну дошкільну школу. Зараз ця ідея на етапі розробки [5].

Вчителі та вихователі мають можливість розробляти навчальну програму самостійно.

Основним методом у навчанні раннього дитинства є педагогічна документація, вона допомагає планувати, реалізовувати, давати оцінку ранньому розвитку дитячої освіти. Її можна використовувати як для сімейного денного догляду так і в дитячих садках. Здійснюється індивідуальний підхід до дитини, враховуються її риси характеру, здібності, інтереси, досвід, навички та потреби. Всю необхідну інформацію вихователь отримує після бесіди з батьками дитини з метою досягнення її позитивного розвитку. Питання під час бесіди можуть бути такі: «Що знає дитина?», «Чого вона зараз вчиться? Які традиції, цінності має родина? Які методи та цілі виховання? Дитячі страхи та інше. Ця інформація враховується під час складання індивідуальної програми [2].

У Фінляндії існує основна навчальна програма для раннього виховання та догляду за дітьми. Вона видана фінським міністерством освіти як навчальний план для дошкільної освіти та догляду за вихованцям. Її можна придбати у будь-якому книжковому магазині Фінляндії. Дитячі заклади освіти розробляють індивідуальний план на базі цієї основної програми.

Метою навчальної програми є соціалізація дитини, яка передбачає отримання соціально-культурного досвіду. Для цього необхідно використовувати вихователів або опікуну індивідуальний підхід до дитини та поступово нарощувати її самостійність.

На ранньому етапі навчання та виховання дитини значення набуває співпраця вихователів з батьками, що здійснюється на основі довіри, поваги та рівності. Вихователі, спираючись на свій досвід, створюють сприятливі умови для партнерства та співробітництва з опікунами на рівних умовах. Батьки несуть відповідальність за навчання дитини, бо вони найкраще знають та мають більше прав. Партнерський підхід має за мету посилити співпрацю між вихователями та опікунами аби побудувати спільну стратегію щодо підтримки дитини. Важливо щоб погляди співпадали, для цього у проблемних ситуаціях батькам та вихователям слід взаємодіяти разом [3].

На ранньому етапі розвитку дитини важливо залучити батьків не тільки до співпраці, а й до оцінки спільної діяльності з вихователями. Наставники несуть відповідальність за розробку конкретної навчальної програми, але батьки мають та повинні давати їй оцінку та впливати на її зміст (за бажанням). На основі досягнення цілей, встановлених у навчальній програмі, батьки з дітьми проводять бесіди. Педагогічний персонал має можливість також оцінити та розробити навчальну програму, коли це необхідно.

Нам відомо з електронних мереж, що у Гельсінкі працює сімейний центр "Марія". Він існує з 2015 року та має такі цілі, як: підтримувати взаємовідносини між дітьми та батьками, допомогти їм в розвитку та співпраці. Сімейний центр пропонують заняття для дітей та дорослих, табори для всієї сім'ї, сімейні консультації та навчання з проблем виховання та розвитку дітей, психолого-педагогічну співпрацю з сім'ями та дітьми з особливими потребами. Та багато іншого [4].

Отже, ми бачимо, що для суспільного розвитку приділяється велика увага ранньому вихованню дітей, для цього виділяються чималі кошти, залучаються велика кількість дітей та дорослих. Усі зацікавлені в тому, щоб держава розвивалася, а суспільство позитивно навчалось.

Список використаних джерел

1. Opetushallitus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2020/valtionavustukset-varhaiskasvatukseen-ja-yleissivistavaan-koulutukseen-haettaviksi>

2. Opetushallitus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-dokumentointi>
3. National curriculum guidelines on early childhood education and care in Finland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75535/267671cb-0ec0-4039-b97b-7ac6ce6b9c10.pdf?sequence=1>
4. Perhekeskus Maria [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Helsinki – Режим доступу: <https://www.perhekeskusmaria.fi/>
5. Opetus – ja kulttuuriministeriö [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Helsinki – Режим доступу: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/5-vuotiaiden-maksuttoman-varhaiskasvatuksen-kokeilu-jatkuu-mukana-ennatysmaarakuntia

УДК 37.018.1:173:165

Л.В. Гончар,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК ЇХНЬОГО ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню змісту сучасних програм та технологій роботи з сім'ями, які відображають практико-орієнтовану діяльність через педагогічну взаємодію суб'єктів відкритого освітнього простору.

Ключові слова: технології, сім'я, виховний потенціал батьків, вимушені переселенці.

Постановка проблеми. Аналіз теорії та практики функціонування інституту сім'ї та батьківства в Україні свідчить, що перед сучасним сімейним вихованням постає ряд серйозних суспільних викликів (зміна ціннісних орієнтацій сучасної молоді, поява різних типів нетрадиційних сімей, викривлене сприйняття цінностей свободи, вільного виховання, поліпарадигмальність, поєднання у сімейному вихованні традиційних і нових ідей виховання тощо), які зумовлюють посилення уваги дослідників до сфери сімейного виховання, зокрема, до проблеми підвищення виховного потенціалу батьків.

Стан дослідження. Виховний потенціал сім'ї розуміється сучасними дослідниками як: комплекс виховних можливостей та якісних характеристик сім'ї, які безпосередньо впливають на процес родинного виховання (В. Костів); комплекс умов і засобів як сукупність педагогічних можливостей сім'ї (О. Мельник); сукупність психологічних, педагогічних, організаційних здібностей подружжя та їх вміння організувати побут, працю, відпочинок з метою оптимального виховання дітей в сім'ї (Т. Георгадзе), системний чинник успішного функціонування сімейної системи (А. Склярук) та ін.

Виклад основного матеріалу. З метою підвищення виховного потенціалу батьків із сімей вимушених переселенців нами розроблена технологія залучення батьків і вчителів до цієї взаємодії на засадах партнерства. Обґрунтовуючи означену технологію, спиралися на вже існуючі соціально-педагогічні програми та технології виховної роботи з сім'ями, які відображають практико-орієнтовану діяльність через педагогічну взаємодію суб'єктів відкритого освітнього простору (педагогів, фахівців, батьків, дітей). Коротко розглянемо ці програми і технології.

Тренінгові програми для батьків на базі «Центру психологічної реабілітації населення» (м. Славутич) (розробник – Ю. Акименко) реалізуються в рамках індивідуальної, сімейної, групової та масової взаємодії з відвідувачами, і спрямовані на педагогічну просвіту батьків, розвиток навичок виховання дітей, корекцію неадекватних батьківсько-дитячих взаємин [2, 41].

Застосування групового тренінгу, на думку автора, дозволяє задіяти специфічні та неспецифічні психокорекційні механізми. Основними специфічними механізмами (спрямованої психологічної корекції) Ю. Акименко вважає: емоційне відреагування; розширення сфери своєї проблеми; розуміння сутності симптому, проблеми; усвідомлення власного батьківського досвіду; гармонізація, збалансування рис та якостей особистості; отримання нових знань; досягнення почуття контролю над власними виховними діями [2, 47].

Зміст моделі навчальної взаємодії учителя з сім'єю школяра у процесі формування педагогічної культури батьків (розробниця Т. Цуркан) представлений через батьківські студії (інформаційно-методичне забезпечення), спецкурс «Психолого-педагогічні основи роботи учителя з батьками молодших школярів».

Змістово-методичне наповнення даної програми охоплює різні форми роботи з батьками (інтерактивна лекція, відеолекторій; круглий стіл, тренінг, семінар, майстер-клас, практикум, презентація, інформаційний дискурс, виїзне заняття, заняття з залученням фахівців, день відкритих дверей, екскурсія, батьківська парта, консультативні пункти, електронне листування та ін.). Програмою передбачений також перегляд сюжетів каналу «Еuronews», які розглядають проблеми освіти і кар'єри, новаторства шкільного навчання, а також ознайомлення батьків з сучасними методиками виховання: методикою Монтесорі, Вальфдорською методикою, методикою Жана Лендоффа, Нікітіних, методикою виховання мистецтвом, методикою з логічними блоками Дьенеша та ін. [6, 172].

Технологію формування усвідомленого батьківства в груповій взаємодії (автори О. Тюптя, Н. Лук'яненко) характеризують такі взаємопов'язані етапи, як: 1) *попередній*, який включає соціально-психологічну діагностику учасників групи, що створюється; пояснення правил проведення групи,

структурування психологічних та соціально-психологічних проблем батьківства учасників групи; 2) *власне етап усвідомлення батьківства*, який організований за компонентним принципом, тобто включає проведення тематичних групових обговорень інтегрального поняття «батьківство»: ціннісних орієнтацій батьків, батьківських установок й очікувань, батьківських почуттів, батьківських позицій, батьківського ставлення, батьківської відповідальності, стилю сімейного виховання [5, 321–322].

Технологія соціально-педагогічної підтримки сім'ї і сімейного виховання у місцевих громадах (авторка Т. Алексеєнко) передбачає, що соціально-педагогічна підтримка сім'ї та сімейного виховання відбувається у професійній діяльності соціальних педагогів і соціальних працівників на 4-х рівнях: у роботі з батьками; у роботі з дітьми; у роботі з цілою сім'єю; у підготовці і самопідготовці фахівців, які залучаються у процес соціально-педагогічної підтримки.

Змістовна робота з батьками у руслі цієї технології, включає: підготовку до відповідального батьківства; формування у батьків ціннісного ставлення до дитини та сім'ї, здорового способу життя, правової культури, життєвої і виховної компетентності, педагогічної культури як синтезу наукових знань і етнопедагогіки, психологічної і педагогічної готовності до виконання батьківських функцій та відповідальності за якість їх виконання, подолання конфліктів у сім'ї і соціумі, активної життєвої позиції; допомогу в налагодженні побуту, сімейних комунікацій; допомогу в організації змістовного сімейного і дитячого дозвілля; навчання поведінню в екстремальних ситуаціях; залучення у добродійну діяльність [3, 57–58].

Методами активізації навчально-виховної взаємодії є соціально-рольові і педагогічні ігри; дидактичні, комунікативні ситуації, моделювання та аналіз соціальних і виховних ситуацій; інтерактивні технології формування рольової поведінки та культури спілкування; обмін досвідом сімейного виховання. [3, 61–62].

«Просвіта для батьків з числа внутрішньо переміщених осіб» (авторка І. Трубавіна) спирається на взаємодію педагогів ДНЗ, дітей і батьків і спрямована на вирішення проблем внутрішньо переміщених сімей, які опинились у складних життєвих обставинах і перебувають у них тривалий час. Змістовна частина технології включає в себе різноманітні форми роботи з батьками: батьківські гуртки, школи, клуби, тренінги, «круглі столи», батьківські конференції, обмін досвідом; батьківські збори; індивідуальну роботу (консультації, поради батькам, відвідання сім'ї); зустрічі з фахівцями; спільні свята, розваги, сімейні спортивні змагання, конкурси та ін. [1, 54].

Основою реалізації моделі партнерських відносин навчального закладу з сім'єю (автори В. Оржеховська, В. Кириченко, Г. Ковганич) є зріла суб'єктна позиція батьків, які свідомо беруть на себе відповідальність за виховання дітей. Коло технологій у реалізації цієї моделі визначається принципами

особистісно орієнтованої педагогіки: організація діяльності органів самоврядування, ділові ігри, проектна діяльність, психолого-педагогічні практикуми, тренінги тощо [4, 80].

Висновки. Універсальність розроблених технологій дозволяє адаптувати їх для всіх типів установ і організацій, які взаємодіють з сім'єю з метою розвитку її виховного потенціалу, зокрема, для розробки технології підвищення виховного потенціалу батьків із сімей вимушених переселенців.

Список використаних джерел

1. Агресія. Анексія. Конфлікт. Соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей : методичні рекомендації для педагогів дошкільних навчальних закладів. – К, 2016. С. 50-56.
2. Акименко Ю. Ф. Застосування тренінгових програм для батьків у роботі соціальних служб (на прикладі діяльності «Соціально-психологічного центру» у м. Славутичі). Проблеми соціальної роботи, 1 (1), 2012. С. 38-48.
3. Алексеенко Т. Ф. (Ред.), Жданович Ю. М., Малиношевський Р. В., Куниця Т.Ю., Сергеева Н.В. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді : монографія. К, 2017. С. 47-65.
4. Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, модель: навчальний практико орієнтований посібник. Харків, 2007. С. 13-82.
5. Тюття О.В., Лук'яненко Н.М. Технологія формування усвідомленого батьківства в груповій взаємодії. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 7(9), 2010. С. 319-330.
6. Цуркан Т.Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Чернівці, 2018. С. 172-178.

Л.І. Довгопола,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри біології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ПРИРОДНИЧНИКІВ

Сучасна освіта повинна бути, насамперед, не лише якісною, але й практично доцільною, відповідати новим потребам сьогодення, які детермінуються вимогами суспільства до здобувачів вищої освіти. Досить часто в професійній підготовці фахівців спостерігається орієнтація на формування теоретичних знань, однак за умов інтенсивного розвитку наукової і суспільно-економічної сфер постає потреба в практико-орієнтованому підході. Сутність якого полягає у розвитку умінь і навичок

майбутнього вчителя та застосування здобутих знань у практичних ситуаціях відповідно до фаху.

Так, основною метою закладів вищої педагогічної освіти України в підготовці вчителів-природничиків є формування та розвиток у них загальних і фахових компетентностей, що необхідні для виконання професійних завдань й обов'язків прикладного характеру в сфері сучасної природничої (біологічної) освіти, професійної мобільності в процесі розв'язування проблемних ситуацій у сфері середньої освіти.

Застосування практико-орієнтованого підходу в підготовці здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка різних спеціальностей описано в наукових працях: О. Антонової, С. Бобракова, А. Брехунця, Н. Грицай, С. Дубяги, В. Гузя, Г. Шкільової, В. Майковської, І. Юрка, О. Сторонської та ін.

Основними характеристиками практико-орієнтованого підходу у професійній підготовці вчителів є те, що суб'єкт навчання із самого початку перебуває діяльнісній позиції, яка забезпечується упровадженням професійно-орієнтованих форм організації освітнього процесу й передбачає не лише практичну орієнтацію окремих навчальних дисциплін, а й зміст усієї підготовки вчителя у ВНЗ [1].

Н. Грицай стверджує, що «практико-орієнтований підхід у методичній підготовці майбутніх учителів біології передбачає перенесення акценту на практику, що трансформує навчальну діяльність студентів в особистісно значущу, створює позитивну мотивацію до майбутньої професійної діяльності [3, с. 35]. Отже, основою практико-орієнтованого методологічного підходу є розумне поєднання фундаментальної освіти та професійно-прикладної підготовки.

Упровадження практико-орієнтованого підходу в освітній процес ЗВО реалізується шляхом традиційних і нетрадиційних форм організації, активних й інтерактивних методів і сучасних освітніх технологій навчання, а саме: різних видів практики (пропедевтична, навчальна, виробнича), практичних, лабораторних занять дослідницького характеру, ділових і рольових ігор, тренінгів, професійних кейсів, методу проєктів, симуляційного й контекстного (ігри-імітації), проблемно-зорієнтованого, дослідницького, змішаного (перевернутого) навчання тощо.

Для реалізації практико-орієнтованого підходу значні можливості має традиційна форма організації навчання – навчальна практика студентів, яка набуває абсолютно нового змісту й стає найважливішим компонентом освітньо-професійних програм із підготовки фахівців у ЗВО. Адже в процесі проходження навчальної практики здобувачі вищої освіти набувають досвід навчально-пізнавальної діяльності академічного типу, де моделюються дії фахівців, обговорюються теоретичні питання і проблеми [4, с. 103].

Проаналізувавши типові навчальні програми з курсів «Біологія» і

«Біологія і екологія» (рівень стандарту) для закладів загальної середньої освіти варто зазначити, що значну кількість годин для формування предметних компетентностей (когнітивної, операційної (діяльнісної) та ціннісної компонент) в учнів основної та старшої школи відведено на вивчення *генетики з основами селекції та молекулярної біології* – 27 годин у 9 класі, орієнтовно 20 годин у 10 класі та 15 годин у 11 класі.

У зв'язку з цим, гостро постає проблема перегляду методології, змісту та програм навчальних дисциплін і практик циклу професійної підготовки майбутніх учителів-природничників. Щоб сформувати в учнів необхідні уміння та здатність застосовувати їх у процесі пізнання й у практичній діяльності необхідно в першу чергу забезпечити заклади загальної середньої освіти висококваліфікованими, професійно мобільними вчителями-природничниками, які самі вміють оперувати знаннями з генетики з основами селекції та молекулярної біології.

Однією з таких практик є навчальна практика з генетики, що дозволяє здобувачам вищої освіти за спеціальностями 014.05 Середня освіта (Біологія), 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) та 014.15 Середня освіта (Природничі науки) (освітнього рівня – бакалавр) більш повно оволодіти курсом, який займає центральне місце в підготовці педагогів-природничників і сприяє їхній успішній подальшій професійній діяльності. Адже переважна частина навчального матеріалу засвоюється завдяки виконанню певних дій, а саме: постановка дослідів із метою доведення того чи іншого генетичного явища, проведення моніторингових досліджень, із метою визначення модифікаційної мінливості живих організмів, фенологічних спостережень за об'єктами живої природи, постановка природного та лабораторного генетичного експерименту тощо.

Так, Л. Бурчак і М. Мигун [2] розкриваючи у своїх дослідженнях проблему вдосконалення освітнього процесу у вищій школі з генетики, акцентують увагу на практичній спрямованості польової практики з курсу «Генетика з основами селекції» на прикладі теми «Явище поліплоїдії у рослин». Автори зазначають, що «навчально-польова практика з генетики є однією із найефективніших форм організації навчальної діяльності майбутнього вчителя біології, формування у них професійної компетентності та готовності до дослідницької діяльності. Крім того, польова практика з генетики спонукає студентів до науково-практичного сприймання й осмислення об'єктів та явищ природи» [2].

Базами для проходження навчальної практики з генетики і селекції є: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Інститут розведення і генетики тварин імені М. В. Зубця НААН (згідно укладеної угоди про співпрацю) і державне сільськогосподарське підприємство «Головний селекційний центр України» (м. Переяслав).

Мета практики полягає у розширенні отриманих здобувачами вищої освіти теоретичних знань, ознайомленні майбутніх педагогів із практичним застосуванням генетичних закономірностей у селекції рослин, демонстрації наслідків, які супроводжують різний антропогенний вплив на довкілля; з'ясуванні значення генетики у розв'язанні проблем охорони довкілля, ознайомленні студентів із вихідним матеріалом для генетичної і селекційної роботи, методами здійснення гібридного аналізу на матеріалі генетичних колекцій рослин, із методами селекційної роботи, формуванні в студентів професійних навичок проведення генетичного експерименту на навчально-дослідній ділянці, спеціальній підготовці щодо проведення занять із розділу «Спадковість і мінливість організмів» у закладах загальної середньої освіти тощо.

Завдання, які ставляться перед студентами-біологами у процесі практики: **біометричне вивчення модифікаційної мінливості**: вивчення модифікаційної мінливості на прикладі довжини й ширини листової пластинки вказаного виду дерева (берези білої (*Betula alba*), дубу звичайного (*Quercus robur*), верби білої (*Salix alba*), абрикоса звичайного (*Armeniaca vulgaris*), вишні звичайної (*Prunus cerasus*) тощо або кількості колосків у колосі пшениці, варіювання довжини колоса пшениці, визначення кореляційного зв'язку між довжиною колоса пшениці і кількості зерен у ньому тощо; **визначення частоти генів у популяції**: на прикладі групи студентів, прийнятій за популяцію, підрахування частоти генів, що зумовлюють колір очей тощо; **множинний алелізм природних популяцій** на прикладі конюшини повзучої (*Trifolium repens*); визначення антропогенного навантаження за малюнком «сивої» плями на листку *Trifolium repens* (морфогенетичний поліморфізм).

Практика також убачає обов'язкові екскурсії на дослідно-селекційні станції і біологічні бази науково-дослідних інститутів, де можна ознайомити здобувачів вищої освіти означених напрямків підготовки з новітніми досягненнями науки в галузі управління природою організмів, із передовими методами селекції рослин і тварин. Методично правильно організована й проведена екскурсія виявляє велике освітньо-виховне значення для майбутніх учителів природничих дисциплін.

Екскурсія до державного сільськогосподарського підприємства «Головний селекційний центр України» передбачає ознайомлення студентів із виробничо-господарською діяльністю племпідприємства, роботою лабораторного й технічного оснащення, необхідного для проведення робіт, визначених для підприємства (об'єднання) із племінної справи у тваринництві, специфікою роботи спермобанку установи.

У рамках навчальної практики з генетики, згідно укладеної угоди про співпрацю, студенти-біологи Університету Григорія Сковороди в Переяславі відвідують Інститут розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН, де

майбутні вчителі-природничники мають змогу ознайомитися із новітніми науковими напрямками й специфікою роботи відділів: селекції великої рогатої худоби, генетики та біотехнології тварин, генетичних ресурсів тварин і лабораторій: біотехнології відтворення тощо.

Навчальна практика з генетики формує у здобувачів вищої педагогічної освіти систему знань, умінь і навичок, які дозволять їм у подальшій професійній діяльності з урахуванням сучасних біологічних знань, методів дослідження навчати школярів основам генетики, організовувати практичну роботу учнів із урахуванням регіональних особливостей, розробляти й проводити екскурсії у природу й до науково-дослідних установ, організовувати проектно-дослідницьку роботу щодо вивчення основ спадковості та мінливості живих організмів.

Отже, застосування практико-орієнтованого методологічного підходу в освітньому процесі ЗВО дозволяє мотивувати майбутніх учителів-природничників до педагогічної діяльності, оволодівати фаховими компетентностями в процесі практичної підготовки, розвивати в них уміння і навички розв'язувати пізнавальні, практичні, дослідницькі задачі, формувати креативне мислення тощо.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя. Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во Рута, 2016. С. 262-285.
2. Бурчак Л., Мигун М., Гурець І. Практична спрямованість польової практики з генетики на прикладі теми «Множинний алелізм природних популяцій конюшини повзучої». Молодь і ринок. 2015. № 2. С. 44-47.
3. Грицай Н. Б. Практико-орієнтовані технології методичної підготовки майбутніх учителів біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015, 10: С. 33-40.
4. Дубяга С. М., Гузь В. В., Шкільова Г. М. Практико-орієнтований підхід до підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*, 2019, 2(23) С. 100-105.

Ju.M. Dubovik,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of the Department Physical Education and Sport
V.N. Karazin Kharkiv National University

A.M. Kolenchenko,

Senior Lecturer of the Department Physical Education and Sport
V.N. Karazin Kharkiv National University

ANALYSIS OF THEORY AND PRACTICE TRAINING FOR FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION TO FORM MORAL AND VOLITIONAL QUALITIES OF TEENAGERS

The need to ensure the education of pupils in primary school, as creative personalities with formed morally strong-willed qualities, maintaining and strengthening spiritual mental and physical health of the younger generation requires active system modernization in professional readiness modern teachers and also, the teachers of physical education in high school, the requirements of their reinterprets willingness to commit professionally pedagogical activities. Particularly, there is an actual need to analyze theory and practice training for future physical education teachers. To form teenagers' moral and volitional qualities in the contest of a violated problem. In this connection, it is advisable to determine the essence of professional training for future teachers of physical education.

During scientific researches, they established that in the meaning of professional training for future teacher different scientists understood: organization system and pedagogical events that provide formation the personality of the professional orientation of knowledge, skills, abilities and professional training, which in turn, designated as subjective state of personality, who considers itself to be capable and prepared certain professional activities and seeks to fulfill it (T. Tanko [6, p. 16]); the process of forming and skills, which are useful for future specialist for fulfillment specific tasks in the educational process (O. Abdullina [1, p. 40]).

Particular interest in a process of searching make scientific works, where the grade of training future physical education teacher designated. As stand out in the scientific literature scientists explain the essence of this training from three key points: from organizers' view – as a process of making favorable conditions for purposeful formation to future professional competence as an ability to professional activity; from the students' view – as a process of achieving their expected level of fit, which can provide readiness for making professional actions and functions; from the view of projecting results in professional training-as a readiness future specialists to professional activity [2; 5].

Taking into account different scientific views, we can make a conclusion, that it is a process, aimed at acquirement knowledge skills, professionally personal

qualities, which are useful for successful accomplishment professional activity according to modern requirements of society.

As it should be in many scientific works concertized requirements to training future physical education teachers further development prospects are determined higher physical education. Popular specialists in the specified area V. Panjukov, V. Patrushevich, V. Platonov, M. Tulenkov emphasize that in modern stage of social development new methodology of physical education and sport is formed. It provides to find the ways of connecting in different collectives' recreational wellness and preventative effects instead of formal pursuit of mass sport movement. So transition happens from cruel introduction sport standards and complexes for active and differentiated propaganda healthy lifestyle, disclosure of influence physical education and sport on work, educating people, their morally development, building democratic sports, relations, which are formed on understanding humans physically-sport value character [5, p. 3].

As analysis from specialists, which we higher show, we can provide that they express many valuable thoughts about improvement professional training future physical education teachers. Obviously, that some of those ideas could be realized on practice only in that case, when their preparation for formation morally strong-willed qualities will be provided. However, in direct speech, which we show higher, authors do not formulate these tasks.

Another group of scientists pays more attention to educational aspects in pedagogical activity future physical education teachers, development humane relations between them and students. So, V. Burdak admits, that modern school needs to have competent, self-sufficient, happy teacher, who is able to make humane relations with pupils, their parents and colleagues, to provide personal attitude in each pupil and also, to organize own professionally personal self-development [3, p. 3–6].

In the scientific literature you can also see, that the need to expend functions pedagogical interaction those teachers with pupils is actually too. While if within the framework of a long –standing traditional model, physical education teacher did entertainer duties or trainer-instructor, but in modern model this teacher must be a qualified mentor, who can realize some useful functions: environmental education, prognostic organizational, educational, adaptive developmental [4].

Thus, scientists made a decision about necessity complex improvement system professional training for future physical education teachers, finding new methods to its implementation, development and realizing innovative educational technologies.

Note, that in a contest broken problem, the most attention is paid in scientific analyze of knowledge, which dedicate to the problem for training future teachers to form pupils (especially teenagers) different groups personal qualities, where the central place morally strong-willed took place.

It is also advisable to analyze practical aspects in training future physical education teachers to form morally strong-willed pupils' qualities in secondary school. Particularly, as in the State, educational standard is denoted, professional training future teachers in the specified profile is held in three ways: cultural, psychological-pedagogical and methodical. Specify that in the searching firstly attention pays on realizing the last two of them.

Therefore, implementation psychological pedagogical directing in training future physical education teachers provides their ovation general knowledge about pedagogical perfection and abilities to use them in practice. This training realizes during studying subjects such as «General psychology» «Age-related psychology», «Physical education and sport psychology» «Psychological aspects physical education activity», «Pedagogy».

Methodological direction in the realization professional training for future teachers in specified profile envisages mastery the system of methodical and professional knowledge, which are useful in the work with pupils, and also, special technologies, methods of realization physical educating pupils considering on modern requirements. This direction realizes on teaching such disciplines as: «Introduction to the specialty», «Theory and methodology physical education», «Theory and methodology teenager's sport», «The history of physical education».

For the detection, a real state in training students' physical education specialty to form morally strong-willed pupils' qualities took into account trial study data. According to the results of poll pedagogical specialties also established that teachers and supervisors internship (pedagogical practice) do not attach importance on forming knowledge, skills, professional-personal qualities, which they need to form morally strong-willed pupils qualities, including teenagers.

Therefore, we can state, that in a process of training future physical education teachers is not provide purposeful mastery knowledge and skills, which are useful to form morally strong-willed pupils qualities in the secondary school, by them. It causes the need in making fundamental changes to this preparation that requires an exception in it, as a possible structural component in training future teachers to organization and realizing the specified process.

References

1. Abdulina O.A. General educational teachers training in a system higher pedagogical education. M., 1990. P. 141.
2. Aphonin V., Senitca A. Theory and practice of professional training students in institute of physical culture(IPC)as a pedagogical problem. Young sport Ukrainian science: collection of scientific works in the field of physical education and sport. Lviv, 2004. T4. P. 7-10.
3. Budak V.D. Quality of pedagogical education is the future of Ukraine. Young sport science of Ukraine: collection of articles to traditional All-Ukrainian scientific-practical conference. Nikolaev, 2002. P. 3-6.
4. Karasevich S.A. Training future physical education teachers to physical-sport activities in

- general education secondary schools: the dissertation of the candidate of pedagogical science: 13.00.04, Uman, 2017. P. 370.
5. Panjukov V.S., Patrushev V.I., Platonov V.M., Tulenkov M.V. about the new concept of physical education and sport. Concept of training specialists of physical education and sport in Ukraine: the material of the first republican conference. Lutsk, 1994. P. 3-4.
 6. Tanko T.P. The theory and practice in musical-pedagogical training for future pedagogues in preschools institutions in pedagogical universities: the dissertation of the doctor of pedagogical science: 13.00.04., Kharkiv, 2004. P. 508.

О.С. Дудукалова,

аспірантка Бердянського державного педагогічного університету

науковий керівник: **О.А. Кривильова,**

доктор педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти,

трудового навчання та технологій

Бердянського державного педагогічного університету

МОНІТОРИНГ СФОРМОВАНOSTІ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основним завданням закладів вищої освіти в умовах сьогодення є забезпечення необхідного рівня підготовки фахівців здатних до ефективної професійної діяльності, швидкої адаптації, які володіють сучасними технологіями своєї спеціальності, уміннями використовувати отримані знання і навички в процесі вирішення швидкозмінних професійних завдань. Очікуваним кінцевим результатом такої підготовки передбачено сформованість загальних та фахових компетентностей.

У законі «Про освіту» «компетентність» визначена як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [3]. Так, стандартом вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» передбачено надбання майбутніми фахівцями інтегральної компетентності, а саме здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті, що передбачає застосування певних теорій і методів педагогічної науки та інших наук відповідно до спеціалізації і характеризується комплексністю та невизначеністю умов [2].

Успішна професійна діяльність педагогічного працівника, зокрема інженера-педагога економічного профілю, вимагає безперервного навчання в умовах динамічних змін та здатності адаптуватися до них. Це зумовлює

необхідність у формуванні готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю до професійної діяльності, тобто стійкої установки на розв'язування складних спеціалізованих задач та практичних проблем у професійній освіті та галузі економіки.

У структурі готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю нами було виділено наступні компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий.

Мотивація є сукупністю зовнішніх та внутрішніх рушійних сил, які спонукають здобувачів вищої освіти до діяльності та надають їй спрямованість, яка орієнтована на досягнення певної мети. Розвиток позитивної навчальної мотивації у майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю є умовою особистісного розвитку та ефективної професійної підготовки.

Отже, мотиваційний компонент готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю до професійної діяльності характеризуємо як сформовану потребу успішно вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній (професійно-технічній) освіті та галузі економіки, інтерес до процесу їх вирішення та стійке прагнення досягти успіху в професійній діяльності.

Оцінка сформованості готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю провадилася не лише шляхом порівняння отриманих результатів з певними нормами, середніми величинами, але й шляхом зіставлення їх з результатами попередніх діагностик для виявлення характеру просування у здатності цих фахівців успішно розв'язувати різнорівневі спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті та галузі економіки.

Рівень сформованості мотиваційного компоненту готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю оцінювався шляхом діагностики потреби успішно вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній (професійно-технічній) освіті та галузі економіки, інтересу до процесу їх вирішення та прагнення досягти успіху в професійній діяльності. Вимірювання здійснювалося за допомогою методики вивчення мотивації професійної кар'єри (за Е. Шейном) [6], тесту «Мотивація досягнення успіху» (за Ю. Орловим) [1], тесту «Мотивація професійної діяльності» (за К. Замфір в модифікації А. Реана) [4], методу незакінчених речень.

За результатами дослідження, початковий рівень сформованості мотиваційного компоненту готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю до професійної діяльності переважно відповідав репродуктивного рівню (48,0 % контрольна група та 48,06 % експериментальна група), що пояснюється провідним типом мотивації вибору професії, а саме зовнішніми позитивними мотивами. Цей висновок

підтверджується висловами здобувачів освіти під час роботи над незакінченими реченнями, де зазначено: «Обираючи професію люди керуються матеріальним благополуччям...», «Гадаю, що моя професія дозволить мені покращити своє життя і життя людей...», «Обрана мною професія забезпечує стабільне майбутнє....».

Використання тесту «Мотивація досягнення успіху» (за Ю. Орловим), який застосовувався нами з метою виявлення у майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю стану прагнення досягти успіху в професійній діяльності, зазначив переважну відсутність вираженої тенденції, тобто стійкості такого спрямування: іноді здобувачі освіти прагнуть до успіху, іноді уникають невдачі. Саме усвідомлення даної ситуації дозволило майбутнім інженерам-педагогам економічного профілю самим почати керувати своєю мотивацією, зрозуміти у чому цей успіх полягає.

З метою дослідження конкретних уявлень майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю, пов'язаних із професійним і особистісним майбутнім, із вимогами, що пред'являються конкретною професією, проаналізовано кар'єрні орієнтації здобувачів вищої освіти.

Поняття «кар'єрна орієнтація» виникло в американській психології та засноване на концепції «якорів кар'єри» Е. Шейна. На думку автора, «кар'єрні якорі» – це ряд уявлень людини про себе, ключові цінності, мотиви, навички, що визначають вибір кар'єри. За допомогою «якорів» можна передбачити, який вид кар'єри найбільше задовольнить майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю, оскільки люди намагаються вибрати спосіб життя відповідно до найважливіших для них цінностей. Е. Шейн виділив вісім таких цінностей («кар'єрних якорів»): техніко-функціональний якорь («професійна компетентність»); загальне керівництво («менеджмент»); самостійність і незалежність («автономія»); почуття безпеки та стабільність («стабільність роботи» і «стабільність місця проживання»); підприємницька жилка («підприємництво»); прагнення бути корисним і відданість справі («служіння»); випробування сил у чистому виді («виклик»); стиль життя («інтеграція стилів життя»).

Існує низка факторів, що впливають на розвиток того чи іншого типу кар'єрної орієнтації. Це психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, нахили, професійна спрямованість, професійна мотивація. Кожна людина має набір особистісних характеристик, концепцію, мотиви, цінності, які визначають вибір кар'єри. У серії кар'єрних рішень людини втілюється її професійна «Я-концепція». Часто відбувається неусвідомлена реалізація людиною своїх кар'єрних орієнтацій [5].

Кар'єрна орієнтація допомагає людині реалізувати себе чи самоактуалізуватися у професійному плані. Це стає можливим, якщо професія обирається відповідно до власних інтересів і здібностей. У протилежному випадку, коли професійний вибір визначається випадковим

фактором чи умовами ситуації, людині важко реалізувати власний професійний потенціал.

Виявлено, що лише 21,71 % (експериментальна група) та 24,8 % (контрольна група) майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю зорієнтовані на оволодіння інтегральною компетентністю, складові якої є наявними у змісті кар'єрних орієнтацій, зокрема: розвиток здібностей і навичок в галузях, пов'язаних зі спеціальністю; постійне удосконалення професійних знань і досвіду (професійна компетентність); розвиток знань і досвіду в галузях, не обов'язково пов'язаних зі спеціальністю; підвищення рівня відповідальності за ухвалення ключових професійних рішень (менеджмент); прийняття самостійних рішень у досягненні професійних цілей (автономія); подолання нездоланих перешкод, рішення нерозв'язних професійних проблем, спрямування на конкурентну боротьбу (виклик); зорієнтованість на інноваційну професійну діяльність у невизначених умовах (підприємництво).

Отже, майбутні інженери-педагоги економічного профілю потребували допомоги в узгодженні розуміння специфіки напряму підготовки із спеціальності, особливостей роботи в галузі освіти або економіки та кар'єрних уявлень щодо професійної діяльності.

На етапі формувального експерименту у процесі впровадження психолого-педагогічних умов здійснено вплив на мотиваційний компонент готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю до професійної діяльності, зокрема на: усвідомлення власних потенційних можливостей та перешкод для досягнення успіху у професійній діяльності; набуття навичок постановки цілей та планування й прогнозування шляхів їх досягнення; потребу постійного самовдосконалення та відповідальності за власний професійний розвиток.

Після проведення формувального експерименту спостерігається позитивна динаміка в експериментальних групах: збільшилася кількість майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю, які на творчому рівні демонструють сформованість мотиваційного компонента готовності до професійної діяльності (на 11,62 %), а саме: усвідомлення власних потреб щодо успішного вирішення складних спеціалізованих задач та практичних проблем професійної діяльності, стійкий інтерес до їх вирішення; високий ступінь позитивної мотивації та спрямування на досягнення успіху; цілепокладання, що задовольняє вимогам мотивації до професійної діяльності; внутрішня мотивація та стійка потреба в самовдосконаленні та самореалізації в професійній діяльності.

Наприкінці педагогічного експерименту зменшилася кількість майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю, у яких рівень сформованості мотиваційного компонента готовності до професійної діяльності характеризується як інтуїтивний (на 11,62 %).

Отже, позитивна динаміка рівня сформованості мотиваційного компонента за особистісним, змістово-процесуальним та оцінно-регулятивним критеріям надала підстави стверджувати про дієвість структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Елисеєв О. П. (2003). Потребность в достижении. Практикум по психологии личности.
2. Про затвердження стандарту вищої 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ МОН України № 1460 від 21.11.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-015-B.pdf>
3. Про освіту: закон України №38-39 від 05.09.2017р. Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Реан А. А. (2002). Психология и педагогика.
5. Карамушка Л. М. (2005). Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти.
6. Шейн Э.Х. (2002). Организационная культура и лидерство.

УДК 37.091.33(076)

О.В. Кміть,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мов і методики їх викладання
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи. Її актуальність зумовлена існуванням суперечності між соціальною потребою високого рівня розвитку професійного мислення вчителів англійської мови та його реальним рівнем. У роботі визначено зміст, структуру та критерії професійного мислення фахівців вказаного профілю. Крім того, запропоновано шляхи формування та розвитку їх професійного мислення. Викладені у статті положення представляють сприятливі передумови для формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови з ярко вираженим творчим потенціалом у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійне мислення, вчитель англійської мови початкової школи, зміст та структура професійного мислення, критерії професійного мислення, шляхи формування та розвитку професійного мислення.

Постановка проблеми. Одним із актуальних завдань закладу вищої освіти є підготовка компетентного, вмотивованого фахівця для роботи в умовах школи, що динамічно змінюється, підготовка спеціаліста, здатного ефективно та творчо здійснювати професійну діяльність. У контексті сучасних потреб у педагогічних кадрах, які забезпечують на високому рівні іншомовну освіту школярів, проблема формування професійного мислення майбутніх учителів іноземної мови набуває особливої актуальності. Проте низка об'єктивних та суб'єктивних причин зумовлює певні недоліки у професійній освіті майбутніх педагогів. Таким чином, існує суперечність між соціальною потребою високого рівня розвитку професійного мислення вчителів англійської мови та його реальним рівнем. Виявлене протиріччя спонукає до вивчення змістових основ проблеми формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови з ядро вираженим творчим потенціалом та пошуку шляхів підвищення професійного мислення для успішної реалізації раннього шкільного навчання англійської мови.

Стан дослідження. Проблема формування професійного мислення педагога завжди привертала увагу науковців та практиків. Зазначена проблема в різні часи і в різних контекстах розглядалася філософами (І. Меркулов, В. Черняк), методистами (О. Майданов, Г. Щедровицький), психологами (П. Гальперін, В. Зінченко, О. Леонтьєв, Л. Рубінштейн, Л. Фрідман та інші), філологами (В. Дем'янков, О. Лагута), інформатиками (Є. Корнієнко, В. Сорокін та інші), педагогами (І. Нікольська, А. Столяр) та іншими. За останні роки зацікавленість проблемою розвитку професійного мислення майбутнього вчителя суттєво зростає: сутність та особливості педагогічного мислення розглянуто Л. Турищевою [1]; сутність поняття «професійне мислення» з позиції рефлексії та саморефлексії, види та типи професійного мислення досліджено М. Марусинець [2]; питання особливостей та функцій педагогічного та професійного мислення вчителя, професійні характеристики педагогічного мислення висвітлено в працях О. Дубасенюк [3]. У сучасних дослідженнях професійне мислення розглядається як практичне мислення: мислення людини в процесі вирішення навчальних та професійних завдань (Ю. Корнілов); як компетентне мислення, що характеризується інтелектуальними вміннями вирішувати професійні завдання та поєднанням мінімального ризику наслідків з прийняттям оптимальних специфічно-професійних рішень (Д. Кавтарадзе); як особливий склад розуму, специфічно спрямований, адекватний сутності професійної діяльності (В. Тамарина, Д. Яковлева); як вищий рівень професійного розвитку мислення, що характеризується творчим характером діяльності (Ю. Кулюткін); як вид мислення, який оперує різноманітними евристичними як прийомами вирішення професійних творчих завдань (О. Тихомиров); як специфічно фахове мислення, що має практичну спрямованість, конкретність та конструктивність (Н. Пов'якель).

Зокрема, М. Кашапов визначає професійне педагогічне мислення як пізнавальний процес виявлення педагогічної проблемності, вирішення якої характеризується особистісним залученням педагога до перетворень в ході професійної діяльності. Виходячи з цього, визначено й творче педагогічне мислення – як вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення і вирішення педагогічної проблемності в ході професійної діяльності педагога, який відбувається на вищому, ієрархічно організованому рівні. Як свідчать дослідження вітчизняних і російських педагогів і психологів Ю. Кулюткіна, В. Сластьоніна, М. Кашапова, професійне мислення більшості вчителів є далеко не творчим, насичене стереотипами, методичними штампами, не дивлячись на те, що професійна специфіка мислення педагога обумовлена, передусім, необхідністю розуміння прихованих від безпосереднього спостереження внутрішніх механізмів і законів розвитку як особистості загалом, так і окремих психічних процесів і станів людини, емоційних переживань, відношень, інтересів, причин виникнення педагогічних проблем. Незважаючи на багаточисельні наукові доробки, проблема формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкових класів дотепер залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, вимагають подальшого вивчення змістові основи зазначеної проблеми та шляхи формування і розвитку професійного мислення майбутніх учителів з ядро вираженим творчим потенціалом для успішної реалізації раннього шкільного навчання англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Метою статті виступає визначення змісту, структури, критеріїв професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи та шляхів його формування і розвитку у закладах вищої освіти.

Професійне мислення вчителя англійської мови початкової школи розглядається у цій статті як процес вирішення освітньо-виховних завдань за обставин, що постійно змінюються та вимагають подолання перешкод на шляху досягнення цілей педагогічної взаємодії. Структура професійного мислення зумовлюється алгоритмом розв'язання певного педагогічного завдання, тобто послідовністю розвитку думки вчителя від виникнення провідної ідеї до розробки конкретних способів її реалізації, що визначаються педагогічною ситуацією. Виходячи із зазначеного вище, нами виділені такі структурні компоненти професійного мислення вчителя англійської мови початкової школи: визначення та усвідомлення педагогічного завдання; пошук розв'язання педагогічного завдання та вибір його оптимального вирішення; прогнозування наслідків, проектування та побудова алгоритму вирішення педагогічного завдання; втілення, перевірка та аналіз розв'язання педагогічного завдання.

На нашу думку, для оцінки рівня сформованості професійного мислення доцільно використовувати наведені нижче критерії. Основними є такі критерії:

- аналітичність мислення – здатність переробляти та аналізувати необхідну інформацію, різні ситуації, в яких відбувається прийняття педагогічних рішень, критично оцінювати результати зробленого;
- гнучкість мислення – спроможність швидко реагувати на ситуацію та змінювати способи дій залежно від умов, що склалися;
- альтернативність та відкритість мислення полягає у здатності бачити різноманітні можливі шляхи розв'язання проблеми, розуміти і сприймати інші точки зору;
- оригінальність мислення – спроможність творчо мислити, самовдосконалюватися і створювати оригінальні рішення педагогічних завдань;
- конструктивність мислення – здатність прогнозувати, проектувати, вибудовувати та реалізовувати алгоритм вирішення педагогічних завдань.

Процес формування та розвитку професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи і включає такі етапи: репродуктивний; репродуктивно-творчий; творчо-пошуковий.

Репродуктивний етап формування професійного мислення спрямований на набуття студентами декларативних, процедурних знань та навичок, що формуються в опорі на знання про способи дії. Цей процес здійснюється під час власне навчальної діяльності академічного типу і передбачає широке використання таких його форм як проблемна лекція, лекція – візуалізація, лекція – прес-конференція, практичних занять – опитувань, пояснень, дискусій, презентацій, виконання завдань самостійної роботи.

На репродуктивно-творчому етапі формуються навички, які виникають шляхом пристосування дії до нових умов її виконання через наслідування чужих дій, гнучкість й керованість, стійкість й зміну участі свідомості у виконанні дій. Таке формування здійснюється у квазіпрофесійній діяльності за допомогою спеціальних завдань, які імітують реальні професійні ситуації. Організаційними формами навчання, протягом яких студент оволодіває цими навичками, є практичні заняття. На практичних заняттях на основі набутих знань про підготовку, проведення й аналіз уроку чи позакласного заходу з англійської мови студенти проводять укладені самостійно фрагменти, розігруючи їх у формі ділової гри “учитель – учні – експерти”. Під час таких ігор вдало моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої праці, задається його контекст. Ділові або рольові ігри – це нібито репетиції педагогічної діяльності майбутніх учителів. За допомогою цих ігор створюється можливість «програти ситуацію» освітньо-виховного процесу на уроці з різних позицій (с позиції вчителя або з позиції учня), що дає

можливість зрозуміти психологію її учасників, набути певного досвіду професійної діяльності.

На творчо-пошуковому етапі вміння майбутніх учителів англійської мови початкової школи формуються у навчально-професійній діяльності, в якій контекст змісту навчання ніби зливається з професійною діяльністю. Це відбувається під час науково-дослідної роботи студентів, у проектній діяльності, на педагогічній практиці, під час написання курсової, кваліфікаційної робіт. Беручи участь в наукових дослідженнях, працюючи в школі, студенти, з одного боку, залишаються у позиції тих, хто ще навчається, а з іншого – у творчій позиції – створюють нові продукти професійної діяльності. Ця діяльність мотивує студента до самостійного пошуку нових знань задля практичного застосування

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє визначити низку сприятливих передумов для формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи:

- реалізація динамічної моделі просування студентів від власне навчальної діяльності через квазіпрофесійну та навчально-професійну до власне професійної діяльності дозволяє їм виступати суб'єктами професійної освіти, при цьому майбутні фахівці набувають основ професійного та творчого педагогічного мислення;

- оптимальне співвідношення індивідуальних та колективних форм роботи забезпечує результативне та ефективне формування професійного мислення;

- проблемно-пошуковий характер пізнавальної діяльності студентів та широке використання на заняттях професійних ситуацій сприяє оптимізації навчального процесу, розвитку внутрішнього потенціалу професійного мислення.

Перспективи подальших досліджень проблеми, зазначеної у статті, знаходяться у напрямі розробки інноваційних прийомів формування професійного мислення майбутніх учителів англійської мови початкової школи.

Список використаних джерел

1. Турищева Л. Педагогічне мислення як об'єкт дослідження психологічної служби. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. Харків, 2013. Вип. 46(2). С. 248–252.
Turischeva L. (2013). Pedagogichne myslennia yak object doslidzhennya psychologichnoi sluzhby [Pedagogical Thinking as the Object Psychological Service Research]. Kharkiv.
2. Марусинець М. Професійне мислення вчителя: рефлексивний аспект. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Київ, 2014. № 2(23). С. 161–167.
Marusinets M. (2014). Profesijne myslennia vchitelya: refleksivny aspect. [Teacher's Professional Thinking: Reflexive Aspect]. Kyiv.

3. Дубасенюк О. Особливості та функції професійного мислення вчителя. *Paradygmaty oswiatowe I edukacja nauczycieli*. Warszawa. Wyzsza Szkola Pedagogiczna ZNP, 2010. С. 277–287.
Dubasenyk O. (2010). Osoblyvosti ta funktsii profesiynogo myslennia vchitelya. [Peculiarities and Functions of Teacher's Professional Thinking]. Warsaw.

УДК 373.2.016:62

Ю.С. Котелянець,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ РІЗНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Розкрито різні підходи до розуміння сутності поняття «інтеграція» та відображено основні тлумачення цього терміну у довідкових, словниково – енциклопедичних та педагогічних виданнях, наукових дослідженнях. Приділено увагу з'ясуванню значення використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти інтеграції різних галузей знань. Встановлено, що організація процесу формування творчої активності неможлива без опори на різні види діяльності дітей дошкільного віку: розвиток зв'язного мовлення, словотворчість, образотворча та конструктивна діяльність тощо. Запропоновано ряд складових, які забезпечать ефективність організації освітнього процесу ЗДО з метою формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: інтеграція, діти дошкільного віку, творча активність, види діяльності, засоби розвитку.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку науки, в тому числі й педагогічної, характеризується багатьма вченими як кризовий. Перш за все, це пов'язується з кризою традиційної системи навчання, де головним організаційним принципом є предметоцентризм, що приводить до втрати цілісності, дезінтеграції людини.

У зв'язку з цим останнім часом актуалізується проблема удосконалення освітньої системи, введення в педагогіку нової парадигми, що розуміється як сукупність ідей, теорій, методів і зразків рішень різноманітних проблем, які приймаються за зразок. Нова парадигма, на думку ряду авторів, повинна розглядатися в античній трактовці, з опорою на взаємодію духовного й реального світів у загальності і єдності законів природи, цілісності сприйняття суб'єктом навколишнього світу.

У зв'язку з таким характером перспектив розвитку сучасної освіти виникають проблеми співвідношення предметоцентризму й наукового розуміння феномена інтеграції в освіті.

Стан дослідження. Найдавніше уявлення про цілісність навколишньої природи й людини на сучасному етапі знаходить відображення в активному впровадженні інтеграції в практику різних ступенів освіти.

Багатьма вченими й практичними працівниками вже відзначені переваги інтеграції в організації освітнього процесу ЗДО (Р. Чумічева, С. Шарманова, І. Максимова, С. Менькова, С. Ніколаєва тощо). Дана стратегія відкриває можливість міждисциплінарних переходів між раніше розмежовані галузями знань, що веде до створення інтеграційних освітніх галузей. Інтегративний підхід дозволяє ліквідувати труднощі в засвоєнні дітьми дошкільного віку значного обсягу інформації та лімітом часу, виділеного на його засвоєння.

Виклад основного матеріалу. Поняття інтеграції розглядається як в педагогіці, так і в психології, філософії та інших науках.

Філософською передумовою постановки проблеми інтеграції є положення про необхідність розкриття взаємозв'язку явищ природи, суспільства, мислення, що відображаються наукою. Взаємне проникнення наук, на думку академіка Б. Кедрова, відображає об'єктивну діалектику природи, яка свідчить про те, що природа в своїй основі єдина й неподільна, уявляє собою єдність в різноманітті, «загальне в особливому».

В історії філософії питання інтеграційного підходу розроблялося різними вченими. Так, даний підхід використовувався в «Теорії інтегративних рівнів», що склалася на початку сорокових років XX століття з ініціативи Р. Джерарда, Емерсона й Хауелса.

В філософії термін «інтеграція» означає результат єдності подій, з яких складається виникнення цілого, при якому існуюча раніше самостійно частина перестає існувати як така. Вона стає компонентом внутрішньо об'єднаного інтегрального цілого. Інтеграція - спосіб формування світогляду з опорою на гармонію й єдність світу.

Інтеграція як психологічний феномен може бути представлена в якості принципу розвитку психологічної теорії, як процес розвитку тієї системи зв'язків, яка обумовлює все більш складні форми активної взаємодії.

В цілому, інтеграція (лат. Integratio – відновлення, заповнення, від integer – цілий) означає ієрархічно організовану сукупність внутрішньогрупових процесів, що забезпечують досягнення певного стану [9]. Мається на увазі стан, що характеризується впорядкованістю, узгодженістю компонентів, стійкістю зв'язків між ними, стабільністю й спадковістю їх функціонування, ознаками, що свідчать про психологічну єдність, цілісність.

Винятковий інтерес для розвитку ідеї інтеграції в психологічній науці представляють дані педагогічної психології (Д. Богоявленський, П.

Гальперін, О. Кабанова-Меллер, О. Леонтьєв, А. Люблінська, Н. Менчинська, А. Смірнов тощо), фізіології (І. Сеченов, І. Павлов тощо).

Розробляючи теорію засвоєння знань, дані вчені оголюють конкретний зміст психічних процесів, що лежать в основі розумових операцій, створюють міцний фундамент для проведення в життя ідеї взаємозв'язку різних галузей знань.

У педагогіці поняття «інтеграція» вживається у характеристиці складного цілісного об'єкта або стану зв'язку окремих диференційованих функцій системи, а також при створенні цілого з різних систем (А. Белкін). Інтеграція як цілісність і як процес не являється сумою складових частин, а якісно нове утворення, яке виникає на основі інтеграції цілей, діяльності, відносин тощо.

Як «провідна форма організації змісту освіти на основі спільності й єдності законів природи, цілісності сприйняття суб'єктом оточуючого світу» інтеграція виступає в роботах Г. Монахової.

У дослідженні А. Данилюк, Н. Лошкарьова інтеграція розглядається як «спосіб формування всебічно гармонійно розвиненої особистості ... людини», тобто ніщо інше, як метод здійснення основного завдання педагогіки в цілому, а значить і дошкільної освіти.

Педагогічна інтеграція, як вказує В. Безрукова, являє собою процес встановлення зав'язків і відносин суто педагогічними засобами й заради педагогічних цілей [2; 3]. В її роботах інтеграція виступає в трьох аспектах:

1) як принцип – це провідна ідея, що відображає особливості сучасного етапу розвитку та гарантує в разі її реалізації досягнення більш високих позитивних результатів у науковій та педагогічній діяльності;

2) як процес – це безпосереднє встановлення зав'язків між об'єктами й створення нової цілісної системи відповідно до передбачуваного результату. Це процес інтегрування об'єктів, проектування шляху одержання результату;

3) як результат – форма, яку знаходять об'єкти, вступаючи у взаємозв'язок один з одним (форми –інтегрований урок, модульне навчання).

Таким чином, на сучасному етапі розвитку педагогічної думки інтеграція, як один з принципів дидактики, є станом зв'язку окремих частин в єдине ціле й стає способом формування всебічно гармонійно розвиненої особистості, методом здійснення цього основного завдання педагогіки, виступає як провідна форма організації змісту освіти на основі загальності та єдності законів природи, цілісності виховання.

Сучасні дослідження показали, що інтеграція можлива при виконанні трьох умов:

1. Об'єкти дослідження повинні збігатися або бути близькими.

2. В інтегрованих предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження.

3. Інтегровані предмети будуються на загальних закономірностях, загальних теоретичних концепціях.

У практиці дошкільної освіти принцип інтеграції реалізується через:

- інтеграцію змісту дошкільної освіти (інтеграцію змісту різних освітніх ліній і специфічних видів діяльності дітей з опанування освітніх ліній);

- інтегративні якості особистості дитини як результат дошкільної освіти, а також основа й єдині цільові орієнтири базової культури дитини дошкільного віку;

- інтеграцію різних типів організацій (дошкільної, загальної, додаткової освіти, соціокультурних центрів, бібліотек, клубів) і груп дітей дошкільного віку, які надають різні можливості для розвитку дітей та забезпечують позитивну соціалізацію дошкільників.

Подальший розвиток цього принципу буде сприяти створенню інтегрального освітнього середовища. Під інтеграцією змісту дошкільної освіти розуміється стан (або процес, що веде до такого стану) єдності, взаємопроникнення і взаємодії окремих освітніх ліній, що забезпечує цілісність освітнього процесу. До форм реалізації принципу інтеграції можна віднести: інтеграцію на рівні змісту та завдань психолого-педагогічної роботи; інтеграцію організації та оптимізації освітнього процесу; інтеграцію видів дитячої діяльності.

Доцільно використовувати в освітньому процесі закладу дошкільної освіти інтеграцію різних, раніше розгалужених галузей знань (розвиток мовлення, екологія, фізична культура, музика, образотворча та конструктивна діяльність тощо).

Інтеграція різних освітніх галузей надає можливості динамічного засвоєння знань. Тільки що засвоєні знання завжди включаються в уже наявні. При цьому вони не тільки утворюють ланцюг асоціацій, але одночасно й змінюються, співвідносяться зі знаннями з різних галузей.

Організація процесу формування творчої активності неможлива без опори на різні види діяльності дітей дошкільного віку: розвиток зв'язного мовлення, словотворчість, образотворча та конструктивна діяльність тощо.

Згідно з дослідженнями, важливу роль в творчому процесі дітей дошкільного віку має взаємозв'язок образотворчих видів діяльності й розвитку зв'язного мовлення (О. Борисовська, Л. Колунова, Т. Комарова, Ю. Полуянов тощо).

Проблема залежності образотворчої діяльності дітей дошкільного віку від розвитку їх мовлення була сформульована ще на початку ХХ століття С. Левінштейном, і з тих пір є традиційною для психолого-педагогічних досліджень (А. Бакушинський, І. Будницька тощо). Вченими стверджувалося, що процес образотворчої діяльності дітей завжди включає словесну розповідь, що зображення окремих предметів пов'язано із значенням слова,

що малюнок дитини без словесного пояснення часто виявляється незрозумілим для оточуючих.

З метою успішного розвитку виразності дитячого малюнка, формування творчої активності, педагогу, на думку Л. Компанцевої, О. Сомкової, необхідно використовувати вербальні зв'язки. Найбільш ефективними в цьому плані є поетичні твори, усна народна творчість.

О. Сомкова доводить, що в старшому дошкільному віці важливим засобом розвитку творчої активності в мовній діяльності стає опанування образних порівнянь. Навчання дітей вмінню знаходити порівняння в готових літературних творах, самостійно створювати образні порівняння повинно, на думку автора, носити комплексний характер.

Одним з показників розвитку творчої активності особистості, на думку ряду вчених, є цілісність сприйняття дітьми твору мистецтва, під якою розуміється інтеграція форми й змісту (Л. Бабуцька).

Формування творчої активності, як вольового акту, має на увазі певну організацію освітнього процесу. На наш погляд, формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку буде більш ефективним, якщо:

1. Використовувати переважно інтегровані заняття на етапі закріплення основного змісту.

2. Творчий підхід педагога забезпечить варіювання у застосуванні різних методів, засобів і прийомів навчання.

3. Використовувати поряд з традиційними незвичайні матеріали для творчості дітей.

4. За допомогою різних мов опису (мова літератури, природи, мистецтва, музики тощо), творчих проблемних ситуацій стимулювати не стільки зовнішню, скільки внутрішню творчу активність (сенсорні та розумові дії).

Таким чином, забезпечиться цілісний підхід, метою якого є сама дитина, її світосприйняття, світовідчуття, світорозуміння. Не пряме навчання, а пробудження внутрішніх резервів дитини до перетворення знань, стимулювання прихованих напрямків індивідуального розвитку здатні перетворити знання з мети на засіб розвитку Людини – творця.

Висновки. Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження з проблем творчості в цілому, узагальнюючи досвід вчених і педагогів-практиків з питань формування творчої активності, ми прийшли до висновку, що творча активність дітей старшого дошкільного віку є діяльний стан особистості, що характеризується прагненням до перетворення чого-небудь, створення особистісно значущого матеріального або духовного продукту. На сучасному етапі розвитку педагогічної думки інтеграція, як один з принципів дидактики, є станом зв'язку окремих частин в єдине ціле й стає способом формування всебічно гармонійно розвиненої особистості, методом здійснення цього основного завдання педагогіки, виступає як провідна

форма організації змісту освіти на основі загальності та єдності законів природи, цілісності виховання. Доцільно використовувати в освітньому процесі закладу дошкільної освіти інтеграцію різних, раніше розгалужених галузей знань. Одним з показників розвитку творчої активності особистості, на думку ряду вчених, є цілісність сприйняття дітьми твору мистецтва, під якою розуміється інтеграція форми й змісту.

Список використаних джерел

1. Бабуцкая Л.А. О взаимоотношениях интеллектуальных и эмоциональных компонентов в художественной деятельности школьников //Игра. Творчество. Одаренность: Тезисы докладов науч.-практ. семинара при НИИ ХВАПН СССР. – М.: Росстани, 1992. – С. 109.
2. Безрукова В.С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике. – Екатеринбург, 1994. – 110 с.
3. Безрукова В.С. Педагогическая интеграция: сущность, состав, механизмы реализации //Интеграционные процессы в педагогической теории и практике: Сб. науч. тр. – Свердловск, 1990. – 128 с.
4. Сомкова О.Н. Развитие творческой речевой активности ребенка 5-6 лет в процессе освоения средств языковой выразительности // Воспитываем дошкольников самостоятельно: Сб. статей / РГПУ им. А.И. Герцена. – СПб.: Детство-пресс, 2000. – С. 45.
5. Данилюк А.Я. Учебный предмет как интегрированная система //Педагогика. – 1997. – №4. – С. 24.
6. Люблинская А.А. Детская психология. – М: Просвещение, 1971. – 415 с.
7. Менчинская И.А. Психологические проблемы активности личности. – М., 1971.-389 с.
8. Монахова Г.А. Образование как рабочее поле интеграции //Педагогика. – 1997. – №5. – С. 52.
9. Психологія: Словник / За ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевського. – М.: Політ-издат, 1990. – С. 140-142.

A.S. Lisinchuk,

the Teacher of the English Language Department for Deck Officers
of Kherson State Maritime Academy

THE USAGE OF WEATHER WEB-SITES FOR CREATING ACTIVE LEARNING TASKS AT THE LESSONS OF MARITIME ENGLISH

Traditional teaching environment which surrounded modern teachers when they were students themselves affected their and the parents' perception on what is efficient and what is harmful at lessons. In the minds of thousands, a smartphone is a device to lock, some will allow using online dictionaries, a few – google (or any other) search for problem solving.

Younger and more progressive teachers often bring ppt-presentations to their classes, give instructions based on the Internet search, try to incorporate technology. Three tendencies will prove that these means are not enough. Firstly, the

learners' shift of focus from *What should I know?* to *Where should I search for information which I might need?* Secondly, the amount of information to be processed which simply cannot fit one lesson and therefore is left for self-studying. Thirdly, the possibilities. Modern educational establishments finally have the Internet-access, SMART-boards, computers; modern students have phones. So, the question is not what technologies to use, it is how to use the technologies which students and I already have.

Teaching maritime professionals, especially senior students, demands much substantial factual information, the information they study and the tasks they are given shall be based on practical implementation and professional analysis. In this thesis the means of weather web-sites are shown as one of the ways to create active learning tasks based on computer technologies with regard to students' professional needs.

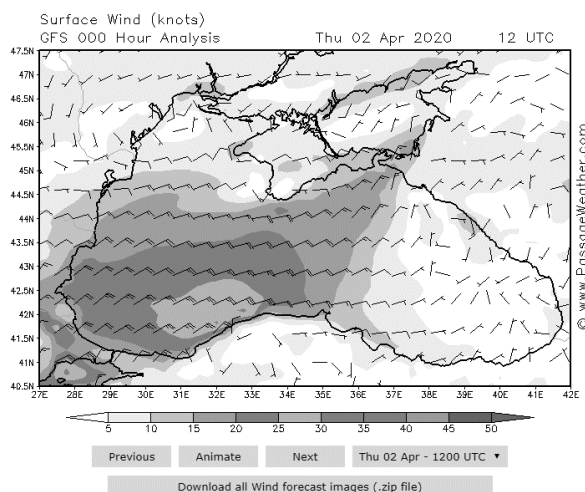
The web-site to discover is PassageWeather.com [1], a free online-resource about weather information including waves, pressure, winds, visibility, precipitations, cloud cover, sea temperature provided for each Admiralty Sailing region. Its weather forecast charts are based on the most reliable administrations and authorities' data. All the authorities are mentioned on the front page which, besides the list of data suppliers, includes a world map divided in already mentioned regions.

Assuming the lesson topic is *Wind Force and Direction* here are several instructions to be implemented:

1) *Have a look at the weather outside and guess wind characteristics namely force and direction.* After a short discussion the students are given the second part of instruction – *Click onto an appropriate region in the map and check your guesses.* This is needed for students to assure that some of their suppositions were correct. A teacher can also ask the class to name a student who was the closest to a correct answer which will provoke one more wave of responses. This activity is good in several aspects. Firstly, it switches on the thinking process and the process of evident-search (students will need to prove their point of view with all possible means such as the angle of the tree, the direction the flag is pointing, the forecast s/he has looked through in the morning). Secondly, it works out students' listening and memorizing skills as they need to remember what other students told and what they told themselves.

2) *Describe the wind force and direction in the given region.* This is a simple description-based instruction aimed at training the skills in charts reading. To make the activity less usual it is needed to change the instruction into, for example, *Work in pairs. Student A, describe wind force and direction; Student B, draw the chart symbols on the chart. When finished, compare the charts.* Picture 1 demonstrates how the students' screens look like for completion of this activity. The advantage of this task lies in incorporating pair work and developing students' speaking skills for understanding an opponent. The later comparison provides a further discussion and solution search, the basis for proving someone's ideas.

Screen A

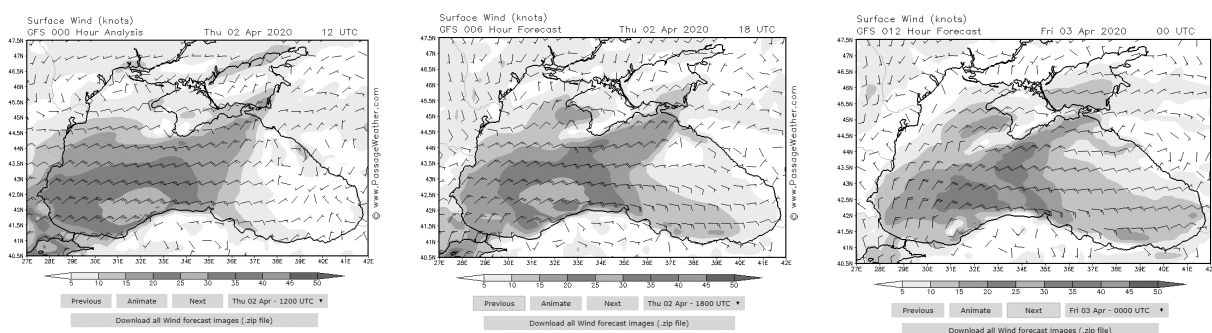
Screen B

Pic. 1 – A screen view for activity № 2.

3) *Compare wind force and direction in two (or more) regions.* This activity is aimed at demonstrating students' abilities to compare conditions and as well as it requires pair or group work to be more productive.

4) *Compare wind force and direction in the same region at different times.* As the web-site provides the view of previous and further charts as well as an animating view it is a simply organised activity which doesn't require a long preparation period. The students can be asked to comment on weather changes and / or predict further forecasts. Picture 2 illustrates three images which students are supposed to study gradually to accomplish the task.

Pic. 2 – Screen views for activity № 4.

5) *Situational tasks.* Such tasks shall include a situation given and require a comment or a solution. For example: *The vessel leaves the port of Kherson right now. She sails to Istanbul. Her estimated time in voyage is 52 hours. Calculate her time of arrival and comment on wind conditions she is likely to face.* One more instruction can be *and complete NAVTEX messages for departure and arrival times.* The difference in two instructions lies in the skill trained – either speaking or writing. Notwithstanding the skill, the students need to understand the basics of Maths, Geography, shipboard equipment and documentation, etc. The tasks of this kind are

highly productive and require critical thinking. They may be complicated by naming the time of departure and speed. The students may be given a plotted course and asked to comment on wind conditions at each waypoint or decide if the course is applicable under anticipated weather conditions (possibly there going to be a hurricane and students will need to agree on either course alterations or a reluctant anchorage).

The list of activities described is limited to one topic and only one chart present on PassageWeather.com and still it can cover the whole lesson from its beginning to the end. Weather web-sites offer a big variety of learning possibilities and factual sources, they are effective for pair and group work, description and comparison activities, situational tasks not only at weather-lessons but in topics connected with passage planning, pilotage, accident prevention, watchkeeping responsibilities, navigation challenges and visibility at sea. Despite the need of the Internet access, the activities are easy to implement and do not consume much time for being organized.

References

1. Passage Weather : Weather Forecasts for Sailors and Adventurers [Electronic resource]. – URL : <https://www.passageweather.com/>.

Т.І. Мацейків,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ ЛІЦЕЮ НА УРОКАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

З початку 90-х років ХХ століття Україна стала на шлях самостійного розвитку, що обумовило фундаментальні зміни в економіці, суспільному житті та духовній сфері. Трансформувалися і цінності, як суспільні, так і особистісні. Ці зміни в першу чергу відобразилися на вихованні молодого покоління громадян, адже від пріоритетів у ціннісному світогляді молодих людей залежить майбутнє України. Від того, яким змістом наповнена особистісна система цінностей учня залежить, наскільки вона може бути головною силою розбудови демократичного, стабільного, гуманістичного суспільства. Тому цінності шкільної молоді це не тільки і не стільки особиста справа кожного учня, скільки проблема суспільства.

Як відомо, процес формування цінностей у освітніх закладах спрямований на розвиток в у молодого покоління духовності, орієнтирів на загальнолюдські та національні цінності, виховання любові до своєї держави, землі, народу, готовності брати участь у процесах державотворення,

ефективно виконувати професійні функції. Саме тому проблема формування цінностей особистості постала в центрі уваги психолого-педагогічних досліджень в умовах розбудови української держави.

У цьому контексті історія України як навчальна дисципліна має великий потенціал для формування у шкільної молоді ціннісної системи. Зміст предмета завжди спрямований не тільки на розвиток світогляду особистості, а й сприяє розв'язанню виховних завдань, зокрема у сфері духовних цінностей старшокласників. Знання, отримані в процесі вивчення історії України, поглиблюють осмислення учнями соціальної дійсності, сприяють обранню кожним із них свого індивідуального способу суспільного буття – всіх тих якостей, які інтегруються в сенсожиттєві цінності.

Для того, щоб історія України сприяла вищезазначених завдань формування ціннісної системи учнів ліцею, на наш погляд, необхідно враховувати в її змісті такі важливі моменти.

1) вона має містити певну систему історичної інформації, що засвоюється у вигляді аксіологічних історичних знань, умінь і навичок, в яких особистість опановує відповідні способи розумової діяльності.

2) курс має акцентувати на питаннях досвіду нашого народу щодо ставлення до світу, до людей, до себе. Тільки такий підхід може повною мірою забезпечити емоційно-ціннісний розвиток особистості учнів у процесі навчання історії.

3) викладання історії України має будуватися за принципом: розглядати історію ідей, концепцій, теорій як драму людей, яка розігрується в конкретній історичній та життєвій ситуації, що дозволить здійснити необхідний емоційний вплив на старшокласників, без якого неможливим є ефективний процес формування цінностей особистості та її громадянської компетентності.

Розвиток знанневої сфери учнів, орієнтованої на формування у них системи цінностей, відбувається шляхом включення аксіологічної інформації у зміст історичної освіти, зокрема: про соціальну, економічну, політичну та духовну історію України та тісний взаємозв'язок всіх сфер людського буття, повсякденне життя, психологію суспільства, взаємовідносини, взаємовплив та діалог культур різних народів, про людину як суб'єкта і творця історичного процесу, про систему таких загальнолюдських та національних цінностей українського суспільства як гуманізм, Батьківщина, самовизначення, права і свободи людини, держава, громадянин, людина, сім'я тощо.

Діяльнісний складник формування громадянських цінностей учнів ліцею забезпечується наявністю у змісті історичної освіти таких аксіологічних умінь: аналізувати й узагальнювати навчальний матеріал у певній системі, оцінювати найважливіші події та явища української історії та культури в контексті світової, застосовувати набуті знання для прогнозування суспільних процесів з позицій загальнолюдських та національних цінностей.

Аксіологічний складник історичної освіти, спрямований на формування громадянських цінностей учнів ліцею має містити такі сюжети, що впливають через емоційно-чуттєву сферу на інтеріоризацію цінностей, ставлень, установок суспільства в особистісні:

- загальнолюдських: добра, чуйності, милосердя, совісті, чесності, поваги, правдивості, працелюбності, справедливості, гідності, терпимості до людей, повага й любов до своїх батьків, роду, бережливе ставлення до природи;

- демократичних: цінність людського життя, гідність, права і свободи людини; повага до законів; свобода, справедливість, рівність можливостей, солідарність, довіря, мир, повага до інтересів, прав, самобутності великих і малих народів, міжкультурне взаєморозуміння, толерантність;

- національних: обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною, державою; віра в духовні сили своєї нації, її майбутнє; любов до України та рідного краю, повага до її культури, традицій, історії.

Отже, підсумовуючи можна зазначити, що лише за умови включення у зміст вітчизняної історії вищеназваних елементів дасть змогу чітко орієнтувати навчальні заклади на конкретний результат - формування громадянських цінностей учнів старшої школи.

О.В. Салі,

викладач кафедри англійської мови та перекладу
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
м. Ізмаїл, Одеська область, Україна

НАЦІОНАЛЬНО-РЕГІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ФІЛОЛОГІВ

В даний час все більша кількість викладачів іноземної мови переконуються на власному досвіді, що для ефективної організації освітнього процесу недостатньо знань лише граматики і лексики, але необхідні знання про економіку, політику, право, соціальну сферу, культуру, традиції і побут країни, яка вивчається. Тому в сучасній освіті дуже важливим є розвиток соціокультурної компетентності здобувачів вищої освіти.

За загальним визнанням, к. XX століття і п. XXI століття – це період глобальних інновацій у всіх галузях культури, економіки, техніки, суспільної думки і індивідуального життя кожної людини. Стає очевидним, що в наше століття у зв'язку з великими змінами в політичному та економічному житті суспільства вивчення іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування в умовах діалогу культур стає важливим завданням. Проблема змісту

навчання іноземних мов була і залишається однією з найважливіших проблем методики. Це природно, бо соціальне замовлення сучасного суспільства в цій галузі висуває завдання сформулювати таку особистість, яка була б здатна адаптуватися швидко в динамічно змінюючих умовах життя.

Для того, щоб грамотно вести діалог культур, необхідно володіти певними знаннями про іншомовну культуру, традиції та звичаї країн мови, яка вивчається, їх історії, національні свята і норми поведінки в громадських місцях. Сучасні засоби навчання (НМК, CD-диски, інтернет-ресурси, інтерактивні технології), а також засоби масової інформації і туристичні поїздки дають можливість студентам розширити межі пізнання в сфері культури і соціальних відносин англomовних країн, порівняти їх з культурними особливостями рідної країни. Все це дає можливість для формування умінь адекватно будувати свою мовну і немовну поведінку. Моделювання ситуацій діалогу культур на заняттях з англійської мови дозволяє здобувачам порівнювати особливості способу життя людей в нашій країні і в країнах, які вивчається. Тут же формується вміння представляти свою країну, її культуру в умовах іншомовного міжкультурного спілкування. Доцільно розвивати це вміння в рамках впровадження національно-регіонального компоненту [1, с. 82].

Вивчення змісту національно-регіонального компонента на ступені професійної освіти сприяє розвитку комунікативної компетентності в сукупності її складових:

- мовленнєва компетентність – розвиток комунікативних умінь в чотирьох основних видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, письмо, говоріння) з урахуванням регіональних особливостей актів комунікації;
- мовна компетентність – оволодіння мовними засобами для опису життєдіяльності в регіоні проживання, освоєння знань про різні способи вираження думки в рідній мові;
- соціокультурної компетентність – розширення комунікативного досвіду за рахунок включення регіонально обумовлених ситуацій спілкування, формування вміння представляти свій регіон, місто / село, їх культуру;
- компенсаторна компетентність – розвиток умінь виходити з положення в умовах дефіциту мовних засобів при передачі інформації про соціокультурні особливості життя в регіоні проживання;
- навчально-пізнавальна компетентність – ознайомлення студентів з доступними способами і прийомами самостійного вивчення рідної культури, в тому числі з використанням нових інформаційних та інтерактивних технологій [2, с. 13].

Звернення до національно-регіонального компоненту при вивченні англійської мови відкриває перед викладачем широкі перспективи, в значній мірі розширюючи виховний потенціал навчального предмета, допомагає

більш ефективному засвоєнню його здобувачами вищої освіти. Краєзнавчий матеріал наближає іншомовну комунікацію до особистого досвіду студентів, дозволяє їм оперувати в навчальній бесіді фактами та відомостями, з якими вони стикаються в своєму повсякденному житті. На основі цього матеріалу можна моделювати цілком реальні комунікативні ситуації: бесіда про рідну країну, про її столицю, про рідне місто (село) з гостем з-за кордону, проведення екскурсії для гостей англійською мовою та інше. Особисті переживання, які з'являються у здобувачів в процесі реалізації всіх форм навчальної роботи з використанням інтерактивних технологій, не тільки підсилюють ефективність усіх аспектів виховання – морального, громадянського, естетичного, а й значно підвищують мотивацію студентів до вивчення іноземної мови.

Спілкування представників різних мов і культур реалізується з найбільшою повнотою і ефективністю в тому випадку, коли в процесі викладання іноземної мови відводиться місце рідній національній культурі. У сучасних вітчизняних НМК з англійської мови міститься достатньо матеріалів краєзнавчого характеру, зокрема, відомостей з історії, культури, географії країн, які вивчаються. Завдання викладача полягає в тому, щоб навчити студента говорити англійською мовою про те, що його оточує, що йому дорого з дитинства, чим він гордий і готовий поділитися зі своїм потенційним партнером з міжкультурної комунікації. Саме національно-регіональний матеріал про культуру, природу і географії рідних місць, про історію малої батьківщини істотно доповнить змістовну сторону мови.

Для реалізації регіонального компонента в предметний зміст професійної підготовки можна включити такі теми: *Моє місто, Дозвілля та захоплення молоді мого міста / села / селища, Пам'ятки і місця відпочинку в місті / селі / селищі, Особливості життя в містах і селах, Видатні люди, їх внесок в науку і світову культуру, Проблеми екології та інше.*

Ефективному формуванню соціокультурної компетентності сприяє використання регіональних матеріалів в організації різних видів читання. Перед представленням тексту для читання, треба обговорити деякі питання, пов'язані зі змістом тексту, а також робота з незнайомою лексикою. Можна запропонувати наступні завдання для роботи з текстом:

1. *Find a phrase or a sentence in the text which mean the same as the following:*
2. *Decide if these statements are true or false.*
3. *Complete the sentences.*
4. *Look at these sentences from the text and answer the questions.*

Наявність наочності, знайомий матеріал, доповнений інформацією з прочитаного, робить вдалою організацію діалогічного і монологічного мовлення здобувачів вищої освіти після читання тексту. Національно-регіональний матеріал можна використовувати і при навчанні писемному мовленню. Ось, наприклад, завдання для есе і особистого листа:

- *You've been asked to write an article about the most attractive place in your city (town).*
- *Think about why Odesa is so attractive and interesting for tourists.*
- *Your friend wants to visit your town on holidays. Write him / her a letter about the most beautiful place in Kiev you can show. Make notes on: where it is; how large it is; some historical information; some special facts.*

Наприклад, проектна робота дає студентам можливість більше дізнаватися про свою малу батьківщину, активніше вникати в процес спілкування англійською мовою. Починати роботу над проектами слід з постановки цілей. Освітньою метою в роботі над проектом з використанням краєзнавчих матеріалів є формування уявлень про свій край. Навчальною метою є закріплення лексики по темі, розвиток навичок самостійної роботи студентів зі словниками та іншими джерелами інформації. Виховна мета реалізує стимулювання здобувачів вищої освіти до спілкування з однолітками, в тому числі представниками іншої культури. Форма роботи над проектом може бути індивідуальною або колективною в залежності від вибору самих студентів. Для проектної діяльності можна запропонувати наступні теми: «Видатні люди Київської області, їх внесок в науку і світову культуру», «Дозвілля і захоплення молоді в Закарпатській області», «Моє місто», «Моя сім'я в історії мого міста», «Відомі спортсмени Одеси» та ін. Студенти із задоволенням та захопленням займаються проектною діяльністю. Презентація проектів залежить від вибору та інтересів учасників і може бути у вигляді газетної статті, репортажу, екскурсії англійською мовою, плаката, відеоролика, медіа презентації та інше.

Таким чином, реалізація національно-регіонального компонента на заняттях з іноземної мови стає не тільки засобом ефективного формування соціокультурної компетентності, а й має велике значення у професійній підготовці висококваліфікованих спеціалістів.

Список використаних джерел

1. Милосердова, Е.В. (2004). Национально – культурные стереотипы и проблемы межкультурной компетенции // ИЯШ. №3. С. 80–84.
2. Сысоев, П.В. (2008). Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка // ИЯШ. №4. С. 12–14.
3. Шишканова, В.В. (2012). Формирование социокультурной компетенции в процессе обучения иностранному языку // ИЯШ. 2012, №2. С. 80–86.

В.І. Саюк,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології вищої школи
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Н.Л. Коник,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

МЕТОДИЧНА РОБОТА У ШКОЛІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Якість навчально-виховної роботи у школі залежить від учителя та рівня його професійної компетентності. Важливим чинником, який впливає на підвищення рівня професіоналізму вчителя, вдосконалення його фахових умінь і навичок є системна методична робота у школі. За визначенням М. Поташника, методичну роботу у школі необхідно розглядати як єдину систему пов'язаних між собою дій і заходів, які ґрунтуються на досягненні науки й практики та спрямованих на підвищення професійного рівня вчителів, розвитку педагогічного та учнівського колективів школи [4].

Питанням організації, функцій, завдань і оцінюванні ефективності методичної роботи у школі приділяли увагу І. Жерносек [1], Н. Островерхова [2], Є. Павлютенков [3] і Б. Тевлін [5]. Однак розгляду методичної роботи у школі, як важливого чинника у підвищенні рівня професійної компетентності вчителя, у сучасній науково-методичній літературі приділено мало уваги.

Мета статті полягає у визначенні змісту і форм методичної роботи у школі для підвищення рівня професійної компетентності вчителя.

Для виявлення стану організації методичної роботи у школі було розроблено анкету та проведено опитування серед учителів із використанням технологій Google форм. За результатами анкетування було з'ясовано, що методична робота у школі проводиться, однак є певні проблеми, зокрема: 70% вчителів зазначили, що не знайомі з річним планом методичної роботи у школі; 67 % опитуваних вказали на недостатню наповненість методичними матеріалами шкільного методичного кабінету (куточка), а 13% респондентів засвідчили відсутність у школах методичного кабінету чи куточка взагалі; 90% опитуваних вчителів зауважили, що потребують методичної допомоги, але рідко за нею звертаються до методистів; тільки 54 % педагогів відзначили, що враховують їхні потреби при плануванні методичної роботи.

Отже, зазначені дані свідчать про необхідність планування методичної роботи із учителями з врахуванням їхніх потреб, постійно висвітлювати результати методичної роботи на засіданнях педагогічного колективу, активно долучати усіх педагогічних працівників до її роботи.

Зміст методичної роботи необхідно розробляти із врахуванням впровадження нових нормативно-правових документів, кращого педагогічного досвіду і надбань закладу освіти, враховувати рівень педагогічної компетентності педагогів, їх інтереси, ідеї та потреби, згуртованість колективу школи. Раціонально спланована методична робота у школі й активна у ній участь учителів впливає на підвищення рівня професійної компетентності.

Для реалізації змісту методичної роботи у школі варто використовувати різні форми її організації. Виділяють традиційні і нетрадиційні, колективні, групові й індивідуальні форми методичної роботи. Проведене дослідження з використання форм методичної роботи у школі показало, що перевагу вчителі надають інноваційним і активним формам. Однак їх вибір залежить від педагогічної культури, технічного і матеріального забезпечення школи, активності вчителів, педагогічного колективу та адміністрації закладу освіти.

Колективні форми методичної роботи (методичні об'єднання вчителів, семінари, науково-практичні конференції, педагогічні читання, школи передового досвіду, відвідування уроків, творчі звіти вчителів, тижні педагогічної майстерності) допомагають поглибити теоретичні знання вчителів, поділитися результатами педагогічної праці, продемонструвати кращий досвід, розробити і впровадити методичні матеріали, провести конкурси тощо.

Групові форми методичної роботи використовують для об'єднання вчителів за фаховими інтересами і сприяють створенню умов для розвитку їх професіоналізму шляхом проведення обговорень викладання предметів, наукових досліджень, експертизи навчальних підручників, обміну досвідом тощо.

До індивідуальних форм методичної роботи відносять такі: самоосвіта, наставництво, стажування, взаємовідвідування занять, бесіда, доповідь або повідомлення, реферат. Застосування зазначених форм сприяє поглибленню фахових знань і практичної підготовки вчителів, допомагає у підвищенні кваліфікації у міжкурсовий період із врахуванням їх особистих потреб і зацікавленості.

Отже, сучасній школі потрібні професійно компетентні педагоги, які зможуть ефективно реалізувати завдання реформи школи в умовах постійних змін. Для цього важливо ефективно і раціонально проводити методичну роботу у школі з активним залученням педагогів, яка сприятиме підвищенню рівня їх професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Жерносек, І. П. (2007). Організація науково-методичної роботи в школі. 2-е вид., доповнене. Харків: Вид. група «Основа».
2. Островерхова, Н. (2007). Науково-методична робота в школі та технології оцінювання її ефективності. *Технології контрольно-аналітичної діяльності завуча*, 67-83.
3. Павлютенков, Є.М., Житник, Б. О., Крижко, В. В. (2008). Методична робота в школі. Харків : Видавнича група «Основа».
4. Поташник, М. М. (1988). В поисках оптимального варианта. Москва: Педагогика.
5. Тевлін, Б. (2010). Визначення ефективності організації внутрішньошкільної методичної роботи. *Школа*, 6, 5-10.

Е.Ш. Фархадова,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

науковий керівник: **Л.М. Єфименко,**

викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Твір, який читають, має теперішнє;
твір, який перечитують, має майбутнє.*

Александр Дюма (син)

Актуальність проблеми гуманних почуттів та виховання зумовлена кризою сучасного суспільства, в якому сталося розмивання моральних норм, значущості сім'ї, духовних цінностей, що ускладнюють процес морального становлення дітей дошкільного і шкільного віку. Гуманність є вершиною моральності, оскільки в ній любов до всього живого поєднується з добротою, безкорисливою допомогою людям, чесністю, працьовитістю, миролюбністю, турботою про людину, повагою її прав на самовизначення і свободу, урахуванням особистісних потреб [1]. Дуже шкода, що у ХХІ столітті, люди забувають, що таке гуманність, та продовжують цьому «вчити» своїх дітей. Маємо за мету розкрити ефективний вплив художньої літератури на виховання гуманних почуттів дітей дошкільного віку.

Гуманність – це ті основні характеристики поведінки людини, які визначають її ставлення до інших людей, до себе, до всього оточуючого, тобто це риси гуманної поведінки. Ідея виховання гуманної поведінки

набула розвитку у працях таких видатних діячів, як К. Гельвецій, Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Е. Роттердамський, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спіноза та ін. Це питання також досліджували відомі психологи (Е. Берне, І. Бех, Л. Виготський, О. Запорожець та ін.). На аспекти питання виховання гуманності у дітей дошкільного віку звертають увагу науковці сучасності: Л. Артемова, Л. Божович, С. Карпова, В. Котирло, М. Лісіна, Т. Поніманська, Є. Субботський, Т. Фасолька, С. Якобсон та багато ін. [2].

Багато науковців, дослідників, психологів вважають та наголошують на тому, що важливим і дуже результативним є той момент, коли у вихованні гуманної поведінки бере участь в житті дитини сім'я. Ніхто інший не має ближчого контакту з дитиною, як її батьки. Слово й учинок батьків мають більше значення для дитини, ніж будь-кого іншого. Тому, найголовніші засади у вихованні дитини як особистості повинні брати на себе батьки, в тому числі, й виховання гуманної поведінки. Це – проведення різних театральних інсценувань, спільний перегляд мультфільмів на морально-етичну тематику («Маша та Ведмідь», «Лунтик», «Просто так», «Їжачок та дівчинка»), проведення бесід, створення проблемних ситуацій та їх обговорення, власний приклад [2].

Підкреслимо, що казки, оповідання, вірші, які пропонуються сучасними навчальними програмами мають велику виховну силу. В них прості правила поведінки подаються дітям не у вигляді нудних і сухих повчань, що надто часто викликає у дітей природне прагнення чинити навпаки, а в такій словесно-емоційній формі, яка невимушено підводить дітей до самостійного висновку, тому лише позитивні вчинки приводять до справжньої радості та задоволення [3].

Так, в старшому дошкільному віці дітей знайомлять з твором Дмитра Павличка «Птиця». Цей твір виховує у дітей чуйність, доброзичливе ставлення до беззахисних друзів – тварин. Також, дітей старшого дошкільного віку знайомлять з казкою Валентина Катаєва «Семибарвна квітка». Цей твір якнайкраще дає дітям зрозуміти, що тільки шляхетні бажання можуть зробити оточуючих найщасливішими.

Слід зазначити, ще на один твір, який ми пропонуємо використовувати у роботі з дітьми – це оповідання М. Стеценка «Апельсинка». Головне завдання педагога – не тільки навчати дітей робити правильні висновки, спонукати переживати з приводу вчинків інших. Якщо дорослий намагається схвилювати дітей, зробити їх не тільки слухачами, але і співучасниками подій, то через деякий час вони починають проявляти більшу увагу до товаришів, у них з'являється бажання дотримуватись правил доброзичливих взаємин.

До виховання душевної краси закликають твори, що увійшли до збірок «Казки та оповідання для дитячого виховання» 2005 року, «Квітка сонця» 2010 року, «Всі добрі люди – одна сім'я» 2011 року. В останніх двох збірках

для дітей зібрані твори видатного педагога – В. Сухомлинського. Ці збірки є знахідкою як для педагогів, так і для батьків.

Також слід звернути увагу на посібник О. Лапатіної та М. Сребцової «Казки про чесноти для дошкільнят», який розроблений на засадах творчої гуманістичної педагогіки. Розповіді, вірші, казки, творчі завдання до них, система запитань, ігор, запропоновані в посібнику, спрямовані на розвиток у дітей навичок аналізу навколишніх подій, формування особистості дошкільника, його соціальних і моральних відносин із навколишнім світом через розвиток найкращих якостей: доброти, чесності, працьовитості тощо.

Зауважимо, що в дошкільному віці дитина живе почуттями. Саме завдяки ним вона сприймає й розуміє такий незрозумілий світ: злий – добрий, закритий – відкритий, повний таємниць та незрозумілих слів. Тому художнє слово є ефективним засобом морального становлення особистості дошкільника. Читати слід не поспішаючи, щоб у дитини був час на роздуми. Потім, пропонуємо поміркувати над прочитаним, допомогти осмислити твір та зробити відповідні висновки з прочитаного. Спонукає маленьких слухачів самим задумуватись над прочитаним, розвивати фантазію, уявити себе на місці когось із героїв, адже саме художнє слово розвиває такі якості як впевненість, розкутість, комунікабельність.

Підбираючи твори, на нашу думку, слід приділяти більшу увагу тому літературному матеріалу, що розкриває світ хвилювань персонажів, бо саме це спонукає вихованню у дітей гуманних почуттів.

Таким чином, аналіз літератури дозволив нам зробити наступні висновки. Краса – врятує світ. Але справжня краса людини – у душі, у її ставленні до інших, тих, хто поруч; у любові, у доброті, у шані до людської праці, до батька з матір'ю, до літньої людини, до дітей, до всіх людей довкола, до тварин і, врешті-решт, до самої себе. А в цьому нам і допоможе художнє слово, адже ми виховуємо людей нового покоління й те, чому ми цю людину навчимо буде з нею все життя.

Список використаних джерел

1. Артамонова О.В. Художня література, як один із засобів гуманних почуттів дітей дошкільного віку. 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svyatoshinruo.kiev.ua/2013-10-10-14-41-03/2837-2014-10-01-08-35-32>.
2. Кіреева О.Д., Вахняк Н.В. Засоби виховання гуманної поведінки у дітей дошкільного віку на сучасному етапі розвитку педагогіки. Івано-Франківськ, 2016. №21. С. 162-164.
3. Пархоменко А.В. Особливості виховання гуманних почуттів у дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2015. С. 116-121.

М.Ю. Швець,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: **О.П. Гетьман,**

викладач кафедри дизайну

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

КОНКУРСИ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЯК СКЛADOVA ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ-СТИЛІСТІВ

Сучасний розвиток суспільства диктує нові вимоги професійної ідентифікації спеціалістів, які здатні реалізовуватись у сфері дизайн-діяльності, методології дизайнерських рішень та об'єктів дизайн-проекування.

Конкурс (від лат. *concursus* – зібрання, збіг; зіткнення) – змагання, яке має на меті виділити найкращих з числа його учасників, найкращі роботи; пошукувач на здобуття премій, нагороди, на вступ до навчального закладу тощо. [1]. У словнику В. Даля конкурсу дається наступне визначення: «Конкурс – здобувач нагороди, місця, звання; змагальний позов» [2].

У традиційній дидактиці конкурси визначають як допоміжну форму організації освітнього процесу епізодичної дії [3]. Такої думки дотримуються й науковці Г. Кирилова і О. Волик, визначаючи конкурс як форму організації позаурочної діяльності молоді, яка навчається [4].

На сьогодні значення поняття «конкурс» значно ширше. Конкурс розглядається як здобуття на надання пріоритетного права для підтримки особистості або колективу на виконання будь-яких робіт, досліджень. При проведенні конкурсу визначають кращих по готовності до виконання конкретних наукових, соціальних або виробничих завдань.

Конкурси професійної майстерності, які є об'єктом уваги в освітянській галузі, набувають останнім часом все більшої популярності, а тому стають предметом досліджень науковців. Варто зазначити, що досліджень, присвячених проблемі розвитку професійної компетентності саме в процесі участі майбутніх стилістів-дизайнерів у конкурсах професійної майстерності, дуже мало.

Професійна компетентність – це «система соціальних якостей, що безпосередньо забезпечує рівень трудової, професійної діяльності і визначає її особовий зміст відношення до праці [5, с. 56]». Саме через професійну діяльність кожен фахівець досягає максимальних для себе результатів, прагнучи виявити свої здібності.

До окремих аспектів вивчення зазначеної теми входять проблеми науково-методичного супроводу учасників конкурсу, питання адаптації

молодого фахівця в процесі включення в конкурсний рух, форми конкурсних випробувань та типи конкурсних завдань, організаційно-педагогічні умови забезпечення мотивації професійного зростання майбутніх спеціалістів, які є учасниками конкурсу тощо.

Але на сьогодні вибудовується певне протиріччя між випадками формального підходу щодо організації конкурсів професійної майстерності та високим потенціалом конкурсів у розвитку професійної компетентності майбутніх дизайнерів-стилістів.

З точки зору реалізації потенціалу конкурсів у розвитку професійної компетентності майбутніх спеціалістів із дизайну зачіски та мистецтва візажу важливим є визначення факторів і організаційно-педагогічних умов щодо реалізації потенціалу конкурсного руху та розвитку професійної компетентності. Спостереження в процесі проведення конкурсів професійної майстерності в державному закладі «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» серед студентів спеціальності «Дизайн зачіски і мистецтво візажу», всеукраїнських «Золоті ножиці», «Ексклюзив» тощо дозволяють сконцентрувати увагу на організаційно-педагогічних умовах розвитку професійної компетентності їх учасників, серед яких можна зазначити заходи щодо підготовки та проведення конкурсу. Важливим етапом в організації конкурсів є управлінсько-організаційне забезпечення, куди можемо включити пакети документів і їх зміст, технології проведення змагань (тренінги, майстер-класи, конкурси-есе, анкетування, підготовка та проведення відкритих занять, заходів, або їх елементів, реалізація міні-проектів, тощо). Важливим компонентом в наданні об'єктивної оцінки конкурсним випробуванням, продукції професійної діяльності є презентації набутого досвіду та експертної оцінки в організації такого роду змагань. Все це є зовнішніми умовами формування й розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців із перукарського мистецтва.

До внутрішніх факторів формування професійної компетенції можемо віднести знання, уміння й навички конкурсанта щодо об'єкту його професійної діяльності. Важливого значення набувають професійно-особистісні якості, які дозволяють стати успішними в професії.

Власне конкурсна активність майбутнього дизайнера-стиліста є не менш важливим фактором у підвищенні мотивації до професійного зростання. А готовністю до компетентного вирішення професійних завдань є професійна самосвідомість учасника конкурсу. Конкурс передбачає певні етапи, серед яких важливого значення набувають підготовка і включення до участі в конкурсі, власне конкурсні випробування, підсумковий етап.

З моменту появи ідеї проведення конкурсів професійної майстерності з перукарського мистецтва сутність проведення суттєво змінилася: від проведення «свята» до професійних випробувань, мотивації професійного зростання його учасників. Участь студентів у конкурсах професійної

майстерності, як навчальних, так і професійних, майстер-класах сприяє поліпшенню рівня навчальної діяльності, значущості освоєння найбільш перспективних, високих технологій у фешн-індустрії. Адже сучасний розвиток індустрії краси та моди свідчить про високий рівень новітніх технологій і високої майстерності фахівців зазначеного профілю. Тим більш ринкова економіка сприяє появі надзвичайно великої конкуренції між фахівцями з перукарського мистецтва, яка є, одночасно, умовою розвитку їхньої професіоналізму.

Власне, сучасна конкурсна діяльність є відкритою формою змагання, розвитку професійної майстерності учасників конкурсів, а також джерелом нових ідей та напрямів розвитку моди. Тому конкурсна діяльність, як особливий вид діяльності, набуває поширення в установах професійної освіти і спрямована на самореалізацію, самовизначення молоді через її прагнення до досягнень, а тому найбільш повно відповідає потребам навчається молоді та істотно доповнює можливості освіти для професійно-особистісного самовизначення молоді.

Список використаних джерел

1. Тихонов, А.Н. (2001) Комплексный словарь русского языка.
2. Даль, В.И. (1982). Толковый словарь живого великорусского языка.
3. Сластенин, В.А., Исаев, И.Ф., Мищенко, Е.Н. (2000). Педагогика.
4. Кирилова, Н.А. (2000). Ценностные ориентации в структуре интегральной индивидуальности старших школьников. Вопросы психологии. 4, С. 29–37.
5. Крылова, Н.Б. (1990). Формирование культуры будущего специалиста.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

О.П. Гетьман,

викладач кафедри дизайну,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РОЛЬ ЗАЧІСКИ В ІМІДЖБІЛДІНГУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті розглядається поняття габітарного іміджу, роль іміджмейкера у створенні новомодних сучасних луків, де зачіска є візитною карткою людини, визначається вплив б'юті-індустрії на формування зовнішнього іміджу особистості.

Ключові слова: мода, імідж, зачіска, іміджмейкер.

Побудова особистого іміджу з урахуванням його габітарності на сьогодні є досить актуальною, але малодослідженим залишається аспект ролі зачіски в іміджбілдингу сучасної людини. Візуальний імідж, складовою якого є, безперечно, зачіска, включає цілу низку способів його досягнення та вдосконалення. Дослідниця Євгенія Федорова, вивчаючи видовищну зачіску в сучасній індустрії моди, її історію, специфіку, дизайн-технології, зазначає: «пошук модних напрямів, доцільних до побудови іміджу, спонукає як до виявлення механізмів її створення, так і до виявлення ролі і місця зачіски в імідж-індустрії» [1].

Власне тому перед професійними іміджмейкерами стоїть завдання сформулювати образ красивої, впевненої і успішної особистості, який би відповідав асоціаціям і настроям, очікуванням, інтересам і потребам споживача.

Дизайнер із перукарського мистецтва об'єднує в собі роботу модельєра-стиліста, технолога, перукаря і візажиста. Дослідження Т. Шутовою іміджу та його формування привело її до виявлення поняття «габітарного іміджу», яке вона пояснює як оцінку образу людини «у перші секунди сприйняття», коли блискавично сприймаються фізична статура, одяг, зачіска, парфуми тощо. Отже, суголосно вищезазначеному дослідженню, «габітарний імідж вимагає формування необхідного образу відповідно до завідомо винайденої та логічно вибудованої концепції автора» [2].

Науковці, які досліджують імідж з різних точок зору, зокрема його впливу на фізичному, психологічному, філософсько-соціальному рівнях,

вважають, що параметрами габітарного іміджу є зовнішні характеристики об'єкта, які можливо оцінити візуально. Серед таких іміджевих характеристик можемо виділити наступні константи: діловий костюм певного кольору, відповідні обраному стилю макіяж і зачіска, аксесуари, що доповнюють імідж-образ. Сьогодні фахівці в області дизайну виділяють кілька напрямків габітарного іміджу, які дозволяють створити привабливим зовнішній вигляд людини: перукарське мистецтво та дизайн зачіски, мистецтво візажу, використання постижерних виробів, дизайн костюму, головних уборів, взуття та аксесуарів. Власне ці складові іміджу, на нашу думку, сприяють формуванню першого враження, яке є значимим для отримання подальшої інформації щодо особистості.

Одним із складових елементів габітарного іміджу є зачіска, яка створюється дизайнерами з перукарського мистецтва і є своєрідною візитною карткою людини. Підтвердженням цьому є точка зору американського дослідника Філіпа Дейвіса, який у роботі «Ваш абсолютний імідж», зазначає, що зовнішня привабливість має першочергове значення для здобуття позитивного ділового іміджу [3]. У ряді американських фірм існує салоган: «здорова людина краще працює, а гарна – краще представляє фірму». Отож, за спостереженням А. Прилуцької, для зачіски сучасного керівника краще, коли волосся звисає не вниз, а зачесане вгору і назад, адже так воно «піднімає» риси обличчя, у тому числі лицьові м'язи, які з віком опускаються [4].

Більшість дослідників іміджу та моделювання зачіски, зокрема Є. Федорова, схильні стверджувати наступне: короткі чілки молодять обличчя, а зачіска з кучерями м'яко підкреслює його лінії. Стрижка, де основний акцент робиться на геометрію форми, має чітко окреслені контури. В залежності від типу стрижки це може бути напівколо, овал, трикутник, прямокутник, а також комбінація цих фігур. Геометрія досягається за рахунок надання ідеально чіткої й окресленої лінії волосся за всією довжиною. Найбільш популярні серед таких геометричних зачісок є: каскад, сесун, гаврош і т.д. Вони мають різну варіативність, дозволяють обрати оптимальну довжину для підкреслення природних переваг структури і рис обличчя. Невпевненість у собі можуть допомогти приховати пасма, які спадають на обличчя; крупні риси обличчя можна обрамити об'ємною зачіскою, а ось бриті голови, на позначення дослідниці, виглядають досить агресивно [1].

Для створення габітарного іміджу значну роль відіграє макіяж, який є своєрідним акцентом. Його вибір залежить від обраного стилю й виду зачіски. Зокрема стрижка робить візаж значно помітнішим. Важливого значення для створення імідж-образу набуває різного роду фарбування, мелірування, колорування волосся. На сьогодні така послуга є популярною як серед жінок, так і серед чоловіків. Зміна кольору волосся вимагає від

модельєра-стиліста знання колориметрії, перспективи, композиційних прийомів, у цілому бачення образу, оскільки тільки цілісний образ із урахуванням усіх деталей спроможний виконувати відповідні функції створеного іміджу людини. Колористика очей та брів і їх зміна на сьогодні теж відіграє важливу роль у створенні перш за все позитивного іміджу;

Досить спірним є питання носіння бороди та вусів, які деякі консультанти по іміджу не радять заводити керівникам-чоловікам, «адже борода та вуса приховують частину обличчя». Є. Федорова впевнена в тому, що «вуса асоціюються із військовими, а бороду варто інтерпретувати як показник мужності або ексцентричності» [1]. Крім того, борода та вуса вимагають особливого догляду.

А ось керівникам-жінкам варто відмовитися від розпущеного довгого волосся, бо така іміджеві деталь додає фривольності й аж ніяк не спонукає до ділових стосунків. Дослідження А. Прилуцької також свідчать, що діловий імідж «важче будувати світловолосим та рудим жінкам, у той час як ділова брюнетка сприймається краще, внаслідок соціальних стереотипів. Сивина ж у жінки часто зменшує її авторитетність, у той час як у чоловіків – навпаки [4].

Чоловіча стрижка та акуратна укладка свідчить про презентабельний і доглянутий зовнішній вигляд і є невід'ємним атрибутом загального образу та позитивного іміджу. Стилісти наполягають на тому, що кожен сучасний чоловік, незалежно від віку і професійної діяльності, зобов'язаний стежити за станом свого волосся й зачіски.

Динамізм сучасного життя вимагає вирішення глобального питання індивідуальності особистості, її неповторності, тобто позитивного іміджу. А це має безпосередній зв'язок із стилістичними характеристиками людини. Дослідник у сфері іміджелогії В. Шепель трактує «імідж» як візуальний образ, «як індивідуальний вигляд або ореол, створюваний засобами масової інформації, соціальною групою або власними зусиллями особистості для залучення до себе уваги, акцентуючи його на візуальній привабливості особистості» [5].

Отож, людство навчилося за допомогою одягу, зачіски, макіяжу, манери поведінки формувати свій вплив на інших, забезпечувати та програмувати емоційно-психологічну реакцію на певні речі, ситуації. Для дизайнера зачіски створення та реалізація такого іміджу є основним завданням. Але без урахування інших напрямків формування іміджу, зокрема індивідуально-психологічних основ стилю конкретної особистості, зробити це неможливо.

На позначення дослідниці Д. Єрмілової «... якщо новий соціальний образ пращурів створювали за допомогою кольорових фарб (маски, розпис на тілі, татування) та візерунків, то сучасники застосовують одяг, стрижку, макіяж, манери та інші компоненти, які й складають дане поняття, тобто «імідж»» [6].

Таким чином, мода як одна з основних іміджетворчих складових, має великий вплив на розвиток перукарського мистецтва, сприяючи моделюванню нових зачісок, поліпшуючи зовнішній вигляд людей, роблячи його більш яскравим та привабливим. Ми суголосні дослідникам іміджу та дизайнерам з перукарського мистецтва в тому, що створення позитивного іміджу, зокрема габі тарного, є безпосередньо важливим як для публічного лідера, так і для звичайної людини. Імідж формується завдяки імідж-дизайнерам, що поєднують у своїй діяльності роботу майстрів різних спеціальностей, зокрема й дизайнера зачіски та візажу.

Список використаних джерел

1. Федорова Є. В. Видовищна зачіска в сучасній індустрії моди: історія, специфіка, дизайн-технології / Євгенія Володимирівна Федорова // 17.00.07 – дизайн, дис. канд.. мистецтвознавства . – К, 2016. – 216 с.
2. Шутова Т. В. Исторические аспекты профессиональной подготовки специалистов в области парикмахерского искусства, дизайна имиджа и стиля / Т. В. Шутова, С. Н. Власенко // XXI век — век дизайна : материалы Всероссийской науч.-практ. конф. — Екатеринбург, 2014. — С. 199–207.
3. Дейвис Ф. Ваш абсолютный имидж. Книга для политиков и бизнесменов, мужчин и женщин / Пер. с англ. В. Титкова. – Можайск: Внешсигма, 1997. – 320 с.
4. Прилуцкая А. Е. Организационная культура и имидж современного руководителя / А.Е. Прилуцкая: учеб. пособие. Харьков, 2013. – Ч. 2. – 76 с.
5. Шепель В. М. Как нравиться людям / В. М. Шепель. – М.: Народное образование, 2002. – 576 с.
6. Ермилова Д. Китч? Да здравствует китч!!! //Имидж. Мода. Престиж. № 4/8/. – 2002. – С. 24–29.

А.М. Дзюба,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: **І.С. Коваль,**

викладач кафедри дизайну,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ФЕНОМЕН МОДИ

В ході історії розвитку людства, змінювалося як ставлення до моди, її значення в спільнотах, так і вона сама. В своєму природному становленні мода зародилася стихійно і спонтанно, але зусиллями зацікавлених осіб перетворилася на штучний і контрольований людьми соціально-культурний феномен. Саме тому, моя тема буде актуальною у всі часи і навчить інших відноситися до моди інакше, задуматися над значенням та сенсом моди в нашому житті.

Сучасна мода – поліфункціональний феномен, який може бути використаний суспільством у різних напрямках.

Мода пов'язана з різними сторонами розвитку суспільства, в ній знаходять відображення всі аспекти культури і суспільного життя, які викликають увагу всього суспільства. Мода є не тільки комерційною феномен, вона існує як ідеологічна і соціальна форма. В основі моди лежить не постійний, не єдиний, а змінюваний і множинний механізм.

Важливим атрибутом моди є слідування новому і уявлення його як цінності [3]. Принцип новизни і модності залежить не стільки від об'єктивного часу створення предмета, скільки від моменту його входження в систему обраних цінностей і прославлення, визнання в суспільстві. Модні елементи в індустрії краси - як правило, мають прямі аналоги в минулому. Втрачаючи новизну, в очах оточуючих предмет стає старомодним.

Прийнято вважати, що моду підтримують два основних устремління. Перший – наслідування з метою перейняти досвід або хороший смак. Другий – тиск соціальної системи: страх опинитися поза суспільством, боязнь ізоляції тощо.

Наслідування служить необхідною передумовою моди, розкриваючи при цьому її протиріччя. Людина намагається точніше відповідати зразкам моди, бути «як усі», а з іншого боку, за допомогою саме цієї моди, прагне виділитися із навколишніх його людей, здійснити власну «самостилізацію», затвердити своє уявлення про самого себе. «Наслідування надає нам можливість цілеспрямованої та осмисленої діяльності й там, де немає нічого особистого та творчого. Воно дає своєрідне заспокоєння, ми переносимо на інших відповідальність, коли дозволяємо собі бути «витвором групи», підкорюючи себе її вимогам» [4, с. 220]. Дотримуючись схожої логіки, Г. Зіммель пояснює пристрасть жінок до моди, пояснюючи це слабкістю їхнього соціального стану. Властивість моди соціально вирівнювати індивідів, з'єднувати їх у групи, а також відокремлювати одні групи від інших, наводить його на думку про класову природу її функціонування. Тобто він акцентує увагу на тому, що мода можлива лише в спільнотах з ієрархічною соціальною структурою і неможлива там, де немає класів.

Кант в своїй роботі «Антропологія з прагматичної точки зору» аналізує зв'язок моди зі смаком: «Бути модним – це справа смаку; той, хто поза модою дотримується старого звичаю, називають старомодним; того, хто навіть вважає чеснотою не дотримуватись моди, називають диваком. Все ж краще бути завжди дурнем по моді, ніж дурнем не по моді» [6, с. 71]. Кант переважно акцентує увагу на аспекті сприйняття моди, але помічає у ній мотив «марнославства», що мовою сучасної соціології позначається терміном статусний або престижний символізм. На його думку, мода відноситься до марнославства, оскільки в її меті немає внутрішньої цінності.

Саме поняття моди формується під впливом багатьох чинників: місця і часу проживання людей, загального рівня розвитку культури, моральних принципів та ціннісних настанов. З історії розвитку моди видно, що під впливом модних стандартів відбувається певна трансформація основних сфер життєдіяльності суспільства, змінюється його соціально-класова структура.

Було детально описано та визначено масштаби впливу моди на свідомість та поведінку особистості та його можливі наслідки. Починаючи з ХХ століття й до сьогодні індустрія моди набирає все більших обертів. Суспільство споживання та його вимоги щодо неухильного дотримання модних стандартів провокують формування різного роду соціально-психологічних залежностей, прикладами яких виступають оніоманія та анорексія. Вони викликають певні розлади як на фізіологічному, так і психоемоційному рівні організму людини, які супроводжуються негативними та довготривалими наслідками. На щастя, в більшості випадків ці соціально-психологічні залежності можна подолати, правильно комбінуючи фізичну, психологічну і соціальну допомогу.

Можна зробити висновок, що мода завжди була і залишається невід'ємною частиною життя суспільства. Треба усвідомити той факт, що вже неможливо ігнорувати її вплив на різноманітні сфери його життєдіяльності. Без сумніву, мода також впливає на окрему особистість, її здоров'я, поведінку та психоемоційний стан, виступає певним взірцем для наслідування. Вона повністю охоплює життя людини, стає для неї своєрідною перепусткою в соціум й, фактично, визначає весь простір її існування. Але треба розуміти її структуру і методи її впливу. Погоня за модою – це нескінченна дорога, яка не має кінця, бо те, що потрапило у широкі маси – відразу втрачає свою цінність.

Список використаних джерел

1. Барт Р. Система Моды. Статьи по семиотике культуры. – Пер. с фр., вступ. ст. и сост. С.Н. Зенкина. – М.: Издательство им. Сабашниковых, 2003. Бодрийяр Ж. Общество потребления. / Жан Бодрийяр. – М.: Республика: Культурная революция, 2006.
2. Бушуева С. С. Теория циклического развития моды / С. С. Бушуева.
3. Васильева Е. Система традиционного и принцип моды / Теория моды: тело, одежда, культура, № 43, 2017, С. 1–18.
4. Зиммель Г. Избранное. Том 1. Философия культуры — М.: Юрист, 1996. 671 с. – (Лики культуры).
5. Норбоева Т. Б. Понятийный анализ моды как феномена культуры / Т. Б. Норбоева. // Журнал Общество. Среда. Развитие. – 2011.
6. Комих Н. Г. Мода як соціальний феномен в сучасному соціокультурному дискурсі / Н. Г. Комих. // Збірник наукових праць з гуманітарних дисциплін «Славута». – 2013.
7. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения / И. Кант., 1999. – 471 с.
8. Культура. Мода. Высказывания о моде. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://fani-art.livejournal.com/57322.html>.

9. Тард Г. Законы подражания Пер. с фр. — М.: Академический Проект, 2011.
10. Толстых В. И. Мода как социальный феномен. Мода: за и против. / В. И. Толстых. — Москва // Искусство. — 1973.

К.О. Катріченко,

аспірант Харківської державної академії дизайну і мистецтв

науковий керівник: **О.В. Гончар,**

доктор педагогічних наук, професор

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДИЗАЙН-ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Дизайн-організація інклюзивного навчального приміщення потребує аналізу та систематизації великої кількості факторів та стандартів, що враховуються спеціалістами різних професій для вирішення поставлених питань. Досліджуючи теоретичний матеріал за означеною вище проблемою потрібно, по-перше, розкрити визначення поняття «середовище», яке у науковій літературі має декілька тлумачень:

- комплекс стихійно діючих на дитину різноманітних зовнішніх явищ;
- комплекс суспільних, матеріальних та духовних умов існування;
- реальна дійсність, яку сприймає учень, реагує та вступає в контакт;
- реальна дійсність, серед якої розвивається дитина.

Всі перелічені поняття підтверджують наявність множинності умов та компонентів (природних або штучних), які прямо або опосередковано впливають на розвиток учнів. Виходячи з цього дизайн-організація інклюзивної класної кімнати враховує дизайнерську й педагогічну складові для покращення результативності навчального процесу учнів з різними особливими потребами.

Аналіз матеріалу дослідження показав, що формування дизайну інклюзивного простору базується на визначенні основних завдань, а саме:

- 1) функціонально-технологічному;
- 2) художньо-образному вирішенні навчального приміщення.

Слід відмітити, що вирішення на практиці цих завдань пов'язане із необхідністю врахування основних аспектів дизайн-організації навчального простору: 1) ергономічного; 2) просторово-планувального; 3) сенсорного; 4) екологічного; 5) художньо-образного. Досліджуючи кожний з них, варто відмітити, що для повноцінного розвитку учнів (фізичного, психологічного, духовного, розумового) гармонійне поєднання усіх аспектів забезпечує їм соціально інтегроване життя в подальшому. Проаналізуємо кожний з них.

Ергономічний аспект – створення найкращих умов для оптимізації навчального процесу при формуванні *ергодизайнерської концепції* потребує

врахування особливостей стану здоров'я учнів та у зв'язку з цим наявності їх позитивного психо-емоційного стану, з'ясовано, що всі ці фактори допоможуть: 1) сприяти гуманізації освітнього процесу; 2) призвести до швидкої адаптації дітей; 3) прискорити засвоєння навчального матеріалу.

Просторово-планувальний аспект – розкриває зміст гармонійного формування класу у відповідності до принципів універсального дизайну. Вирішення таким чином навчального простору забезпечує позитивні результати як психологічного, так і фізичного стану учнів з особливими вимогами.

Сенсорний аспект – допомагає у несвідомих процесах головного мозку дитини фільтрувати сенсорну інформацію, що отримана від органів чуття та дозволяє на неї адаптивно реагувати учням із гіпочутливістю, гіперчутливістю, учням з розладом аутичного спектру (РАС) або із порушеннями вестибулярної системи. Результатом покращення естетичної дизайн-організації простору класу (за допомогою гармонізації кольорової гами, фактури матеріалів, запаху, оптимального режиму температури, світла, відчуття просторового впливу) стає формування адаптивних відповідей, розвиток та покращення моторних та психоемоційних процесів, покращення комунікації та концентрації уваги.

Екологічний аспект – враховує основні складові в дизайні навчального простору, серед яких: 1) використання натуральних оздоблювальних матеріалів, що мають високі санітарно-гігієнічні та антибактеріальні характеристики; 2) використання енергозберігаючих та шумоізоляційних технологій та матеріалів; 3) використання великої кількості озеленення.

Художньо-образний аспект – розкриває сутність позитивного впливу на психологічний стан учнів через візуальне сприйняття. Забезпечує пізнання найбільш виразних елементів дизайну, що утворюють гармонійний образ приміщення.

Висновки. Теоретичне обґрунтування важливіших аспектів формування інклюзивного простору навчального класу вказує на основні шляхи досягнення успіху їх впровадження на практиці. Цінність використання наданого аналізу сприяє реалізації Нової освітньої реформи, що пов'язана з процесами інклюзії.

Список використаних джерел

1. Gonchar, O., Kryvuts, S., Petukhova, O., & Tokar, M. (2019). Organization of Pedagogical Relationships between Learners and Teachers in the Framework of Inclusive Education. *Românească pentru Educație Multidimensională*, 11(2), 126-140. <https://doi.org/10.18662/rrem/121>
2. Gonchar O., Danylenko V., Kryvuts S., Zhernoklova G. Development of Art-Students' Positive Attitudes Towards Physical Education by Means of Universal Design // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв / Збірка наукових праць за ред. Даниленка В.Я. Х.: ХДАДМ, 2019. С.5-10. (Мистецтвознавство: №4).

3. Косенко Д. Ю., Мезенцева О. І. Предметно-просторова складова освітнього середовища: досвід вальдорфської школи // Сборник научных трудов SWorld. Материалы международной конференции “Современные проблемы и пути их решения. Вып. 4. Т.25. Одесса, 2012. С. 60-67.
4. Панюкова Ю. Г. Психологическая репрезентация пространственно- предметной среды обывденной жизни: монография / Ю. Г. Панюкова. Красноярск: РИО КГПУ, 2003. 356 с.

І.С. Коваль,

викладач кафедри дизайну,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЇ «ПЕРУКАР»

Прояв інтересу наших сучасників до зовнішнього вигляду людини, визначає і трансформує уявлення про ті професії, які безпосередньо пов'язані з його створенням. Перш за все, це стосується перукарів, майстерність яких виявляється безпосередньо пов'язаною з їх професійністю, креативністю, із смаком, з усвідомленням модних тенденцій, характерних для різних вікових і статусних груп.

Професія «перукар» належить до найбільш масових професій індустрії краси. Будучи масовою та досить затребуваною, вона все ще не набула того престижу й авторитету, на який вже давно заслуговує. Занадто довго представники цієї професії мали статус ремісників, які задовольняли насущні потреби людей, які бажають виглядати доглянутими.

Сьогодні сфера перукарського мистецтва – це індустрія, яка потребує підготовки кадрів, які будуть працювати та представляти себе як на вітчизняному, так і на світовому рівні. Самореалізація в цій професії пов'язана з можливістю проявити себе, як творчої особистості, що створює нові стандарти перукарської майстерності, які високо оцінює не тільки сам майстер, а й споживачі цього виду послуг. Цей процес буде успішним, якщо перукар володіє власними психічними ресурсами, системною детермінацією і здатністю виробляти «продукт», необхідний для організації саморуху і вибудовування директиви саморозвитку [1].

За модою перукарського мистецтва стоять вікові традиції, праця, творчість і талант її знаменитих і прославлених майстрів. Потреба людини в красі забезпечила затребуваність перукарства як професійного заняття, так і виду послуг, в яких потребували, а також потребують представники кожного з поколінь. Перукар – це одна з найбільш давно відомих і шанованих професій. Робота перукаря – це робота з кожною людиною окремо, що вимагає врахування його характеру, індивідуальності та смаку. Творчий процес створення зачісок і стрижок знаходиться в близькій спорідненості з

творчістю в будь-якому іншому виді людської діяльності. Праця по догляду за волоссям, виконання зачісок і стрижок по своїй суті найближче до мистецтва скульптора.

Історія перукарського мистецтва – це світова соціальна історія. Існує думка, що мистецтво зачіски виникло раніше, ніж мистецтво живопису та скульптури. Художники, зображуючи людину, певним чином укладали і заплітали волосся своїх героїв. Від епохи до епохи змінювалися еталони ідеальної краси. Перукарі всіх епох розуміли, що гарну зачіску можна зробити тільки зі здорового волосся. Тому одним з принципів роботи перукаря було: навантаження на волосся повинна бути мінімальним.

Ми всі живемо під диктатом світу моди, навіть ті, хто принципово намагаються не слідувати модним трендам. Дизайнери одягу та перукарі-стилісти керують нашим життям, поведінкою і принципами, хочемо ми цього чи ні. Світ перукарської моди, як і моди взагалі, в цілому підпорядковується збірки неписаних, але жорстких правил. Світ перукарської моди – це субкультура, в якій є свій дрес-код, свій сленг, свої правила поведінки. Відомо, що деякі люди всіма силами намагаються потрапити всередину світу моди та глянцю. Інші ж це категорично не сприймають.

Настрій, успіхи і невдачі людини безпосередньо залежать від якості перукарських послуг. Перукарська мода та стилі не виникають самі собою. Це завжди підсумовування обставин: часу, пануючих стилів, знаменитих клієнтів, серед яких можуть бути висхідні зірки кінематографа, спорту, літератури, політики, а так само й інші публічні, медійні обличчя. Світ моди з розумінням ставиться до того, що сучасні знаменитості і кроку ступити не можуть без персонального стиліста і перукаря. Одним з критеріїв успішності перукаря є його вміння створювати образи, тобто висловлювати власну індивідуальність як художника і заявляти про свій смак.

Перукарська мода – це діалог, який людина веде зі стилістом, з собою, з випадковими перехожими або з близьким оточенням. У зачісці зазвичай передається певна інформація: прихильність до того чи іншого стилю, соціальний статус, ступінь проходження існуючої моді. Зачіска – це візуальне підкріплення образу, це своєрідна мова, за допомогою якої ми передаємо те, що хочемо продемонструвати. Значимість професії «перукар» обумовлена також тим, що зачіска чоловіків і жінок є базовим елементом зовнішнього вигляду. Відомо, що за обрисами зачіски відбувається найбільш швидка диференціація людини за гендерною ознакою. Будучи атрибутом зовнішнього вигляду, зачіска в значній мірі обумовлює сприйняття й оцінку людини, його віднесення до одного з соціальних або професійних типів: художник, музикант, вчитель, продавець, телеведучий, спортсмен, модельєр, рекламіст та ін. Усвідомлення особливостей свого зовнішнього вигляду, його

переваги або недоліки лежать в основі самоствердження людини та його впевненості в собі.

Багато хто прагне змінити зовнішність – це спроба вирішити якусь внутрішню проблему. За якою завжди лежить спроба вирішення внутрішнього конфлікту. Слід звернути увагу на те, що взагалі люди вважають за краще «мінати» або частини тіла, «відповідальні» за соціальну і особливо сексуальну привабливість, або такі особливості тіла, які з'являються у зв'язку зі зміною віку. Для того, щоб створити зачіску яку клієнт уявив, перукар повинен зрозуміти те, наскільки він дотримується модних тенденцій, тобто дотримується модного градусу у повсякденному житті [3, 9].

Перукар-стиліст повинен добре відчувати час і знати сучасні тенденції в зачісках для різних соціальних груп. Адже зачіска – це дзеркальне відображення смакових пристрастей людини. Багато клієнтів знаходяться в стані постійної примірки. Майже будь-який образ вони готові прийняти на себе, так як багато образів їм доступні і відомі. За допомогою кольору, довжини, фактури волосся, їх пропорції, якості та доглянутості людина намагається створити бажаний образ.

Зачіски здійснюють специфічні сигнальні функції, а використовувані перукарем стилі являють собою як би систему світлофорів, які диктують свої правила. Вплив культурних стандартів на сприйняття та інтерпретацію зовнішності відноситься до числа значущих питань, що визначають якість і благополуччя життя людини. За рахунок актуалізації проблем зовнішності йде інтенсивний розвиток косметичної індустрії, яка дає впевнені обіцянки її поліпшення. Зовнішність є значущою детермінантою становлення і функціонування особистості. У процесі формування уявлень про себе і своє Я людина спирається на те, які емоції він у себе викликає, наскільки він відповідає стандартам, які здаються йому престижними і знаковими [1].

Н. Рамсі і Д. Харкорт вказують, що в сучасному суспільстві стурбованість людей своєю зовнішністю досягла розмірів епідемії. При цьому вони посилаються на відомості про те, що за винятком ідентичних близнюків, в світі існують більше 6 млрд. варіантів зовнішності. Індустрія краси зацікавлена в незадоволеності чоловіків і жінок своєю зовнішністю, незважаючи на наявність потенційних ризиків, пов'язаних з її поліпшенням. Тому постійно зростає кількість підлітків і дорослих, які готові діяти для зміни своєї зовнішності [6].

У дослідженні Джудіт Ланглуа і її колег виявлено, що привабливі люди досягають більшого успіху в своїй професії, більше подобаються іншим, є більш популярними, мають більшою впевненістю в собі, мають більш високу самооцінку, кращі соціальні навички і навіть краще психічне здоров'я. Індустрія моди і краси використовує для рекламування типові образи, які швидко проникають в масову свідомість людей [8].

Мода в індустрії краси безпосередньо пов'язана з економічною ситуацією країни. В епоху економічних криз попит на послуги краси різко знижується.

На сьогодні заклопотаність зовнішністю стала трендом. Це обумовлено тим, що при прагненні досягти успіху дуже важливо, як ми виглядаємо. Перукарська мода не є ізольованою від моди взагалі. Вона її значущий компонент. Зачіски представляють собою істотну частину моди. Деякі зачіски спрямовані на стирання кордонів між зачісками чоловічими та жіночими. Це обумовлено прагненням підкреслити, що гендерні відмінності не є суттєвими. Існують періоди, коли краса виходить з моди. Час від часу в перукарській моді виникають ідеї, які запозичують з інших країн. Так вже протягом кількох останніх десятиліть в Європу приходять африканські, японські й азійські мотиви. Найбільш поширені зачіски, які надають образу людини природність.

Дуже часто модні образи чоловіків і жінок переходять в буденне життя з кінематографа. Багато людей підкреслюють за допомогою своєї зачіски радикальність. Існують стилістика хіппі, нео-хіппі, реперів і інших. Інколи зачіски є протестними. Це стосується дредов, голених голів. Цікаво вивчити, як довго зберігається певна перукарська мода, як з'являється новий колір волосся. Не менше значення має зв'язок зачіски і сексуального градусу буденного життя. Відомо, що багато перукарів використовують провокативну стилістику. Така стилістика миттєво отримує резонанс.

Сьогодні в моді оптимістична і надійна краса, яка відображає ідеали демократії, заснованої на індивідуалізмі та зв'язку з природою. Вона відображає прагнення до внутрішньої, а не до зовнішньої краси. У зачіски є не тільки свій стиль, але і своя музика, своя жива енергія, яка зачіпає не тільки себе, а й інших. Як показує історія, зачіска завжди відображає стан людського духу і думки своєї епохи про красу і популярності. За перукарською модою стоять вікові традиції, майстерність, праця, творчість та талант.

Багатовікова потреба людини в красі забезпечила затребуваність і дефіцит перукарського мистецтва як професійного заняття і виду послуг, в яких потребували і потребують представники кожного з вступаючих в життя поколінь. Ідеали краси існують протягом багатьох сотень років.

Представники різних еволюційних теорій вважають, що привабливе обличчя є біологічні «прикраси», так як вони повідомляють корисну інформацію іншим людям. Вони діють як свого роду сертифікат здоров'я, який вказує на цінність людини як потенційного чоловіка [7, 10].

В різні часи стежити за модою могли собі дозволити тільки багаті люди, у яких були на це час і гроші.

Сьогодні ситуація змінилася. Жодна людина не обходиться в наші дні без візиту в перукарню, а слава відомих майстрів зачісок досягає міжнародних

масштабів. Як показує аналіз наявної літератури, до теперішнього часу психологічні компоненти коду професійної успішності перукаря ще недостатньо вивчені. Однак вітчизняними і зарубіжними майстрами вже накопичено досвід, який дозволяє оцінювати ті психологічні чинники, які обумовлюють успішність їх діяльності. Найбільш часто знамениті перукарі кажуть про безумовне значення психологічної компетентності. Вона включає: знання про специфіку професії і її основні функції; усвідомлення значущості зовнішнього вигляду для створення образу, для саморозвитку і самореалізації; комунікативну компетентність; оцінку своїх психічних ресурсів; самооцінку професійних досягнень; виокремлення факторів, що обумовлюють професійне вигорання і багато ін.

Список використаних джерел

1. Бодалев А.А., Васина Н.А. Познание человека человеком. – СПб.: Речь, 2005.
2. Константинов А.В. Как стать Парикмахером. – М.: Омега, 1995.
3. Курова Т.Б. История прически// www.kuvvatov.ru
4. Мельников И.В. Парикмахер: учебное пособие, 2009.
5. Пикулева О.А. Психология самопрезентации личности: Монография. – М.: ИНФРА-М, 2015. – 320 с.
6. Рамси Н., Харкорт Д. Психология внешности / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2009.
7. Резанова Н. Е. История женских причесок Изд-во: Зебра Серия: Популярная энциклопедия моды. 2013.
8. Сыромятникова И.С. История прически. Изд-во Рипол Классик, 2008.
9. Langlois J.H., Ritter J.M., Roggman L.A. Facial diversity and infant preferences for attractive faces. *Developmental Psychology*. 1991. – 27, 79.

Ю.О. Кошева,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: **І.С. Коваль,**

викладач кафедри дизайну,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РОЛЬ ЕКЛЕКТИЗМУ У ФОРМУВАННІ МОДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СУЧАСНІЙ ІНДУСТРІЇ КРАСИ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту ролі еклектизму у формуванні модних тенденцій в індустрії краси. Простеженню формування і змінення моди на зачіски і манікюр в умовах створення попиту на високу моду і появу дому мод.

Виявлення взаємозв'язку моди зачісок з загальним образом на сьогодення, різноманітність і індивідуальність модних тенденцій в одязі, що задають стиль стрижок і укладок, які формують тенденцію моди.

Ключові слова: еклектизм, модельєр, еклектизм в зачісках, індустрія моди, модні тенденції, дизайн модного одягу, стильові елементи.

Постановка проблеми. Ототожнення еkleктизму у індустрії моди на межі ХХ–ХХІ століть, з відсутністю розподілу елементів образу, таких як зачіска і манікюр, не приділення їм уваги, як головним елементам цілісності композиції. Виявлення головних завдань стиліста візажиста при формуванні актуальних образів.

Попит і привернення уваги масового споживача до нового розвитку ринку індустрії краси і виробництва модного одягу з використанням принципів змішення напрямів творчості, з метою формування нових художніх образів і стилістичних рішень. Проте, принципи подібної асиміляції досліджені недостатньо, а тому вимагають підвищеної уваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи еkleктизм як поняття сучасної моди взяла до уваги його аналіз як творчого методу в індустрії краси.

Перше, що треба зазначити, роль еkleктизму в галузі моди майже не визначена та не проаналізована в жодному критичному або мистецтвознавчому дослідженні. Однак останнім часом вітчизняні дослідниці Т. Остапенко, Н. Чуприна, Н. Яценко [3] оприлюднили декілька публікацій, в яких визначають його основоположні закономірності і методи застосування в дизайні одягу, а також аналізують принципи та засоби еkleктизму як домінуючого явища у формуванні модних тенденцій в сучасній індустрії моди.

Аналізуючи їх роботу виділила головні думки, роль еkleктизму у формуванні модних тенденцій в сучасній індустрії краси є асиміляцією різnorідних стильових елементів, запозичених із культурних, у тому числі й субкультурних систем, історичних стилів, напрямів мистецтва та архітектури, що мають інше призначення та сенс, з подальшим узгодженням загального композиційного і стилістичного модного образу.

Також при формуванні статті були взяті за основу роботи дослідників історії костюма і моди, які характеризували діяльність провідних дизайнерів і модельєрів як фігури, що панують над смаками і умами народів, творців модного продукту: К.О. Косарева [4], А. Латур [5]. Історію формування основних стильових напрямів, представлених в сучасній індустрії моди ХХ століття проаналізовані й описані К. Блекмен [6], Р.В. Захаржевсько, В.В. Єрмиловою. Порівняльний описовий аналіз понять кітч і еkleктики в моді представлений дослідницьким колективом під керівництвом М. Аксьонової [7].

Мета статті. Відповідно до матеріалу вище, метою даної статті є аналіз ролі еkleктизму як домінуючого явища у формуванні модних тенденцій в сучасній індустрії моди. Виявлення цілісності створення образу, з урахуванням взаємозв'язку зачіски, манікюру і одягу. Визначення

основоположних закономірностей еклектизму і методів застосування в дизайні образу як продукту індустрії моди.

Виклад основного матеріалу. Перед початком аналізу прояву і зародження еклектизму звернулася до терміну, та його визначення.

Еклектизм (еклектика) (від грецьк. *eklektikos* – такий, що вибирає), механічне з'єднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, художніх елементів тощо; в архітектурі й образотворчому мистецтві поєднання різнорідних стильових елементів або довільний вибір стилістичного оформлення для будівель або художніх виробів, що мають якісно інші сенс і призначення (використання історичних стилів в архітектурі і художній промисловості 19 ст.) [1, с. 1530].

Це дозволило зробити висновок, що «...ідеологічний та естетичний еклектизм, властивий сучасному простору мистецтва в цілому, і костюма зокрема, дозволяє використання різнорідних сумішей знаків і зіткнення мов, залишаючи за собою право на акт зміни знаків від усвідомленого стандарту до емоційнішого» [2].

Більшість істориків моди зазначають, що еклектика як стиль одягу сформувалася другій половині ХХ ст. Стиль 70-х років цікавий і унікальний. Величезний вплив на смаки молоді надавали такі субкультури як хіпі, панки, байкери, скейтери. Сама модна зачіска того часу – це розпатлане довге волосся з проділом посередині. Також дівчата в той час вважали за краще носити хвости. Популярні були об'ємні начіси і довгі густі чілки. В нігтьовій індустрії переважувала натуральність.

«Батьками» еклектики вважають стиль хіпі, а також активну роль в його становленні зіграла молодь, яка протестувала проти традиційних суспільних устроїв. Перші наряди і формування зачісок в стилі еклектики стали своєрідним викликом моді. Однак дуже скоро вдалі прояви еклектики знайшли відображення в модних колекціях та з'явилися на подіумах. Стало зрозуміло, що еклектика дозволяє уникнути одноманітності [9].

Протягом всієї історії створення зачісок просліджується вплив культури і костюму. Так волосся виступало допоміжним елементом у створюванні індивідуального образу. Наприклад в епоху бароко були модні високі коміри «жабо» це призводило до зачісок великого об'єму. Вони прикрашалися коштовностями і покривалися капелюшком-беретом.

Вважається, що саме 70-ті роки ХХ ст. поклали початок формуванню еклектизму як засобу формування модних тенденцій в індустрії моди. Це пояснюється розповсюдженням в моді в цей час рівноправної безлічі стилів і напрямів, кількість яких постійно збільшувалася.

За допомогою цієї різноманітності споживачі отримували можливості не тільки дотримуватися модних канонів, а виражати власну неповторність, обираючи між продуктами моди.

Підсилювалася тенденція на індивідуалізацію моди. Також була неспроможність груп споживачів наслідувати гостро модні тенденції та, як вже зазначалося, бажання саме молодіжної споживацької аудиторії епатувати оточуючих, виражаючи свій протест, зокрема проти пануючих модних тенденцій, що також формувало певний еклектизм в одязі. Еклектика стала відправною точкою для інших стилів одягу та дозволила об'єднати в одному образі різні елементи в зачісці і по текстурі матеріали в одязі.

Н. Чуприна та Т. Остапенко зазначають, що мода вже з ХХ ст. підпорядковується принципам трансформації, підкреслюють тенденцію морального старіння одягу як продукту моди і заміщення його новими модними моделями, які незначно відрізнялися від попередніх, але фізично не зношувалися та змішувалися з новими моделями й продовжували й надалі своє існування.

Аналізуючи стан моди, вони відмічають, що в широких колах споживачів масової моди останнім часом активніше зараз виявляється тенденція створення індивідуального модного образу. Основним принципом при цьому стає принцип комбінування, що відображає різні стильові та функціональні характеристики.

Вони також зазначають, що чим сильніше елементи не поєднуються з позиції стильової, композиційної або колористичної єдності, тим яскравіше вони відображають індивідуальний стиль свого носія. Як висновок, еклектика в проявах індустрії моди стає розповсюдженою, і виходить за рамки прийнятих канонів.

З іншого боку, модні інновації і створення модних образів всесвітньо відомими Будинками Високої моди, орієнтовані не так відкрито на маркетинговий успіх і фінансове благополуччя. Одним з основних їх завдань, як учасників модного процесу, можна вважати розвиток естетичних властивостей продуктів моди, створення і впровадження модних інновацій, спрямованих, як на формування тенденцій сучасного мистецтва і підвищення загальнокультурного рівня суспільства, так і на виявлення індивідуальних рис споживачів, які нівелюються тиражуванням масового одягу.

У суспільстві масового споживання еклектика стає прийомом акцентування фрагментарності на протизагаду цілісності [3].

Проявами еклектики в сучасній моді стали такі тенденції як: 1. Поява різних стилів від передових модельєрів, які обіграні цілісно, з використанням постежу чи авангардних зачісок. Це можна прослідити у таких кутюр'є – Йоджи Ямамото, Кензо, Тьерри Мюглер, Рей Кавакубо.

2. Зміни домінуючої системи проектування: від ансамблю до комплекту, який став відображенням принципу формування індивідуального гардероба споживача, що складався з невеликої кількості одиничних предметів одягу, які поєднувалися між собою (а часто й не поєднувалися);

3. З'явився новий вектор розвитку в моді – проектування і виробництво предметів одягу з максимальною варіативністю стильових рішень і композиційно-декоративним оформленням для розширення можливостей їх комбінаторного використання. Це на сам перед, дозволяло культивувати моду у сьогоденні і поєднувати її з особливостями кожної людини.

4. «Легалізація» кітч (кітч усвідомлено береться за основу провідними дизайнерами під час створення одягу для різних верств споживачів – від haute couture та pret-porte de lux до mass-market і дифузних брендів; такий парадоксальний «несмак» набуває рис ретельно продуманих культурних зразків в роботах В. Вествуд, Ж.-П. Готьє, Т. Мюглера, а також Дж. Гальяно та А. Маквіна [7]. Відмінною рисою їх колекцій стає продуманість і бездоганна сумісність кожної речі в складних ансамблях.

Мода зачісок сьогодні різноманітна і індивідуальна як і модні тенденції в одязі, що задають стиль стрижок і укладок, які подобаються клієнтам.

В аналізі останніх тенденцій на 2020 рік, більшість споживачів віддають перевагу стрижкам націленим на здоровий вигляд волосся і його натуральність. Зачіска виступає доповнюючим компонентом до образу. Елементи асиметрії поєднуються з футуристичними будовами конструкцій одягу і вносять в зачіску динамічність і свіжість. Рухома форма і спокусливий колір – поширений вибір для зачіски в повсякдення. М'які, але при цьому точні контури стрижки дозволяють створити образ сучасного клієнта [8].

Колористи пропонують зробити ставку на два універсальних відтінка блонд і теплий відтінок бурштину.

У одязі трапилося повернення і адаптація вже існуючих фасонів і конструкцій, розвиток форм костюма підпорядковуються різним принципам трансформації. Для стилістів в цьому сезоні актуальність займає жіночність - це локони, злегка розпатлані пасма бобу і густий чубчик.

Всесвітньо відомі кутюр'є відгукнулися на нові віяння почавши випускати модний і зручний спортивний одяг зі своїми логотипами Спортивному напрямку в моді відповідають зачіски з графічними лініями симетричними чубчиками, короткі стрижки, ретельно укладені засобами для стайлінгу. Індивідуальність підкреслюється геометрією і забарвленням.

Цієї роботою я доповнюю магістерську роботу, метою якої вбачаю вирішення проблем для стиліста на сьогодення в умовах постійної реконструкції індустрії краси реалізувати свої послуги для клієнтів. Враховуючі постійні зміни, навчитися адаптувати еkleктизм в зачісках і манікюрі як окремий елемент образу, при цьому цілісно поєднувати його з мінливими тенденціями в одязі.

Моє завдання як стиліста – відчутти індивідуальні особливості людини, його настрій і відобразити їх в зачісці. Для цього в моєму розпорядженні цілий арсенал професійних виразних засобів: складна палітра фарб

найнеймовірніших відтінків, стайлінгові засоби, за допомогою яких можна творить чудо з текстурою волосся і формою зачісок.

Тобто, на сучасному етапі розвитку індустрії моди, еkleктизм набув все більшого застосування в сфері професіоналів моди та зайняв місце альтернативного напрямку мінімалізму, також поширеного серед масових споживачів. Незважаючи на критику, він також тепер не пов'язується з проявами відсутності смаку: бо вбрання, сформоване в дусі еkleктизму, виглядає гармонійно, образно, але в той же час не відповідає класичним канонам і правилам.

Отже, основа еkleктизму в моді – поєднання непокєднуваного. Розвиваючись і виявляючись в різних сферах індустрії моди, еkleктика істотно вплинула на формування багатьох напрямів розробки модних стилів: disco, ethno, boho і багато інших.

Найбільш сприйнятливим до впливу еkleктики виявився напрям casual (головна риса такого одягу – поєднання одночасно в одному комплекті або ансамблі різних за стилем, призначенням, комплектацією предметів різних за фактурою та декоративно-колеристичним оформленням).

Деякі кутюр'є Високої моди та дизайнери, що працюють в сегменті pret-porte (Blumarine, Donna Karan, Marc Jacobs, Todd Oldham, Michael Kors, Anna Sui й інші відомі дизайнери «марок-концепцій» і торгових марок сучасної індустрії моди), у власних думках зізнаються, що для них притаманно створювати модні образи в рамках еkleктизму ґрунтуючись на певних джерелах натхнення: історичних і художніх стилях, національних традиціях та тенденціях сучасного мистецтва, культурі ХХ століття [10].

Звернула увагу й на приклади конкретних людей – акторів, співаків, політичних діячів, які у створенні власних образів відображали еkleктичні тенденції сучасності, та буди своєрідними авторитетами, прикладами, «іконами стилю», що викликали бажання повторювати їх «модну поведінку». Серед таких прикладів можна назвати Майкла Джексона, Маргарет Тетчер, принцесу Діану.

Отже, за допомогою застосування принципів еkleктизму в дизайні зачіски і одягу, можливо спроектувати індивідуальний і унікальний образ, якій завжди створюватиме переваги для ідентифікації свого носія в суспільстві.

При цьому, якщо спроектований образ органічний і привабливий, його автор або носій можуть опинитися серед кумирів масового споживача або серед законодавців моди, останнім часом навіть з явилася новий соціальний прошарок – модні блогери, які зазвичай стають законодавцями моди.

Проте, всупереч зовнішньої строкатості і невимушеності, створювати моду в еkleктичному стилі не просто, бо гармонійно суміщати несумісне може заважати відсутність правил, норм, практичних рекомендацій і методик. Тому що краса та екстравагантність не повинні виглядати комічно.

Таким чином, в створенні еkleктичних образів можна сформулювати такі головні правила: вміння комбiнувати, за якоюсь ознакою – колір, фактура, форма, поєднання з кольором очей, волосся, макіяжем.

Вмiння поєднувати рiзні епохи; фактури (наприклад, легке; з важким, темне волосся з свiтлими пасмами, прозоре з непрозорим, гладке з рельєфним); вмiння використовувати яскраві кольори; вмiння додавати новий стиль та нові елементи стилю (аксесуари несподiваного кольору та незвичайної форми) за допомогою двох та бiльше стилів або їх елементів.

Висновки. На основі результатів проведеного дослідження визначили, що еkleктизм як метод і засiб розробки модного образу як iндивiдуального стилю людини набирає популярності, і незабаром має всі шанси стати домінуючим принципом формування модних тенденцій в iндустрії моди. Прийоми еkleктики широко застосовуються в розробці, реалізації і презентації модних тенденцій і модних об'єктів.

Крім того еkleктизм активно проникає в систему розробки не тільки одягу масового виробництва, розширюючи можливості проектування одиничних предметів одягу як продуктів iндустрії моди для подальшої комбiнаторної комплектації в умовах споживання, але й доповнює і iдеалізує ринок бьюті iндустрії.

На наш погляд, недостатньо розробленими на сьогодні є застосування на практиці розробки цiлісного луку на подiумі з використанням еkleктизму, так як сутність зовнішності моделей для презентації одягу спростовують до носія. І дуже рiдко у новий час можна прослідити в подiумних зачісках самостійний характер, замість цього вона буде виступати доповненням до одягу. Проте, це питання має підвищене значення, особливо в контексті тенденцій до iндивiдуалізації моди, що постійно змінюються.

Список використаних джерел

1. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е. – М.: Сов. энциклопедия, 1985. – 1600 с.: ил.
2. Лагода О. Визуальные коммуникации в репрезентации моды / О. Лагода [Эл. ресурс] // Режим доступа: <http://gisap.eu/ru/node/14345>
3. Чуприна Н.В., Остапенко Т.М., Київський національний університет технологій та дизайну. Еkleктизм як засiб формування модних тенденцій в сучасній iндустрії моди.
4. Косарева Е.А. Мода. XX век. Развитие модных форм костюма / Е.А. Косарева. – СПб.: Издательство «Петербургский институт печати», 2006. – 468 с.: ил.
5. Латур А. Волшебники парижской моды / А. Латур. – М.: Этерна, 2012. – 424 с.: ил.
6. Блэкмен К. 100 лет моды / К. Блэкмен. – М.: КоЛибри, 2013. – 400 с.: ил.
7. Мода и стиль / ред. коллегия: М. Аксенова, Т. Евсеева, А. Чернова и др. – М.: Мир энциклопедий Аванта+, 2007. – 480 с.: ил.
8. Чуприна Н.В. Анализ распространения модных тенденций в современной индустрии моды / Н.В. Чуприна // В мире науки и искусства: вопросы филологии,

- искусствоведения и культурологии: Сб. статей по материалам XXXII Междунар. научн.-практ. конференции. – Новосибирск, 2014. – С. 202–208.
9. Эkleктика – модный стиль в одежде [Эл. ресурс] // Режим доступа: <http://partka.com/eklektika-modnyi-stil-v-odezhde/>
10. Высокая мода/BookenersBooker/ Киев «Букер и Букер» Высокая мода: Создай свой образ/2011. – 184 с.

О.В. Отрок,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
науковий керівник: **О.П. Гетьман,**
викладач кафедри дизайну,
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

УКРАЇНСЬКА СТИЛІСТИКА В ДИЗАЙНІ СУЧАСНИХ ЗАЧІСОК

Мотив сили краси, її незрозумілої, таємної природи пройшов через усю культурну традицію людства, зберігаючи свою значущість і в наш час. Невідома природа краси притягувала багатьох дослідників. Категорія прекрасного не є відірваним від життя поняттям, а є естетичною оцінкою краси, й піддається історично зумовленим змінам.

Автентичність українського народу закована в багатьох артефактах, серед яких можемо назвати історичну українську зачіску. В українській традиційній культурі існували критерії ідеалу краси жіночої вроди, неодмінним атрибутом якої була довга товста коса, яку дівчата намагалися усіляко прикрасити: вплітали в коси різнокольорові стрічки, одягали вінок, штучний або з живих квітів, доповнювали аксесуарами тощо [1]. Дослідник фольклорних традицій Володимир Гнатюк зазначає, що в ХІХ століття дівчата не оминали можливості посилити, увиразнити свою зовнішню привабливість, застосовуючи все, що було під рукою: «...дівчата обтикуються цвітами, чіпляють ленти в коси, закладають пави та гарні пташачі пера...» [2]. На Закарпатті, окрім основної коси, дівчата плели маленькі косички – «дріббушки», на Черкащині в моді було шість кіс, на Поліссі коси прикрашали квітами та платками [3].

Сьогоднішня мода яскраво демонструє нам в сучасній стилістиці моделювання зачісок використання елементів національного костюму. Зокрема в б'юті-індустрії корона з кіс є трендом не лише жіночої, а й чоловічої зачіски.

Практичність використання зачісок в українському стилі засвідчують популярні варіації плетіння. Довге волосся можна заплітати в дві коси, розділивши їх проділом, а в деяких районах України до наших днів збереглася традиція плести коси з кіс, коли волосся на голові поділяють

навпіл проділом, плетуть 6 косичок, із яких згодом і отримують 2 ажурні коси.

На основі плетіння кіс з'явилося багато сучасних варіантів зачісок, які надають образу жіночності, романтизму, ніжності та яскравості (фото 1).

Фото 1. Варіанти зачісок з використанням кіс

Сучасним трендом 2019–2020 є декорування вечірньої чи весільної зачіски у вигляді коси живими або штучними квітами. Для надання образу патріотичного звучання доречними будуть вплетені в коси українські квіти-символи: соняшники, ромашки, волошки, маки та штучна калина, як символ жіночої краси.

Зачіски в українському стилі мають схожу композиційну будову, форми зачісок прості та підкреслено лаконічні. Композиційним центром зачісок є безпосередньо коси, а їх акцентом може бути наявність декоративних прикрас, які, до того ж, надають зачісці вишуканості й елегантності.

Проте в сучасному варіанті виконання зачіски з використанням кіс наявна навмисна недбалість з натяком на натуральність, зокрема у вигляді випущених локонів біля обличчя. Власне таке дизайнерське рішення робить зачіску більш сучасною, динамічною, вільною.

Як один із найдавніших традиційних символів в українському костюмі дівчини є віночок, який виступає певним оберегом дівочої цноти. Виплетений із польових трав і квітів, він прикрашав дівочі коси під час найрізноманітніших святкувань. «Віночок здавна символізував чистоту та незайманість нареченої, а знімання його з голови під час весілля говорило про перехід у статус заміжньої жінки» [4]. У сьогоdnішньому дизайні зачіски віночок, як частинка нашої історії, став декором, одним із аксесуарів цілісного образу.

Українська сучасна зачіска живе і в армійському строю. Так, жінки-воїни започаткували новий тренд: коси із вплетеними синьо-жовтими квітами вже

декілька років поспіль вражають багатьох під час урочистих заходів [5]. Традиція народилась у 2014 році, коли через бойові дії на Донбасі був пришвидшений випуск офіцерів. Відтоді цей символічний вияв патріотизму переріс у традицію, яку підхопили наступні військовослужбовці-жінки.

Поступово суспільство стає менш консервативним щодо чоловічих зачісок. Сучасна чоловіча мода з елементами етностилю України відвойовує у жінок коси, які на 2019 рік стилісти вважали новим трендом у перукарському мистецтві. Коси – це один з виборів, якому чоловіки тепер повсюдно віддають перевагу, руйнуючи стереотип про те, що це зменшує «мужність». Серед варіантів використання кіс у чоловічій зачісці є: коса на потилиці, одна бічна коса, будь-які варіанти кіс у поєднанні з іншими зачісками, аж до ірокеза, плетіння у вигляді «колоска» тощо.

Отже, традиційні українські національні зачіски є джерелом для моделювання сучасних зачісок, як жіночих, так і чоловічих. Здебільшого – це використання різних кіс та їх плетіння. Україна надихає дизайнерів на сучасні версії народного костюму, а також на використання традиційних українських мотивів в декорі зачіски і нарядів.

Список використаних джерел

1. Ігнатенко, Ірина. З лица води не пити: уявлення про красу в традиційній українській культурі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: genderindetail.org.ua/season-topic/tema-sezonu/z-litsya-vodi-ne-piti-uyavlennya-pro-krasu-v-traditsiyniy-ukrainskiy-kul-turi-134187.html?task=showMore&sub=85&cc=99&curpos=3&listvars=nc_ctpl=201&recNum=3&targetObj=187&label=TopicArticles&subLink=/season-topic/tema-sezonu/.
2. Гнатюк, Володимир (1979). Пісня про покритку, що втопила дитину.
3. Современные прически в украинском стиле. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.placen.com.ua/placent-formula/sovremennye-pricheski-v-ukrainskom-stile/.
4. Весільний квітковий віночок для нареченої [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://topwedding.com.ua/wedding-flower-crowns/>.
5. Українські жінки-воїни започаткували новий тренд. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.radiosvoboda.org/a/27972683.html/.

І.В. Продан,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дизайну
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕТНОСТИЛЮ У ДИЗАЙНІ

На сьогоднішній день історико-культурний дизайн стає актуальним в усіх напрямках і охоплює практично весь світ. Кожен народ цінує та оберігає своє набуте минуле і боїться його втратити, адже ці знання та цінності, які накопичувалися роками, є чудовою базою для створення та втілення нових

ідей у майбутнє.

В умовах сучасного розвитку індустрії моди істотного значення набуває етнічний стиль – важлива частина сучасного іміджу, об'єкт дизайнерських практик та, водночас, витвір мистецтва. На сьогодні ще недостатньо дослідженою залишається проблема етнічного стилю, як наукового питання, що стосується індустрії моди, шляхів його формування в різних історичних умовах на тлі соціальних, культурних, мистецьких змін, різновидів та практичного виконання з урахуванням сучасних дизайн-технологій, презентацій тощо.

Незважаючи на зростаючі тенденції використання етнічних мотивів та національних традицій, слід зазначити, що наразі немає теоретичного визначення та назви цього явища, яке базується на синтезі автентичного мистецтва з сучасною культурою. Залишається невирішеним питання: чи цей феномен можна виділити як самостійне мистецьке явище, чи він є стильовим напрямком.

Етностиль як об'єкт соціокультурного аналізу це не просто фізична, утилітарна, організована реальність життєвих і культурних вимог народу. Це, насамперед, художньо-образна система, яка втілена у компонентах дизайнерського етно-образу, що відображає уявлення про необхідність, доцільність, раціональність та особливий соціальний сенс народного вираження й суспільного сприйняття.

Етностильістичне мистецтво ХХІ ст. головним чином розвивається у двох напрямках: як форма трансформації дизайнерської обробки у сучасних тенденціях моди або як складний історико-культурний процес формування й становлення традиційного образу. Такі положення потребують ґрунтовного науково-теоретичного аналізу.

У контексті історико-культурного аналізу етностиль розглядається в єдності його знакових та символічних функцій, здебільшого у зв'язку з феноменом моди (А. Гофман, М. Дмитрієва, Н. Которн, Г. Шубін). Окремі автори (А. Вайнштейн, М. Кілошенко, Г. Лола,) поєднують культурний підхід з екскурсами в історію та етнографію через традиційні костюми, зачіски, прикраси. Етнографічний підхід враховує етностиль, притаманно культурі та побуту окремих народів чи етнічних груп. Етностиль розглянуто через специфічну структуру формальних та естетичних характеристик, що розвивався за певними функціональними принципами. Стиль і мода постають як явища, що перетинаються в дизайні образу. Мода має значний вплив на процес формування, розподілу та розпізнавання стилів, в моді важливі атрибути стилю. Тому в дослідженні ці явища розглядаються при їх взаємодії.

У дослідженнях В. Даниленка, С. Заблоцької, О. Опанасюка, В. Плишевського, З. Тканько дизайн-мова в етностильі трактується як представлення змісту та ідей творів народного мистецтва, які виникають у

процесі проектування, створення та сприйняття речей які відображають процес дизайну як створення іміджу сучасної людини. Тому такий процес розуміється як творче й естетичне мислення, як «дзеркало» об'єктивного світогляду, яке характеризується особливою цінністю народу (етносу).

В даний час практично неможливо знайти етнічну спільноту, на яку не впливають культури інших націй. На думку Л. Саннікової, культурна ідентичність постає як особлива властивість особистості, яка лежить в основі відчуття включеності до елементів культури конкретного суспільства, його цінностей, символів, ритуалів, звичаїв, мов та моделей поведінки [4, с. 70].

Культурне розмаїття сучасних націй зростає, і кожна з них намагається підтримувати та розвивати свою цілісність та культурний образ. Певна сучасна людина є носієм певної культури у своїй громаді. Етнічна культура як низка культурних явищ потрібна людям сьогодні для їх життя та розвитку. Ми маємо ідентифікувати себе у глобальному полікультурному просторі сучасного світу. Мода показує, як культура певного етносу пов'язує глобалізацію суспільства та ідентичність певної людини між собою через поглинання традицій та нововведень [1].

Взаємопроникнення й трансформаційні зміни різних етнічних культур у культурному просторі призвели до появи численних нових форм костюмів, зачісок, прикрас, фактурних та кольорових поєднань, а також образних та стилістичних рішень. Постійна актуальність етностилу зумовлена необхідністю збереження національної ідентичності, традицій та поглиблення досліджень національних культур, особливо в контексті сучасного моделювання.

Використання етнічних традицій у дизайні одягу, зачісці може бути похідне від певних проявів початку ХХ ст. У другій половині століття на тлі великого потенціалу паралельного існування різних субкультур, модних стилів та напрямків це сприяло утвердженню самостійного «етностилу», що відображено у проаналізованих прикладах – дизайнери використовували різноманітні методи: метод цитат, аналогій, стилізацій з виразами вишивки, друку та інші.

Основою розробки часто є характерний крій, властивості та фактура тканини, декор, принципи композиції, відповідні форми та силуету й інші компоненти художнього образу. Етностиль займає видатне місце в модному секторі як самостійного стилю, так і в синтезі з іншими стилями. Одяг етнічних мотивів, що характеризується використанням автентичних прийомів в оздобленні, декорі (вишивка стрічками, стрічки, використання мережива, гладка фарба та друковані тканини, запозичення особливостей форми, оздоблення, декоративних композицій). Композиційне розташування декору зазвичай також слідує характерним традиціям: в області вороту, уздовж подолу, основних швів, у верхній і нижній частині рукава, форма й силует та інші.

Для етностилів характерні багаточарові, регіонально відмінні смаки в матеріальних поєднаннях. Ці принципи також широко використовуються в сучасних трансформаціях. Найчастіше такий одяг, зачіску носять молоді люди. Люди середнього віку використовують його як повсякденний одяг або як самотійний, де доречні етнічні мотиви. Утім, дуже часто ділові стосунки вимагають посилення комунікативних функцій костюма адже, як зазначає О. Косміна, «...будь яке традиційне вбрання виокремлює людину зі світу навколишньої природи, несе задовану інформацію про свого власника та його місце у соціальній структурі суспільства» [2]. Постає питання образного вирішення костюма на основі синтезу класичного стилю та етнічних мотивів. Таке поєднання можна без перебільшення назвати найскладнішим проявом взаємопроникнення двох стилів: етнічного, котрий передбачає безмежне поле для перетворень, і класичного, що має суворо визначені рамки і відповідний етикет носіння. У такий спосіб консервативність, універсальність, стриманість і практицизм класики буде збагачено проявами приналежності до тієї чи іншої етнічної культури.

На думку сучасних дослідників моди С. Кулешової та К. Тимочко, етнічна мода у сучасному дизайні дуже популярна: етнічна приналежність в усі часи була близькою і зрозумілою. Наприклад, З. Лихачова поєднує етнічні мотиви, сучасний крій, природні матеріали і кольори, ручну вишивку та геометричні елементи. Н. Міщенко використовує художньо-асоціативний метод в опрацюванні джерела творчості та декору для створення кожної сезонної етноколекції. Р. Богуцька послідовно розвиває тему етнічних елементів декору, знаковою рисою її стилю є національний колорит, багато ручної роботи, художня вишивка по шкірі й тканині шовковими нитками та бісером [3].

Роль етнічної культури у самопізнанні, самотворенні українського народу з метою виявлення його національно-культурної самоідентифікації через народний одяг, зачіски та прикраси неocenенна, бо коріння народних традицій прадавнє. У цілому традиційний стиль українців можна назвати скарбницею духовної культури народу, що притаманними й специфічними способами відображає національний характер.

Отже, дослідження теоретичної проблеми функціонування етносу та його культури визначають окремі структуроутворюючі фактори, що впливають на походження та розвиток культури, вони розрізняють етнічні та локальні особливості, багаторівневі функції та засоби. Зокрема, існують поняття, які відповідають аспектам розвитку етнічної культури, а також компоненти, що формують характер та особливості культури людей на певних етапах етнічної історії. Це стосується і змісту терміну «етнічність», який безпосередньо пов'язаний з етносом культури й свідомістю. Традиційно він функціонує як специфічний механізм етнокультури для збереження та

обміну інформацією про різні аспекти етнічного досвіду та історії поколіннями.

Список використаних джерел

1. Акопов С. В. Идентичности в эпоху глобальных миграций. Минск. 2010. С. 272.
2. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців : в 2 т. Том 1. Лісостеп. Кив 2008. 160 с.
3. Надвідна Л. Етностиль у тренді. Режим доступу: meridian.kpnu.edu.ua/2014/06/15/etno-styl-u-trendi/ (дата звернення: 02.03.2020).
4. Саннікова Л. П. Свята мова творця у звичаї народу: еніофеноменологія староукраїнської культури. Київ. 2005. 776 с.

Ю.В. Самохіна,

старший лаборант кафедри дизайну

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИШИВКИ У ВИРОБАХ ІНТЕР'ЄРНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Сьогодні актуальним є привнесення новизни й унікальності в інтер'єри. У зв'язку з цим у галузі дизайну постає необхідність розробки можливих варіантів оздоблення, пошуку нових важливих композиційних рішень, аби задовольнити потреби сучасного споживача. Історико-культурний дизайн стає актуальним в усіх напрямках і охоплює практично весь світ. Кожен народ цінує та оберігає своє минуле і боїться його втратити, адже набуті знання та цінності, які накопичувалися роками, є чудовою базою для створення та втілення нових ідей у майбутнє. Народні традиції українського способу життя сьогодні знаходять відображення й у дизайні сучасного житла, оформленого в етнічному стилі. Практика показує, що господарі хочуть привнести у свій інтер'єр індивідуальні й унікальні риси, й тому є потреба розглянути особливості застосування вишивки у дизайні інтер'єру. Саме цим і зумовлена актуальність і новизна розвідки.

Незважаючи на зростаючі тенденції використання в дизайні інтер'єру етнічних мотивів, національних традицій, слід зазначити, що оформлення інтер'єру досі розглядалося комплексно з килимарством, ткацтвом, плетінням, розписом, вибійкою. Виокремлення вишивки у виробах інтер'єрного призначення поки що не набуло широкого дослідження.

Предмет дослідження у контексті вивчення етностилю в єдності його знакових та символічних функцій, здебільшого у зв'язку з феноменом моди, розглянуто в працях А. Гофмана, М. Дмитрієва, Н. Которн, Г. Шубіна. Окремі автори (А. Вайнштейн, М. Кілошенко Г. Лола) поєднують культурний підхід з екскурсами в історію та етнографію через традиційні костюми, зачіски, прикраси. Етнографічний підхід враховує етностиль, притаманний культурі

та побуту окремих народів чи етнічних груп [4, 124].

Вишиті тканини інтер'єрного та святково-обрядового призначення широко застосовувались у всіх сферах життя людини. Вони є важливою складовою художньої культури українського народу. У вишитих тканинах відображено складні історичні процеси, світобачення, художнє мислення народу [4, 127].

Поширення вишивки інтер'єрних виробів Кузьмина Т.В. пов'язувала зі змінами у процесі ткання полотен, що дало можливість вишивальницям використовувати техніки низинки, перебирання та «кучерявий стіб», які нагадують ткання [2, 44]. Загалом вишивка на тканині – це такий вид народного українського мистецтва, що найбільше показує численне розмаїття в зображенні хрестикових, хрещатих узорів, їх вишуканої прямолінійно-геометричної, перехресної форми (рис. 1).

Рис. 1. Графічний орнамент (слов'янський оберіг)

В основі вишивки завжди лежали старовинні звичаї та обряди. Особливо це стосується вишивки хрестиком. Матеріалом для вишивки хрестом служили жили тварин, нитки льону, бавовни, коноплі, шовку, вовни, а також застосовували натуральне волосся. Хрест завжди розглядався як оберіг, здатний захистити людину і її житло від нечистої сили і лихого ока. Вишивка ретельно зберігалася і передавалася у спадщину.

Найпоширеніші види інтер'єрних тканин, що оздоблювались вишивкою, об'єднують у три великі групи: скатертини, рушники та предмети постільної білизни. Така класифікація є важливою, бо названі види інтер'єрних тканин відрізняються один від одного як за функціональним призначенням, так і за формою, розмірами та характером декорування. Так, вважалося, що скатертини, серветки, постільна білизна та інші речі є цінними сімейними оберегами, тому такі вироби передавалися у спадок, адже вони представляли

собою частину традиції, а відтак у сім'ї було прийнято зберігати їх століттями.

Наші предки вірили в те, що їхнє неблагополуччя залежить від вищих сил, тому всіляко намагалися залучити удачу, здоров'я і добро до свого будинку. Вишиті на одязі або текстилі символи мали сакральний сенс. Гама кольорів також має велике значення. Одними з найпоширеніших кольорів на території України були червоний і чорний. Їх вважали магічними, оскільки перший означав енергію сонця, любові й радості, а другий – життєву силу землі, урожай і достаток. Також потужним оберегом вважалися орнаменти, які були спрямовані на захист від зла і пророкування довгих, щасливих років життя (рис. 2).

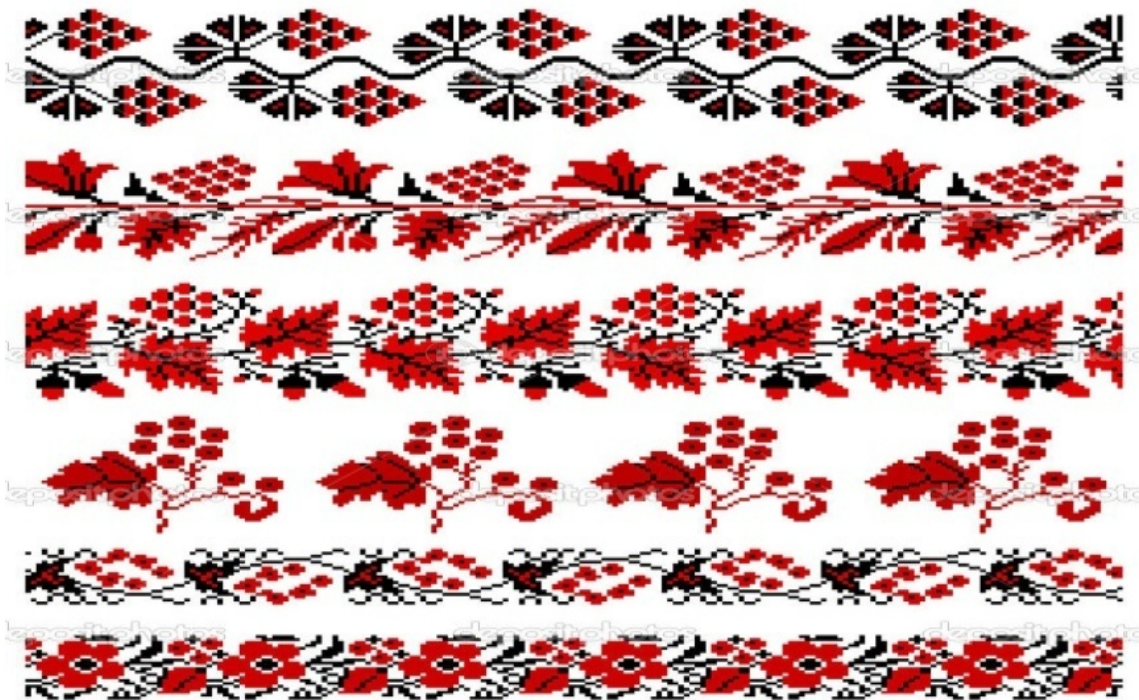

Рис. 2. Квіткові мотиви

Розміщення візерунків також мало велике значення: ними прикрашали максимально вразливі місця на тілі. Ці та багато інших знань жінки передавали з покоління в покоління [1, 297].

У XIX-XX столітті вишивка набула нового значення. Люди стали прикрашати вишитими речами вікна, дзеркала, ікони. Мотиви вишитих робіт були дуже різноманітні. Фігурували райські птахи, казкові тварини, людські фігури, а також геометричні малюнки. Спочатку вишивання було заняттям для обраних, ним займалися черниці та представниці знаті. Матеріалом служили дорогі золоті, срібні, шовкові нитки, дорогоцінне каміння, оксамит, перли.

Художня вишивка стає засобом особливої виразності в декорі різних інтер'єрів. Майстриня народної вишивки Ганна Герасимович – фахівець і невтомний ентузіаст улюбленої професії, збирач і охоронець кращих народних зразків художнього ткацтва та килимарства – вона створила багато нових оригінальних композицій, що здобули широке визнання [3, 146]. Орнаменти

народної художниці застосовують у виготовленні килимів, ліжників, скатертин, занавісок, гардин, верхнього чоловічого та жіночого одягу.

Сьогодні вишиті роботи можна зустріти не тільки в квартирі й у церкві. Ними найчастіше прикрашають затишні кав'ярні, ресторани і навіть солідні офіси. Сучасні дизайнери імітують вишивку різними способами нанесення мальованих зображень, використовуючи плетені і комбінаторні елементи. Тут на допомогу приходять сучасні вишивальні машини, на яких виготовляють логотипи для фірм, фірмові знаки на бейсболках, футболках і навіть оздоблюють взуття.

Метод складання комбінаторних елементів створює нове бачення вишивки. В інтер'єрі така імітація слугує для декору стін і меблів. Імітація засобами живопису застосовується для розпису стін фарбою та бере початок ще з давніх часів. Комбінації хрестиків створюють настінні декоративні панно. Близьким до нанесення фарбою є спосіб імітації вишивки принтами. Їх застосовують на більшості предметів інтер'єру, кахлях, шпалерах, гардинах, меблях, освітлювальних приладах. Джут також є універсальним матеріалом, що слугує для імітації вишивки.

Отже, художньо-технологічні форми вишивки відіграють важливу роль у проектуванні сучасних житлових інтер'єрів. У виробах інтер'єрного призначення враховуються національні традиції, що проявляються у сучасності. Активний і пасивний деко забезпечує функціональність зовнішнього оформлення речі. Імітація вишивки поділяється за способами нанесення на поверхню: мальовані зображення, використання плетених і комбінаторних елементів. Сучасними тенденціями використання вишивки у житлових інтер'єрах є новітні проектні форми, застосування світлодіодних конструкцій, що проектуються на поверхню стіни, стелі чи підлоги вишитими орнаментами.

Список використаних джерел

1. Гасюк О., Степан М. Художнє вишивання. К. Вища школа, 1986. С. 276–279.
2. Кузьмина Т.В., Мироненко В.П. Історичні аспекти застосування вишивки у дизайні одягу // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2011. С. 43–46.
3. Кара-Васильєва Т., Ваволокіна А. Українська народна вишивка. Київ, “Либідь”, 1996. С. 145–151.
4. Селівачов М. Традиційне народне мистецтво в етнічно змішаних місцевостях карпатського регіону. 2011. С. 123–129.

Д.В. Черв'як,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: **О.П. Гетьман,**

викладач кафедри дизайну

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАЧІСКИ ЗАСОБАМИ БІОНІКИ

Пройшовши довгий етап еволюції, зачіска отримала свою історію, вона сформувалася як частина туалету людини, набувши певного розвитку та детального вивчення у сьогоденні. Тому термін «моделювання зачіски» характеризується як мистецький напрям і галузь науки. З одного боку моделювання постає як мистецтво художнього оформлення зачіски, створення єдиного образу у поєднанні з костюмом, макіяжем та аксесуарами. З іншого боку як технічне й технологічне створення зачіски, що вивчає сам предмет моделювання. Опанувати моделювання як вид мистецтва, спроможна людина яка має креативний й творчий потенціал, розвинуту уяву, гарний смак.

Побудова природних форм у моделюванні зачіски є відповідальним етапом у роботі перукаря, адже постає питання над особливістю обранням та характеристикою засобів з виокремлення біонічних характеристик живої природи у створенні зачіски.

Проблемам дизайну зачіски як особливого виду мистецтва, що перетворює її на феномен культури, присвячені праці І. Борща, С. Лубянської; до питань формоутворення у дизайні на основі біоніки звертались М. Абрамчук, Ю. Лебедева, Т. Ніколаєва, Н. Чугая, О. Шандренко;

вплив біонічних форм на принцип формоутворення зачісок розглянуто у статті Ю. Шмегельської.

Для розкриття сутності теми дослідження, розглянемо поняття «біоніка».

Біоніка – наука в повному змісті творча, що сприяє активному перетворенню природи і створенню нового, штучного середовища наслідуючи живу природу, але лише в аспекті людських задач. Біоніка займається дослідженням усіх факторів, що стосуються живих організмів, разом узятих [5].

Автор Т. Ніколаєва зазначає, що біоніка – це напрям наукового характеру, що на основі досліджень технологічних процесів живої природи, її конструктивних форм, тектонічних структур, впроваджує їх у використання дизайну, архітектури та техніки [4].

Ю. Шмегельська розглядає біоніку як науковий напрям, який досліджує конструкції і форми, тектонічні структури і технологічні процеси живої природи та їх використання в різних напрямках дизайну. Завдяки

дослідженням біонічних об'єктів можливе вдосконалення зовнішніх форм, структурних і технологічних рішень сучасних зачісок шляхом асоціативних взаємозв'язків між творчим джерелом та створенням моделей [4].

Підсумовуючи вищезазначену трактовку понять, варто зауважити, що біоніка – це порівняно недавно створений науковий напрям, що досліджує спрощені та складні конструкції, силуетні та геометричні форми, тектонічні структури і технологічну побудову процесів живої природи та їх новітнє впровадження в різні сфери життєдіяльності людини, з метою запозичення першооснови для відтворення аналогів [1].

Головним пізнавальним методом біоніки постає метод функціональних аналогів, або співставлення принципів та засобів формоутворення різноманітних виробів та живої природи. Мається на увазі не копіювання природних форм, а творче осмислення з метою органічного перетворення. Моделювання зачісок засобами біоніки може використовуватися також під час створення повсякденних та видовищних зачісок [4].

У біоніці процес відтворення незвичайних природних форм засобами об'ємного моделювання виступає не тільки як засіб пізнання законів формоутворення живої природи, але й як інструмент безпосереднього вирішення теоретичних та практичних задач, котрі постають перед майстром [4]. Важливо дотримуватися гармонізації форм біонічних аналогів живих істот з метою їх трансформації у зачіску.

Моделюючи зачіску на основі біоніки варто враховувати певні етапи її створення, а саме [6]:

1 етап – дослідний.

На даному етапі відбувається вивчення джерела творчості за допомогою візуального спостереження. Виконуються замальовки джерела, які носять натуралістичний характер. Перукар аналізує форму, пропорції, пластику джерела, фактуру його поверхні і колористичне рішення. Якщо джерелом творчості є представник живого світу (тварини, комахи, птахи, риби) тоді спостерігається його поведінка, манера пересування, характерні пози.

2 етап – аналітичний.

Аналізуються і виявляються характерні особливості джерела творчості, виділяють його характерні ознаки. Такими ознаками можуть бути незвичайна форма джерела, пропорційне членування форми, ритмічна організація елементів форми, фактура, колірне рішення. На основі замальовок попереднього етапу виконується серія фор-ескізів, в яких джерело трансформується в умовно-узагальнений стилізований образ. Створюються ескізи зачісок-образів.

На даному етапі перукар повинен абстрагувати своє мислення у ескізі, свідомо ігноруючи другорядні властивості джерела і вміти виокремлювати головні особливості.

3 етап – ескізний.

Виділена головна ознака джерела приймається над серією ескізів для створення образу. Образ стилізується і узагальнюється, а головним завданням постає збереження образно-асоціативного зв'язку з джерелом натхнення.

Працюючи над природними формами, перукар виділяє наступні характерні ознаки [6]:

- пластичну організацію природної форми;
- ритмічну організацію членувань і ліній форми живої природи;
- елементи форми і її дрібні деталі, що додають їй своєрідність;
- характерну орнаментацию джерела;
- фактуру поверхні форми джерела;
- колірну гама джерела;
- характерні пози і манера і манера поведінки;
- емоційний вплив живої форми на глядача.

У процесі моделювання зачіски засобами біоніки, перукар знаходиться у постійному пошуку оригінальних за фактурою, формою, кольором ідей для втілення творчого задуму. На основі використання форм неорганічної та живої природи відкриваються можливості для побудови різноманітних зачісок, які можуть призначатися як у повсякденному житті, так і на видовищних заходах.

У своїй професійній діяльності перукарі мають можливість вивчати природні форми та відбирати найбільш цікаві для того, щоб у подальшому стилізовано імітувати їх у своїх витворах, акцентуючи увагу на головну ідею, розробляючи композиційну побудову та засоби технологічної реалізації, виготовлення декоративних елементів, підбір одягу, аксесуарів, макіяжу та зачісок побутового і видовищного призначення. Розвиток перукарського мистецтва в сучасній індустрії моди тісно пов'язаний із процесом дослідження біонічних характеристик живої природи і втіленням їх у моделювання зачіски.

Тому постає питання перспективи подальшого розвитку та пошуку нових біонічних форм та технологій виконання зачісок для застосування у теоретичних дослідженнях та для практичного розвитку і створення конкурентоспроможної вітчизняної індустрії краси.

Список використаних джерел

1. Шмегельська Ю. В. Тектонічні та біонічні складові дизайну зачіски / Шмегельська Ю. В. // Культура і мистецтво у сучасному світі. 2015. № 16. С. 240– 247.
2. Міжнародний фестиваль перукарського мистецтва, моди і краси «Кришталевий янгол». URL : <http://www.crystal-angel.com.ua/info/16-pro-festival-krishtaleviy-yangol.html>.
3. Шмегельська Ю. В. Українська культура XX століття – тривалий і складний шлях еволюційного зростання // XII Міжнар. наук.- практ. конф. «Культурний вектор розвитку України початку XXI століття: реалії і перспективи», 10–11 листопада 2016 р., м. Рівне. С. 20.
4. URL : http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/shmegel_dis.pdf
5. URL : <http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9401/1/Sorokina%202018.pdf>
6. URL : http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k1218&T=07&lng=1&

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.П. Белозеров,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр

Донецького національного університету імені Василя Стуса

науковий керівник: **Л.С. Данил,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

СПОРТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

1. Спортивна термінологія в німецькій та англійській мовах виступає предметом дослідження низки наукових праць, в яких проводиться, в першу чергу, аналіз складних слів із погляду їх структури та морфології має давні традиції у німецькому мовознавстві (Я. Грімм, Г. Пауль, В. Фляйшер, М.Д. Степанова, В.С. Вашунін, Б.О. Абрамов. Вивченням складних іменників займаються такі сучасні науковці, як О.В. Білецька, М.О. Боднар, О.В. Горбач, С.В. Дружб'як, В.А. Карпюк, Л.А. Кухар, Н.В. Нагамова та ін.). Переклад сприяє виникненню та розповсюдженню еквівалентів лексичних одиниць, “які одночасно запозичуються кількома мовами з єдиного джерела, або проходять кілька проміжних етапів послідовного запозичення у межах того чи іншого ланцюга мов”. Однак при створенні нових термінів перед укладачами постає специфічна проблема: як передати новий термін у рідній мові. Чи просто запозичити його з мови-джерела, переписавши за правилами рідної орфографії або зберігши оригінальне написання, чи перекласти цей термін на рідну мову.

Об'єктом пропонованого дослідження є термінологія на позначення спорту в німецькій та українській мовах.

Предметом дослідження є структурно-семантичні особливості спортивної термінології в досліджуваних мовах.

Мета дослідження є теоретичне та практичне дослідження особливостей функціонування спортивної термінології в німецькій та українській мовах.

2. Аналіз складних слів із погляду їх структури та морфології має давні традиції у германському мовознавстві. Біля витоків розробки цієї проблеми стоять Я. Грім, Г. Пауль, В. Фляйшер, М.Д. Степанова, В.С. Вашунін, Б.О. Абрамов. Вивченням складних іменників займаються такі сучасні науковці, як О.В. Білецька, М.О. Боднар, О.В. Горбач, С.В. Дружб'як, В.А. Карпюк, Л.А. Кухар, Н.В. Нагамова. Незважаючи на великий інтерес до цього питання, розвиток мови зумовлює потребу в подальшому вивченні структурно-морфологічних особливостей композитів та виокремленні їхніх продуктивних типів.

У лінгвістиці й в термінології не існує єдиного розуміння терміну, так само як і його повного і точного визначення [1]. У загальній теорії термінології терміну дається таке визначення:

Термін – це «спеціальне слово (або словосполучення), прийняте в професійній діяльності і вживається в особливих умовах», «словесне позначення поняття, що входить в систему понять певної області професійних знань», «основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей» [4].

Переклад відіграє важливу роль у розвитку спеціалізованих термінологій. Переклад – це не лише намагання передати певну інформацію засобами іншої мови, але й випробовування можливостей мови перекладу, її здатності передати думку, поняття, висловлені іншою мовою. Якщо у мові перекладу бракує необхідних лексичних одиниць, то саме перекладаючи іншомовні слова вони входять до мови реципієнта [5].

3. У пропонованій роботі було проаналізовано структуру спортивних термінів та методів їхнього перекладу. За належністю безпосередніх складників двоскладових іменників до певної частини мови виокремлюємо такі їхні типи [2]:

1. Іменник + іменник: *Kaderathlet* 'спортсмен команди', *Weltsport* 'світовий спорт', *Vertragslänge* 'тривалість договору', *Turniertag* 'день змагань'.

1.1. Іменник + віддієслівний іменник: *Kandidatenausscheidung* 'виключення кандидатів', *Arena-Vermieter* 'орендовець арени', *Ball-Annahme* 'прийом м'яча', *Weitspringer* 'легкоатлет зі стрибків у довжину', *Turnierausrichter* 'організатор турніру'.

1.2. Віддієслівний іменник + іменник: *Eröffnungsspiel* 'перша гра турніру', *Rennpferd* 'біговий кінь', *Wurfposition* 'позиція для кидання', *Nachholspiel* 'догравання перенесеної гри'.

2. Прикметник + іменник: *Gesamtsieg* 'спільна перемога', *Eigentor* 'власні ворота', *Freiraum* 'вільна зона', *Sieglos-Serie* 'безпрограшна серія'.

2.1. Прикметник + віддієслівний іменник: *Hochspringerin* 'легкоатлетка, що спеціалізується на стрибках у висоту', *Offensiv-Verteidiger* 'ніззахисник', *Rechtsverteidiger* 'правий захисник'.

3. Прислівник + іменник / віддієслівний іменник: *Extrarunde* ‘додатковий раунд’, *Innenverteidiger* ‘центральный захисник’, *Zusammenspiel* ‘зіграність команди’.

4. Числівник + іменник / віддієслівний іменник: *Elfmeter* ‘пенальті’, *Zweikampf* ‘поєдинок’, *Zehnkämpfer* ‘десятиборство’.

5. Прийменник + іменник: *Gegenspieler* ‘противник’, *Zwischenzeit* ‘час між періодами у матчі’.

Приклади взято з «Короткого тлумачного словника термінології галузі фізичної культури та спорту» Боровської О.В. [3].

4. Визначення структурно-морфологічних типів складних іменників дає підстави зробити висновок про продуктивність різних частин мови як безпосередніх складників композитів. Наявність багатоскладових іменників та їх аналіз підтверджує актуальність словоскладання, як найпродуктивнішого типу словотвору в сучасній німецькій мові. Вивчення стягнень уможливорює виявлення цікавих, проте ще не повністю вивчених форм взаємозв'язку між словотвором та синтаксисом. Провівши дослідження зроблено висновок, що оптимальним є такий шлях перекладу термінів: “поняття – український термін”, а не “іншомовний термін – український термін”, з якої мови не відбувався б переклад.

Список використаних джерел

1. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури і спорту: Автореф. дис... канд. філ. наук: 10.02.01. / Інститут української мови НАН України – Київ, 2004. – 17 с.
2. Белодед И. К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии. – Харьков: Вища школа, 1980. – 208 с.
3. Боровська О. В. Короткий тлумачний словник термінології галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2003. – 54 с.
4. Дяков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.В. Основи термінотворення Київ. – Видавничий дім “КМ Academia”, – 2000. – 238 с.
5. Герцик М. С., Вацеба О. М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 10–21.

І.А. Буравська,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Донецького національного університету імені Василя Стуса
науковий керівник: **О.В. Білецька,**
кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЕТИМОЛОГІЯ НАЗВ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1. *Вступні зауваження.* Мова, в цілому, і її лексична система, зокрема – це ті два аспекти, які перебувають у постійному розвитку. Тому і не дивно, що лексична система будь-якої мови є різноплановою, а словниковий склад мови являє собою не просто набір слів. Словниковий склад мови представляє собою систему, у якій слова існують і функціонують у певному взаємовідношенні і розрізняються, перш за все, за сферою й частотою вживання.

На сьогоднішньому етапі досліджень лексики, більша частина термінів та словниковий склад мови майже повністю досліджений. Багато відомих дослідників вивчали словниковий склад німецької мови з огляду на фразеологію, синтаксис, словотвір, граматику та морфеми. До них належать: В. Фляйшер, Х. Бургер, А. Заббан, А. Роткегель, В. Коллер, М. Степанова, Б. Дельбрюк, К. Бюлер, І. Ющук, та багато інших.

У сучасному світі особливу увагу лінгвістів все більше привертає термінологічна лексика, оскільки з розвитком світу з'являється все більше термінології. Термінологічна система – це система термінів у певній галузі або підгалузі, як наукового так технічних знань. Є кілька ознак терміносистем: цілісність терміносистем, відповідність суми частин цілому, певна сталість терміносистеми, структурований характер терміносистеми. Наприклад економічні поняття, мовознавчі поняття, історичні поняття, та багато інших фахових терміносистем. Так наприклад фахова термінологія була вивчена такими дослідниками: О.А. Серебенська, Р. Арнцт, Ф. Майер. Г.-Й. Іпфлінг дослідив німецьку терміносистему соціальної педагогіки. Проніна Р. Ф. досліджує переклад науково-технічну літературу. Музичну термінологію у німецькій мові досліджували такі лінгвісти, як Ф. Геварт, В. Ш. Махійон, А. Модра. Вони класифікували музичні інструменти з огляду на джерело звуку та історію створення інструментів, місця створення. Однак незважаючи на наявність цих робіт і цікавість лінгвістів до дослідження цього про шарку лексики, все ще існують певні лакуни у вивченні музичної терміносистеми. Так, малодослідженим залишається етимологічний аспект, тобто походження назв музичних інструментів. Все це і зумовлює актуальність пропонованої роботи.

Об'єктом слугують терміни на позначення музичних інструментів в німецькій та українській мовах

Предметом дослідження є етимологія назв музичних інструментів в німецькій та українській мовах.

Мета дослідження полягає у визначенні походження лексичних одиниць на позначення музичних інструментів (далі – МІ) у німецькій мові.

Матеріал дослідження становлять 1309 лексем, які були виокремлені методом суцільної вибірки, з німецькомовного сайту «Lexikon der Musikinstrumente» (<http://www.lexikon-musikinstrumente.de/>)

2. Теоретичні засади дослідження. Номінація, тобто утворення нових мовних одиниць, у формі нових слів, словосполучень, фразеологізмів, являється досить складним явищем. відбувається постійно і пояснюється розвитком мови.

Теорія номінації вивчає та описує загальні закономірності формування нових мовних одиниць; взаємодію мови, дійсності і мислення в цьому процесі, роль людського фактору у виборі ознак, які лежать в основі номінації [1].

Структуру і процеси актів номінації прийнято описувати за допомогою відношення: «реалія – поняття – ім'я». У цьому універсально-логічному відношенні номінації кожен компонент в конкретно мовному середовищі збагачується ознаками, які є характерними для визначення світу в конкретній даній мові. Реалія постає як денотат імені, сукупність властивостей, що виділені в актах номінації, у всіх реалій які позначаються цим іменем реалій. Поняття включають в себе ознаки категорійно-мовні, і виступає як сингіфікат імені [2].

Словниковий склад мови – це всі слова мови, що становлять її лексику, яка є неоднорідною і ділиться на активну та пасивну. Активна лексика – це загальноновживані слова, які використовуються усіма прошарками населення. Пасивна лексика – це слова, які є рідковживаними, ця лексика є переважно застарілою, або ж лексика, яка тільки недавно з'явилася у мові [3].

Основними шляхами поповнення словникового складу мови є: запозичення, словотвір, зміна значення, утворення фразеологічних одиниць.

Запозичення в німецькій мові досліджували такі лінгвісти: Сорокін Ю.С., Шор Р., Крисін Л.П., Костомаров В.Г., Муромцева О.Г., Мороховський О.М., Е. Ріхтер.

Так Ріхтер пропонує класифікувати іншомовні слова в німецькій мові залежно від ступеня їх освоєння у мові: 1. Запозичення чужої форми і чужого значення, напр.: 'Akkordeon', 'Bajan'; 2. Запозичення чужої форми для вираження свого значення, напр.: 'Aeoline'; 3. Запозичення чужого значення у рідній формі, тобто калькування, напр.: 'Pauke'. Всі науковці під час вивчення термінів на позначення МІ найбільше запозичень з латинської, французької та англійських мов. Це пояснюють історичним розвитком та

подіями. Тобто в залежності від того чи іншого періоду часу основними мовами якими спілкувалися були саме ці. Також варто пам'ятати, що лексика МІ могла бути завезена з іншого континенту разом з інструментом, і назва просто транслітерувалася або ж транскрибувалася.

Словотвір в німецькій мові є основним видом утворення нових слів. Найважливішими видами словотвору є: словоскладання (*Zusammensetzung*), деривація (*Derivation*), зрощення (*Zusammenbildung*), конверсія (*Konversion*) та словоскорочення або аббревіація (*Wortkürzung, Abreviation*). У назвах МІ у німецькій мові основним є словоскладання, 45% термінів утворені таким чином. Так наприклад *Armgeige* утворене від складання двох іменників *Arm* (рука) та *Geige* (скрипка), *Donnertrommel* утворений з двох іменників *Donner* (грим) та *Trommel* (барабан).

Для найменування народних музичних інструментів використовують і власні назви, їх переносні значення ґрунтуються на переході власного імені в загальне: катеринка (рос. шарманка, від популярної французької пісеньки, яку виконували вуличні музиканти в супроводі цього інструмента – *charmante Catherine*), варвара (назва басолі на Бойківщині). Тому іноді ці прості народні назви замінюють назви МІ.

3. Аналіз матеріалу дослідження. Так, під час проведення класифікації назв музичних інструментів було виявлено, що зі списку з 1309 слів більшість є запозиченнями або ж транслітерацією. Частка запозичень становить 60%. Серед лексики на позначення назв музичних інструментів в німецькій мові, найбільше запозичень з латинської, французької та англійської мов. Так наприклад *Бандура* – український народний щипковий інструмент, корпус якого має овальну форму, на німецьку був перекладений як '*Bandura*'. Та ж *Балалайка* – російський народний щипковий інструмент з дерев'яним корпусом трикутної форми, німецькою мовою – '*Balalaika*'. А назва музичного інструменту *Цимбали*, німецькою '*Zymbal*' походить від грецького слова '*kymbalon*' – яке позначало дзвінкоподібні інструменти. Взагалі запозичення з грецької видно неозброєним оком. Запозичення з італійської мови: '*Mandoline*', що українською мовою звучить як *Мандоліна*, походить від італійського слова '*mandolino*', яке в свою чергу являється зменшувальною формою від італійського слова '*mandola*', яке позначає вид лютні. Лютня – це вид щипкових струнних музичних інструментів. Слово *Лютня*, німецькою «*Laute*», походить від арабського слова '*al'ud*', що означає *дерево*.

Так наприклад з назв музичних інструментів що починаються на літеру «А», а це становить 50 лексем, 41 є запозиченою: 6 лексем грецького походження: *Adiaphon, Aeoline, Akkudtische-Bassgitarre, Altsaxophon, Anemochord, Angelica*; 5 лексем латинського походження: *Aetherophon, Althorn (Altus), Aulos, Autohupe, Askobantoura*; 4 лексеми французького походження: *Automatophon, Aelodicon, Akkordeon, Arcicistre*; 7 лексем африканського походження: *Akadinda, Algaita, Amadinda, Amzad, Ambira, Ashiko-Trommel*,

Alghoza; 4 лексеми італійського походження: *Albisiphon*, *Altprosaune*, *Archicembalo*, *Archiorghano*; 3 лексеми англійського походження: *Alboka*, *Atenteben*, *Ansingtrommel*; 3 лексеми португальського походження: *Agogo*, *Apito*, *Angklung*; 2 лексеми бразильського походження: *Alfaia*, *Atabaque* і також 7 лексем, кожна з яких походить від російської *Ätherwellegeige* (переклад), арабської *Arghul*, тувринської *Amyrga*, корейської *Ajaeng*, китайської *Aizai*, стародавньої *Aida-Trompete*, перської *Apollonikon* мов

4. *Висновки* Внаслідок різноманітних зв'язків між носіями німецької та інших мов відбувалися мовні зближення і в результаті цього слова однієї мови розширили словниковий склад іншої. Їх поява була зумовлена низкою соціальних (історичних) та лінгвістичних причин.

Під час аналізу практичного матеріалу було виявлено, що найбільше власно-німецькомовних термінів є назви духовних інструментів. Найменш аерофони, що можна пояснити місцем виникнення інструментів та причини з якої вони були винайдені.

Список використаних джерел

1. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – К.: Советская энциклопедия. – М., 1990.
2. Маслова-Лашанська С.С. О процессе наименования, в кн.: Скандинавский сборник XVII, Тал., 1973
3. Карпенко Ю.В. Вступ до мовознавства: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академіка», 2006. – 336 с.
4. Уфимцева А.А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики. М., 1986, с. 41; 41-42. Языковая номинация (Общие вопросы). – М., 1977
5. Юцевич, Ю. Музика. Словник-довідник [Текст] / Юрій Юцевич. – Тернопіль: Богдан, 2003. – 352 с
6. Степанова, М.Д., Фляйшер, В. Теоретичні основи словотворення у німецькій мові [Текст] / М.Д. Степанова, В. Фляйшер. М.: Вища школа, 1984.

Т.Є. Вільчинська,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Донецького національного університету імені Василя Стуса

науковий керівник: **Л.С. Данцл,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ФІТОНІМИ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1. *Вступні зауваження.* Досить колоритним фрагментом національно-мовної картини світу, відкритим і цікавим для когнітивно-ономасіологічних досліджень, є назви лікарських рослин. Дослідники найменували їх по різному фітонім (О. Абакумова, О. Блінова, С. Бутко, В. Галайчук, О. Діброва,

Н. Єгорова, Г. Каліткіна, І. Подолян, Л. Усик, О. Чарикова, С. Шестакова), флороназва (В. Пітель). Актуальність даного дослідження зумовлена її зорієнтованістю на вивчення процесів номінації явищ навколишнього світу, одним зі складників якої є оцінна діяльність та її відображення у семантиці мовних одиниць, особливо тих, що є найменуваннями природних артефактів, до яких належать фітоніми.

Предметом дослідження є оцінна характеристика фітонімів як цілісних мовних одиниць.

Об'єктом дослідження виступають фітоніми в німецькій, англійській та українській мовах.

Мета дослідження полягає в визначенні основи створення та дослідження фітонімів та дослідження фітонімів в конкретних мовах, а саме в українській, англійській та німецькій.

Матеріалом дослідження слугують 243 лексичні одиниці, зокрема 114 українською мовою, 48 англійською мовою та 81 німецькою мовою.

2. *Теоретичні засади дослідження.* Поняття „система” з філософського огляду є сукупність елементів, які певним чином між собою пов'язані, створюють відповідну єдність та цілісність, а як складні об'єкти характеризуються не тільки множинністю, але й різнотипністю, різноякісністю елементів і зв'язків, що їх формують.

Системний підхід в дослідженнях є основою аналізу, важливим принципом якого є виявлення взаємозв'язків кожного компонента в системі цілого.

Поняття системності у мові і мовленні, системний підхід до вивчення мовних явищ як елементів складної структури виробляється у мовознавстві в другій половині XIX ст., а XX ст. характеризується яскраво виявленим системним аналізом мовних явищ на всіх рівнях: граматичному, лексичному, стилістичному, комунікативному. Визнання того, що мова є системною єдністю фундаменталізувалось з появою праць Ф. де Соссюра, який запропонував концепцію, що будь-який факт мови необхідно аналізувати не ізолювано, а в його взаємовідносинах та взаємозв'язках з іншими елементами.

Пізнання властивостей лексичної системи мови шляхом вивчення її складових частин – актуальний та ефективний метод дослідження в лінгвістиці. Найуживанішими поняттями для визначення угруповань слів, утворених їхніми складниками, є лексико-семантичне поле (ЛСП) і лексикосемантична група (ЛСГ).

Узагальнюючи основні теоретичні положення робимо висновок, що системний підхід до дослідження мовних явищ є важливим принципом на всіх рівнях.

3. *Сутність термінологічної номінації.* Термінознавство – один із найактуальніших напрямків сучасних лінгвістичних досліджень, зумовлених

збільшеним потоком інформації, процесами інтеграції наук, посиленням процесів термінотворення тощо.

Оскільки науково-технічний прогрес уносить значні зміни в усі царини людської діяльності, суспільний розвиток й у мовну картину світу зокрема, виникла нагальна потреба вдосконалення б системи передавання та оброблення інформації, у тому числі вербальними засобами. Визначальним є те, що суттєву частину сучасного мовного фонду становить спеціальна лексика, кількість якої стрімко збільшується.

Суттєвими ознаками терміна, на думку більшості дослідників, є його однозначність у межах певної терміносистеми, наявність чіткої дефініції, системність і стислість.

4. *Специфіка номінації фітонімів.* Назви сімейств, родів і видів рослин дослідники зараховують до біологічної номенклатури — сукупності назв об'єктів, які реєструє і вивчає біологія. У складі номенів перше слово — родове позначення, друге — видовий епітет: напр. Береза бородавчаста.

Н. В. Подольська під номеном розуміє „слово чи словосполучення, яке має прямий зв'язок із предметом як з видом, що являє собою невизначену множину ідентичних одиниць, які є об'єктом якоїсь галузі науки...”.

Під терміном фітонімом розуміємо власну назву (ВН) одиничної, чимось унікальної у своєму роді рослини. Сюди ж відносимо ВН одиничних рослин, та ВН певного сорту. Головним при створенні як сортових, так і фірмових назв „є комплекс ознак характеристик, або аналітично розчленований, коли номінатор уже виробив поняття про номінований клас, або сформований на рівні уявлення про клас об'єктів чи окремий об'єкт”.

Переважна частина фітонімів умовно-символічно відображає ознаки об'єкта: антропоніми: „Амалія” (лілія), „Анюта” (тюльпан), „Вероніка” (лілія); міфоніми, назви фантастичних істот, назви літературних героїв: „Ікар” (тюльпан), „Кармен” (айстра). Також створені завдяки асоціативно термінальній мотивації : сенсорною (смак): Deutscher Pfefferstrauch, Pfefferstrauch/перцевий кущ/; сенсорною (запах): Flieder/бузок/, Flieder geronlicher/бузок запашний/.

5. *Висновки.* В ході дослідження було з'ясовано, що фітоніми — це незамінна частина лексичних одиниць в українській та німецькій мовах, які надають їм особливого яскравого забарвлення, та є проявом ерудиції та освіченості людини, оскільки вимагають до себе певних знань із природничих наук.

Комплексний аналіз типових фітонімів, відображених в українському мовленні дає змогу ґрунтовніше дослідити пов'язаний з флорою фрагмент національної мовної картини світу. Назви рослин мають низку специфічних ознак, зумовлених їх особливою семантикою, а також стилістичною характеристикою та певними функціями у мові.

Список використаних джерел

1. Булах Е. А. Обыденные названия растений и их синонимы в английском, немецком и французском языках / Булах Е. А. – Ставрополь : СГУ, 2006. – 136 с.
2. Лазарева М. Н. Семантические отношения терминосистем: народные, ботанические и фармацевтические названия растений во французском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / М. Н. Лазарева. – М., 1982. – 23 с.
3. Подолян І. Е. Національна специфіка семантики фітонімів в українській, англійській та німецькій мовах : Контрастивний етнопсихолінгвістичний аналіз : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / І. Е. Подолян – К., 2002. – 20 с.
5. Сабадош І. В. Формування української ботанічної номенклатури / [відп. ред. В. В. Німчук] / І. В. Сабадош. – Ужгород : Патент, 1996. – 192 с.
6. Фещенко М. М. Назви лікарських рослин в українській мові : канд. філол. наук / М. М. Фещенко. – К., 1974. – 235 с.

УДК 811.161.2'243:378.147

О.В. Дикан,

старший викладач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

МОДАЛЬНІ ЧАСТКИ В КОНТЕКСТІ ПРАГМАТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Анотація. Стаття присвячена теоретичному дослідженню ролі і значення модальних часток у процесі вивчення української мови як іноземної в контексті прагматичного підходу до лінгвістичних досліджень. У статті подано методичні рекомендації щодо вивчення модальних часток іноземцями.

Ключові слова. Модальна частка, модальність, прагматичний підхід.

Постановка проблеми. Основними тенденціями розвитку світового соціуму останніх років є, з одного боку, прагнення зберегти поліетнічність і полікультурність, а з другого, – поглибити міжнаціональний діалог та діалог культур. В зв'язку з цим в сучасній лінгвістичній науці питання вивчення іноземних мов набувають особливої актуальності. Вивчення іноземної мови є складним процесом, що вимагає повної заглибленості, а його успіх залежить як від особистісних особливостей учня, так і від ступеня спорідненості рідної та іноземної мов. Прагматичний напрямок лінгвістики дозволяє вийти за межі вивчення внутрішньої будови мови, яке відображає найбільш суттєві та стійкі інваріантні зв'язки між її елементами, і проникнути в розуміння мовної сутності, включаючи одиниці й структури мови, в реальне буття людини, розглядаючи мову як фактор і компонент

цілеспрямованої соціальної та комунікативної людської діяльності. Таким чином, лінгвістична наука отримала можливість досліджувати мовні одиниці, які позбавлені відповідного денотативного змісту, реалізація комунікативного потенціалу яких залежить від конкретних прагматичних характеристик діалогу, зокрема, модальні частки. Українська мова відрізняється великою кількістю часток, що передають оцінки і почуття мовця і, які надають особливого забарвлення стилю мовленнєвої взаємодії між тим, хто говорить і тим, хто слухає. Все це є відображенням важливої ознаки української культури – емоційності, яка виражається у вільному прояві почуттів, у багатстві мовних засобів для вираження емоцій та емоційних відтінків. У цьому контексті особливого значення набувають дослідження модальних часток зі сфери методики викладання мов як іноземних.

Стан дослідження. Ґрунтовні дослідження категорії модальності, яка є основною суттю часток, репрезентовано працями В. В. Виноградова, Н. Ю. Шведової, Г. О. Золотової, В. Г. Гака, Ш. Баллі, В. Г. Адмоні, О. В. Бондарка, В. О. Плунгяна, Г. Вайдта, О. С. Мельничука, І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, В. М. Бріцина, В. В. Мозгунова, Е. А. Крашенинникова, А. Т. Кривоносова, А. Н. Баранова, О. С. Симонова, С. Педченко. Однак, незважаючи на давню традицію вивчення модальності, досі не запропоновано єдиного витлумачення обсягу цієї мовної категорії. А лінгводидактичних досліджень модальних часток в українському мовознавстві практично немає.

Виклад основного матеріалу. В українській мовознавчій науці частки розглядаються як окрема частина мови, не пов'язана з прийменниками, сполучниками та прислівниками. Незважаючи на розмаїття точок зору на ознаки часток, науковці відзначають, що переважна більшість часток у своєму значенні містить модальні відтінки й тяжіє до категорії модальних слів. «Часткою називається службова частина мови, що надає окремим словам, словосполученням, реченням додаткових смислових та емоційних відтінків у значенні або використовується для творення деяких граматичних форм та нових слів. Від інших службових частин мови частки відрізняються тим, що не є засобом синтаксичного зв'язку. Основне призначення їх полягає у видозміні значень окремих слів, цілих речень» [5, с. 245].

За визначенням українського мовознавця С. Педченко: «Модальна частка – це універсальний засіб вираження модусних компонентів висловлювання, який транслює додаткову інформацію, у край необхідну для формування модальної рамки речення» [6]. Вперше як окреме функціональне угруповання модальні частки були виділені В.В. Виноградовим [2].

Модальні частки в мовленні використовують для надання окремому слову в реченні або цілому реченню додаткових семантичних відтінків, відповідно до цього можна виділити такі групи модальних часток:

стверджувальні (так, авжеж, аякже, еге ж); питальні (чи, хіба, невже); вказівні (це, оце, ось, ото); окличні (що, за, як); обмежувально-видільні (тільки, лише, лиш, саме, хоч би, якраз, навіть); власне модальні (мов, ледве, чи, мовби, ніби, нібито, наряд чи); заперечні (не, ні); підсилювальні (а, аж, адже, же (ж), -таки, -бо, -но, -то). Трактуючи модальність з позицій сучасної граматичної типології, Л. А. Бірюлін та О. Є. Корді виділяють шість типів модальних значень, об'єднаних ознакою «точка зору мовця», яка включається у будь-яке витлумачення модальності [8, с. 67–68].

1) Оцінка мовцем змісту висловлення з точки зору реальності / ірреальності.

2) Оцінка ситуації, про яку йде мова у висловленні, з точки зору її можливості, необхідності або бажаності.

3) Оцінка мовцем міри його впевненості у достовірності висловленого.

4) Цільова установка мовця або комунікативна функція висловлення. За цією ознакою усі речення поділяються на розповідні, питальні, спонукальні, оптативні (виражають бажання).

5) Значення ствердження / заперечення.

6) Емоційна та якісна оцінка змісту висловлення, яка виражається лексично (словами зі значенням «погано» або «добре», просодично, а також за допомогою вигуків.

Аналогічні погляди домінують у синтаксисі української мови, про що свідчить інтерпретація модальності, представлена в енциклопедії «Українська мова»: «модальність (... від лат. *modus* – спосіб, міра) – це функціонально-семантична категорія, яка виражає відношення змісту висловлення до дійсності або суб'єктивну оцінку висловлюваного» [9, с. 367].

Модальні партикули слугують засобом творення різних типів речення: стверджувальних, заперечних, питальних, спонукальних, окличних чи таких, що виражають невпевненість, сумнів. Вживання модальних часток збагачує мовлення людини експресією, допомагає більш точно передавати зміст думки у висловлюванні.

Частки надають різні смислові відтінки окремим словам або групам слів у висловленні, вони виражають ставлення мовця до описуваної ситуації, до адресата, його висловлювання, а також до свого висловлювання. Здатність передавати різні відтінки змісту, які зрозумілі для всіх носіїв мови і важкодоступні для іноземців, є характерною особливістю часток. Більше того, значення частки повністю залежить від контексту і може бути проаналізовано лише в складі певного висловлювання. Саме тому вивчення часток іноземцями, як і їхній переклад на іншу мову, є надзвичайно складним.

Насамперед це зумовлено тим, що українські модальні частки відзначаються надзвичайно ускладненою семантикою, і навіть ті партикули, які вважаються синонімічними, не завжди можуть бути взаємозамінними у

певній комунікативній ситуації. А окремі частки, навпаки, відрізняються поліфункційністю, багатозначністю, що теж суттєво ускладнює їхнє засвоєння іноземцями. Зміст українських часток непрозорий, багатоаспектний і може бути з'ясований тільки в контексті. Зазначимо, що в українському мовознавстві не існує, на відміну від російського, словника часток [10], який би значно полегшив роботу викладачів української мови як іноземної при десементазації модальних часток. Звернення до двомовних словників не дає бажаного результату, оскільки в переважній більшості словників частки подані фрагментарно, набір варіантів їхнього перекладу обмежений, критерії вибору перекладеного варіанту не вказані. На жаль, також ще не розроблені двомовні словники, присвячені перекладу українських часток (дискурсійних слів), у німецькій лінгвістиці це здійснено, наприклад, німецько-англійський словник прислівників і часток [11]. До того ж, значні труднощі для іноземців становить засвоєння механізму вживання модальних часток різних семантичних груп у певних позиціях у реченні.

Отже, еквівалентні відносини між частками і одиницями іншої мови не можуть мати постійного характеру, а будуть кожен раз встановлюватися в залежності від контексту, тобто не в сфері мови, а в сфері мовлення. Так як у часток замість денотативного значення є яскраво виражена прагматична

функція, то головним завданням при поясненні іноземцям їхнього значення, перекладу частки, є, перш за все, правильне визначення цієї функції з урахуванням контексту; потім необхідно підібрати мовні одиниці мови перекладу, які здатні виконати функцію, еквівалентну функції частки.

Виходячи з вище сказаного, можна стверджувати, що пояснення семантики модальних часток, як і механізму їхнього вживання, може бути здійснено тільки на основі текстів, які б містили різноманітні комунікативні ситуації з використанням модальних партикул. Особливо доречним буде залучення фрагментів розмовного мовлення носіїв української мови. Це можуть бути як невеликі тексти-діалоги, так і аудіозаписи діалогів, де учасники розігрують короткі ситуації зі щоденного життя. Значно полегшать розуміння механізму вживання модальних часток, обґрунтують сенс їхнього використання і речення-цитати з українських художніх творів. А багатство змісту модальних часток, їхні функції розкриють фрагменти текстів з усної народної творчості українського народу. Отже, важливим є саме контекст, в якому розкриваються функції частки, яка використовується. Доречним буде і вивчення напам'ять окремих уривків текстів, які б містили найбільш вживані модальні частки. Крім того, доцільно проводити вправи на порівняння висловлювань з модальною партикулою і без неї для розвитку розуміння функцій часток, а разом з тим і мовної інтуїції в іноземного студента.

Висновки. Таким чином, досконале володіння українською мовою як іноземною без засвоєння іноземцями модальних часток не можливе. Їхня відсутність в українському розмовному мовленні робить його неприродним, «неживим» в сприйнятті носія української мови. До того ж значна частина висловлювання втрачатиме так звані модальні характеристики: ставлення мовця до висловлювання, до адресата. Тому іноземця, який навіть дуже добре володіє українською мовою, але у розмовному мовленні не використовує модальних часток, легко вирізнити саме за цим критерієм. Досконале засвоєння модальних часток іноземцями в процесі вивчення української мови можливе тільки при активному залученні матеріалу, який містив би якнайбільше контекстних випадків вживання модальних часток, розкривав би їхню семантику, функції та пояснював механізм застосування. В зв'язку з цим, особливо важливим є включення модальних часток у навчальний план дисципліни «Українська мова як іноземна» та розробка методичних засад їхнього викладання.

Список використаних джерел

1. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание : пер. с англ. М. : Русские словари, 1996. 416 с.
2. Давиденко М. О. Частки української мови з погляду їх складу, функції та семантики : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Одеса: Одес. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського, 1993. 162 с.
3. Загнітко А. П. Частки в системі службових частин мови : типологійний і лексикографічний вияви. Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. 2011. Вип. 22. С. 104–115.
4. Минченков А.Г. Русские частицы в переводе на английский язык. СПб. : Химера, 2001. 96 с.
5. Олійник О. Б., Шинкарук В. Д. Граматика української мови : навч. посіб. К. : Кондор, 2007. 544 с.
6. Педченко С. До проблеми класифікації модальних партикул. Мовознавство. №2. С. 45-49.
7. Симонова Е. С. Формирование состава и развитие функций модальных частиц в украинском языке : автореф. дисс. ... канд. филолог. наук К., 1982. 19с.
8. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность [отв. ред. А. В. Бондарко]. Л. : Наука, 1990. 263 с.
9. Українська мова : енциклопедія. Ред. кол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко [та ін.]. 3-тє вид., зі змінами і допов. К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.
10. Шимчук Э., Щур М. Словарь русских частиц Frankfurt am Main, 1999. 232с.
11. König E. Adverbien und Partikeln: ein deutsch-englisches Wörterbuch Heidelberg, 1990. 234 с.

В.Д. Здецька,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр
Донецького національного університету імені Василя Стуса
науковий керівник: **О.В. Білецька,**
кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОСМЕТИКИ ТА КОСМЕТОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1. На сьогоднішній день багато видатних науковців займалися вивченням шляхів поповнення словникового складу мови, досліджуючи утворення нових слів. Аналізом цих питань у німецькій мові займалися такі дослідники, як Ш. Баллі, Р. Будагов, В. Гак, Г. Дружин, Л. Єфремов, В. Кьонінг, В. Фляйшер, Т. Шиппан, З. Харитончик, О. Кубрякова та інші. Дослідження термінологічної лексики відноситься до числа найбільш важливих проблем сучасної лінгвістики і викликає постійний науковий інтерес, що пояснюється, в першу чергу розвитком та динамічним характером мови, що і зумовлює актуальність пропонованої роботи, в якій встановлено особливості утворення термінів косметики та косметології у сучасній німецькій мові на матеріалі жіночих журналів [1, с. 56].

Отже, об'єктом дослідження є лексика на позначення косметики та косметичних засобів у сучасній німецькій мові.

Предмет дослідження – способи творення зазначених одиниць.

Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі основних способів та моделей творення лексичних одиниць на позначення косметики та косметичних засобів у сучасній німецькій мові на матеріалі жіночих журналів.

Матеріал дослідження становлять 139 лексичних одиниць, отриманих методом суцільної вибірки із німецькомовних жіночих журналів HAND & NAILS та KOSMETIK International.

2. Для характеристики лексичної системи важливо не тільки виявлення способів, за допомогою яких виникає термінологічна номінація, а й встановлення продуктивності цих способів в німецькій мові, визначення основних джерел поповнення словникового складу і виявлення відносин між компонентами. Термінологія жіночої косметики відноситься до різних за структурою лексичних одиниць [2, с. 125]. Терміни-слова (словосполучення) представлені простими (кореневими), похідними і складними словами, термінологічні сполучення – словосполученнями [3, с. 9].

На першому етапі дослідження лексичні одиниці було розділено за частиномовною приналежністю, та виявлено, що в системі термінів на позначення жіночої косметики в німецькій мові переважають іменники,

напр.: *die Farbe* ‘фарба’, *die Seife* ‘мило’. На другому місці за кількісними показниками знаходяться дієслова (у формі дієприкметників), напр.: *teintverbessernde Feuchtigkeitscreme* ‘зволожуючий крем з ефектом поліпшення кольору обличчя’. Останнє місце посідають прикметники, напр.: *zarte (Creme)* ‘ніжний (крем)’, *mildes (Peeling)* ‘легкий (пілінг)’. Кількісний розподіл представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Частиномовна приналежність термінів на позначення засобів косметики та косметології

Частина мови	Кількість		Приклади
	Абсолютна	Відносна	
Іменники	100	77.5%	<i>Das Wachs</i> ‘віск’, <i>Der Stift</i> ‘олівець’
Дієслова (у формі дієприкметників)	46	14.6%	<i>faltenreduzierende Pflege</i> ‘догляд за шкірою проти зморшок’
Прикметники	12	7.8%	<i>Sanftes Deo</i> ‘ніжний дезодорант’ <i>loser Puder</i> ‘розсипчаста пудра’
Всього:	158	100%	

На другому етапі дослідження лексичні одиниці були розподілені на групи за способами творення. Отже, за способами творення лексичні одиниці на позначення косметики та косметичних засобів у сучасній німецькій мові представлені простими (20 одиниць, 35%), похідними (7 одиниць, 17%) та багатокомпонентними словами (40 одиниць, 65%) .

Під час дослідження було виявлено, що в німецькій мові кількість простих термінів найменша, наприклад: *der Pinsel* ‘пензлик’, *der Schaum* ‘піна’. Серед простих слів зафіксовані також запозичення на позначення косметики та косметичних засобів у сучасній німецькій мові, напр.: *der Conditioner* ‘кондиціонер’, *das Tonic* ‘тонік’, *der / das Spray* спреї, *das Shampoo* ‘шампунь’.

Похідні терміни на позначення засобів косметики і косметології у сучасній німецькій мові утворюються за суфіксальним, префіксальними і префіксально-суфіксальним методом.

До найбільш поширених суфіксальних типів творення відносяться:

-er (10 одиниць), напр.: *der Töner* ‘тонер’, *Festiger* ‘закріплювач макіяжу’;

-ung (4 одиниці), напр.: *der Unterlack* ‘база для лака’ *Grundierung* ‘тональна основа’, *Spülung* ‘кондиціонер’, *Tönung* ‘тонік’.

До основних напівсуфіксів в німецькій мові належать:

-frei (3 одиниці), напр.: - *fettfreies* / *seifenfreies Reinigungsgel* ‘безжирний / безмильний гель для очищення’ *alkoholfreies Gesichtswasser* ‘безспиртовий тонік’, *parfümfreies Spezialpapier* ‘серветки без додавання парфумів’;

-fest (2 одиниці), напр.: *wasserfeste Wimperntusche* ‘водостійка туш для вій’, *wasser- und wischfeste Grundierung* ‘водостійка тональна основа’,

-weich (1 одиниця), напр.: *samtweiches Make-up* ‘однотонний макіяж’,

-reich (2 одиниці), напр.: *wirkstoffreiche Creme* ‘крем насичений живильними речовинами’,

-los (1 одиниця), напр.: *schwerloses Shampoo* ‘шампунь проти випадіння волосся’.

Суфіксально-префіксальний спосіб утворюється за допомогою префіксів таки як : bio-, multi-, super-, extra- та додаванням суфікса –end (форма Partizip I) (3 одиниці), напр.: *ultrastraffende Augencreme* ‘крем для очей що добре розгладжує’, *superkühlende Gelcreme* ‘супер охолоджуючий крем-гель’, *extraschützende Tagescreme* ‘денний крем із додатковим захистом’. Або за допомогою суфікса -t (форма Partizip II) (2 одиниці), напр.: *extrahydratisierter Stift* ‘неймовірно зволожуючий бальзам’, *extrakonzentrierte Emulsion* ‘дуже концентрована емульсія’.

До продуктивних способів термінологічної номінації відносяться створення і використання в різних терміносистемах складних слів. Характерною особливістю для німецької мови є її прагнення до створення складних термінів. Складні слова на позначення засобів косметики і косметології у сучасній німецькій мові представлені такими моделями творення.

Двокомпонентні одиниці:

Іменник + Іменник, напр.: *der Korrekturstift* ‘олівець для контурінга’ *die Kurpflege* ‘санаторно-курортне обслуговування’, *Augencreme* ‘крем для очей’

Дієслово + Іменник, напр.: *die Aufbaucreme* ‘крем для тіла’.

Прислівник + Іменник, напр.: *das Sofort-Make-up* ‘миттєвий засіб для зняття макіяжу’.

Трикомпонентні одиниці:

Числівник + Іменник + Іменник, напр.: *der Drei-fach-Komplex* ‘потрійний комплекс (вітамінів)’.

Що стосується словосполучень, найпоширенішим способом їх творення є:

Іменник + Прийменник + Іменник, напр.: *Feuchtigkeitscreme gegen Rötungen* ‘зволожуючий засіб проти почервоніння’, *Korrekturstift bei Rötungen* ‘олівець-коректор від почервоніння’.

Іменник + Прийменник + Прикметник + Іменник, напр.: *Shampoo für dünnes Haar* ‘шампунь для тонкого волосся’; *Dusch-Öl für trockene Haut* ‘масло для душу для сухої шкіри’.

3. У дослідженні було опрацьовано частиномовну приналежність термінів на позначення засобів косметики і косметології у сучасній німецькій мові і встановлено, що вони представлені іменниками, прикметниками та дієсловами у формі дієприкметників. Було з’ясовано, що в німецькій мові переважну кількість складають іменники, а саме 77,5%, що пояснюється тим що переважну кількість косметологічних термінів складають запозичення з інших мов. За способом творення переважають словосполучення, кількість яких становить 40 одиниць, 65%, що свідчить про сформованість терміносистеми жіночої косметики і продуктивність цього способу термінотворення в німецькій мові. За допомогою морфологічного способу творення найбільше слів було утворено за допомогою суфіксального способу, що пояснюється особливостями німецької мови, для якої характерний цей спосіб утворення слів.

Список використаних джерел

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник. – К.: Академія, 2006.
2. Проблемы языка науки и техники. Аспекты терминологии. – М., 1970.
3. Eichinger L. M. Deutsche Wortbildung: eine Einführung. – Heidelberg: Groos, 1994.

Д.Р. Каштельян,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Донецького національного університету імені Василя Стуса

науковий керівник: **Л.С. Данил,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

БЕЗАФІКСНІ ВІДІМЕННИКОВІ ДІЄСЛОВА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Мова як явище безперервно розвивається, вдосконалюється, маючи своє сьогодення, минуле і майбутнє. Один з найважливіших факторів розвитку мови – це збагачення словника. Тому сучасний стан розвитку лінгвістики характеризується підвищенням інтересом до вивчення словотвору. Піднімаються питання про статус словотворчих одиниць та словотворчих значеннях. Останнім часом все частіше об’єктом уваги дослідників стають комплексні одиниці словотвору, серед яких, нажаль, все ще недостатньо дослідження безафіксних відіменникових дієслів.

Сутність безафіксного способу творення дієслів від іменникових основ полягає в тому, що іменник переходить в лексико-граматичний клас дієслів без участі спеціального словотвірного афікса, тобто фактично без зміни своєї словотворчої основи.

Питаннями словотворення в різний час займалися вітчизняні та зарубіжні мовознавці, такі як Erben J., Henzen W., Wellmann H., Городенська К.Г., О.Ф. Кирпун., Жирмунский В.М., Степанова М.Д., Азарова Л.Є., Л.В. Щерба, В.В. Виноградов як та інші.

Предметом дослідження є особливості утворення безафіксних відіменникових дієслів в українській та німецькій мовах.

Об'єктом слугують безафіксні відіменникові дієслова німецької та української мов.

Мета курсової роботи полягає у комплексному зіставному дослідженні особливостей безафіксних відіменникових дієслів у німецькій та українській мовах, а також особливості відіменникового дієслівного словотвору та їх лексико-семантична класифікація.

Актуальність дослідження в тому, що у зв'язку з незнанням способів словотвору, як результат, можуть з'являтися неточні еквіваленти термінів певних частин мов, що у майбутньому можуть стати значним бар'єром у міжмовному спілкуванні та перекладацькій діяльності. Оскільки відіменниковими є дієслова, утворені від іменників (наприклад: укр. *Сіль-солити*, нім. *Salz-salzen*), вони вивчалися у багатьох мовах і їм присвячено чимало спеціальних праць. Проте дане питання потребує нового вивчення і дослідження у зв'язку з появою та утворенням нових слів, появою нових термінів з часом та технічним прогресом.

Практичним матеріалом дослідження слугували 1323 безафіксних відіменних дієслів у німецькій та 437 безафіксних відіменних дієслів в українській мовах. Практичний матеріал було зібрано за допомогою суцільної вибірки із лексикографічних джерел.

Німецька та українська мови мають чимало спільного у відіменній підсистемі словотвору. Відіменникові дієслова обох мов належать в цілому до того ж типологічного класу, що й інші германські та слов'янські мови. Але ступінь типологічної близькості німецьких відіменникових дієслів, з одного боку, до відіменникових дієслів інших германських мов, а з іншого боку, - до відіменникових дієслів української та інших слов'янських мов не є ізоморфним ступеню їх генетичної спорідненості. Це виявляється, перш за все, в розвитку префіксації, кількості префіксів, їх значеннях, продуктивності відіменникових дієслів із префіксами. [2, с. 86]

Основні риси відмінності німецьких і українських відіменникових дієслів полягають у більшій активності німецьких іменників у творенні дієслів (на відміну від української) структурного типу безафіксних, а отже, і деяких інших типів відіменних дієслів без суфіксів.

Від основ іменників в німецькій мові можна утворити багато дієслів різного значення. Число дієслів даного типу дуже велике, і вони насилу піддаються будь якій семантичній класифікації. Тому їх можна розподілити по тематичних групах. Від найменувань предметів, напр.: *bilden* – *das Bild* – формувати, *dampfen* – *der Dampf* – випускати пар, *fesseln* – *die Fessel* – заковувати у кайдани, *ankern* – *der Anker* – ставати на якір [4]; заняття, пов'язане з даним предметом, напр.: *flöten* – грати на флеймі, *angeln* – вудити, *beaten* – робити біт, *hämmern* – бити молотом [4]; від найменувань осіб (професій), напр.: *gärtnern* – *Gärtner* – займатись садівництвом, *barbieren* – стригти, *dolmetschen* – перекладати, *bildhauern* – робити скульптуру по дереву [4]; від форми множини з суфіксом –er, напр.: *blättern* – гортати сторінки, *rädern* – просіювати, *fällen* – вирубувати [4]; від найменувань тварин, зазвичай вживаються в переносному сенсі, напр.: *ochsen* – зубрити, *äffen* – мавпувати, *flöhen* – обікрасити, *igeln* – займати кругову оборону [4]; від абстрактних імен, напр.: *ehren* – поважати, *antworten* – відповідати, *argwöhnen* – передчувати, *danken* – дякувати, *feiern* – святкувати, *fabeln* – фантазувати [4]; від складних імен і зрощень, напр.: *beschlagnahmen* – *Beschlagnahmen* – конфіскувати; *handhaben* – *Handhabe* – володіти. [4]

Від основ іменників української мови можна утворити багато дієслів різного значення, але щоб їх утворити вони повинні бути мотивованими. Для того щоб якісно утворити дієслово від іменної основи використовується метафоризація або асоціація. У групах асоціативно мотивованих українських відіменникових дієслів виокремлюються насамперед деривати, значення яких спирається на метафоричне сприймання мотиватора як знака іншої концептуальної сфери [1, с. 92]. Тому їх можна класифікувати як дієслова утворені від:

- іменникових основ тварин, напр.: *індицитися* – “надиматися, як індик; бундючитися” [3, IV: 77]; *мавпувати* – “беззастережно, сліпо наслідувати чужі звички, вчинки тощо; [3, V: 85];

- іменникових основ рослин, напр.: *дерев'яніти* – “1) ставати твердим, як дерево; 2) втрачати чутливість, терпнути, німіти” [3, II: 247];

- іменникових основ явищ природи, напр.: *вітритися* – “мандрувати” [СУМ I: 688]; *кригнути* – “мерзнути, замерзати” [3, IV: 342]; *туманити* – “2) застилати, заволювати очі або потьмарювати зір, погляд, очі (про сльози і т. ін.); [3, X: 317];

- іменникових основ неживої природи, напр.: *кам'янити* – “1) робити нерухомим, застиглим, як камінь; 2) робити байдужим, нечулим” [3, IV: 85]; *скляніти* – “2) робитися, ставати нерухомим, застиглим (про очі)” [3, IX: 286].

У підсумку можемо сказати, що взаємодія синтаксичних і словотвірних одиниць опосередковано відбилася в активізації семантико-стилістичних функцій похідних у формуванні текстів, тобто на рівні прагматики виявила

доцільність розгляду словотвору як синтаксичного явища.

В німецькій мові дієслово – це частина мови, що позначає дію в часі або стан і грає синтаксичну роль присудка і рідше інших членів речення. На відміну від української мови, в німецькій мові немає категорії виду дієслова, тобто визначити завершеність або незавершеність дії у відриві від контексту дуже складно.

У дослідженні було проаналізовано лексико-семантичну класифікацію відіменникових дієслів в німецькій та українській мовах, у більшості випадків дієслова від основ іменників у двох мовах утворюються від: найменувань предметів, виражати дію, пов'язану з даним предметом, найменувань осіб або професій, найменувань тварин, абстрактних і складних імен. А також використовується метафоричне мотивування для якісного утворення дієслів.

Іменники в німецькій мові виявляють середній ступінь активності при творенні дієслів. Стосовно структурних типів відіменникових дієслів німецька мова виявляє найбільшу близькість до слов'янських та балтійських мов. Українські іменники виявляють відносно невисоку активність у творенні дієслів, яка обумовлює місце української разом з іншими слов'янськими та балтійськими мовами такі як: литовська, російська, болгарська, латиська мови.

Список використаних джерел

1. Кочерга Г. В. Асоціативно-термінальна мотивація відіменникових дієслів у сучасній українській мові. – Львів: Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2004 — 88-94 с.
2. Степанова М.Д. Словообразование современного немецкого языка / Степанова М.Д. – М.: Изд-во лит-ры на ин. языках, 1953. – 376 с.
3. Тлумачний словник-мінімум української мови О.М. Єфімова. – К., 1999; Новий тлумачний словник української мови: В 4-х т. В. Яременка, О. Сліпушко. – К., 1999;
4. Duden – Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden Hrsg. von Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag. – 4800 S.

А.Ю. Козак,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Донецького національного університету імені Василя Стуса

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОСЛИН В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1. Кожна мова світу мова перебуває у безперервному русі, і, як наслідок, постійно розвивається. Поява нових предметів або явищ вимагає відображення їх у лексиці, в результаті чого з'являються нові слова та їх значення. Оскільки, часто такі зміни є дуже швидкими, мова потребує

регулярних досліджень. Саме тому багато лінгвістичних питань пов'язані із розвитком та збагаченням словникового складу. Найважливішим та найпродуктивнішим способом збагачення словникового складу є словотвір, тобто утворення нових слів за рахунок вже наявних словотвірних способів та моделей. Провідним способом поповнення словникового складу німецької мови є словоскладання. Немає жодної частини мови, в якій немає складних слів. Складні слова у німецькій мові неодноразово ставили предметом лінгвістичних досліджень. Значну роль у дослідженні та розвитку словотвору відіграли такі лінгвісти, як Barz J., Donalies E., Fleischer W., Schindler W., Винокур Г.О., Левковская К.А., Магеррамова М.А., Ольшанський І.Г., Розен Е.В., Степанова М.Д. та ін. Однак, не зважаючи на низку робіт, присвячених словоскладанню у німецькій мові, деякі його аспекти залишилися поза увагою провідних досліджень. Саме до таких найменш вивчених сфер належить функціонування композитів у різних терміносистемах, в цілому, та рослинній термінології, зокрема. Все вищезазначене і зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Об'єктом дослідження є складні іменники на позначення рослин у сучасній німецькій мові.

Предметом дослідження є структурні особливості зазначених одиниць.

Мета роботи полягає у дослідженні зовнішньої будови т іменникових композитів на позначення рослин у сучасній німецькій мові.

Матеріалом дослідження слугують 120 лексичних одиниць німецької мови, отриманих методом суцільної вибірки з лексикографічного джерела, а саме: DUDEN.

2. В результаті суцільної вибірки із тлумачного словника німецької мови DUDEN було виділено 120 складних іменників на позначення рослин у німецькій мові. Аналіз структури зазначених лексичних одиниць показав, що більшість з них мають двокомпонентну структуру (112 одиниць, 94 %), напр.: *der Apfel-baum* 'яблуня', *das Winter-grün* 'барвінок'. Багатокомпонентні композити значно поступаються двокомпонентним, їхня загальна кількість становить 8 одиниць, 6 %. При цьому всі вони складаються лише з трьох компонентів, напр.: *der Granat-apfel-baum* 'гранатове дерево', *der Affen-brot-baum* 'баобаб', *der Fieber-heil-baum* 'евкаліпт', *das Vergiß-mein-nicht* 'незабудка'.

Дослідження з'єднувальних елементів показало, що більшість складних іменників на позначення рослин у сучасній німецькій мові представлені композитами, безпосередні складники яких поєднані без допомоги з'єднувальних елементів, 93 лексичні одиниці, 77 %, напр.: *das Lieb-stöckel* 'любисток', *der Flader-baum* 'клен', *das Johannis-kraut* 'звіробій'. Найпоширенішим з'єднувальним елементом виявився елемент *-e(n)-*, 25 лексичних одиниць, 21 %, напр.: *die Geld(e)rosen* 'калина', *der Kastanie(n)baum* 'каштан'. 2 лексичними одиницями, 1 %, представлений з'єднувальний елемент *-s-*, , напр.: *die Wolf(s)milch* 'молочай', *der Leben(s)baum* 'туя'.

В результаті аналізу частиномовної приналежності безпосередніх складників композитів на позначення рослин у сучасній німецькій мові було виявлено, що 98 лексичних одиниць, 82 % утворювались за моделлю іменник + іменник, напр.: *die Rohr-pflanze* 'цукровий тростяник', *der Feigen-baum* 'інжир', *die Ringel-blume* 'календула'. Також, варто зазначити, що трикомпонентні композити складаються виключно з іменникових основ, напр.: *das Garten-erd-beere* 'полуниця', *der Waldknoblauch* 'черемша'. Модель прикметник + іменник представлена лише 7 прикладами, 6 %, напр.: *der Schwarz- kümmel* 'чорнушка', *die Süß-kartoffel* – 'батат', *der Dürr-holz* 'сухостій'. Найрідше вживаними моделями у досліджуваному матеріалі виявились модель дієслово + іменник, напр. *Zitter-pappel* 'осина', та модель іменник + прикметник, напр. *das Winter-grün* 'барвінок'. [1, 69] [2]

3. У ході роботи було виявлено, що найпродуктивнішою моделлю утворення складних слів на позначення рослин у сучасній німецькій мові є двокомпонентна модель «іменник + іменник» без з'єднувального елементу. Це пояснюється частиномовними особливостями іменника, який є найчисельнішою частиною мову у німецькій мові та має найширший спектр синтаксичних функцій.

Список використаних джерел

1. Danzl L. Kontrastive Lexikologie der deutschen und ukrainischen Sprachen. – 400 S.
2. DUDEN (2016): Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch. 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage. Berlin: Dudenverlag (= Duden 4), S. 716.

УДК 82(0477):82.091-21=161.2

Г.Г. Кузнєцова,

аспірантка кафедри української літератури,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

СЦЕНІЧНЕ ВТІЛЕННЯ П'ЄС УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО ДРАМАТУРГІВ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА ТА ЄЖИ ШАНЯВСЬКОГО

Анотація. У статті здійснено спробу порівняльної характеристики театральної реалізації п'єс двох видатних драматургів – В. Винниченка та Є. Шанявського, які піднесли українську і польську сценічну культуру до світового рівня.

Ключові слова: порівняльний аналіз, розвиток українського і польського театрів, сценізація п'єс, співучасть драматурга і режисера, мистецькі новації.

Видатні драматурги Володимир Винниченко (1880-1951) та Єжи Шанявський (1886-1970) прагнули (і це їм вдалось!) художньо освоювати гострі соціально-політичні і морально-етичні проблеми свого часу. Саме із

їхньою драматургією передові театральні сили пов'язували надію на вихід українського й польського театрів на світову арену, на появу нових форм і прийомів сценічної культури і мистецтва гри. Адже, як зазначав Є. Шанявський, “театр – то сила, а завдяки своїм можливостям, завдяки своїй суттєвистій силі може мати і велике виховне значення” [12, с. 221].

У зіставленні п'єс з їхнім сценічним втіленням важливу роль відіграють, як пишуть театрологи, розуміння мистецтва в певну епоху, інтерпретація драматичних творів, сценічні можливості для їх втілення, сценічний простір прем'єри, режисура й декорації, музика, а особливо гра акторів. Усе це становить т. зв. мистецьку модель театру [6]. Дослідник польської літератури Єжи Зьомек (1924-1999) підсумовує: “...ми тільки тоді уникнемо непорозумінь, коли стосунки літератури й театру будемо розглядати як зворотній зв'язок, а отже, якщо будемо досліджувати театральні диспозиції в літературі, а літературні – в театрі” [цит. за: 6, с. 102].

Драматичні твори В. Винниченка та Є. Шанявського суголосні мистецьким віянням першої половини ХХ ст., особливо модернізму. Обидва митці незалежно один від одного відмовилися творити у стилі соцреалізму, а період зламу століть приніс із собою нові погляди й теорії, які, безумовно, впливали на письменників. Особливо яскраві їхні творчі драматичні здобутки у перших трьох десятиліттях ХХ ст.

На початку нового століття український театр “був явищем невиразним і неоднозначним” [5, с. 16]. І лише заснований Миколою Садовським у 1907 році перший стаціонарний український театр у Києві став справжньою творчою організацією. Його акторами були: М. Заньковецька, М. Садовський, Л. Ліницька, Ф. Левицький, І. Мар'яненко. Микола Садовський прихильно ставився до В. Винниченка, по-батьківськи. У січні 1911 року на сцені цього театру відбулася прем'єра п'єси “Брехня”, яку, за спогадами Софії Тобілевич, Микола Садовський вважав найкращою з усіх п'єс драматурга [5, с. 17]. Ця п'єса була тричі поновлена в репертуарі театру. У 1913 році тут одна за одною виходять ще дві винниченківські прем'єри: “Натусь” (7 вистав) та “Молода кров”. Режисером цих спектаклів був І. Мар'яненко, який “дбайливо по-новому ставив п'єси В. Винниченка, намагаючись ними розширити горизонти режисерської та акторської майстерності” [1, с. 18]. Однак початок Першої світової війни увірвав повноцінну діяльність як театру, так і її митців. Спільна доля еміграції В. Винниченка і Миколи Садовського звела їх у Празі в 1924 році.

У розвитку польського театру визначальну роль відіграв Варшавський театр, який ставив своїм завданням “опанування стилем акторської гри, постановки режисерської інсценізації твору і сценографії” [13, с. 280].

Перший драматичний твір Єжи Шанявського – комедія “Мурин” (“Негр”) – після її написання в 1917 році зразу ж була поставлена на сцені Варшавського театру (режисер Вітольд Кунцевич). Тогочасна критика строго

оцінила драматурга у комедійному жанрі. Серед голосних суперечок критиків і бурхливих дискусій громадськості після шести спектаклів п'єса зникла з афіш. Через деякий час вона успішно виставлялася в міському театрі імені Ю. Словацького у Кракові в інсценізації досвідченого режисера Йозефа Сосновського. Особливого успіху у Варшавському театрі досягли п'єси “Легкодух”, яку було зіграно 82 рази, та “Єва” (62 рази) [8, с. 459, с. 467].

Співпраця Є. Шанявського з Варшавським театром була плідною і довготривалою. Та особливо пам'ятною стала постановка його п'єси “Хлопець, який літає” 4 січня 1958 року, присвячена 40-літтю драматичного дебюту митця. На цій прапрем'єрі був присутній сам автор п'єси. Режисер Ян Кречмар був водночас актором головної ролі. Успіх вистави забезпечили сценографія Яна Марціна Шанцера і музика Тадеуша Шеліговського. Після спектаклю публіка нагородила автора й акторів оваційними оплесками [8, с. 359].

Особливо близькими і щирими були стосунки Єжи Шанявського із режисером Юліушем Остервою та його знаменитим театром “Редута”. Першою на сцені цього театру була п'єса “Паперовий коханець”, яка започаткувала періоди плідної творчості співпраці Є. Шанявського з режисером Ю. Остервою, який, на переконання драматурга, виявився талановитим режисером та ще глибшим актором [11, с. 212]. Сам драматург часто був присутній на репетиціях своїх п'єс, давав досить цінні поради, до яких дослухалися і режисер, і актори. З великим успіхом “Паперовий коханець” ставився на сцені “Редути” аж 135 разів [8, с. 465]. Не менш успішною в цьому театрі була інсценізація п'єси “Легкодух” – 110 вистав з режисером-актором Ю. Остервою в ролі Легкодуха... Із великим завзяттям і турботою Ю. Остерва першим зайнявся інсценізацією комедії “Птах” і зумів дійти до власної концепції. Упродовж грудня 1923 р. – липня 1924 р. цей твір був сцені “Редути” 48 разів. Лагідним гротеском назвав комедію Є. Шанявського “Негр” режисер Лодзійського міського театру Ян Восковський, де вона з великим успіхом виставлялась 10 разів у 1923 р. А через 10 років нову інсценізацію цієї комедії підготував театр “Редута”, запроваджуючи різні експерименти і сприяючи популяризації творчості польського драматурга.

П'єси В. Винниченка та Є. Шанявського були надзвичайно популярними, адже теми й сюжети їхніх творів із життя, а дійові особи їхніх творів становлять цілу галерею типів – витончених і складних натур. Вони приваблювали українську і польську публіку. Репертуари театрів багатьох міст України і Польщі рясніли сценізацією багатьох п'єс обох митців. В Україні вистави проходили у Херсоні (це перше місто, де відбулася перша інсценізація першої п'єси “Дизгармонія” в 1907 р.), Одесі, Львові, Станіславі (нині – Івано-Франківськ), Коломиї, Чернівцях, Вінниці, Харкові. Крім цього, вони з великим успіхом ставилися в Москві, Петербурзі, театрах Саратова,

Самари, Ростова-на-Дону, Баку, Тифліса, Тбілісі. Проблеми сценічного втілення п'єс В. Винниченка обговорював з режисерами В. Немировичем – Данченком і К. Станіславським.

Особливим для В. Винниченка став 1912-й рік: на сцени найкращих тодішніх театрів повернулися майже всі п'єси, написані раніше (“Брехня”, “Дизгармонія”, “Щаблі життя”, “Натусь”, “Чужі люди”, “Великий Молох”). Провідний театральний критик Олександр Кисіль вбачав причину популярності драматичних творів митця в тому, що “вони були й своєю формою і своїм змістом тісно пов'язані з новішими течіями європейської драми, становлячи собою ніби її українську галузь, і тому переходили вже вузькі межі лише національного театру...” [4, с. 140].

А в Польщі п'єси Є. Шанявського ставилися у Кракові, Познані, Торуні, Лодзі, Ченстохові, Любліні, Закопане та інших містах. А сам драматург зайняв чільне місце у важливому етапі розвитку польського театру серед авторів-драматургів С. Жеромського, К. Ростворовського і З. Налковської [13, с. 280]. Цікаво, що сам Є. Шанявський, як згадував Мар'ян Шчерський, вважав себе певною мірою актором: “Я є актор, але на власне розуміння, бо я змушений достовірно втілитися в кожен мій образ і “зіграти” його. Хіба пан не зауважив, що кожен з моїх образів, крім спільних ознак мовлення, має свою неповторну інакшість: в оформленні думки, у способі висловлювання, у власній ритміці” [9, с. 197].

Драматичні твори В. Винниченка та Єжи Шанявського, успішно виставляючись на сценах національних театрів, почали набирати широкого інтересу поза межами своїх країн. Пропагандистами і популяризаторами їхньої драматургії ставали відомі режисери, актори і просто земляки, яких доля закинула на еміграцію. Для Винниченкових п'єс популяризаторами були: режисер і актор Володимир Блавацький, який працював у театральній групі В. Демчишина, що їздила у 1920-х рр. з деякими виставами по всій Галичині, Словаччині і Польщі. В. Блавацький став пропагандистом його драматургії у таких колективах, як Ансамбль українських акторів у Німеччині і США [1, с. 31]; німецький поет – перекладач п'єс митця Гюстав Шпехт (зокрема, п'єсу “Брехня” поет перекладав разом з В. Винниченком, який тоді проживав у Берліні і добре володів німецькою мовою); Лідія Крушельницька, керівник нью-йоркської Студії мистецтва, здійснила сценізацію п'єси “Чорна Пантера і Білий Медвідь”. Живучи в еміграції в Німеччині, сам драматург активно береться до літературно-театральної роботи. “Саме в ті часи, – зазначає відомий дослідник української та світової літератури Леонід Рудницький, – панував у Німеччині дух інтелектуальної та мистецької свободи, що давало натхнення до експериментування та інновації” [7, с. 162]. У театрах Німеччини відбуваються вистави багатьох п'єс Винниченка, а саме: “Брехня”, “Чорна Пантера і Білий Медвідь” (на її основі в 1922 р. демонструється фільм “Чорна Пантера”, кінорежисери Ганс

Яновіц і Йоганнес Гутер), “Тріх”, “Закон”. Твори драматурга перекладені польською, німецькою, італійською, англійською, чеською, словацькою, татарською, російською та ін. мовами.

Не можна оминати талановиту роль акторів різних театрів у популяризації драм В. Винниченка. Так, зокрема, популярна тогочасна італійська актриса Емма Граммати́к здійснила одне з найуспішніших турне по Європі із п'єсою “Брехня”, а потім у своєму приватному театрі ставила її понад 10 років.

Успіху п'єс Єжи Шанявського на зарубіжних сценах сприяли передовсім польські актори й музиканти, яких доля закинула в лихоліття Другої світової війни до Британії. Уже в 1942 році вони організували театральну трупу в Лондоні, орендували зал для спектаклів. Одночасно почав діяти і пересувний театр. Один зі знайомих Є. Шанявського, Йозеф Релідзинський, який у міжвоєнний період працював секретарем у польському театрі у Варшаві, автор оповідань та кіносценаріїв, повідомляв драматургові, що лондонська театральна трупа Войтецького успішно поставила п'єси “Міст” і “Птах”, а гурток любителів сцени під керівництвом Ольги Жеромської підготував “Два театри”. У січні 1952 р. виставу “Міст” поставили актори у Бадфорті (режисер Ядвіґа Доманська, сценограф Галина Желенська). А в інших листах до Є. Шанявського Й. Релідзинський писав про прапрем'єри інших п'єс драматурга, зрежисованих Леопольдом Кіляновським і поставлених у Лондоні. Це, зокрема, “Два театри”, “Адвокат і троянди”, “Коваль, гроші і зірки” [11, с. 181–182].

За дивним збігом обставин п'єси Є. Шанявського опинилися у таборі для військовополонених в Арнсвальді на території Німеччини. Відомо, що влітку 1940 р. на табірній сцені в умовах війни було поставлено твір “Птах”. В іншому таборі того ж міста намагалися поставити оновленого “Птаха”, п'єси “Морепоплавець”, “Дівчина з лісу” (по екземпляру було надіслано з Варшави). Однак нібито з цього нічого не вийшло.

Далеко неповний аналіз сценічної реалізації драматичних творів В. Винниченка та Є. Шанявського засвідчує, що український і польський митці активно долучалися до європейського культурного процесу, а їхня творчість уповні презентує художньо-мистецькі новації I половини ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Барабан Л. І. Володимир Винниченко: з драматургічного доробку // Барабан Л. І. Три драматурги. В. К. Винниченко, О. Ф. Коломієць, Я. М. Стельмах. Біла Церква, 2007. С. 3–35.
2. Бурбела В. А. Примітки // Винниченко В. Вибрані п'єси. Київ: Мистецтво, 1991. С. 597–603.
3. Гальченко С. Примітки // Винниченко В. Драми. Київ, 2012. С. 343–350.
4. Кисіль О. Український театр, Київ, 1925. 163 с.

5. Кравчук П. Драматургія В. Винниченка на сцені театру М. Садовського // Український театр, 1999. №4. С. 16–20.
6. Ратайчикова Д. Театральність і сценічність / переклад В. Кутерного // Театр: історія, теорія, практика: збірник статей / переклад з польської. Львів, 2013. С. 102–120.
7. Рудницький Л. П'єси Володимира Винниченка на німецькій сцені // Рудницький Л. Світовий код українського письменства. Івано-Франківськ, 2010. С. 161–169.
8. Gorski R. Przypisy // Szaniawski J. Dramaty zebrane: w 3 t. T. 1, s. 453-473; t. 3, s. 349-361.
9. Jakubowska J. Jerzy Szaniawski. Warszawa, 1980. 403 s.
10. Kolinska K. Szaniawskie. Zawsze tajemniczy. Warszawa, 2009. 248 s.
11. Szaniawski J. Juliusz Osterwa // Jakubowska J. Jerzy Szaniawski. Warszawa, 1980. S. 212–216.
12. Szaniawski J. O potęgze teatru // Jakubowska J. Jerzy Szaniawski. Warszawa, 1980. S. 219-221.
13. Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna: w 17t. T. 13, s. 280.

А.Р. Лобачевська,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр

Донецького національного університету імені Василя Стуса

науковий керівник: **О.В. Білецька,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ КУЛІНАРОНІМІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У даній роботі розглядаються шляхи поповнення лексичного складу мови, основні принципи словотвору в українській та німецькій мові, як слова виникають у мові, а також вузьке поняття кулінаронімів.

Актуальність даної роботи полягає у встановленні тенденцій розвитку та функціонування словотвору в українській та німецькій мовах.

Лексика кожної мови змінюється. Постійно в мові з'являються нові слова. Ці лексико-семантичні зміни відображені в таких поняттях, як архаїзми, історизми, неологізми і запозичення.

За соціальною вживаністю лексику поділяють на активну і пасивну.

Існує три основних шляхи поповнення лексичного складу мови: морфологічний, семантичний та запозичення [2, с. 189–192].

Словотвір є одним із головних джерел поповнення лексичного складу мови [5, с. 20].

Основними способами словотворення, спільними для німецької і української мов, є: безафіксне (імпліцитне) словотворення, афіксальний слововивід, словоскладання, творення складнопохідних слів (зрощення), аббревіація [5, с. 20–21].

У німецькій мові також розрізняють кореневу модель словотвору. Корінь слова може самостійно утворювати лексичні одиниці.

Для української мови є ще один характерний спосіб словотворення – це словосполучення.

Словотвір це невід’ємна складова кожної мови. Словотвір слугує для утворення нових слів, причому використовує дуже багато засобів, що допомагають збагачувати лексичний склад мови та знаходити нові шляхи для її поповнення. В німецькій мові словоскладання є найбільш поширеним способом словотворення. В українській мові він менш поширений.

Поняття кулінаронімів у мові. Кулінароніми – це слова на позначення їжі, страв та напоїв. Під терміном “кулінаронім” А.І. Леонова розуміє широкий спектр значень. Це і продукти, і слова які відносяться до процесу приготування їжі, назви страв. Так кулінароніми являються однією із лексико-тематичних груп такої сфери як гастрономія [3, с. 54-55].

А.В. Олянич запропонував таку класифікацію кулінаронімів за тематичними групами [4, с. 120]:

- 1) назви продуктів, їжа, страви та напої;
- 2) кухонне приладдя;
- 3) способи приготування їжі;
- 4) професії, які відносяться до приготування їжі;
- 5) заклади харчування.

Найбільш поширений спосіб утворення цих найменувань у німецькій мові є словоскладання. (*Apfelkuchen, Zwiebelkuchen*) [1, с.1398].

Багато кулінаронімів не мають похідних і тим самим є одиничними найменуваннями. Серед них в кожній мові виділяється велика група запозичених кулінаронімів [3, с. 54-55].

В українській мові є багато запозичень з французької мови (*салат, пюре, омлет*). Також є запозичення з німецької мови (*гамбургер, штрудель*).

Отже, однією з найбільш національно специфічних груп лексики, пов’язаних із культурою є найменування продуктів харчування, страв та напоїв, тобто кулінаронімів. Кулінарна лексика посідає важливе місце у повсякденному житті людей.

Під час виконання роботи було з’ясовано, що словотвір та запозичення є одними із головних шляхів поповнення лексичного складу мови. Система словотворення в німецькій мові багато в чому схожа на систему словотворення в українській мові.

Крім того було з’ясовано, що кулінароніми становлять окрему лексико-тематичну групу такої сфери як гастрономія.

Список використаних джерел

1. Верещагина Е.Ю., Сапегина М.А. Способы образования наименований выпечных изделий в современном немецком языке // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 11. – С. 1398.
2. Кодухов В.И. Введение в языкознание: Учеб. для студентов «Рус. яз. и лит.». – 2-е изд., перераб. и доп. – М: Просвещение, 1987. С. 189–192.
3. Леонова А.И. Лингвокультурологическая специфика кулинаронимов: Тверь, 2003, С. 54–55.
4. Олянич А.В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации (семантико-семиотические характеристики) / А.В. Олянич // Массовая культура на рубеже XX–XI веков: Человек и его дискурс. М.: Азбуковник, 2003. С. 120–167.
5. Плющ М.Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Підручник. – К.: Вища шк., 2005. С. 20–31.

М.В. Назарук,

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне)

РОЗВИТОК ЗАЛІЗНИЦЬ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ПЕРІОД ЇХ ПЕРЕБУВАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ ВЛАСНОСТІ

У 80-х рр. XIX ст. в Російській імперії почався процес «одержавлення» залізниць [1, с. 98]. Першою була одержавлена Харківсько-Миколаївська залізниця в 1881 р. [1, с. 98]. І. Бліох хотів залишитися власником Південно-Західних залізниць, навіть під час активного процесу «одержавлення», але міністр шляхів сполучення С. І Вітте все-таки «добився свого» [1, с. 98–99]. І таким чином були одержавлені Південно-Західні залізниці 1 січня 1895 р. [1, с. 99].

Із 1887 до 1897 р. на основних залізницях Російської імперії було організовано 302 склади для довгострокового зберігання, місткістю 35 млн. пудів зерна [2, с. 169].

Із збільшенням довжини залізничної мережі продовжує збільшуватися вантажообіг. В кінці 80-х рр. імпорту зерна з Росії становив 47 % сукупного завою на світовий хлібний ринок [2, с. 205].

Кількісні показники вантажообігу за допомогою залізничного транспорту в Російській імперії в 1875–1895 рр. зображено на рис. 1.

В Російській імперії в період кінця XIX – поч. XX ст. існував поділ пасажирів на класи (приміщення могли бути для пасажирів I, II, III та IV класу) [3, с. 202]. У великих вокзалах з'явилися відповідні приміщення для пасажирів різних класів [3, с. 202]. Вважалося необхідним, щоб пасажирів I та II класу не «перетиналися» із пасажирів III та IV класу. Тому для пасажирів III та IV класу окрім окремих залів очікування могли бути окремі

входи з міста, виходи на перон, вестибюль, каси, приміщення для багажу та ін. [4, с. 56].

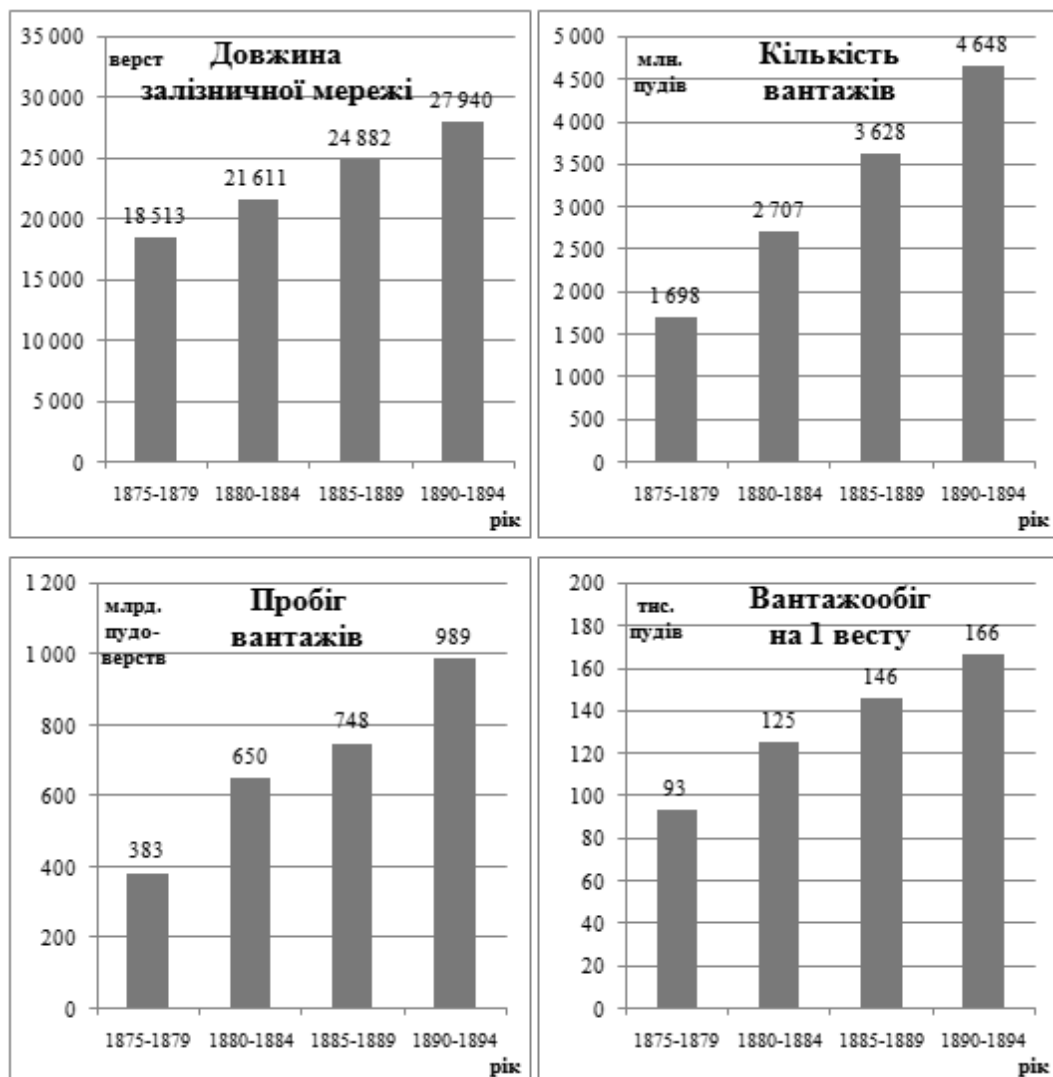

Рис. 1. Товарообіг залізниць в Росії в 1875 – 1895 рр. [2, с. 205]

У 1895 р. було відкрито вузькоколійну залізницю Степань – Зарічне [5, с. 54-62]. Відрізок даної вузькоколійки Антонівка – Зарічне, довжиною 106 км, функціонує донині та є туристично-привабливим об'єктом на території Полісся [5, с. 54-62].

У 1896 р. було відкрито вузькоколійну залізницю до Житомира [5, с. 54-62]. Варто зазначити, що губерньське місто досить пізно отримало залізницю в порівнянні з деякими іншими містами Волинської губернії, які знаходилися на залізничній лінії Київ-Брест із відгалуженням до Радзивилова та на інших залізницях, які відкриті до 1896 р. [5, с. 54–62].

У 1896 р. відкрито залізничне сполучення з Кам'яниці до Кременця, де знаходилися копальні князя Кочубея [1, с. 97].

Згодом у 1900 р. відкрито залізничне сполучення з Озерян до Мізоча, де знаходився великий цукровий завод [1, с. 97].

В кінці XIX – на поч. XX ст. будівництво нових залізниць було не на стільки інтенсивним, як в попередні десятиліття.

Для періоду кінця XIX – поч. XX ст. було характерне явище, яке у всесвітній історії отримало назву «гонка озброєнь». Таким чином, під впливом даного явища, всі залізничні гілки, які будувалися на території Волинської губернії з 1902 по 1917 р., спочатку мали стратегічне значення.

В кінці XIX ст. Управління Південно-Західних залізниць розробляє проект прямої гілки від Києва до Ковеля через Олевськ та Сарни, яка була необхідна насамперед із стратегічних міркувань [6, с. 283]. Таким чином у 1902 р. було відкрито залізничну гілку Київ – Ковель, що дало поштовх для розвитку економіки Полісся [1, с. 100]. Із появою даної залізничної гілки Сарни стало містом – з'явилося паротягоремонтне депо, вагонна дільниця, майстерні, відкрилося двокласне залізничне училище [1, с. 101].

Станція Ковель на поч. XX ст. стала великим залізничним вузлом на території Волинської губернії. У 1908 р. була збудована залізнична гілка Ковель – Володимир-Волинський, яка мала стратегічне значення [1, с. 102].

У 1913 р. до Житомира була збудована залізнична лінія широкої колії [6, с. 153].

На поч. XX ст. в плани правління Південно-Західних залізниць входило будівництво допоміжних залізничних гілок для з'єднання глибинних районів України із великими залізничними вузлами [6, с. 172]. Однак, більшість таких залізниць не була добудована внаслідок бойових дій Першої світової війни [6, с. 172].

В роки Першої світової війни через територію Волинської губернії проходила лінія фронту [7]. В період 1914–1916 рр. будівництво нових залізниць було дуже інтенсивним в порівнянні із іншими десятиліттями. Такі залізниці будувалися по обидва боки фронту насамперед із стратегічних міркувань [7].

Для того, щоб сполучити Ковель зі Львовом, у 1914 р. була збудована лінія Володимир-Волинський – Сокаль із її продовженням із Кристинополя до Сапіжанки [1, с. 103]. У 1914 були збудовані залізничні гілки Коростень – Овруч [6, с. 153] та Шепетівка – Гречани [6, с. 153], у 1915 – гілки Коростень – Житомир [6, с. 153] та Шепетівка – Тернопіль [6, с. 153], у 1916 гілки Коростень – Шепетівка [6, с. 153] та Ковель – Камінь-Каширський [1, с. 135].

Під час Першої світової війни була збудована мережа військово-польових вузькоколіїних залізниць (фельдбанів) поблизу Каменя-Каширського [8]. До таких фельдбанів відносилися такі залізниці: Камінь-Каширський – Грив'ятки (збудована під час Першої світової війни), Пнівне – Маневичі (1916) та Камінь-Каширський – Янів-Поліський (1917) [8].

Варто зазначити, що залізнична гілка Рівне – Сарни – Лунінець проходила вздовж лінії фронту станом на початок 1916 р. на території, яку контролювала Російська імперія, а залізниця Львів – Сокаль – Володимир-

Волинський – Ковель – Камінь-Каширський – Янів-Поліський проходила вздовж лінії фронту станом на кінець 1916 р. на території, яку контролювали Німеччина та Австро-Угорщина [7]. Таким чином бачимо вплив бойових дій Першої світової війни на формування залізничної мережі Волинської губернії.

До фельдбану Камінь-Каширський – Грив'ятки згодом були добудовані відгалуження на схід від Гути-Камінської до станції Полиці Ліс, на захід від станції Крукова Гора, на схід від станції Верхи до станції Великий Обзир та на захід від станції Верхи [8].

Залізничну гілку Луцьк – Стоянів спочатку повільно будували у 1914 р. із Луцька австро-угорські військовополонені, пізніше у 1916 р. із Стоянова її повільно будували російські військовополонені [1, с. 103]. Дану залізницю збудовано у 1928 р., через десять років після закінчення Першої світової війни [1, с. 135].

Висновки. Визначено, що під час перебування залізниць на території Волинської губернії у державній власності, після одержавлення більшості з них, існував поділ пасажирів на класи. З'ясовано, що бойові дії Першої світової війни вплинули на формування залізничної мережі Волинської губернії.

Список використаних джерел

1. Львівська залізниця. Історія і сучасність / Гранкін П. Е., Лазечко П. В., Сьомочкін І. В., Шрамко Г. І. Львів : Центр Європи, 1996. 175 с.
2. Соловьева А. М. Железнодорожный транспорт России во второй половине XIX в. М. : Наука, 1975. 309 с.
3. Студницький І. Р. Типові проекти середніх вокзалів України другої половини XIX – першої третини XX сторіччя: історія, просторово-планувальна структура та художньо-стилістичні особливості. *ВІСНИК Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 35. С. 201 – 219.
4. Явейн И. Г. Архитектура железнодорожных вокзалов. М. : Издательство Всесоюзной Академии Архитектуры, 1938. 304 с.
5. Перша колія: до 150-річчя Львівської залізниці / Томін Ю. С., Романишин Ю. О., Коритко Р. Ф., Паращак І. М. Львів : ЗУКЦ, С. 54-62.
6. Кірпа Г. М., Пшінько О. М., Агієнко І. В. Залізниці України. Історичний нарис. Дніпропетровськ : Арт- Прес, 2001. 328 с.
7. Україна в Першій Світовій війні (1916-1917 рр.). *geomap.com.ua* : веб-сайт. URL: https://geomap.com.ua/images/uh10b/uh10_27_files/image005.jpg (дата звернення: 19.03.2020).
8. Пась Н. О. З історії залізниці на Камінь-Каширщині. *Полісся* : веб-сайт. URL: <http://polissia.net/?p=1284> (дата звернення: 19.03.2020).

Г.М. Наконечна,

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичного краєзнавства
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

ЖИТТЕВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ РІЗЬБЯРА-ВІРТУОЗА ВАСИЛЯ ПЕТРІВА

Анотація. Стаття присвячена світлій пам'яті відомого митця-різьбяра, члена Національної спілки художників України та Національної спілки народних майстрів України, майстра художньої обробки дерева, віртуоза декоративного різьблення, автора проекту «Різьблене містечко – дендропарк» Василя Петровича Петріва, важливим сторінкам життєвого та творчого шляху митця.

Ключові слова: Василь Петрів, декоративне різьблення, гуцульський орнамент, тематичні твори, дерев'яна архітектура.

Мета статті. Стаття покликана розширити коло знань про гуцульського різьбяра, що залишились поза увагою дослідників.

Василь Петрович Петрів народився 15 лютого 1945 році в мальовничому гуцульському селі Прокурава, Косівського району, Івано-Франківської області в багатодітній родині Параскевії та Петра Петрівих. Мати Василя походила з славного роду Якібчуків, була знаною ткалею та вишивальницею, саме від неї маленький Василько перейняв любов до мистецтва.

Закінчивши Прокуравську семирічну школу, продовжує своє навчання в Косівській середній школі-інтернаті, яку закінчив з відзнакою. Саме там він робить свої перші кроки в обробці деревини, отримавши навички різьби у вчителя з виробничого навчання В. Кошака. Близько десятка робіт учня прикрасили шкільний музей [2].

Здобувши середню освіту Василь працює на будівництвах в Одесі, служить у лавах Радянської Армії, знову працює на різних роботах. Та все ж, вирішує здобувати вищу освіту і вступає до Української сільськогосподарської академії вчиться на агронома.

У 1973 році його направляють головним агрономом до радгоспу «Брустурівський», Косівського району. Увесь вільний від роботи час присвячує улюбленому захопленню – художній обробці дерева.

Любов до землі і непереборна жага до мистецтва міцно поєднались одне з одним в житті Василя. Вдень працює головним агрономом у радгоспі, а вночі чаклує над таріллю чи рахвою. Із часом захоплення дерево-різьбленням переросло в наполегливу працю, без якої він вже не уявляв свого життя. Василь розуміє, що йому потрібно розширити знання, опанувати класичні принципи побудови орнаментальної композиції виробу. Для цього він відвідує музеї Коломиї і Львова, де вивчає і робить замальовки творів найвідоміших майстрів-різьбярів гуцульського краю, засвоює техніку і

особливості різьби виробів: Василя Тонюка, Дмитра Шкрібляка, Миколи Грепиняка, які є яскравими продовжувачами класичних регіональних шкіл художньої обробки дерева. Василь переймає найкраще з досвіду цих майстрів. Від Василя Тонюка – річківська школа різьби, він перейняв декоративність та вибагливість візерунку; у Дмитра Шкрібляка – яворівська школа різьблення, перейняв риси класичної глибокої різьби великих мотивів, що утворюють орнамент та таємниці токарної роботи; у Миколи Грепиняка – композиції орнаменту.

Оволодівши найкращими здобутками творчої спадщини народних майстрів гуцульського краю, молодий майстер виробляє свій власний стиль декоративного різьблення. Його твори вирізняються глибокою символікою, динамічністю, емоційністю, сміливістю побудови орнаменту, глибоким знанням композиції [1, с. 24].

Мистецькі вироби різьбяр виглядають надзвичайно привабливими, відзначаються філігранною обробкою деревини, органічною єдністю форми виробу з композиційним рішенням побудови орнаменту.

Маючи особливе художнє чуття, у свої творах митець вдало поєднав техніку плоского сухого різьблення з технікою викладання бісером, перламутром, жирування металом. Різьбяр не перевантажує свої твори різнобарвністю кольорової гами бісеру, а використовує лише білий, блакитний та рідше, червоний з зеленим.

Для довершеності художнього образу твору майстер скрупульозно підходить до вибору породи деревини її природної структури та кольору. Він чи не єдиний майстер з художньої обробки дерева, який використовує для виготовлення виробів екзотичні, червоні породи дерев – Махагоні, які ростуть на території країн Центральної Америки.

Роботи майстра відрізняються не лише орнаментикою, а й загальним естетичним сприйняттям всього виробу. Всі його твори мають орнаментальне оздоблення, як з лицьової так і зі зворотної сторони. Окрім орнаменту на звороті виробу авторський підпис, виконаний у техніці випалювання: «Карпати, Косівщина, с. Прокурава, Петрів В.П.» та вказано рік виконання твору.

Окремо слід відзначити серію сюжетно-тематичних творів В. Петріва, які він присвятив світочам національної культури: Тарасу Шевченку – його пророцтву «Люди темнії, незрячі дива Господнії побачать», Івану Франку – «Я єсть народ, що в гору йде...», Лесі Українці – «Три величні зорі вгледіти бажаю: братерство, рівність, волю гошу», дитячій письменниці Марійці Підгірянці «Воскресла Україна! – Воїстину воскресла!» [2].

Під ідеологічним впливом радянського періоду, у творчості майстра поряд з традиційною гуцульською орнаментикою, у композиціях з'являється радянська символіка: п'ятикутна зірка, герб, серп і молот, аббревіатура. До таких належить тематична таріль з рельєфним зображенням Герба СРСР і

написом: «XXV з'їзду КПРС», декоративно-тематична таріль «Серп і молот», тарелі присвячені 60-річчю ВЛКСМ і першій річниці Конституції СРСР.

Роботи майстра неодноразово експонувались на різних виставках народної творчості: обласних, республіканських, закордонних, де здобули як народне так і професійне визнання.

Вперше різьблені твори митця демонструвались у 1974 року на виставці досягнень народного господарства у Москві.

У 1975 році три різьблені декоративно-тематичні тарелі експонувались на обласній художній виставці, присвяченій 30-річчю Перемоги над фашистською Німеччиною. Після виставки роботи були придбані Міністерством культури УРСР. За словами Василя Петровича, саме з цих трьох робіт і розпочався його творчий шлях різьбяра [2].

1976 рік був особливо плідним для Василя, його чотири орнаментовані тарелі представлені на виставці «Слава праці», а молодіжну виставку «Молодість країні» прикрасили три твори обдарованого митця. Велика таріль, від якої віяло величністю Карпат, стала окрасою міжнародної виставки в Брюсселі.

Схвальні відгуки отримали декоративно-тематичні тарелі «Ювілейна», «Симфонія життя», які митець виставив на республіканській художній виставці. З творчістю митця можна було познайомитись на Всесоюзному фестивалі молоді та студентів у Гавані, московській «Олімпіаді-80» [6, с. 3].

Його роботи збагатили фондові зібрання багатьох музеїв України, зокрема Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», Національного музею історії України, Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара», Літературно-меморіального музею П.Г. Тичини у Києві, КЗ КОР «Яготинський історичний музей», Канівського музею Тараса Шевченка, *Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського* та багатьох інших.

Своєю творчістю Василь Петрів здобув визнання не лише в Україні, а й далеко за її межами: Англії, Бельгії, Німеччині, Швеції, США [2].

Маючи енергійний характер Петрів не міг зупинитись на досягнутому, він перебуває в постійному мистецькому пошуку, прагне досягти більшого, перейти на більш вищий рівень, залишити слід на землі. У нього з'являється задум перейти від декоративно-ужиткових виробів до інтер'єру житла, і як найвищий вияв творчості – народна архітектура.

Цьому сприяло знайомство Василя Петріва з відомими корифеями музейної справи Іваном Макаровичем Гончарем та Михайлом Івановичем Сікорським [2].

Першим кроком до втілення мрії стає реконструкція садиби часів Київської Русі для музею народної архітектури і побуту в Переяславі-Хмельницькому на Київщині [3, ст. 3].

У подальших планах Петріва створення «Різьбленого містечка – Дендропарк» у Києві. У задумах митця – збереження та експонування творів майстрів-різьбярів, відтворення народних традицій художньої обробки дерева, данина пам'яті славетним майстрам минувшини, реконструкція шедеврів дерев'яного архітектурного мистецтва. До втілення цього задуму митець підійшов, як справжній фахівець з музейної справи. Не один рік він збирав, вивчав, систематизував все, що пов'язане з дерев'яним зодчеством [5, ст. 24]. Був розроблений структурний план, в якому передбачалось: Музей народного мистецтва України, дитячий музей «Казка», дендропарк, станція метро «Різьблене містечко», виставковий павільйон, готель міжнародного класу, дитяча естакада електрифікована залізниця. Крім того, на території парку повинен розміститись сад бузку світової селекції [4, ст. 74–76].

Василь Петрів у продовж багатьох років наполегливо йшов до реалізації свого мистецького проєкту, який на його думку повинен був стати Українським центром народної культури, світовою туристичною перлиною, улюбленим місцем відпочинку. Його задум отримав підтримку визначних діячів культури України та попри неодноразові звернення до керівництва держави – проєкт так і залишився нереалізованим.

1 березня 2020 р. Василя Петровича не стало. Та все ж йому вдалось залишити після себе слід на землі, неоціненний скарб – різьблені твори, які ще довго зачаровуватимуть відвідувачів музейних експозицій.

Список використаних джерел

1. Гrepиняк М., Пожоджук Д. Слід на землі. / Микола Гrepиняк, Дмитро Пожоджук. // Україна. – 1983. – № 50. – С. 24.
2. Інтерв'ю Петріва Василя Петровича, 1945 р. н. / записала Наконечна Г.М. 16.07.2019 р. // особистий архів автора. Тривалість інтерв'ю 65 хв.
3. Клічак В. Картина зі сну. / В. Клічак. // Молодь України. – 1981. – № 196 – С. 3.
4. Петрів В. Культура і соборність України. / Василь Петрів. // Берегиня. – 2004. - № 41. – С. 74–76.
5. Петрів В. Різьблене містечко-дендропарк. / Василь Петрів. // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 183. – С. 24.
6. Попова В. Пісня розквітлих верховин. / В. Попова. // Сільські вісті. – 1978. – № 228 – С. 3.

В.О. Олійник,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

науковий керівник: **Л.В. Олійник,**

кандидат філологічних наук, доцент, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОПОНІМІВ ФЕДЕРАТИВНОЇ ЗЕМЛІ ШЛЕЗВІГ-ГОЛЬШТЕЙН

Німеччина – держава з великою кількістю міст, назви яких завдячують своєму легендарному історичному минулому. Саме вони, а також легенди, історично важливі події уособлюють ключові етапи становлення Німеччини, її культурну та духовну народну спадщину.

Мета даної роботи полягає в необхідності детального аналізу лексичних та семантичних особливостей географічних назв федеративної землі Шлезвіг-Гольштейн.

Топоніміка (від грец. *Τοπος* – місце, *ονυμα* - ім'я, назва) – розділ ономастики, який досліджує географічні назви (топоніми), їх функціонування, походження та значення, структуру, територію поширення, розвиток і зміну в часі. Топоніміка тісно пов'язана з лінгвістикою, а також іншими науками, зокрема з історією та географією. Оскільки топоніміка ще вважається молодого наукою, її вважають симбіозом зазначених вище наук. мови [1, с. 274].

Усі топоніми за класифікацією В.А. Жужкевіч можна поділити на 8 видів:

- назви, які завдячують своїм виникненням певним природним ознакам місцевості
- назви, які виникли від конкретних економічних або соціальних понять
- назви, які походять від ознак місцевості
- назви патронімічні
- назви, надані мігрантами цієї території
- назви, які мають релігійне або можливо обрядове походження
- меморіальні назви
- назви, які досконало не змогли дослідити, їх походження невідоме, тому не можна внести до жодної із груп [2, с. 19].

Для аналізу топонімів використовуються різні методи дослідження. Картографічний метод застосовується для встановлення закономірностей розміщення топонімічних явищ, динаміки їх розвитку в часі, просторових зв'язків і залежностей, як між окремими топонімічними фактами, так і між соціальними та природними реаліями. За допомогою статистичного методу встановлюється кількісне співвідношення топонімів з іншими категоріями назв, виявляються кількісні показники і співвідношення різних категорій

топонімів. Особливу роль відіграє історико-хронологічний аналіз топонімів. Погляд на реальні історичні умови є одним з основних критеріїв правдивості досліджень, тому важко було б проводити лінгвістичне дослідження не застосовуючи історичний метод [3, с. 215–228].

Федеративна земля Шлезвіг-Гольштейн охоплює 18 великих міст, населення яких становить понад 25 тисяч жителів, до яких належать: Кіль (Kiel), Любек (Lübeck), Фленсбург (Flensburg), Ноймюнстер (Neumünster), Нордерштедт (Norderstedt), Ельмсхорн (Elmshorn), Піннеберг (Pinneberg) та інші.

Кожне місто має назву особливого походження. Наприклад, дуже багато міст, назва яких позначає певний елемент географії: -бад / -баден (купальня, курорт), -бург (фортеця), -берг (гора).

Більше ніж 38 міст завдячують своїй давній назві слов'янським племенам, які жили на території Шлезвіг-Гольштейн упродовж 5-7 століть нашої ери. Назви багатьох міст не мають чітко визначеного походження, або мають різні версії походження, серед яких вчені не можуть визначитися з якоюсь одною найбільш правильною.

В роботі було здійснено самостійне дослідження топонімів за походженням. Наприклад, одне з міст, що розташоване на території федеральної землі Шлезвіг-Гольштейн – Хайде. «Heide» перекладається як «язичник». Як і багато інших німецьких міст, назва має слов'янське походження, у 5-6 столітті на цих землях проживали слов'янські племена. Виходячи з цього, відносимо цю назву до категорії топонімів, що були надані мігрантами. Або ж розглянемо топонім Нордерфрідріхског. «Norderfriedrichskoog» походить з данської мови, місто було назване на честь Фрідріха IV, тодішнього короля Данії та герцога земель Шлезвіг та Гольштейн. Цей топонім можна віднести до меморіальних назв.

Отже, на основі дослідження можна зробити такі висновки, що зі 101 топоніма, які було обрано для аналізу:

- 20 утворилися за певних природних ознак;
- 14 виникли з певних економічних або соціальних умов;
- 15 походять від ознак землі, на якій знаходяться;
- 2 від предків по батьківській лінії;
- 10 надані мігрантами;
- 13 мають певне релігійне або обрядове походження;
- 4 меморіальних назв для увічнення пам'яті якоїсь особи або визначної події;
- 23 назви, які досконало досі не змогли дослідити, тому їх походження невідоме та не вдалося віднести до жодної із груп.

В основі дослідження були розглянуті топоніми як великих міст так і менших. Найбільшу кількість складають топоніми з невідомим походженням, більшою мірою такі топоніми були представлені серед

невеликих міст або місцевостей. Друге місце за походженням займають топоніми, що утворилися за певних ознак природного походження. Також багато топонімів було утворено слов'янського та данського походження.

Список використаних джерел

1. Топоніміка: навчальний посібник / Галина Лабінська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 274 с.
2. Васильева С.П. Проблемы изучения региональной топонимии / С.П. Васильева // Проблемы региональной лингвистики: сборник научных трудов. – Красноярск: РИО КГПУ, 2003. – С. 185–206.
3. Черняхівська Е.М. Історія розробки топонімічних класифікацій. Розвиток методів топонімічних досліджень: Зб. статей / Відп. ред. Е.М. Поспелов. – М. : Наука, 1970. – 215с.
4. Bender J. Die Deutschen Ortsnamen, in Geographischer, Historischer, Besonders in Sprachlicher Hinsicht, Zweite Ausgabe - Wentworth Press, 2018. – S. 164.

Є.Г. Ромашкан,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Донецького національного університету імені Василя Стуса

науковий керівник: **Л.С. Данил,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З СЕМАНТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ «МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ» В НІМЕЦЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У фразеології кожної мови відображується своєрідне, притаманне певному народу або лінгвістичній спільності сприйняття об'єктивної реальності. Дослідження фразеологізмів у порівняльному аспекті привертає увагу багатьох науковців, тому що ці стислі стійкі вислови, якими вони здаються на перший погляд, можуть вміщувати в себе цілі контексти, передаючи інформацію не тільки про своєрідне сприйняття навколишнього світу через призму власної культури, а й історичні, культурні, етнічні та національні особливості представників конкретної національності.

Внутрішня форма фразеологічних одиниць нерідко містить в собі національно-культурні елементи, які відтворюють історичний, етнічний, духовний досвід мовного колективу, пов'язаний з традиціями та сприйняттям навколишнього середовища певним народом. Кожна мовна спільнота бачить світ через призму своєї культури, що безпосередньо впливає на розвиток мови та, в першу чергу, – на фразеологічний склад.

Актуальність зумовлена підвищенням інтересом лінгвістів до системного вивчення та класифікації фразеологічних одиниць, а також у необхідності

національної специфіки та ґрунтовному дослідженні особливостей сприйняття та уявлень людини про оточуючий світ в рамках певної лінгвокультури на матеріалі фразеологічних одиниць.

Для опису семантики фразеологізмів, що позначають компонент «музичний інструмент» використовують метод моделювання їхньої семантичної структури, спрямований на виявлення смислових зв'язків між учасниками фразеологічної ситуації. Для цього можна створювати типові формули тлумачення, до яких залучалися такі семантичні компоненти (учасники фразеологічної ситуації), як: суб'єкт дії або стану (X), об'єкт дії або стану (Y), стан суб'єкта / об'єкта (Cond.), який за своїм характером може бути психо-емоційним (негативним (Cond neg) або позитивним (Cond pos)), фізіологічним (Cond phys), дія суб'єкта / об'єкта (V), місце знаходження суб'єкта / об'єкта (Loc.), обставини, у яких перебуває суб'єкт (Circ.), події, явища, ситуації (P) [2, с. 23].

В аналізованих фразеологізмах інтенсивність може виражатися експліцитно (різними мовними засобами у формальній структурі фразеологізмів) або імпліцитно (закодована у словникових тлумаченнях фразеологізмів, їхній внутрішній формі тощо).

Експліцитне вираження ФО з семантичним компонентом «музичний інструмент» репрезентується у структурі фразеологічних одиниць такими мовними засобами [4, с. 16]:

- а) словотвірними (префікси, напівпрефікси);
- б) лексико-граматичними (прикметники у функції атрибута, слова-антоніми);
- в) синтаксичні (порівняльні звороти, лексичний повтор).

Основним критерієм розподілу ФО на семантико-граматичні розряди є їхня синтаксична роль у реченні, зумовлена специфікою фразеологічного значення та наявністю чи відсутністю формотворчої парадигми. Основоположна класифікація, що базується на акустичних властивостях музичних інструментів, була розроблена французьким музикологом Ф. Гевартом («Nouveau traite d'instrumentation», 1885) [3, с. 19].

Ступінь семантичної значущості компонентів фразеологічної одиниці в німецькій і українській мові, як засвідчують матеріали дослідження, лежить між нульовим і максимальним, не досягаючи, у більшості випадків, ні тієї, ні іншої межі. Можна виділити три основних типи семантичної значущості окремих компонентів суцільнооформлених фразеологізмів німецької та української мови: заперечна, непряма, пряма.

З використаних в роботі одиниць до групи ідофони належать 5 слів (дзвін, трикутник, тарілки, кастаньети, гонг), до групи мембранофони належать 4 слова (барабан, бубон, литаври, том-том), до групи хордофони належать 19 слів (арфа, лютня, бандура, фортепіано, вібрафон, гусле, гітара, гавайська гітара, мандоліна, домра, віолончель, скрипка, альт, контрабас,

балалайка, банджо, клавесин, торбан, ксилофон), до групи аерофони належать 20 слів (саксофон, сопілка, трембіта, тромбон, труба, туба, орган, окаріна, гобой, гармонь, валторна, гелікон, флейта, дудка, корнет, кларнет, баян, волинка, акордеон, фагот).

В українській мові кількість запозичених назв становить 17 одиниць, до питомої лексики належать 2 слова (сопілка, дудка). Більшість запозичень належить до німецької мови (фагот, корнет, флейта, гобой, туба), значну групу становлять запозичення з російської (гармонь, баян, волинка, акордеон) та з англійської (саксофон) мов.

Шар запозиченої лексики англійської й української мов містить як спільні, так і відмінні елементи. В англійській мові в трьох із чотирьох груп (за винятком ідофонів) представлений французький елемент [1, с. 76]. У групі аерофонів та хордофонів цей елемент є найчисельнішим (становить 6 та 4 одиниці відповідно). В українській мові найбільш численними є німецький, англійський та російський елементи.

Можна сказати, що спільною рисою між двома мовами є те, що класичний елемент (грецька та латинська) представлений як англійською, так і українською при їх порівнянні. Англійські, та німецькі елементи також представлені в обох мовах, що пов'язано зі специфічними особливостями запозичення слів, що позначають культурні елементи.

Список використаних джерел

1. Тараненко О. О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника) / О. О. Тараненко. – К.; Кам'янець-Подільський, 1996. – 171 с.
2. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській мові / Г. М. Удовиченко. – К.: Наукова думка, 1968. – 227 с.
3. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: словник-довідник / уклали О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2003. – 735 с.
4. Wilske L. Sprachkommunikation und Sprachsystem / L. Wilske. – Leipzig, 1983. – 255 S.

П.Д. Шутова,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Донецького національного університету імені Василя Стуса
науковий керівник: **Л.С. Данил,**
кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1. *Вступні зауваження.* Останнім часом все частіше об'єктом уваги дослідників стає пейоративна лексика. Проблеми пейоративної лексики досліджували як на матеріалі української (Білоконенко Л. А., Єрмоленко С. Я., Коваленко Е.В.), так і німецької мов (Розен Е. В., Голод О. Є.). Ознакою розмовного стилю усного спілкування є стильова розмовна норма. У працях, присвячених пейоративам, даний пласт лексики всебічно не досліджувався. Українські та російські мовознавці зосереджують свою увагу переважно на аналізі структурно-семантичних особливостей емотивної лексики, натомість лінгвісти з німецькомовних та англомовних країн досліджують її психо- та прагмалінгвістичні аспекти.

Предметом дослідження є визначення термінів «пейоратив» і «лайливе слово» та роль контексту в функціонуванні пейоративної лексики та класифікація пейоративної лексики в німецькій та українській мовах.

Об'єктом вивчення виступають пейоративна лексика в українській та німецькій мовах.

Мета роботи полягає у комплексному вивченні пейоративної лексики з урахуванням її лексико-семантичних та функціональних особливостей.

Практичним матеріалом дослідження слугували дані, які були отримані за допомогою суцільної вибірки з лексикографічних джерел об'ємом 210 одиниць

2. *Теоретичні засади дослідження.* Термін «розмовна лексика» вже давно існує в мовознавстві. Таку лексику ще називають просторічною. Подібна лексика використовується при неофіційному, невимушеному спілкуванні. Деякі різновиди розмовної лексики можуть не належати до літературної мови, однак в цілому розмовні слова повинні відповідати нормам літературної мови, додаючи висловлюванню розмовних рис.

Спираючись на дослідження Голод О.Є., пейоративами ми називаємо одиниці, в семантичну структуру яких входить негативна емотивна сема, і за допомогою яких виражається негативне ставлення одного антропоцентру комунікації до іншого. Також більшість дослідників, такі як Білоконенко Л. А., Голод О.Е та ін., помічають, що словникові одиниці з негативно-оціночним значенням становлять більш численну групу, ніж семантична

підгрупа лексичних одиниць з позитивно-оціночним значенням, або меліоративи.

Пейоративна лексика займає лише малу частину у величезному просторі аксіологічних механізмів. Пейоративи схожі на хамелеонів, так як теж можуть змінювати своє забарвлення і висловлювати різні відтінки почуттів та їх ступінь. Якщо в тексті є пейоратив, то там найчастіше можна зустріти глузування, іронію, сарказм, обурення, гнів, загрозу, невдоволення або розчарування. Поняття «пейорація» в лінгвістиці досліджується як в широкому, так і вузькому сенсах. Достовірним лексикографічним критерієм пейоративності багато вчених визнають наявність певних словникових поміток.

Одна з особливостей пейоративної лексики полягає в складності її відтворення при перекладі. За особливостями функціонування пейоративів в мовленні Голод О. Є виділяє дві категорії: абсолютна та релятивна лексика.

Голод О.Є. виділяє наступні групи лексем, що виступають у ролі релятивної пейоративної лексики:

1) негативно-оцінні лексеми: *Alkoholiker* 'алкоголік', *Dieb* 'Злодій', *Dilletant* 'дилетант'.

2) слова, що позначають ідеологічну, національну, партійну, соціальну, конфесійну, приналежності: *Kommunist* 'Комуніст', *Kapitalist* 'капіталіст', *Atheist* 'атеїст', *Katholik* 'католик'

3) Інші нейтральні лексеми. Особливістю функціонування пейоративів у тексті є закон атракції емотивів, який полягає в підвищеній концентрації емотивних одиниць з однополюсними емотивними семами в межах висловлювання чи тексту.

3. Лексико-семантична класифікація пейоративної лексики у німецькій мові. Ми розглядаємо пейоративну лексику за функціональною ознакою на двох рівнях — мовному та мовленнєвому.

Загалом пейоративну лексику на позначення людини ми поділяємо на наступні групи:

1) Пейоративи на позначення рис характеру і способу поведінки адресата: нім. *Keifhexe* 'сварлива відьма', нім. *Tratschweib* 'пліткарка', нім. *Arschlecker* 'підлабузник' (49% емпіричного матеріалу).

2) Універсальні пейоративи: нім. *Sauluder* 'пройдисвіт', нім. *Mistkerl* 'сволота'.

3) Пейоративи на позначення особливостей зовнішності і віку адресата: нім. *Bohnenstange* 'каланча', нім. (alte) *Schachtel* 'стапа карга', нім. (alter) *Bock* 'старий козел', нім. *Krauterer* 'халтурщик'.

4) Пейоративи на позначення регіональної та національної приналежності адресата: нім. *Gescherter* 'дурень', нім. *Katzelmacher* 'італійчик', нім. *Piefke* 'німець', нім. *Tschusch* 'іноземець'.

5) Пейоративи на позначення професійної приналежності адресата: *нім. Glanzarsch*, *нім. Tippse* ‘секретутка’, *нім. Bürohengst* ‘офісний планктон’.

За семантично-морфологічними критеріями, пейоративна лексика може бути поділена на непохідну та похідну. До непохідних пейоративів належать лексеми, які мають лише пейоративне значення: *нім. Nutte* ‘новія’, *нім. Trottel* ‘дурень’, *нім. Bengel* ‘балбес’, *нім. Luder* ‘стерва’, *нім. Schuft* ‘негідник’. Похідні пейоративи поділяються на дві категорії: Структурно-похідні пейоративи, що також називаються формальними та семантично-похідні пейоративи або метафоричні та метонімічні пейоративи.

4. *Висновки.* В ході аналізу, було з'ясовано, що емоційний компонент в значенні певних лексичних одиниць є тою ознакою, яка відрізняє пейоративну лексику від негативної чи негативнооцінної.

Пейоративами ми називаємо лексичні одиниці, що виражають негативну оцінку чогось або когось, несхвалення, осуд чи презирство та в структуру лексичного значення яких входить негативна емотивна сема.

Незважаючи на те, що пейоративна лексика має спеціальні позначки, для позначення в словниках, вона не обмежується лише зафіксованою в лексиграфічних джерелах.

Таким чином, стверджується, що пейорація задовольняє потреби індивіда у виявленні свого іронічного, осудливого та інших відношень до другого учасника комунікації.

Список використаних джерел

1. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. Є. Голод. – Львів, 2001.
2. Білоконенко Л. А. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті / Л. А. Білоконенко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету. – 2012. – № 7, ч. 2. – С. 119–127.
3. Коваленко, Е.В. Лексические единицы отрицательной семантики / Е.В. Коваленко // Изучение иностранных языков в аспекте взаимодействия культур: материалы международной научно-практической конференции. – Уссурийск: Изд-во УГПИ, 2006. – С. 58–65.
4. Duden – Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden Hrsg. von Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag. – 4800 S.
5. PONS. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache von H. Küpper – Stuttgart, Dresden Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1998. – 460 S.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

В.Б. Грушаник,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Національного університету «Львівська політехніка»

науковий керівник: **О.Є. Токар,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри міжнародної інформації

Національного університету «Львівська політехніка»

ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ

Роль засобів масової інформації (ЗМІ) у формуванні суспільних уявлень та думок про суттєві соціальні та політичні питання вже давно є предметом спекуляцій та досліджень. Широко прийнято вважати, що інформація про те, що відбувається в світі, окрім інформації від перевірених першоджерел, формується організовано, шляхом того, як про події повідомляється через засоби масової інформації, в тому числі друковані періодичні видання, мережу Інтернет, радіо та телебачення. Тому дослідження даної проблеми на сьогодні є актуальним, оскільки завданням кожної держави є передусім формування національно-свідомого суспільства з характерною системою цінностей.

Мас-медіа загалом здійснюють сильний вплив на суспільство, оскільки багато людей покладаються на засоби масової інформації як на джерело інформації навіть не замислюючись правда це чи ні. Крім того, ЗМІ – це дуже потужна зброя, для якої змінити точку зору та переконання людини вартує всього декількох хвилин. Більше того, сьогодні ведучі та коментатори новин починають висловлювати власну думку, яка певною мірою є прийнятною, однак, коли мова йде про делікатну тему, вони повинні бути обережними, оскільки багато людей сприймають цю суб'єктивну думку як остаточну та правильну, навіть якщо вона такою не є.

Люди зазвичай стикаються з різними фрагментами інформації через прямі чи непрямі джерела, але в будь-якому випадку вплив мас-медіа в суспільстві явно залишає слід. Варто зазначити, що вплив засобів масової інформації має

бінарну природу та може бути здійсненим як в позитивному, так і негативному змісті.

Позитивний вплив відображається у вихованні патріотизму суспільства, підтриманні культурних цінностей, донесенні правдивої та значимої інформації, формуванні політичної орієнтації тощо [1].

В ідеалі, в умовах демократії, роль засобів масової інформації полягає в тому, щоб об'єднати ідеї з різних точок зору щодо певної ситуації та в зрозумілій манері донести їх до суспільства. Знання, які ЗМІ передають людині, можуть не завжди бути позитивними, однак завжди повинні допомогти орієнтуватись в наших демократичних обов'язках таким чином, щоб удосконалювати та зміцнювати наші закони та цінності. Можна стверджувати, що за рахунок цього теперішнє покоління більш освічене і обізнане в своїх правах, що допомагає їм отримувати різні особисті та професійні вигоди.

З іншого боку засоби масової інформації повинні б бути найсильнішою опорою демократичної системи, тобто надавати людям інформацію, щоб полегшити їх розуміння політичного процесу, та, на жаль, все частіше їх об'єктивність піддається сумнівам. На сьогодні однією з основних проблем мас-медіа є той факт, що вони дають людям ту інформацію, яку вони хочуть почути. У політиці, зокрема, дуже мало джерел інформації, які залишаються на нейтральній стороні. Деякі медіа-канали неупереджені, але більшість – ні, і в такому випадку вони стоять на стороні тієї чи іншої політичної сили та використовують канали передачі інформації в своїх корисливих інтересах. Такі медіа можуть неправильно розставляти пріоритети з певних перспектив та проблем, а також створювати сюжети на користь певних сторін чи людей, або навпаки.

До негативних наслідків впливу ЗМІ також можна віднести:

- 1) подання брехливої та провокаційної інформації, що могла б привести до налаштування суспільства на безпідставну агресію;
- 2) пропаганда, маніпуляція громадською свідомістю, що обмежує свободу вибору, нав'ювання певних ідеологій;
- 3) денаціоналізація, деморалізація суспільства [2].

Варто зазначити, що такий різносторонній вплив ЗМІ у життя суспільства відіграє як об'єднуючу роль, і сприяє згуртуванню суспільства, так і дезінтеграційну, вводячи стереотипи в свідомість людей, що, на думку дослідника Г. Блумера, відчувається в період світових криз, коли люди в стані соціальної невизначеності легко піддаються впливу [3].

Отже, оцінювання впливу мас-медіа залежить від форми подання інформації та засобів, якими він здійснюється. На сьогодні засоби масової інформації стали гарантом демократичної правової держави, в якій поважають права людини, зокрема право на доступ до своєчасної та об'єктивної інформації. Однак, вплив ЗМІ може оцінюватись як позитивно, так і негативно.

Список використаних джерел

1. Карлова В. Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості. Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm>.
2. Костенко Н. Флуктуації довіри до українських медіа / Н. Костенко // Українське суспільство 1992–2006. Соціологічний моніторинг. – К.: ІС НАН України, 2006. – 391 с.
3. Блumer Г. Коллективное поведение: Пер. с англ. // Американская социологическая мысль: Тексты. – М., 1994. – 278 с.

УДК 332.622

В.С. Косован,

заступник директора центру – завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

СТАН ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню стану оціночно-будівельної діяльності в Україні умовах сьогодення. Досліджено питання перспектив розвитку судової оціночно-будівельної експертизи в Україні. Висвітлено основні фундаментальні положення оцінки нерухомого майна.

Ключові слова: оціночно-будівельна діяльність, ринок нерухомого майна, оцінка, судова експертиза, ринкова вартість, розвиток.

Постановка проблеми. У економічно-правовій сфері часто виникає необхідність в проведенні оцінки вартості нерухомого майна. Оцінка майна є важливим інструментом регулювання суперечок у цій галузі. Під час розслідування та розгляду кримінальних проваджень, господарських і цивільних справ щодо злочинів проти власності, злочинів у сфері господарської діяльності, злочинів у сфері службової діяльності та діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг призначають оціночно-будівельну експертизу, а також експертами державних спеціалізованих установ проводяться експертні дослідження за зверненням фізичних та юридичних осіб на договірних засадах.

На жаль, існує проблема із якістю звітів оцінювачів, а саме: проведення оцінки з порушенням принципів, методичних підходів, методів, оціночних процедур або на підставі необґрунтованих припущень. Що приводить до відкриття кримінальних проваджень з цього приводу. Інша справа, коли виконується не звіт про оцінку майна, а судова експертиза (висновок експертного дослідження, висновок експерта), тим паче, якщо замовник –

правоохоронні відомства. Справа у тім, що спростування висновку експерта є більш проблемним, ніж спростування звіту про оцінку майна оцінювача [3].

Метою цієї статті є дослідження стану оціночно-будівельної діяльності в умовах сьогодення.

Стан дослідження проблеми. Питанням визначення оціночної вартості нерухомого майна присвятили свої праці вчені О.І. Драпіковський, І.Б. Іванова, Н.О. Терещенко, Ю.В. Крумеліс, Я.І. Маркус, В.Г. Лісняк. Значна увага у їх роботах присвячена нормативно-законодавчій базі оцінки вартості нерухомого майна в Україні, особливостям сучасного розуміння вартості нерухомого майна з практичними прикладами, які демонструють реалізацію оціночних підходів, методів та математичних процедур. Але дослідженню питання перспектив розвитку судової оціночно-будівельної експертизи в Україні не приділялася належна увага. Водночас ринок нерухомості повсякчас стає більш складним – виникають нові форми управління нерухомістю, змінюється законодавча та нормативна баз, а це в свою чергу, потребує побудови гнучкої та удосконаленої системи оцінки нерухомого майна.

Виклад основного матеріалу. Досвід міжнародного професійного спілкування, в рамках Міжнародного комітету за стандартами оцінки майна продемонстрував, що за небагатьма винятками, в світі існує принципова згода щодо фундаментальних понять, що покладені в основу оцінки як методичного підходу.

Особливості місцевого законодавства та економічної ситуації можуть час від часу накладати особливі (іноді обмежувального характеру) вимоги у прикладних аспектах, але основи методу і процедури оцінки в різних країнах світу по суті нічим один від одного не відрізняються.

Висновок експерта (висновок експертного дослідження) щодо визначення ринкової вартості нерухомого майна має містити ясний і точний опис мети оцінки, розкривати будь-які припущення, гіпотетичні сценарії або обмежуючі умови, які безпосередньо впливають на результат, описуючи, якщо це необхідно, їх вплив на обумовлену вартість.

Система нормативних документів створюється відповідно з економічними умовами ринкових відносин, структури управління на базі діючого законодавства, норм, правил і державних стандартів інвестиційної сфери економіки.

Поняття ринкової вартості відображає колективне сприйняття і дію ринку, що є підставою для оцінки більшості ресурсів економіки ринкового типу. Незважаючи на те, що визначення «ринкової вартості» може варіюватися, сенс, що вкладається в це поняття, має бути зрозумілий всім. Важливо відзначити, що отримане оцінювачем розрахункове значення ринкової вартості є об'єктивною оцінкою встановлених майнових прав на

конкретну дату. Ринкова вартість є оцінкою, що заснована на ринкових даних.

Судовий експерт по напрямку оціночно-будівельної експертизи повинен виконувати оцінку при дотриманні суворих вимог щодо незалежності, об'єктивності, неупередженості. У дослідницькій частині висновку експерта використовуються судження, що мають виключно істотне значення. Там немає неперевіраних тлумачень і є усе, що необхідно для формування об'єктивного висновку.

Зазначимо, що поняття «ринкової вартість» в оціночній практиці є основоположним. Воно має вірогідний характер, що ускладнює його використання у судовій практиці. Тому доцільність використання цього поняття в процесі судових експертних досліджень є спірним, оскільки, дослідження ринку нерухомого майна обмежується наявною інформацією, яка загалом неповна в доступних джерелах [2].

Сьогодні час вимагає від науки нових рішучих ідей, ми не можемо замикатися на догмі права. Ми повинні говорити про технологічне законодавство. І саме це стосується експертної діяльності. Будь-яке судове рішення, воно сьогодні крім, безумовно, аргументів права, має бути підкріплене і певною експертизою, яку проводять фахівці, маючи спеціальні знання. Без експертизи, без інвентаризації об'єктів нерухомого майна неможливо досягти їх грошової і нормативної оцінки. Наше завдання, як вчених та практиків, – допомогти органам, які цим займаються. Вони чекають від нас відповідних пропозицій. При цьому мають бути враховані як національні, так і світові стандарти оцінки.

Нині назріла суттєва необхідність розробки та впровадження масової оцінки для різноманітних цілей (оподаткування, оренди тощо) замість ринкової вартості. Але для цього має бути проведена велика підготовча методична робота, з використанням міжнародного досвіду.

Процес оцінки вартості нерухомого майна пов'язаний з проведенням аналізу великих об'ємів інформації. Основні поточні витрати при проведенні конкретних оцінок пов'язані з пошуком і обробкою різної інформації, необхідної для реалізації мети оцінки. Тому розвиток методологічного та інформаційного забезпечення роботи судових експертів є одним з найважливіших факторів успішної реалізації перспективної мети судово-експертної діяльності у галузі судової оціночно-будівельної експертизи. В цьому напрямку необхідно розвивати інформаційні технології в оцінці, інформувати експертів, оцінювачів і суспільство про особливості ціноутворення на нерухоме майно, зокрема, шляхом розробки та впровадження уніфікованих електронних баз даних. Кожен судовий експерт, оцінювач зобов'язаний регулярно підвищувати свою кваліфікацію.

Розвиток оціночно-будівельної експертизи у державних спеціалізованих установах пов'язаний з проведенням наукових і методологічних досліджень.

В першу чергу в області оціночно-будівельної експертизи розглядається розробка наступних напрямків:

- вдосконалення методології та системи визначення відновної вартості об'єктів нерухомості з урахуванням поточних цін і розцінок;

- вдосконалення методів математичної статистики стосовно завдань оцінки;

- вдосконалення методів розрахунку ризиків при аналізі прибутковості об'єктів оцінки;

- забезпечення обміну міжнародним досвідом роботи у сфері оцінки нерухомого майна.

Слід зазначити, що одним із першочергових чинників розвитку судової оціночно-будівельної експертизи є ведення постійної роботи з удосконалення законодавчої, нормативно-правової бази в галузі оціночної діяльності.

Висновок. При проведенні судової оціночно-будівельної експертизи дуже важливо звернутися до справжніх фахівців, що володіють актуальною законодавчою базою та потужною матеріально-технічною базою. Оціночна діяльність є надзвичайно важливою для економіки – ринок не може розвиватися, якщо не має базових точок відліку, в основі яких лежить розвиток вказаних вище напрямків.

Список використаних джерел

1. Воронін В.О., Лянце Е.В., Мамчин М.М. Аналітика ринку нерухомості: методологія та принципи сучасної оцінки: монографія – Львів: Магнолія-2006, 2014. – 304 с.
2. Оцінка нерухомості, майна та майнових прав: нормативно – правовий аспект. Практичний навчальний посібник / Л.В. Єфремова, С.Л. Єфремов, К.Г. Сердюков, І.В. Сердюкова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – 132 с.
3. Оцінка майна на дату, віддалену від поточної / Гохберг І.І., Поздняков Ю.В., Чашин Ю.Г., Нефьодов О.В., Сірош Т.О., Чистякова Н.Ю / Під ред. Маркуса Я.І. – Практика оцінки майна. – 2018 – №1. С. 5-6.
4. Національний стандарт №2. Оцінка нерухомого майна. – Затв. постановою Кабінету Міністрів України 28.10.2004 №1442.

Т.А. Лигомина,

аспірантка кафедри практичної психології Інституту людини
Київського університету імені Бориса Грінченка

ГОТОВНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДО ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

Анотація. Стаття присвячена емпіричному дослідженню готовності практичного психолога до формування іміджу. Охарактеризовано поняття «психологічної готовності» до формування іміджу та проаналізовано бачення різних вчених концепції готовності до створення іміджу.

Представлено результати дослідження готовності практичних психологів щодо формування іміджу, визначено рівень готовності до формування іміджу та особистісні мотиви формування іміджу.

Ключові слова: професійний імідж, формування іміджу, психологічна готовність до формування іміджу, практичний психолог.

Постановка проблеми. Нові стандарти системи освіти підвищують рівень уваги й вимог до особистості сучасного психолога закладу освіти, його професіоналізму, рівня соціальної мобільності, процесів розвитку особистісної та інформаційної культури. Імідж практичного психолога являється інструментом спілкування психолога з аудиторією, результатом свідомої роботи, особливо, коли імідж виступає частиною професійного успіху психолога.

За таких умов виникає необхідність формування нового стилю соціальної поведінки психолога, яка б відповідала завданням розвитку суспільства, що, у свою чергу, вмотивовує розкриття проблеми, пов'язаної з формуванням іміджу, й актуалізує потребу її вивчення.

Для побудови успішного професійного іміджу психолог має бути обізнаний щодо методів, механізмів і закономірностей формування іміджу, прагнути до розвитку і постійного самовдосконалення та найголовніше – бути психологічним готовим до формування власного професійного іміджу.

Стан дослідження. Питання формування іміджу фахівців є предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких: Ф. Котлер, М. Мескон, Ф. Хедоурі, О. Деркач, А. Калюжний, Н. Кузьміна, О. Панасюк, О. Перелигіна, О. Петрова, Г. Почепцов, О. Феофанов, І. Чертикова та інші.

Немає однозначності і в трактуванні поняття професійний імідж фахівця загалом та практичного психолога зокрема. У своєму дослідженні визначаємо професійний імідж практичного психолога як певний образ людини як фахівця, професіонала своєї справи, що формується у свідомості суб'єктів сприйняття під впливом його професійних та особистісних якостей.

Процес формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти неможливо охарактеризувати без визначення поняття психологічної готовності до формування іміджу. Психологічна готовність до формування іміджу – це стан мобілізації всіх ресурсів носія-прообразу іміджу націлений на формування власного позитивного іміджу.

Науковці (А. Калюжний, Л. Карамушка, М. Фадеева та ін.), що досліджують імідж, виділяють критерії готовності фахівців до формування власного професійного іміджу.

У структурі психологічної готовності керівників освітніх установ до формування власного позитивного іміджу науковці виокремлюють такі складові (Л. Карамушка і М. Фадеева): мотиваційну, когнітивну, операційну і особистісну [2, с.157].

Серед критеріїв психологічної готовності учителя до формування іміджу А. Калюжний виділяє: мотиваційний – наявність мотиву стати вчителем професіоналом; когнітивний – усвідомлення складових компонентів іміджу; операційний – вміння спланувати діяльність по створенню іміджу [1].

Отже, вивчаючи особливості формування професійного іміджу практичних психологів, ми дійшли висновку, що будемо притримуватися концепції психологічної готовності до створення іміджу [3, с. 149].

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми вивчали психологічну готовність практичних психологів до формування власного професійного іміджу за такими складовими: внутрішню готовність особистості психолога до створення (зміни) власного професійного іміджу і потенційну активність психолога щодо формування його професійного іміджу.

В експериментальному дослідженні були використані методики: блок питань анкети «Формування та моделювання професійного іміджу» (О. Перелигіної у модифікації Т. Лигомини) [4, с. 794], що розкривають особистісні можливості створення або зміни професійного іміджу психолога (питання № 1, 3, 11) та блок питань «Опитувальника діагностики інтегрального задоволення іміджем» (О. Перелигіної у модифікації Т. Лигомини) [4, с. 805] щодо потенційної активності респондентів спрямованої на формування (коригування) власного професійного іміджу (питання № 3, 4, 9).

В експериментальному дослідженні взяли участь 103 практичних психологи системи освіти м. Києва та області. Серед яких 4 респондентів чоловічої статі, 99 – жіночої. Вік респондентів від 24 до 61 років. Стаж роботи на посаді від 1 до 27 років. Серед респондентів 70 осіб працюють в загальноосвітніх навчальних закладах, 33 – в дошкільних навчальних закладах.

Питання анкети «Формування та моделювання професійного іміджу» (О. Перелигіної у модифікації Т. Лигомини) фіксують внутрішню

готовність особистості психолога до створення або зміни власного професійного іміджу [4, с. 794].

Близько половини практичних психологів вважають, що постійно дбають про те, як їх сприймають оточуючі (59,22% респондентів). Частина респондентів зацікавлені у представленні себе в меншій мірі (37,83%). А решта взагалі не звертають увагу на те як їх сприймають оточуючі (2,91%).

Цю тезу підтверджують відповіді респондентів щодо впливу професійного іміджу на успіх їхньої професійної діяльності. Майже всі респонденти (94,17%) зазначили, що рівень сформованості професійного іміджу впливає на успіх їх професійної діяльності. Серед яких 60,19% респондентів – визнали провідну роль професійного іміджу в успішності їх як професіоналів і третина (33,98%) респондентів зазначили, що успіх професійної діяльності наполовину залежить від професійного іміджу.

Наступне питання характеризує мотиви, що впливають на формування професійного іміджу психолога. Психологам були запропоновані такі параметри відповідей: статус, місце у групі; соціальні ролі; професійні цілі, перспективи розвитку; поточні задачі, проблеми, конфлікти.

На рисунку 1. графічно відображено результати дослідження зазначеного питання.

Рис. 1.

Як видно з рисунку 1. провідним мотивом формування іміджу практичні психологи визначили – професійні цілі, перспективи розвитку (середньозважений бал 31,8), тобто в основі творення іміджу психолога закладена потреба у розвитку, самовдосконалення, що допомагає фахівцеві досягати власних професійних цілей.

Другий за значимістю мотив, обраний респондентами – соціальні ролі (середньозважений бал 28,2). У начальному закладі психолог виступає у

ролі наставника, радника, організатора психологічної просвіти, майстра своєї справи, людини, що підтримає та прийде на допомогу – прагнення відповідати зазначеним соціальним ролям і закладені в основу цього мотиву формування професійного іміджу психолога.

Не менш значимими для психологів виявились третій та четвертий мотиви – статус, місце у групі (27,8) і поточні задачі, проблеми, конфлікти (26,7) відповідно. Вони досить щільно пов'язані з попередніми двома мотивами та доповнюють їх.

Отже, можна констатувати, що практичні психологи позитивно налаштовані на формування (корегування) власного професійного іміджу. Більшість респондентів зазначили, що працюють над тим, яке враження вони справляють на оточуючих. Досліджувані вважають, що успіх їхньої професійної діяльності в цілому (94,17%) залежить від сформованості їх професійного іміджу, а провідними мотивами формування іміджу визначили – повну реалізацію в професії психолога; професійний розвиток та самовдосконалення; прагнення відповідати соціальній ролі психолога, майстра своєї справи, тобто представлення себе як психолога-професіонала.

Блок питань анкети «Опитувальник діагностики інтегрального задоволення іміджем» (О. Перелигіної у модифікації Т. Лигомини) дозволяє розширити дослідження потенційної активності психолога до формування його професійного іміджу [4, с. 805].

Респонденти зазначають, що імідж стимулює психолога удосконалювати стосунки з колегами (86,4%) і допомагає у вирішенні професійних задач (81,55%). Проте підтримка професійного іміджу у конфліктних ситуаціях потребує від психолога значних зусиль, це відмітили 42,71% опитаних.

Незважаючи на те, що, в загальному, респонденти задоволені власним професійним іміджем, близько половини досліджуваних (58,25%) готові до корегування іміджу.

Підсумовуючи, все вище описане, можна зробити висновок, що професійний імідж допомагає психологам підтримувати власну репутацію та удосконалювати стосунки з колегами, проте це вимагає суттєвих зусиль від психолога, особливо під час конфліктних ситуацій. Близько половини респондентів (58,25%) зазначили, що готові корегувати власний професійний імідж.

Висновки. Отже, дослідження виявило досить високий рівень готовності практичних психологів до формування власного професійного іміджу: респонденти зазначають, що дбають про те, яке враження вони справляють на оточуючих та вважають, що успіх їх професійної діяльності залежить від сформованості професійного іміджу. Провідним мотивом формування іміджу визначили – повну реалізацію психолога у професійній діяльності, що підтверджує попередню тезу.

Потенційна активність психологів щодо формування власного професійного іміджу – близько половини респондентів (58,25%) зазначили, що готові до формування (корекції) власного професійного іміджу.

Проте дослідження виявило певні суперечності: респонденти зазначають, що володіють знаннями та вміннями творити власний професійний імідж на середньому та нижче середнього рівня. Тобто, психологи готові до формування (корекції) власного професійного іміджу, але їм не вистачає теоретичних знань та практичних умінь для цього.

Подальші дослідження вбачаємо у аналізі когнітивних та мотиваційних чинників формування іміджу практичного психолога.

Список використаних джерел

1. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя / А. А. Калюжный. – М. : Владос, 2004. – 224 с.
2. Карамушка Л. М. Психология управления заведениями средней освіти : монография / Л. М. Карамушка. — К. : Ніка-центр, 2000. — 332 с.
3. Лигомина Т. А. (2019) Критерії формування професійного іміджу практичного психолога як соціально-психологічний феномен / Т. А. Лигомина – Теорія і практика сучасної психології, 2019. Вип. 1 (5). – С. 147–151.
4. Перельгина Е.Б. Имидж как феномен интересубъектного взаимодействия (Содержание и пути развития): Дис ... д-ра психол. наук. М., 2003. – 697 с.

T. Chirkova,

Candidate of Science Degree in Psychology,

G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine

Scientific Adviser: ***S.D. Maksimenko,***

Member of NAPN of Ukraine,

Doctor of Psychology, Professor, Director of the Institute of Psychology

G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine

FEATURES OF CONSTRUCTION OF THE CONSULTING ALGORITHM OF INTERNATIONAL COUPLES

To begin with, this is the basis of any other standard psychological counseling couple. The basis of the consultation should include the main stages and specific features in each case.

In the first stage, the primary task of the practicing psychologist is standard - to make contact with patients, that is, each partner in an inter-ethnic couple, and to understand what problem led them to consult. At this stage, the difficulty, as noted earlier, sometimes becomes a language barrier for the consultant psychologist when one of the partners does not speak the international language or the psychologist does not speak the international language.

Therefore, special attention is given to the preparation phase in such specific counseling. The preparatory stage for psychological counseling, as in the case of any classic counseling, involves the resolution of a list of questions of a private and general nature, the general questions being concerned with counseling in general, while the private questions relate to the admission of patients to psychological counseling.

Among the priority stages of preparation for psychological counseling we propose to identify the following, first of all, organizational.

Selection of premises and equipment of a certain quality of the place for consultations. With regard to the equipment of the room, it is necessary, first of all, to provide it with comfortable furniture for the patient and for the psychologist himself, with a structure that is as convenient as possible. In this case, in this type of counseling, it is better to use armchairs, because the time of the client's joint work with the couple will be prolonged in time under any circumstances, as a feature of teamwork.

During the consultation, there is always a need to monitor the patient's non-verbal behavioral manifestations. Therefore, preference is given to the surrounding furniture according to the length of the counseling procedure over time, as there is a certain need during the consultation to create and maintain an informal atmosphere of communication between the consultant psychologist and the patient. Since there is also a need for psychological counseling to record the recordings in visual or audio form, it is also desirable to have audio and video facilities.

Care must be taken in calculating the calculations that will be required when testing patients, so it is too early to consider the moment with computing. Quantitative processing of the result can also be influential in certain situations.

The confidentiality of information storage is important at the same level as the confidentiality of the conversation with the patient. Therefore, first of all, the necessary means of securing this confidentiality are considered: a logbook, a filing cabinet, a safe, which is required for storing files with confidential information when using a computer. This registration form records general patient information and direct consultation. This file contains personal information about each patient that is obtained during the consultation as a result of a patient's conversation with a consultant psychologist.

Practice shows that such data must be sufficiently detailed to be able to draw a complete diagnostic picture. The problem can be particularly acute in cases where consultation time is limited when it comes to moving one partner to a permanent residence abroad. It is therefore important, in the first stage, to pay the utmost attention and devote more time to identifying the needs of each partner, and to identify the true motives for the treatment and the issues that really caused them to seek professional help.

During the setup phase, the consultant psychologist personally meets the client, gets acquainted with him and adjusts to working together, asking questions such as weather on the street, or specifying transport accidents on the way to the consultation place, etc. The patient is also being consulted. it will be conducted and what results

can be achieved. Particular emphasis is placed on the ethical principles that must be followed. The main task of this stage is to establish contact and trust with the client.

The task of the consultant psychologist is to direct the conversation in the frame of the inquiry and to clarify clarifying questions. In this case, it is advisable for the psychologist to take into account the specifics of individual counseling and differentiate approach to the voice of some issues.

It should be noted that questioning the patient as part of the refinement of the request may reveal a real, but hidden.

It should be noted that questioning the patient as part of the refinement of the request can reveal a real, but hidden personality, the request. In this case, the consultant psychologist must work with the client to transform the previous request and work on it.

The recommendation stage or the corrective effect logically continues the diagnostic. During this phase, the consultant psychologist, along with the client, makes practical recommendations for solving his problem. In essence, this is the stage of solving the problem.

Finally, the control phase involves a brief summary of the results of the psychological interaction and is aimed at completion. This phase of counseling focuses on the agreement to monitor and evaluate the practical implementation of the personalized practical advice and recommendations. Here, the question is solved of how and when the consultant psychologist and the client will be able to further discuss additional issues that may arise in the process of implementing the recommendations made.

Particular attention is paid to the so-called «feedback», ie the question of the relevance of the process of individual psychological counseling to the expectations of the patient.

Summarizing the results of numerous psychological studies of the process of individual psychological counseling shows that the effectiveness of the process can be judged by such criteria as: the presence of positive changes in the patient's life beyond psychological counseling.

References

1. Bondarenko A. F., Fedko S. L. Socio-Cultural Competence of a Present-Day Counselor: Current Prospects and Future Challenges / A. F. Bondarenko, S. L. Fedko // Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2017. – Вип. 21(1). – 214 с.
2. Patterson C. H. Multicultural Counseling: From Diversity to Universality // Journal of Counseling and Development. – 1996. – № 74. – P. 227–231.
3. Singha D. Culture and Psychology: Perspective of Cross-Cultural Psychology // Psychology & Developing Society. – 2002. – Vol. 14, № 11. – P. 11–25.

А.А. Чуєнков,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра,
Київський національний торговельно-економічний університет
науковий керівник: **В.Д. Гоцуляк,**
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту,
Київський національний торговельно-економічний університет

АНАЛІЗ ЯКОСТІ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Кожне підприємство створюється для виконання певних завдань. Для цього підприємство повинно мати у своєму розпорядженні трудові, фінансові та матеріально-технічні ресурси.

Для забезпечення виробничого процесу підприємству необхідно мати виробничі будівлі, споруди, складські та інші приміщення. Необхідно закупити обладнання, матеріали та ін. Тобто мати основні засоби. Вони є визначальною складовою всієї виробничої діяльності підприємства.

Основні засоби - матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [1].

Ефективне використання основних засобів тісно пов'язане з розвитком виробництва на підприємстві. На даний момент в господарській діяльності важливими та актуальними проблемами, що потребують негайного розв'язання, є забезпеченість підприємства основними засобами, рівень їх використання та фактори, що на нього впливають, ефективність використання основних засобів у часі та за потужністю, використання та виявлення резервів їх підвищення.

Не дивлячись на велику кількість публікацій, присвячених питанням аналізу основних засобів, потреба у подальших дослідженнях зумовлюється необхідністю вдосконалення аналітичного забезпечення управління основними засобами підприємства в аспекті пошуку резервів підвищення ефективності їх використання.

Тому, для аналізу якості та покращення використання основних засобів на підприємстві, необхідне визначення напрямів підвищення ефективності використання основних засобів та методичних підходів до оптимізації їх структури для зростання ресурсного потенціалу та зміцнення фінансової стійкості.

Дані про наявність, знос та рух основних засобів служать основним джерелом інформації для оцінки потенціалу організації. Аналіз руху основних засобів проводиться на основі наступних показників:

- коефіцієнт надходження (введення) основних засобів;
- коефіцієнт вибуття основних засобів;
- коефіцієнт придатності;
- коефіцієнт зносу.

Джерелом вихідної інформації для розрахунку показників руху основних засобів є фінансова звітність підприємства [3].

Основні засоби займають, як правило, основну питому вагу в загальній сумі основного капіталу підприємства. На основі даних про вартість основних засобів у 2001–2018 роках на рис. 1 представлена динаміка індексів її росту [4].

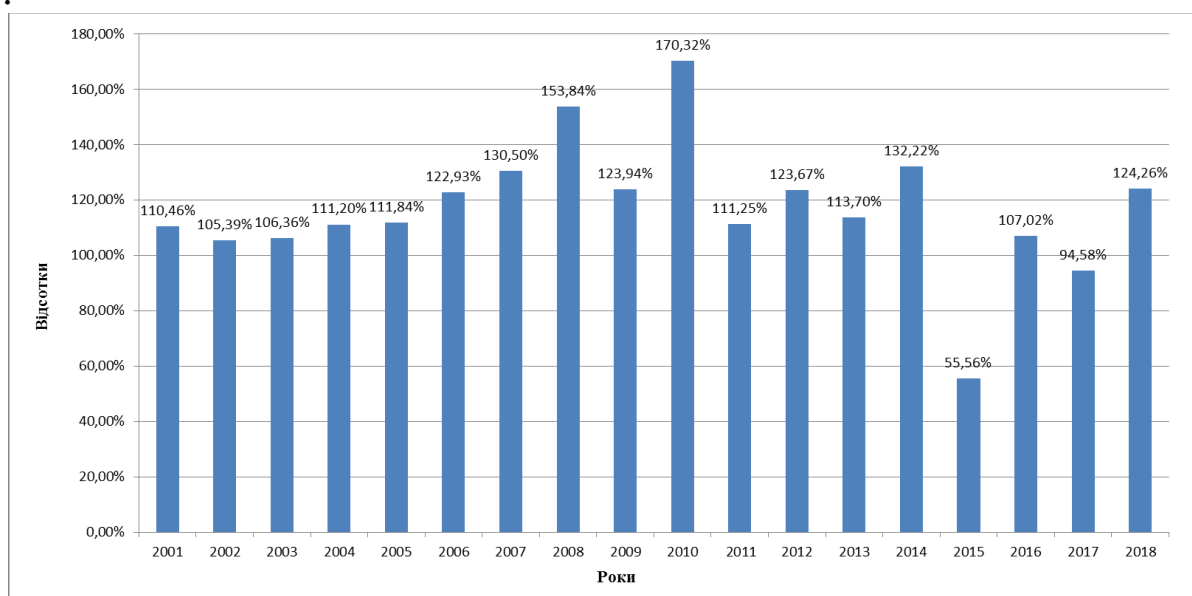

Рисунок 1. Вартість основних засобів у 2000–2018 роках [4]

Найбільше зростання спостерігається у 2010 році (170,32%). Найнижче значення темп росту вартості основних засобів має у 2015 році (55,56%).

Зниження темпів до попередніх років спостерігається у 2002 році (105,39%), 2009 році (123,94%), 2011 році (111,25%), та 2013 році (113,7%).

Результати аналізу динаміки основних засобів за видами економічної діяльності підприємств України на кінець року представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз динаміки основних засобів за видами економічної діяльності підприємств
України за 2016–2018 роки [4]

	У фактичних цінах на кінець року, млн. грн			Абсолютний приріст, млн. грн	
	2016	2017	2018	2017 до 2016	2018 до 2017
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	270467	341622	407146	71155	65524
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	264859	335303	399526	70444	64223
Лісове господарство та лісозаготівлі	4513	5308	6295	795	987
Рибне господарство	1095	1011	1325	-84	314
Промисловість	3072954	2454483	3271669	-618471	817186
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	410018	422959	411806	12941	-11153

Продовження таблиці 1

Переробна промисловість	1792101	1168230	1257573	-623871	89343
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	796558	781271	1423237	-15287	641966
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	74277	82023	179053	7746	97030
Будівництво	72810	78704	91715	5894	13011
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	175422	195377	215625	19955	20248
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1562079	1280369	1729587	-281710	449218
Тимчасове розміщування й організація харчування	29772	28786	30964	-986	2178
Інформація та телекомунікації	94243	111757	127085	17514	15328
Фінансова та страхова діяльність	70977	66275	68695	-4702	2420
Операції з нерухомим майном	804040	928615	1064119	124575	135504
Професійна, наукова та технічна діяльність	38671	35319	35681	-3352	362
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1173933	1376683	1487471	202750	110788
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	615	264	307	-351	43

Освіта	3596	3785	4102	189	317
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	21245	17359	27717	-3886	10358
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	20901	22306	22466	1405	160
Надання інших видів послуг	2775	2652	3201	-123	549
Усього	10757921	9740461	12266365	-1017460	2525904

Як можна побачити, відхилення первісної вартості основних засобів на кінець 2017 року від 2016 року у фактичних цінах становить 1 017 460 млн. грн, у 2018 році цей показник становить 2 525 904 млн. грн.

За видами економічної діяльності сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство нарощує вартість основних засобів на 71 155 млн. грн у 2017 році та на 65 524 млн. грн у 2018 році щодо попередніх років.

Вартість основних засобів у промисловості має тенденцію до зменшення у 2017 році на 618 471 млн. грн, але у 2018 році відбувається збільшення на 817 186 млн. грн. У будівництві вартість основних засобів у 2017 році збільшена на 5894 млн. грн. щодо 2016 року, та у 2018 році також, спостерігається збільшення, яке становить 13 011 млн. грн., що свідчить про збільшення практично вдвічі.

Якщо звернути увагу на темпи приросту, то за 2017 рік найбільший темп приросту має діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (202750 млн. грн.). У 2018 році найбільший темп приросту має діяльність у сфері промисловості (817 186 млн. грн.), незважаючи на те, що у 2017 році, показник мав від'ємне значення та складав 618471 млн. грн.

Отже, можна зробити висновок, що від кількості основних засобів, їх вартості, технічного рівня, ефективності використання багато в чому залежать кінцеві результати діяльності підприємства: випуск продукції, її собівартість, прибуток, рентабельність, стійкість фінансового стану.

Істотним напрямом підвищення ефективності використання виробничих потужностей є:

- удосконалення структури основних засобів;
- удосконалення планування, управління й організації праці та виробництва;
- зниження фондомісткості, підвищення фондівіддачі та продуктивності праці на підприємстві;
- поліпшення та розвиток систем матеріального та морального стимулювання праці та ін.

Висновок. Однією з головних ознак ефективного використання основних засобів є зростання обсягу виробництва його продукції підприємства та чистого прибутку. Ефективне їх використання в результаті приводить до

підвищення ефективності підприємства в цілому та сприяє покращенню його фінансового стану й конкурентоспроможності.

До напрямів підвищення ефективності використання основних засобів можна віднести:

1. Впровадження досягнень сучасного науково-технічного прогресу і, в першу чергу, безвідходних, маловідхідних, ресурсозберігаючих технологій і техніки для їх здійснення.

Збільшиться вихід продукції з того ж об'єму переробленої сировини, а також віддача. Сюди можна віднести впровадження нових систем автоматизованого управління основними виробничими засобами.

2. Підвищення якості сировини, маючи на увазі збільшення кількості корисних речовин в сировині і його технологічність, можливості видобутку продукту.

За допомогою цього, вихід товарної продукції підвищується, а при тих самих діючих основних виробничих засобах підвищується їх віддача. З урахуванням досягнень вітчизняної і зарубіжної практики це дозволяє збільшити віддачу на 20-25%.

3. Збільшення тривалості роботи машин та обладнання за рахунок: ліквідації незадіяного обладнання (здавання його в оренду, лізинг, реалізація тощо); скорочення строків ремонту обладнання; зниження простоїв: цілозмісних та всередині змін.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.
2. Шарманська В. М., Вітюк В. В. (2018). Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами та ефективності їх використання.
3. Офіційний сайт державної служби статистика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

А.А. Чуєнков,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра,
Київський національний торговельно-економічний університет
науковий керівник: **В.С. Муковіз,**
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Київський національний торговельно-економічний університет

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПОВ'ЯЗАНІ З УХИЛЕННЯМ СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Податкова система значним чином впливає на розвиток економіки України. Сплата податків до бюджету держави є необхідним заходом, для того аби держава могла функціонувати із року в рік та намагатися позитивно впливати на добробут громадян які в ній проживають.

Податок є обов'язковий, безумовний платіж, до відповідного бюджету, що справляється з платників податку [1, с. 10].

Платникам податків можуть бути юридичні та фізичні особи, резиденти, не резиденти, їх відокремленні підрозділи, які мають об'єкти оподаткування або провадять діяльність, що є об'єктом оподаткування і на яких покладено обов'язок сплати цих податків.

Але серед платників податків є такі випадки коли фізична або юридична особа починає ухилятися від сплати податків до бюджету. В сучасних умовах господарювання таке явище, на жаль, не є рідкістю.

Рівень тіньової економіки України становить майже чверть ВВП – або 846 млрд гривень з них:

19,7% ВВП (702 млрд грн) становить готівкова тіньова економіка,

4,1% ВВП (144 млрд грн) – домашнє виробництво товарів для власного кінцевого використання, тобто – негрошова тіньова економіка [2].

Все це вказує на те, що така тенденція являється доволі негативною і погіршує умови життя громадян (посилує майнову нерівність, призводить до зростання злочинності, втрати позицій країни на міжнародній арені, збільшення рівня корупції).

Тому, проблема ухилення від сплати податків є дуже важливою та актуальною, яку є необхідність вирішувати вже на даний момент.

Згідно Кримінального кодексу України ст. 212 ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – це умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів [4].

Незважаючи на те, що рівень життя з кожним роком підвищується, платники податків все більше намагаються уникнути їх сплати. Для того аби зрозуміти як боротися з проблемою ухилення від податків потрібно визначити причини, через які фізичні та юридичні особи приходять до рішення про ухилення від сплати податків.

Основними чинниками, що зумовлюють виникнення таких ситуацій, є:

- низький рівень обізнаності в податковій справі серед населення;
- погіршення соціально-економічного становища суспільства;
- високі ставки та надмірний обсяг податків;
- значний рівень корупції серед верховенства влади;
- низька якість законодавчої бази;
- безкарність судової гілки влади;
- неефективність державного менеджменту;
- нераціональна структура оподаткування [3].

Також, однією з найпопулярніших причин являється те, що податки зменшують кількість доходу на підприємствах або взагалі можуть переважати кількість доходу та в кінці року, довести підприємство до збиткового стану.

Через це, немала кількість підприємств, починає проводити певні махінації для уникнення сплати податку. За даними офіційної статистики Офісу Генерального прокурора у 2019 році (рис. 1) було зареєстровано 1287 кримінальних проваджень за ухилення від сплати податків. При цьому приріст був більш-менш рівним протягом усього року [5].

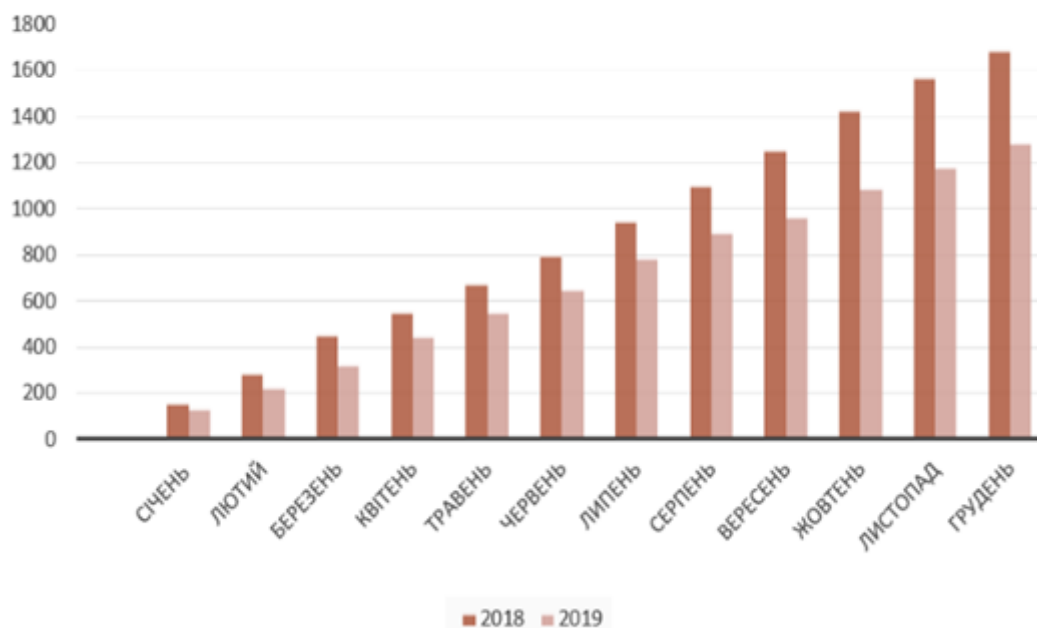

Рис. 1. Кількість відкритих кримінальних проваджень

Для ефективної боротьби з ухиленням від доречно застосовувати такі методи, як:

1. Введення заборони господарської діяльності тим фізичним особам, які раніше вчинили серйозний податковий злочин.

2. Посилення ролі державних спеціальних служб у контролі за поширенням тіньової економіки в країні та їх взаємодія із державною структурою загалом.

3. Обмеження можливості проведення експортно-імпортних операцій національними суб'єктами господарювання з компаніями в офшорних зонах.

Здійснення експортно-імпортних операцій за участю офшорних компаній дає змогу у деяких випадках завищити або занижити ціни товарів порівняно зі світовими і таким чином ухилитися від сплати податків та отримати додатковий прибуток на різниці в цінах.

4. Для боротьби з корупцією, як основним чинником розвитку тіньової економіки, необхідно підвищити рівень довіри громадян до влади, посилити незалежність судів, віддавши їх під громадський контроль, посилити покарання за хабарництво.

5. Удосконалення податкового законодавства.

Отже, проблема ухилення від податків є актуальною і потребує застосування певних заходів, спрямованих на її вирішення. Для зменшення масштабів ухилення від податків, уникнення їх сплати, Доречно застосувати всі вище наведені методи, а також потрібно ретельно налаштувати податкове законодавство, та виховати у платників, податкової свідомості про те, що за допомогою податкових сплат, вони утримують державу, впливають на її подальший розвиток та відповідно покращують благополуччя громадян України.

Список використаних джерел

1. Куцик П. О. Облік і звітність в оподаткуванні. Навчальний посібник: Львів, 2017. С. 510
2. Офіційний сайт Національного банку України. Тіньова економіка в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/news/all/doslidjennya-tinovyj-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini>.
3. Харченко О. С. (2016). Проблема ухилення та уникнення від сплати податків.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Офіційний веб-сайт Офісу Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

А.А. Чуєнков,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра,
Київський національний торговельно-економічний університет
науковий керівник: **В.С. Муковіз,**
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Київський національний торговельно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ НАДХОДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» містить таке визначення основних засобів: «Основні засоби (далі – ОЗ) – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи поставки товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам чи для виконання адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)» [2].

Організація достовірного обліку основних засобів та аналізу їх руху як одного з напрямів облікової та аналітичної діяльності є достатньо важливим завданням для адміністрації підприємства.

Через те, що в нас недосконала законодавча база, застаріла матеріально-технічна база, облік основних засобів є надзвичайно актуальною темою та потребує удосконалення.

Основні проблеми організації обліку основних засобів наведені на рис. 1.

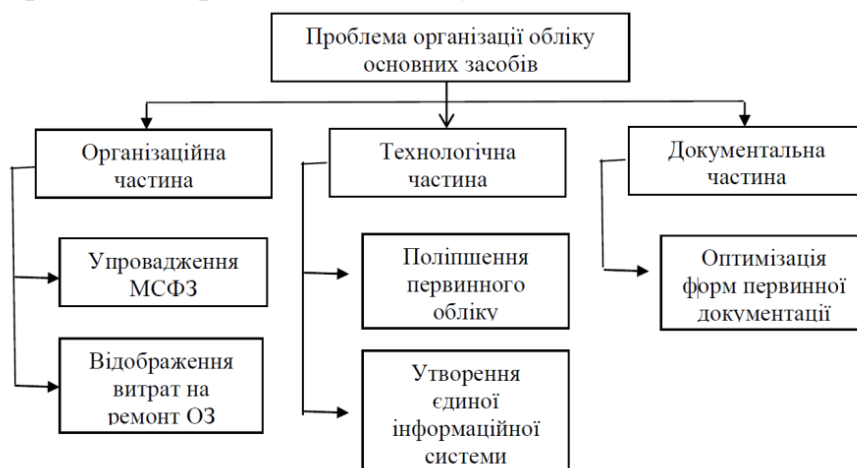

Рисунок 1. Проблеми організації обліку основних засобів [1]

Розглянемо декілька найважливіших проблем з організації обліку основних засобів та шляхи їх вирішення, до них будуть входити:

- Недосконала організація первинного обліку стосовно первинних документів з надходження основних засобів на підприємство;

- Недосконала організація обліку надходження основних засобів стосовно автоматизації та використання програмних продуктів;
- Недосконала організація обліку надходження основних засобів на підприємство, стосовно облікової політики підприємства.

На даний момент на малих підприємствах при надходженні основних засобів використовується «Акт прийому-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів», цей документ загалом використовує матеріально-відповідальна особа, а також комісія, основною ціллю якої є прийом об'єкта та заповнення документа, перед передачею його до бухгалтерії. Але в цьому документі присутні недоліки, усунення яких, набагато покращило би якість введення обліку основних засобів.

Вищезазначений документ не містить в собі реквізитів, які б показували інформацію щодо джерела отримання основних засобів, оскільки саме шлях надходження визначає складові первісної вартості об'єктів.

Та і взагалі існуючі форми первинних документів для обліку основних засобів мають ряд болючих недоліків, серед яких: відсутність інформації, щодо складових, які формують первісну вартість основних засобів; громіздкість первинних документів, наявність несуттєвої та непотрібної інформації; відсутність прямої взаємозалежності між документами; непристосованість більшості форм до електронного документообігу; відсутність тих форм, які як найяскравіше відбивали б суть обліку за конкретним об'єктом. Проблема повного та достовірного відображення облікової інформації в даних документах пов'язана з тим, що вони створювалися ще за часів Радянського Союзу та на жаль функціонують і сьогодні. Але під впливом стрімкого економічного розвитку вони втратили свою інформаційну привабливість, оскільки суттєво змінився зміст відображення процесів та фактів господарської діяльності [3].

На рисунку 1.1 можна побачити новий варіант Акту введення в експлуатацію основних засобів, який запропонував Я.Г. Чернишенко у своїй статті.

На відміну, від існуючого Акту приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів, Акт введення в експлуатацію основних засобів є більш уніфікованим, та менш громіздким, але при цьому містить оптимальну кількість інформації, яка є необхідною та логічно зрозумілою, як особам, що складають даний документ – так і іншим користувачам [3].

Головним реквізитом документу є «Шляхи надходження основних засобів», що передбачає проставлення відмітки щодо способу отримання об'єкту, та дає змогу відобразити складові первісної вартості в системі рахунків бухгалтерського обліку [3].

ТОВ "Люкс-Комфорт" (підприємство, організація)				ЗАТВЕРДЖУЮ: керівник <u>Мельник / Мельник С.С.</u> "08" червня 2015 р.		
Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ		24706884				
АКТ ВВЕДЕННЯ В ЕКСПЛУАТАЦІЮ ОБ'ЄКТІВ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ				Шляхи надходження основних засобів	придбання за грошові кошти:	
					• від постачальників	
					• через підзвітних осіб	
					капітальне будівництво	
					виготовлення власними силами	
					внесок до статутного капіталу	
безкоштовне отримання	X					
обмін на подібні активи						
обмін на не подібні активи						
інші шляхи надходження						
Потрібно виділити поміткою "X"						
Номер документа	Дата складання	Найменування об'єкта	Інвентарний номер	Місце знаходження, експлуатації	Матеріально-відповідальна особа	Дата введення в експлуатацію
1	2	3	4	5	6	7
13	08.06.15	Верстат для зварювання профілю	104.005	Пех основного виробництва	Круцик Р.Г.	08.06.2015
Номер заводський – 2003688813			Номер паспорта – ВВ – 11145			
Метод нарахування амортизації (згідно з Наказом про облікову політику)				Прискореного зменшення залишкової вартості		
Складові первісної вартості	Дебет (рахунок, субрахунок)	Кредит (рахунок, субрахунок)	Первісна вартість, грн.	Ліквідаційна вартість, грн.	Термін корисного використання, роки	Дата початку нарахування амортизації (місяць, рік)
1	2	3	4	5	6	7
Капітальні інвестиції на придбання (створення)	104	152	1 654,17	800,00	10	91
Справедлива вартість	104	424	15 000,00			
Всього	X	X	16 654,17	X	X	X
Результати огляду та висновки комісії (необхідно виділити поміткою "X")						
Об'єкт технічним вимогам		Доробка об'єкта		Об'єкт пройшов випробування та до експлуатації		Висновок комісії
відповідає	не відповідає	потрібна	не потрібна	придатний	не придатний	введення в експлуатацію
1	2	3	4	5	6	7
X			X	X		X
Голова комісії		<u>менеджер по збуту</u> (посада)		<u>Сотников</u> (підпис)		<u>Сотников А.І.</u> (прізвище, ініціали)
Члени комісії		<u>головний бухгалтер</u> (посада)		<u>Павленко</u> (підпис)		<u>Павленко Т.А.</u> (прізвище, ініціали)
		<u>менеджер по збуту</u> (посада)		<u>Дерека</u> (підпис)		<u>Дерека Є.Є.</u> (прізвище, ініціали)
Об'єкт прийняв		<u>майстер пеху</u> (посада)		<u>Круцик</u> (підпис)		<u>Круцик Р.Г.</u> (прізвище, ініціали)
		<u>Головний бухгалтер</u> (посада)		<u>Павленко</u> (підпис)		<u>Павленко Т.А.</u> (прізвище, ініціали)

Рис. 1.1. Приклад запропонованого Акту введення в експлуатацію основних засобів [3]

Запропонований варіанту акту, є більш зручним та практичним, ніж документ який використовують підприємства на даний момент. Тому, що по-перше новий акт, є набагато інформативнішим та містить всю необхідну інформацію безпосередньо для обліку основних засобів.

А по-друге, ця форма більш мобільна та адаптована для електронного документообігу, що значно спростить та прискорить облік надходження основних засобів на підприємство загалом.

Недосконалість або взагалі відсутність автоматизації обліку надходження основних засобів, супроводжується такими недоліками як: недоліки ведення первинного, синтетичного та аналітичного обліку основних засобів: в первинних документах з обліку основних засобів не всі реквізити заповнені, значна кількість інвентарних карток мають тільки електронний вигляд, внутрішнє переміщення об'єктів не завжди оформлюються Актом приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів тощо.

Сучасний рівень розвитку економіки характеризується комп'ютеризацією всіх сфер народного господарства, застосуванням автоматизованих систем управління, електронно-обчислювальних машин і

автоматизованих робочих місць бухгалтера, що дозволяє вирішувати принципово нові задачі обліку, аналізу, контролю і управління.

Для того щоб автоматизувати обліковий процес, на підприємствах можна використовувати програму 1С: «Підприємство», яка вже містить повну автоматизацію первинного, аналітичного, синтетичного бухгалтерського обліку і податковий облік операцій з основними засобами.

А ведення первинного обліку руху основних засобів на підприємстві доречно, за допомогою програмного продукту Excel, який дозволяє повністю автоматизувати процес виписування первинної документації разом з веденням реєстру документів (що додає упорядкованості в обліковому процесі), а крім того всі дані з програми Excel повністю сумісні з будь-якими бухгалтерськими програмами, які працюють під оболонкою Windows.

Використання цих інструментів значно скорочує витрати ручної праці. Забезпечується високий рівень контролю за достовірністю даних, відображених в первинних документах, а також завдяки використанню програмного забезпечення, присутня необхідна точність при групуванні даних первинного обліку в регістрах аналітичного обліку.

Оскільки програми постійно оновлюються, тобто цілком не вивчені обліковим персоналом, тому необхідно організувати навчання бухгалтерів роботі з програмами.

Для ефективного функціонування малого підприємства, повинен бути чітко організований бухгалтерський облік. Ефективний облік ґрунтується на нормативних актах держави, та сформованій підприємством облікової політики.

Облікова політика розробляється індивідуально кожним підприємством і повинна забезпечувати надійність та достовірність їх фінансової інформаційної системи [4].

Облікова політика повинна розкривати усі методологічні принципи та прийоми, які використовує підприємство для обліку і відображення у фінансовій звітності основних засобів. Для цього вкрай необхідно, щоб у розробку політики було закладено принцип повноти та реальності облікових даних [4].

Тому, формуючи облікову політику щодо обліку основних засобів, необхідно висвітлити такі питання як: одиниця обліку необоротних активів; організація класифікації основних засобів ліквідаційна вартість; методи амортизації, які застосовуються; вартісна межа для віднесення об'єктів до складу основних засобів та до складу малоцінних необоротних матеріальних активів; порядок переоцінки (визначення порога суттєвості); первинні документи і графік документообігу; порядок проведення інвентаризації. Адже, вдало обрана облікова політика позитивно впливає на діяльність підприємства в цілому, забезпечуючи ефективну роботу бухгалтерії.

Отже, правильний облік надходження основних засобів на підприємство, є просто необхідним для його успішного функціонування.

Запропоновані вище рекомендації дадуть змогу, покращити облік надходження основних засобів на підприємство, а також вирішити існуючі проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення первинного документообігу.

Список використаних джерел

1. Романюк М. О. (2017). Основні проблеми обліку основних засобів.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затв. наказом Міністерства фінансів України від 05.01.2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.
3. Чернишенко Я. Г. (2016). Формування облікової інформації про придбання та введення в експлуатацію основних засобів підприємства.
4. Левченко О. П. (2017). Проблеми організації обліку основних засобів та шляхи їх вирішення.

О.С. Савкова,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: **Л.М. Городенко,**

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальних комунікацій

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ТА ТRENДИ КОМУНІКАЦІЇ ІНФЛЮЕНСЕРІВ У ЦИФРОВІЙ СФЕРІ

Трансформації цифрової сфери та онлайн-комунікацій зумовили інтенсивне зростання ролі соціальних мереж як соціальних медіа на сучасному етапі. На противагу традиційним ЗМІ, на покоління сучасних підлітків, міленіалів, здебільшого впливають погляди лідерів думок у мережі Інтернет. Інфлюенсери формують інформаційно-комунікаційні тренди та впливають на соціально важливі сфери (особисті уподобання, екологія, мода, громадсько-політичні процеси тощо) представників нового інформаційного покоління. Нині зазначений феномен потребує глибокого дослідження, встановлення коректних шляхів розвитку та превентивних мір від негативних наслідків комунікації лідерів думок.

Тому метою наукової роботи є визначення проблем та трендів комунікації інфлюенсерів у цифровій сфері. Об'єктом наукових розвідок є сучасні трансформації онлайн-комунікації лідерів думок з різними аудиторіями в контексті розвитку діджитал середовища, а предметом – проблеми та тренди комунікації інфлюенсерів у цифровій сфері. Реалізація мети здійснюється шляхом виконання таких завдань:

1. Визначення поняття «інфлюенсер».
2. Окреслення методологічного інструментарію для вивчення феномену інфлюенсерів.
3. Аналіз проблем та трендів комунікації лідерів думок.

Задля вирішення першого завдання дослідження використовується описовий метод та метод структурного аналізу, для другого завдання – описовий метод, для третього – описовий, метод структурного аналізу та

метод напівформалізованого інтерв'ю з особистими агентами українських інфлюенсерів.

Етимологія слова інфлюенсер (з англ. influence - вплив) походить від латинського «inflow» (укр. – приплив, гирло). Інфлюенсер – це персона, яка впливає на думку, звички та поведінку людей, продукуючи певну форму оригінального (часто спонсорованого) контенту у соціальних мережах. Історично вплив розглядався як загадкова та нематеріальна сила. Так, у своєму дописі у соціальній мережі Twitter Папа Франциск назвав Діву Марію «першим інфлюенсером», закликаючи інших наслідувати її приклад та поширювати слово Боже. Водночас, слово «інфлюенсер» може мати і негативний відтінок. Наприклад, у творах англійських класиків Вільяма Шекспіра та Оскара Уайльда часто зустрічаються герої, вплив яких передбачає тільки ірраціональне рабство та пригнічення особистості [3].

У залежності від кількості підписників та рівня впливу сучасних агентів впливу класифікують на 4 типи: нано-інфлюенсери (від 1 тисячі до 5 тисяч підписників), мікро-інфлюенсери (5 тис. – 100 тис. підписників), макро-інфлюенсери (100 тис. – 1 млн. підписників), мега-інфлюенсери (більше 1 млн. підписників) [1]. Швейцарські науковці у своїй роботі поділили лідерів думок за типами їх контенту на дослідників, інформаторів, ентертейнерів та інфотейнерів. Дослідники – це інфлюенсери, що ставляться до соціальних мереж як до хобі, розваги. Їм цікаво створювати контент і ділитися ним. Інформатори фокусуються на поширенні знань та заповненні прогалін, які залишили традиційні експерти, а діяльність категорії ентертейнерів спрямована на розвагу та розслаблення аудиторії. Інфотейнери працюють на перетині інформування та розваги підписників та є найвпливовішим типом лідерів думок для масової аудиторії [2].

Феномен інфлюенсерів досліджується зарубіжними науковцями лише протягом останнього десятиріччя. За цей час на базі європейських та американських університетів були захищені наукові праці на суміжні теми на кафедрах маркетингу, соціальних комунікацій, соціології.

Щороку інформаційні та рекламні холдинги випускають галузеві звіти по роботі лідерів думок з аудиторією за попередній рік та передбачення трендів та викликів комунікації інфлюенсерів у цифровій сфері на наступний період. Проаналізувавши низку звітів компаній Ketchum, Nielsen, Meredith, Influencer marketing hub та отримані результати інтерв'ю з особистими менеджерами українських інфлюенсерів виділяємо такі тренди комунікації лідерів думок: інтенсивний перехід до короткого відео формату, інтерактивного та мультиканального контенту, бурхливе зростання інфлюенсерів у соціальній мережі Tik Tok, становлення відомих особистостей (акторів, спортсменів, тощо) інфлюенсерами у цифровій сфері, ріст залучення нано-інфлюенсерів до рекламних кампаній, посилення правового регулювання спонсорованого контенту інфлюенсерів; пошук рекламодавцями лідерів думок з

аналогічними цінностями та збільшення залучення брендами співробітників і клієнтів в якості своїх амбасадорів [4]. Також визначено такі проблеми комунікації інфлюенсерів: зміни алгоритмів у соціальних мережах, втрата органічного приросту підписників, виявлення соціальними мережами фейкових підписників та їх видалення, відсутність сильної креативної стратегії, зростаюча кількість нових нано-інфлюенсерів та цифрових моделей, зниження довіри до лідера думки у зв'язку з великою кількістю рекламного контенту у його профілях. Вищезазначені тренди та виклики свідчать про активне зростання нових форматів та напрямків розвитку в цифровій сфері, домінування візуальної комунікації, підвищення зацікавленості рекламодавців у ефективних та довготривалих зв'язках з лідерами думок та їх аудиторією, а також про те, що культура інфлюенсерів нерозривно пов'язана з популярністю та трансформаціями соціальних мереж та розвитком консьюмеризму.

Таким чином, ми дослідили феномен інфлюенсерів, розтлумачивши поняття та історію його виникнення, уточнили класифікації блогерів, розглянули та проаналізували тренди та проблеми комунікації інфлюенсерів у цифровій сфері. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані для підготовки комплексних журналістичкознавчих, маркетингових праць, розробки відповідних спеціалізованих курсів і спецсеминарів для студентів, фахових заходів.

Список використаних джерел

1. Инфлюэнсеры. Выстраиваем работу с лидерами мнений [Електронний ресурс] : [Martrending]. – Режим доступу: <https://martrending.ru/smm/inflyuensery-vystraivaem-rabotu-s-liderami-mneniy> (дата звернення 04.04.2020). – Назва з екрану.
2. Снупер, информер, энтетейнер, инфотейнер: кого выбрать, чтобы привлечь внимание: веб-сайт [Електронний ресурс] : [MMR]. – Режим доступу: <https://mmr.ua/show/snuper-informer-entetejner-infotejner-kogo-vybrat-hto-privlech-vnimanie-k-produktu> (дата звернення 04.04.2020). – Назва з екрану.
3. A History of the Influencer, from Shakespeare to Instagram [Електронний ресурс] : [New Yorker]. – Режим доступу: <https://www.newyorker.com/culture/annals-of-inquiry/a-history-of-the-influencer-from-shakespeare-to-instagram> (дата звернення 04.04.2020). – Назва з екрану.
4. Eight Influencer Marketing Trends for 2020 [Електронний ресурс] : [Influencer marketing hub]. – Режим доступу: <https://influencermarketinghub.com/influencer-marketing-trends-2020/> (дата звернення 08.04.2020). – Назва з екрану.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Д.Л. Демидко,

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені
С.З. Гжицького

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

Фактором соціальної стабільності України є забезпечення високої зайнятості населення, недопущення масового звільнення працівників. Повинна реалізуватися широка система державних гарантій зайнятості, спрямованих на максимально повне використання трудового потенціалу людини і мінімізацію безробіття. У забезпеченні соціальної ефективності зайнятості, досягненні високих рівнів продуктивності праці та її оплати криються значні резерви зміцнення національної безпеки.

Державою мають реалізуватися заходи, спрямовані як на забезпечення більш справедливого розподілу доходів з урахуванням трудового потенціалу і реальної віддачі працівників, так і на зміцнення мінімальних гарантій в галузі заробітної плати, соціального захисту громадян. Повинно бути конкретизовано й інші шляхи участі громадян, громадських та інших організацій у забезпеченні національної безпеки: безпосередній захист прав і свобод громадян, розробка і внесення до органів державної влади пропозицій щодо вдосконалення регулювання суспільних відносин у різних сферах забезпечення національної безпеки.

Сучасне публічне управління розуміє організацію влади, що характеризується поділом населення за територіальною ознакою і за діяльністю апарату управління. Це досить абстрактне, визначення, яке висвітлює лише один певний рівень управління; держава повинна концентрувати загальні та природні людські інтереси, які вище групових та інших інтересів. Визнаючи найвищою цінністю людину її інтереси, свободу, держава повинна надавати захист меншості, гарантувати рівноправність, діяти в межах права з іншими суб'єктами. При будь-якій системі відносин, держава, так чи інакше, втручається і бере участь в соціальному житті суспільства, бо вона саме є продуктом даного суспільства.

У сфері публічного управління аналогічна тенденція проглядається в актуалізації владної вертикалі і передачі низки функцій органам місцевого самоврядування. Дискусії з приводу подальшої долі держави стають в даний час все більш гострими, пов'язують кризу держави в останні десятиліття з інтенсифікацією процесів інтернаціоналізації, які, змінюючи сучасний світ, не можуть не викликати корекції функцій суверенної держави. Силами державних структур будуть створені набагато більш жорсткі правила, спрямовані на вирішення громадських завдань. Сьогодні Україна системно вживає заходів щодо розвитку системи забезпечення національної безпеки.

Національна безпека обумовлює стан захищеності особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, яка дозволяє забезпечити конституційні права, свободу, гідні якість і рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність та забезпечити сталий розвиток, оборону і безпеку держави [2]. Забезпечення стабільності конституційного ладу та інститутів державної влади, громадянського миру і національної злагоди, територіальної цілісності та єдності правового простору має спричинити нейтралізацію соціальних конфліктів.

Сьогодні перед Україною постало невідкладне завдання, що полягає, перш за все, у забезпеченні національної безпеки. Воно диктується наявністю реально існуючих загроз: загрози державі – її цілісності та незалежності, загрози суспільству – його демократичним інститутам, загрози особистості – її правам і свободам. Потрібно забезпечувати також і соціальну безпеку, високий рівень життя народу; екологічну безпеку, збереження і оздоровлення навколишнього середовища та інформаційну безпеку.

Основними напрямками забезпечення національної безпеки України є стратегічні національні пріоритети, якими визначаються завдання найважливіших соціальних, політичних і економічних перетворень для створення безпечних умов реалізації конституційних прав і свобод громадян України, здійснення сталого розвитку, збереження територіальної цілісності та суверенітету держави [1]. Зусилля і засоби забезпечення національної безпеки мають зосереджувати свої ресурси у внутрішньополітичній, економічній, соціальній сферах, у сфері науки і освіти, у міжнародній, духовній, інформаційній, а також у сфері громадської безпеки.

Основний зміст забезпечення національної безпеки полягає у підтримці правових та інституційних механізмів, а також ресурсних можливостей держави і суспільства на рівні, що відповідає національним інтересам України. Для суспільства першочергове значення має збереження притаманного йому і тільки йому способу життя; для держави ж визначальним є повнота її публічної влади і функції, які виконуються шляхом її застосування. Держава фактично управляє способом життя суспільства, а при необхідності, захищає його, що чітко проявляється у функціях держави.

Сутність національної безпеки визначається, як стан захищеності країни, яка виникає в процесі взаємодії органів державної влади, організацій та громадських об'єднань для захисту національних інтересів від загроз. Публічне управління безпекою передбачає співробітництво між суб'єктами безпеки в найважливіших сферах, які визначають їх життєво інтереси; а громадська національна безпека уособлює можливість виконувати попередження про виникнення джерел соціальної небезпеки і назрівання кризових ситуацій, конфліктів і протиріч.

Список використаних джерел

1. Мельниченко О.А. Соціальний діалог: теоретичні засади. *Публічне управління: виклики XXI ст.*: зб. тез XIII міжн. конгр. (Харків, 21-22 березня 2013 р.). Харків: Вид-во ХарPI НАДУ, 2013. С. 62–63.
2. Міненко В. Державне регулювання формування конкурентоздатної робочої сили в умовах поглиблення міжнародного поділу праці. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 32. С. 409–416.

А.В. Кирпале,

аспірантка кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Анотація. У статті розглянуто проблему освіти людини впродовж життя у контексті неперервної освіти, розвиток якої обумовлено необхідністю постійно оновлення знань, підвищення кваліфікації, оволодіння новими видами діяльності і технологіями у зв'язку з прискореним зростанням обсягів інформації в суспільстві. Визначено головну мету публікації, що полягає у висвітленні сучасних поглядів на форми, види, типи, проблемні питання розвитку механізму неперервної освіти та напрями його реалізації в Україні. Автором представлено сучасні погляди на форми, види, напрями неперервної освіти. Наголошується на ролі освіти у досягненні прогресу особистості й суспільства, пов'язаною із пріоритетним завданням неперервної освіти – забезпечити людину комплексом знань і вмінь, необхідних для активного творчого життя, довічний розвиток людини, як працівника, громадянина, індивідуальності. Означено типи державної політики у галузі неперервної освіти та основні чинники, що сприяють її розвитку. Розглянуто переваги симбіозу різних форм освіти (формальної, неформальної та інформальної), що забезпечують формування інформаційно-інноваційного середовища для розвитку неперервної освіти. За результатами дослідження сформовано висновки та визначено концептуальні підходи до організації системи неперервної освіти в Україні. Обґрунтовано, що навчання протягом життя на національному рівні має визначатися, як повноправне освітнє поле з відповідною увагою до контролю й перевірки якості та забезпеченням визнання різноманітних форм освіти.

Ключові слова: освіта, неперервна освіта, освіта впродовж життя, чинники неперервної освіти, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта.

Постановка проблеми. За останні десять років кардинально змінилася система отримання знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя, оскільки щорічно оновлюється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань [1]. Прискорене зростання обсягів інформації спричинило проблеми, в першу чергу, в освіті. Що потребує постійного підвищення кваліфікації, відновлення знань фахівців, оволодіння новими видами діяльності й розширення технологій. Звідси – виникнення потреби в навчанні впродовж усього життя та суттєве вдосконалення процесу освіти. Постійне оволодіння новими знаннями, методиками і технологіями, що підтримує відповідну кваліфікацію фахівців, лежить в основі провідного принципу сучасної освіти – її неперервності. Неперервність освіти виступає в сучасному культурно-освітньому контексті як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини [2]. Тому держава має сприяти розвитку неперервної освіти в Україні, стати не лише контролером, але й ініціатором та організатором цього процесу. А одним з напрямів удосконалення системи державного регулювання освітньої галузі є запровадження та розвиток механізму неперервної освіти у вітчизняну систему освіти.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних поглядів на форми, види, типи, проблемні питання розвитку механізму неперервної освіти та напрями його реалізації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних і прикладних проблем розвитку освітнього простору у цілому й неперервної освіти стали предметом дослідження вітчизняних науковців та зарубіжних дослідників: В. Андрущенко, І. Зязюна, С. Сисоевої, С. Архипової, О. Барабаш, І. Бега, В. Козакова, В. Кременя, Н. Мукач, Н. Ничкало, О. Романовського, Л. Сігаєвої, М. Солдатенка, М. Чобітька, О. Шапран: М. Болдуїн (Baldwin), Н. Бондаренко, Дж. Брекке (Brekke), О. Будник, І. Грига, Дж. Едвардз (Edwards), Н. Гаулд (Gould), К. Хойе (Howe), І. Грей (Gray), М. Джоунс (Jones), С. Кервінен-Нінікоскі (KarvinenNiinikoski), П. Нуріус (Nurius), С. Кемп (Kemp), Г. Попович, Л. Уолш (Walsh), П. Вудворд (Woodward), Дж. Уекс (Wax), Т. Семигіна, Л. Тюптя, І. Іванова, В. Яцура.

Висвітленню питань державної політики щодо модернізації освіти присвятили свої наукові розвідки В. Астахова, К. Ващенко, Ю. Ковбасюк, Л. Колток, С. Кравченко, С. Пазиніч, О. Пономарьов, А. Сбруєва, І. Семенець-Орлова, Ю. Сурмін В. Філіпова та ін. Дослідники приділяли увагу різним аспектам професійного потенціалу: управлінському (Л. Калачева, І. В. Поліщук та ін.), філософському (В. Андрущенко, К. Богомаз, Н. Маринець,), педагогічному (В. Марков, Р. Серьожникова та ін.), економічному (Л. Нічуговська, З. Пушкар, С. Трубич, О. Фомкіна та ін.), психологічному (В.

Глухов, О. Кочемировська та ін.), соціологічному (Е. Лібанова, В. Онікієнко, Є. Смирнов та ін.) тощо.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить аналіз праць з досліджуваної теми, проблематику неперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з побудовою системи неперервної освіти як частини соціальної практики (соціально-освітній аспект неперервної освіти), друга – із процесом засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. У змісті неперервної освіти прийнято виділяти три основні компоненти, пов'язані з навчанням суспільства: навчання грамотності в широкому сенсі, включаючи комп'ютерну, функціональну, соціальну та ін.; професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації; загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою.

Неперервна освіта відіграє суттєву роль в розвитку інноваційного середовища як на державному, так і на світовому рівнях та визначається цілями та завданнями які вона реалізує (рис. 1).

Неперервність освіти – найважливіший соціально-педагогічний принцип неперервного становлення і розвитку особистості. Цей принцип повинен на всіх етапах освіти особистості забезпечити в перспективі адекватність дорослої людини вимогам часу, підготовку всієї спільноти і кожної людини окремо до життя у швидко змінюваних умовах [3, с. 9].

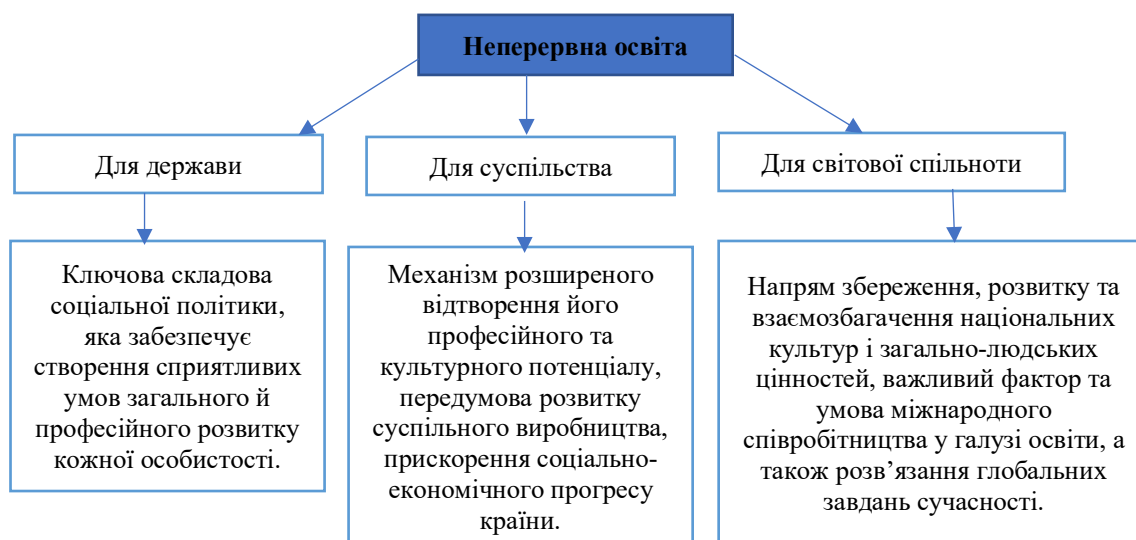

Рис.1. Роль неперервної освіти у державному та світовому просторі

До ідеологічних і методологічних передумов розвитку неперервної освіти у науковій літературі відносять дослідження Ф.Г. Кумбса про світову кризу формальної освіти: «Криза освіти у сучасному світі. Системний аналіз» дослідник підкреслював: «...суть кризи освіти полягає... у розриві між чинною системою освіти й реальними умовами життя суспільства... не в обмеженості грошових коштів. Головна причина – це консерватизм

традиційних систем освіти, підсилюваний певною частиною суспільства, консерватизм, що перешкоджає пристосуванню їх до умов сучасного життя та призводить до їх швидкого застаріння» [4]

Постійна освіта стає одним із головних чинників у створенні інноваційного суспільства, яке дозволить людству вижити в умовах глобальних змін. Швидко змінюване інформаційне середовище висуває до інституту освіти нові неординарні вимоги. Специфіка системи фундаментальної освіти виявляється в тому, що будь-яка освітня система повинна бути здатна не тільки озброювати знаннями, але і внаслідок постійного і швидкого оновлення знань формувати потребу в неперервному самостійному оволодінні ними. Уміння і навички самоосвіти, а також самостійний і творчий підхід до здобуття знань будуть супроводжувати людину впродовж усього активного життя. Нова освіта «повинна навчити людину класифікувати і перекласифіковувати інформацію, оцінювати її, змінювати категорії при необхідності руху від конкретного до абстрактного і навпаки, розглядати проблему з нової позиції: як навчити самого себе. Неграмотною людиною завтрашнього дня буде не той, хто не вміє читати, а той, хто «не навчився вчитися» [5].

Як зазначено у матеріалах ЮНЕСКО, пріоритетне завдання освіти полягає в тому, щоб забезпечити людину вмінням жити в сучасному суспільстві, що динамічно змінюється. Головними орієнтирами політики в галузі освіти дорослих стають громадянськість, соціальна мобільність, широка участь у житті суспільства. Специфіка освіти полягає в тому, що її контингентом є особи дієздатного віку, які поєднують навчальну діяльність з особистою участю в різних галузях практичного життя [3, с. 8]. До провідних чинників, що впливають на професійну освіту дорослих можна віднести такі: світові демографічні зміни; глобалізація інформаційних технологій; нові знання, що стають могутньою рушійною силою соціальних перетворень [3, с. 11]

Державна політика у галузі освіти визначається рівнем соціально-економічного розвитку країни і тими завданнями, які суспільство виконує на конкретному історичному етапі свого існування. Правовими основами політики у галузі освіти є Конституція, закони та інші нормативно-правові акти, загальноприйняті норми і принципи міжнародного права.

У працях деяких науковців можна виділити такі типи державної політики у галузі неперервної освіти:

1. Розподільча та перерозподільна.
2. Символічна і матеріальна.
3. Раціональна і прибуткова.
4. Самостійна і процедурна.
5. Регулятивна і дерегулятивна.
6. «Зверху» і «знизу». [6]

До розгляду представлено класифікацію чинників, які впливають на розвиток неперервної освіти країни.

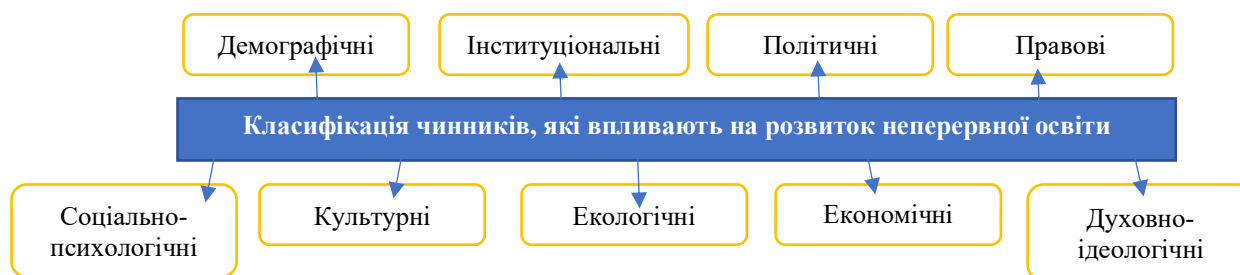

Рис. 2. Класифікація чинників, що впливають на розвиток неперервної освіти.

Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти три основні форми неперервної освіти:

1. Формальна освіта відноситься до системи шкіл, коледжів, університетів, інших інституціоналізованих навчальних закладів, які забезпечують набір взаємопов'язаних навчальних програм в якості основного заняття для дітей та молоді, як правило, у віці від 5-7 років і до 20-22 років або ж аж до початку оплачуваної трудової діяльності.

2. Неформальна освіта відноситься будь-яка організована і триваюча певний час навчальна діяльність, що не підпадає під визначення формальної освіти. Вона може відбуватися як всередині навчального закладу, так і поза його стінами для осіб незалежно від їхнього віку, і не ставить за мету атестацію учня. Може мати як професійну спрямованість, так і загальнокультурне значення, зміст і методи занять чітко не фіксуються і можуть бути максимально адаптовані до потреб учнів.

3. Інформальна освіта, яка включає всі види навчальної діяльності, що не підпадають під визначення формальної та неформальної освіти. Дана форма відрізняється, як правило, відсутністю організації і може здійснюватися і на індивідуальному рівні (наприклад, самоосвіта), і на груповому (наприклад, на робочому місці або в сім'ї під час дозвілля). Інформальна освіта найбільш ефективно змінює установки і моделі поведінки людей у повсякденному житті, тому існує думка, що даний вид слід називати повсякденною освітою, адже повсякденна діяльність або просто проведення часу є найбільш тривалими і безперервними періодами людського життя [7].

Неперервна освіта має низку дискусійних аспектів. Серед них: посилення нерівності доступу до освіти, внаслідок чого грамотні особи знаходяться у вигіднішому становищі на ринку праці. Нерівність в освіті посилюється і за такими ознаками: матеріальне становище, місце проживання, кількість дітей тощо; неконтрольований доступ до інформації, знань і навичок, що може бути використано на шкоду суспільству, державі і самому індивіду; небажане, на погляд певних груп населення, розвиток рефлексії у дорослих громадян (учнів), що породжує критичні судження про стан суспільства на мікро- і

макрорівнях.

До того ж, у міжнародному контексті неперервної освіти залишається відкритим питання, як враховувати регіональні, національні, соціально-культурні та економічні фактори. Так, у більшості європейських країн основне завдання неперервної освіти полягає в консолідації суспільства шляхом залучення маргінальних груп, зміни їх способу життя і найбільш повної соціальної адаптації. У країнах Африки, навпаки, акцент робиться на просвітницькій роботі серед широких верств населення з метою підвищення загальної культури і грамотності людей. У будь-якому випадку, реалізація неперервної освіти, відповідає інтересам переважної більшості соціальних груп і суспільства в цілому. Проте, практика її застосування може вступати в протиріччя з існуючими формами – перерваної (розділеної серед різних інститутів і за різними рівнями) і вибіркової (нерівнодоступної) – освіти.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку.

Неперервна освіта покликана підвищувати рівень загальних знань і розширювати можливості участі громадян у культурній, соціальній і політичній діяльності країни. Вона має внести вклад у подальшу демократизацію суспільства, а також сприяти посиленню позиції людини в професійній діяльності, забезпечити умови для самореалізації кожної особистості, морального вдосконалення за рахунок надання широких можливостей у виборі напрямку й форм освітньої діяльності, як у професійній сфері, так і в різних сферах дозвілля.

При тому, що освіта протягом життя в усьому світі й особливо в розвинених країнах стає все більш важливою сферою освітніх послуг, слід констатувати, що в Україні вона перебуває у зародковому стані. Наразі є гостра необхідність у розробці теоретично обґрунтованих, практично значимих і переконливих концептуальних підходів до організації системи неперервної освіти в Україні, а навчання протягом життя на національному рівні має визначатися, як повноправне освітнє поле з відповідною увагою до контролю й перевірки якості та забезпеченням визнання різноманітних форм освіти. Конче необхідно в масштабах країни проаналізувати діяльність сформованої сфери нетрадиційних видів і форм освітньої діяльності та визначити їх ефективність і можливість експлікації та екстраполяції в освітніх закладах різного рівня.

Формування ефективної державної політики у галузі неперервної освіти країни можливе тільки за умови застосування комплексного підходу з урахуванням різних аспектів розвитку механізмів державного управління та їх взаємозв'язку, що вимагає подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Сігаєва Л.Є. Освіта дорослих в Україні (друга половина XX ст. – початок XXI ст.: моногр. К.: ТОВ ВД «ЕКМО», 2010. 420 с
2. Горшков М.К., Ключарев Г.А. Непрерывное образование в контексте модернизации. М.: ИС РАН, ФГНУ ЦСИ, 2011. 232 с.
3. Десятов Т.М. Актуальні проблеми освіти дорослих у контексті глобалізації // Порівняльна професійна педагогіка. 2012. Вип. 1. С. 6-13.
4. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире. Системный анализ / пер.с англ. С.Л. Володиной; под ред. Г.Е. Сорова; послесл. В.А. Жамина. М.: Прогресс, 1970. 261 с.
5. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> (Дата звернення: 03.04.2020)
6. Тимошенко І.В. Інституційні основи розвитку системи освіти: монографія. Харьков: Вид-во НУА, 2013. 567 с.
7. The Encyclopedia of Informal Education / Non-Formal Education. URL : <https://in-fed.org/mobi/what-is-non-formal-education/> (Дата звернення: 14.04.2020)

A.V. Kirpale,

Development of contemporary education mechanism: theory and practice.

Summary. The article deals with the problem of lifelong learning in the context of lifelong learning, the development of which is necessitated by the need to constantly update knowledge, improve skills, master new activities and technologies in connection with the accelerated growth of information in society. The main purpose of the publication, which is to cover contemporary views on forms, types, types, problematic issues of development of the mechanism of continuous education and directions of its implementation in Ukraine, is determined. The author presents modern views on forms, types, directions of continuous education. Emphasis is placed on the role of education in achieving the progress of the individual and society, linked to the priority task of continuing education - to provide the person with the complex of knowledge and skills necessary for an active creative life, the lifelong development of a person, as an employee, citizen, individuality. The types of state policy in the field of lifelong education and the main factors contributing to its development are outlined. The advantages of symbiosis of different forms of education (formal, non-formal and informal) are considered. According to the results of the research, conclusions were drawn and conceptual approaches to the organization of the system of continuous education in Ukraine were defined. It is substantiated that lifelong learning at the national level should be defined as a full-fledged educational field with due attention to quality control and verification and to the recognition of the various forms of education.

Keywords: education, continuing education, lifelong learning, factors of continuing education, formal education, non-formal education, informal education.

References

1. Sigaeva LE Adult education in Ukraine (second half of XX century – beginning XXI century: monogr. K .: ECMO LLC, 2010. 420 p
2. Gorshkov MK, Klyucharev GA Continuing education in the context of modernization. M.: IS RAS, FGNU CSI, 2011. 232 p.
3. Desyatov TM Actual problems of adult education in the context of globalization // Comparative professional pedagogy. 2012. Iss. 1, pp. 6-13.
4. Coombs FG The crisis of education in the modern world. System analysis / trans English S.L. Volodymyr; ed. G.E. Skorova; after. V.A. Jamin. Moscow: Progress, 1970. 261 p.
5. Education for life: world experience and Ukrainian practice. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> (Accessed: 04/03/2020)
6. Tymoshenko IV Institutional foundations of educational system development: monograph. Kharkov: View of NSA, 2013. 567 p. 7. The Encyclopedia of Informal
7. Education / Non-Formal Education. URL: <https://infed.org/mobi/what-is-non-formal-education/> (Accessed: 04/14/2020)

А.Г. Барабаш,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Е.Р. Хадієва,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Національного університету «Чернігівська політехніка»

**ЗАДОВІЛЬНИЙ СТАН ЗДОРОВ'Я ОСІБ, ЯКІ ПРАГНУТЬ УКЛАСТИ ШЛЮБ,
ЯК ОДНА З МАТЕРІАЛЬНИХ УМОВ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ:
ПРИКЛАД КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Процес укладання шлюбу в будь-якій державі світу супроводжується обов'язком виконання нареченими низки формальних і матеріальних умов, ігнорування яких може тягнути за собою певні правові наслідки, такі як визнання шлюбу недійсним, право одностороннього розірвання шлюбу та ін. Дослідження умови задовільного стану здоров'я осіб, які прагнуть укласти шлюб на прикладі країн Східної Європи (Республіки Білорусь, Республіки Болгарія, Республіки Молдова, Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини, Чеської Республіки та України) має вагоме теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє ознайомитись з положеннями законодавства, які регулюють зазначене питання, що може бути корисним у випадку виявлення бажання укласти шлюб на території однієї з зазначених держав.

Дотримання зазначеної вище умови полягає у повідомленні особою державного органу уповноваженого на реєстрацію актів цивільного стану, у деяких країнах – релігійної установи, або другого нареченого про стан свого здоров'я до моменту укладання шлюбу. У різних країнах висувуються певні критерії щодо такого повідомлення, які полягають у пред'явленні медичних довідок встановлених зразків, проходження медичних оглядів у відповідних державних установах, або пред'явленні інших документів чи усних повідомлень.

Статтею 11 Сімейного кодексу Республіки Молдова від 26 жовтня 2000 року прямо визначено обов'язок осіб, які укладають шлюб, повідомити один

одного про стан свого здоров'я. Однак не визначено процедури його здійснення [1]. Відповідальність за ухилення від повідомлення полягає у накладанні на винну особу штрафу, відповідно до Кодексу Республіки Молдова про правопорушення від 24.10.2008 року.

Кодекс Республіки Білорусь про Шлюб та сім'ю від 9 липня 1999 року не передбачає прямий обов'язок наречених щодо повідомлення про стан здоров'я, але ст. 19 визначає перелік перешкод до укладання шлюбу, серед яких наявна недієздатність одного з наречених [2]. Як відомо, недієздатність полягає у наявності стійкого психічного розладу, що перешкоджає усвідомленні особою значення вчинюваних нею дій. Якщо особа, яка бажає укласти шлюб має стійкий психічний розлад, визнана в законному порядку недієздатною та приховала це від свого нареченого, наслідком чого стало укладання шлюбу, то такий шлюб визнається недійсним [2].

Стаття 7 Сімейного кодексу Болгарії від 01 жовтня 2009 року також встановлює перелік перешкод до укладання шлюбу, серед яких визначено психічну хворобу або деменцію. Наслідком неповідомлення про наявність останніх при укладанні шлюбу є визнання такого шлюбу недійсним [3].

Згідно § 12 Закону Словацької Республіки «Про сім'ю та про внесення змін до деяких законів» від 19 січня 2005 року шлюб не може укласти особа, яка постраждала від психічного розладу, що у майбутньому може призвести до обмеження її дієздатності. Однак, за рішенням суду такій особі може бути дозволено укладання шлюбу, якщо стан її здоров'я на момент укладання не перешкоджає реалізації його мети. У § 1 зазначеного закону міститься визначення мети шлюбу, а саме створення сім'ї та правильне виховання дітей.

Якщо особа, що страждає психічним розладом, який у майбутньому призводить до втрати дієздатності, вступила у шлюб, суд приймає рішення про визнання такого шлюбу недійсним, не цікавлячись думкою хворого. Якщо особа з психічним розладом приховала свій недуг від іншого з подружжя, що у результаті стало відомо, суд може визнати шлюб недійсним за клопотанням будь-кого з подружжя [4].

У Республіці Польща згідно Сімейного та опікунського кодексу Республіки Польща від 25 лютого 1964 року, обов'язковим є повідомлення як другого з майбутнього подружжя так і органу, що здійснює реєстрацію шлюбів про стан психічного здоров'я на момент подачі заяви. Особи, які мають психічні захворювання не мають право укласти шлюб, але винятком є захворювання, що не перешкоджає стосункам, а також не спричиняє шкоди майбутньому потомству. У випадку укладання шлюбу з психічно хворою особою, надається можливість анулювання такого шлюбу у будь-який момент. Якщо на момент укладання шлюбу факт психічного захворювання був відомий, але підтверджуючих його документів не було надано чи ще не існувало, анулювання шлюбу по причині захворювання не допускається [5].

Цивільний кодекс Чехії від 3 лютого 2012 року, а саме його § 665 зобов'язує наречених на церемонії одруження заявити один одному про наявність чи відсутність перешкод до укладання шлюбу, а також про стан свого здоров'я. Лише після вчинення зазначених дій шлюб може бути офіційно зареєстрованим [6].

Відповідно до положень ст. 30 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року особи, які виявили бажання укласти шлюб зобов'язані повідомити один одного про стан свого здоров'я. На виконання зазначеної вимоги закону держава забезпечує можливість проходження медичного огляду, результати якого є конфіденційною інформацією і повідомляються лише особам, що його проходили. Приховання відомостей про стан здоров'я однією з осіб, якщо це стало причиною погіршення здоров'я іншої або їх спільного потомства, є підставою для визнання укладеного шлюбу недійсним [7].

Законодавство Угорщини не визначає обов'язку подружжя повідомляти про стан їхнього здоров'я.

Проаналізувавши вищевикладене, вважаємо за необхідне зазначити, що задовільний стан здоров'я осіб, які мають намір укласти шлюб, є однією з матеріальних умов укладення шлюбу у більшості країн Східної Європи. Сімейне або цивільне законодавство цих держав визначає одну з таких вимог:

обов'язок осіб, які мають намір одружитися, повідомити про стан свого здоров'я орган, який реєструє шлюб;

обов'язок осіб, які мають намір одружитися, повідомити про стан здоров'я один одного.

У деяких країнах висуваються певні критерії щодо форми виконання зазначеного обов'язку: пред'явлення медичних довідок встановлених зразків, проходження медичних оглядів у відповідних державних установах або в усних повідомленнях.

За законодавством окремих країн Східної Європи невиконання умови про задовільний стан здоров'я осіб, які прагнуть укласти шлюб, може тягнути за собою визнання шлюбу недійсним. Характерно, що недійсність шлюбу пов'язується з психічними розладами особи. Така позиція законодавця зумовлена складністю лікування психічних захворювань, нездатністю або заниженою здатністю особи усвідомлювати значення власних дій, можливістю успадкування дітьми психічних розладів здоров'я їх батьків.

Список використаних джерел

1. Семейный кодекс Республики Молдова от 26 октября 2000 года № 1316-XIV URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30398164
2. Кодекс Республики Беларусь о Браке и Семье 278-3 от 9.07.1999 г. URL: https://kodeksy-by.com/kodeks_rb_o_brake_i_semje.htm
3. Болгария. Семейен кодекс. В сила от 01.10.2009 г. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135637484>

4. Právo z 19. januára 2005 o rodine ao zmene a doplnení niektorých zákonov Národná rada Slovenskej republiky prijala tento zákon URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/36/20170701>
5. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy URL: http://prawo.levonevsky.org/akty-prawne-rzeczypospolitej-polskiej/kodeksy/rodeks-rodzinny-i-opiekunczy/pravo_pl.htm
6. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Офіційний вісник України від 01.03.2002-2002 р.

Д.О. Вершиніна,

курсант, Університет державної фіскальної служби України

науковий керівник: **О.А. Калганова,**

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансових розслідувань
Університет державної фіскальної служби України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО)

Допит являється одним із класичних видів слідчих (розшукових) дій. Під час проведення якого відбувається психологічний контакт з її учасниками та в подальшому дає змогу спілкування з ними. Тому його можна розглядати не тільки як суто юридичну категорію.

Особливості проведення допиту є предметом досліджень таких науковців: В. Бахіна, С. Бонарова, Д. Весельського, Є. Землякової, В. Коновалової, Б. Лук'янчукова, Є. Лук'янчукова, Л. Удалова, В. Шепітька та інших.

Допит – це регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть в ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення обставин злочину [1, с. 76].

Головною передумовою та необхідною складовою успішного проведення допиту є встановлення психологічного зв'язку між його учасниками. Зазвичай підозрюваний (обвинувачений) рідко проявляє активність під час здійснення такої процесуальної дії. Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), підозрюваного (обвинуваченого) не попереджають про відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а також за відмову давати свідчення, на відміну від свідка чи потерпілого. Крім того, пункт 4 статті 224 КПК України визначає, що у разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої

заяви [2]. Тому що, давати показання є не обов'язком, а процесуальним правом підозрюваного (обвинуваченого).

В. Шепітько зазначає, що слідчий повинен володіти високою загальною і фаховою культурою, глибокими знаннями психології людини [3, с. 3]. Для того, щоб уникнути плутанини у власних запропонованих слідчих версіях, комплексно дослідити мотиви здійснення злочину, проаналізувати особу злочинця (соціальний та психологічний стан) і передбачити шляхи, якими шляхами підозрюваний міг приховати певні деталі, заплутати слідство.

Під час допиту слідчий спостерігає різноманітні переживання та емоції у допитуваної особи. Саме ці переживання виражатимуть внутрішній стан особи, яка умисно дає неправдиві показання. Зазвичай це пов'язано з такими емоціями як: страх викриття, радість з приводу введення в оману слідчого або сорому за вчинене.

Також важливим є спостереження за рухами тіла, мімікою та жестами, тому що у людини, яка дає правдиві показання усна та мова жестів збігається.

Якщо вони виглядають неприродно, доцільно застосувати тактичний прийом і перевірити правдивість показань.

Слідчий може застосувати наступні прийоми викриття неправди:

1) допит з використанням асоціативних зв'язків. Слідчий задає допитуваному питання, що відносяться до суміжних фактів, допомагаючи спочатку встановити їх, а потім, за асоціацією, і необхідний.

2) допит на місці. «Пожвавленню» пам'яті служать не питання, а повторне сприйняття тієї обстановки, в якій відбувалася та сприймалася розслідувана подія.

3) додатковий допит по обмеженому колу обставин. Відтворюючи показання повторно, допитуваний може згадати упущені або забуті ним при першому допиті факти [4, с. 17].

На сьогоднішній день з'являється все більше наукових праць, присвячених дослідженню проблем вибору нетрадиційних, нових тактичних прийомів допиту. До них відносять: використання запахів (вони впливають на допитаного, адже виступають засобом встановлення приналежності людини до певної мікро- та мікрогруп і свідчать про рівень її загальної культури), облік біологічних ритмів (сприяє результативності допиту. Найбільша працездатність спостерігається з 10 до 12 годин і з 15 до 18 годин), музичного фону (існує думка, що деякі особи відчують сенсорний голод, тому прослуховування улюблених музичних творів збуджує емоції, що впливають на поведінку, такий прийом застосовується до обвинуваченого), прийом трилогії (дозволяє переключити увагу допитуваного, наприклад, зі слідчого на оперативного працівника) [5].

Таким чином, допит посідає одне з основних місць у досудовому розслідуванні. Важливим для проведення успішного допиту є встановлення психологічного зв'язку, успішність якого залежить від навичок і знань у сфері

психології людських взаємовідносин та психоемоційної стійкості. Доказова інформація може бути виявлена, правильно сприйнята і використана слідчим тільки за умови вільного володіння ним тактикою допиту, всією системою спеціальних прийомів і методів.

Список використаних джерел

1. Лук'янчуков Б. Є., Лук'янчуков Є. Д., Петряев С. Ю. Криміналістика: навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 474с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2110> (дата звернення 17.04.2020).
3. Шепітько В. Ю. Допит: науково-практ. посібник. Харків: КримАрт, 1998. 35с.
4. Борідькота О. А. Криміналістика: навч.-практ. посіб. Херсон, 2010. 269 с.
5. Шапошникова В. И., Китаев Н.Н. Значение хронобиологии для криминалистики. Иркутск-Москва: Законность, 1997.112 с.

Є.В. Сизонов,

головний судовий експерт-вибухотехнік сектору вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИСТРОЮ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРИВЕДЕННЯ В ДІЮ РЕАКТИВНИХ ПРОТИТАНКОВИХ ГРАНАТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИБОХОВО–ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

З початком бойових дій на сході нашої держави збільшилась кількість незаконного обігу боєприпасів та інших вибухонебезпечних предметів. До вказаного переліку можна віднести вогнепальну зброю та набої до неї, артилерійські снаряди, міни, гранати, а також інші вироби, які споряджені вибуховими речовинами. Із загальної кількості вищезазначених вибухонебезпечних предметів, спостерігаються випадки незаконного обігу та використання в протиправних цілях, такого виду озброєння, як реактивні протитанкові гранати РПГ-18 «МУХА», РПГ-22 «НЕТТО», РПГ-26 «АГЛЕНЬ».

Під час призначення вибухово-технічних експертиз, пов'язаних з дослідженням вказаних реактивних протитанкових гранат, одним із основних запитань, яке виникає у слідства, є питання придатності вказаних виробів спричинити вибух (використання за цільовим призначенням).

Придатність вибухового пристрою промислового виготовлення до вибуху (використання за цільовим призначенням) – функціонування всіх складових частин вибухового пристрою, при якому відбувається його ураження відповідного об'єкту вибухом [1].

Під час проведення експериментальних вибухів, експериментальних випробувань та експертних експериментів слід дотримуватися певних вимог, зупинимось на деяких:

- приведення в дію (підрив) виконується за тим механізмом, який визначив виготовлювач пристрою;
- приведення в дію (підрив) пристроїв проводиться на полігоні з дотриманням усіх заходів безпеки [1].

Відповідно до Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС від 19.08.2019 № 691, під час проведення експериментальних вибухів, експериментальних випробувань та експертних експериментів з боеприпасами, вибуховими пристроями, піротехнічними виробами незалежно від способу їх виготовлення приведення їх у дію здійснюється дистанційним способом з безпечної відстані з урахуванням потужності заряду вибухової речовини [2].

З цією метою працівниками сектору вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Сумського НДЕКЦ МВС розроблено та запропоновано до використання спеціальний пристрій, за допомогою якого можливо дистанційно приводити в дію реактивні протитанкові гранати (РПГ-18 «МУХА», РПГ-22 «НЕТТО», РПГ-26 «АГЛЕНЬ»), у рамках проведення судових вибухово-технічних експертиз.

Раніше працівниками інших експертних установ розроблялись спеціальні пристрої такого типу, один з яких описаний в інформаційному джерелі [3, с. 331]. У результаті аналізу спеціальних пристроїв, які вже використовуються в експертній практиці, було розроблено власний спеціальний пристрій, який, на нашу думку, є надійним, простим в експлуатації та компактним під час транспортування. Загальний вигляд спеціального пристрою для дистанційного приведення в дію реактивних протитанкових гранат (РПГ-18 «МУХА», РПГ-22 «НЕТТО», РПГ-26 «АГЛЕНЬ») проілюстровано на рис. 1.

Конструкція вказаного спеціального пристрою виготовлена з двох металевих рамок прямокутної форми, розмірами 840 x 570 мм кожна, які з'єднані між собою (у їх середній частині). На верхню частину однієї з металевих рамок надітий квадратний профіль, до верхньої грані якого приварені дві провушини, через які проходить металева трубка, краї якої фіксуються від випадання за допомогою двох шплінтів. На вказану трубку надягнутий важіль дистанційного впливу, який має вигнуту форму. До нижнього вільного кінця важеля дистанційного впливу прикріплений верхній кінець пружини, утримуючи його тим самим, від вільного переміщення донизу. На відстані 290 мм від нижчої частини вказаної металевої рамки приварений металевий профіль, на який надіто металевий квадратний

профіль більшого розміру, та, до якого приварений блок-роликовий. До верхнього вільного кінця важеля дистанційного впливу кріпиться мотузка, яка проходить через блок-ролик і виведена від спеціального пристрою в бік.

Рис. 1. Загальний вигляд спеціального пристрою.

Даний спеціальний пристрій у складеному положенні (рис. 2) має розміри 970 x 570 x 190 мм, що цілком достатньо для розміщення його в багажному відділенні звичайного легкового автомобіля. Маса даного пристрою складає 11 кг. З метою надійної фіксації даного пристрою на поверхні ґрунту до нижньої частини конструкції рамок прикріплено чотири металевих прута із загостреними кінцями.

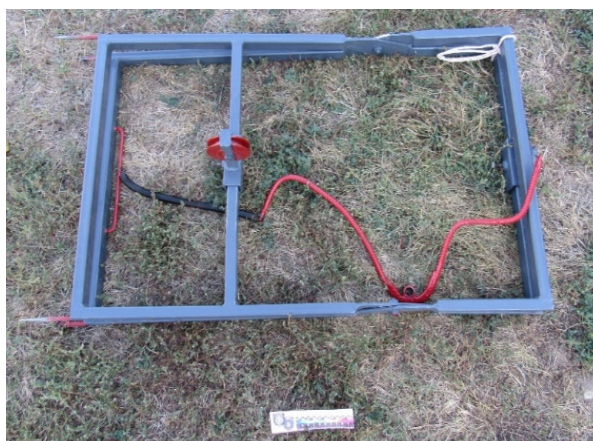

Рис. 2. Вигляд спеціального пристрою у складеному положенні.

Висота конструкції регулюється за допомогою зміни кута нахилу рамок, що в свою чергу, дозволяє проводити безпечно приведення в дію реактивних протитанкових гранат (РПГ) при високому рослинному покритті та нерівномірності рельєфу місцевості полігону. Висоту розміщення реактивної протитанкової гранати на спеціальному пристрої відносно поверхні ґрунту можна змінювати від 500 до 700 мм.

З метою проведення перевірки працездатності запропонованого спеціального пристрою виготовлено діючу конструкцію пристрою для дистанційного приведення в дію реактивних протитанкових гранат та проведені її експериментальні випробування в умовах полігону.

Результати проведених випробувань показали, що розроблений спеціальний пристрій дозволяє забезпечити безпечне та ефективне дистанційне приведення в дію реактивних протитанкових гранат (РПГ-18 «МУХА», РПГ-22 «НЕТТО», РПГ-26 «АГЛЕНЬ»), без руйнування елементів конструкції самого спеціального пристрою.

Враховуючи що, запропонований спеціальний пристрій успішно пройшов полігонні випробування, має просту надійну конструкцію і не потребує значних фінансових вкладень при його виготовленні, він рекомендується до використання в службовій діяльності експертним установам.

Список використаних джерел

1. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Прохоров-Лукін Г.В., Пащенко В.І., Биков В.І. та ін.] – К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с. : іл.
2. Інструкція про поведінку з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС від 19.08.2019 № 691 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1081-19>.
3. Пащенко В.І., Свистунов О.Я., Хомко Р.Л. Експертний огляд, розрядження, транспортування та знищення вибухових пристроїв і речовин: довідк.-метод. посіб. – К.: УВПД ГШ МВС України, 2009. – 420 с.

УДК 34.096

О.І. Шведик,

судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО ТА ВАРІАНТИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Здійснення судово-будівельної експертизи передбачає низку проблемних питань, включаючи визначення технічної можливості поділу спільної власності. Метою цієї дослідницької роботи є пошук підходу до вирішення однієї з проблем, окреслення власного бачення для забезпечення прав власників та оптимізації роботи судового експерта.

Ключові слова: експертиза, технічна експертиза, право власності, поділ права власності, поділ приміщень у житлових будинках.

Постановка проблеми. У судовій будівельно-технічній експертизі одним із завдань і найбільш поширеним предметом дослідження є визначення технічної можливості поділу і виділення в натурі частки штучних об'єктів нерухомого майна.

Створені об'єкти нерухомості за призначення поділяються, зокрема на будівлі і споруди, що складаються з житлової, комерційної, промислової, рекреаційної нерухомості та цілісних комплексів.

В цій статті планується розглянути один з можливих варіантів розв'язання проблеми технічної можливості поділу житлових будівель, їх приміщень, на які зареєстровано право власності та за відсутності такої реєстрації на спільне майно багатоквартирного будинку.

Стан дослідження. Основи права власності викладені в Основному законі [1] та законодавстві України, проте розгалуженість видів права власності у поєднанні з об'єктами власності породило численні тлумачні коментарі до положень законодавства та наукові праці. Аналізуючи нормативно-правові акти, що регулюють право спільної власності у житлових будинках та норми законодавства пов'язані з реалізацією прав на власність, слід зазначити, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, в тому числі спільною сумісною власністю при якій частки співвласників не визначені. Якщо говорити про розподіл майна, то в такому випадку потрібно керуватися правилами поділу об'єкта в натурі або виділу частки об'єкта в натурі, виключно за умови технічної можливості таких дій, що передбачено статтями 364, 367, 370, 372 Цивільного Кодексу України [2].

Разом з цим, різноманіття об'єктів житлової нерухомості, досить тривале законодавче удосконалення визначення форм власності та недопрацювання у завершеності циклу приватизації житлового фонду призводять до індивідуальних ситуацій. В таких окремих випадках відсутня технічна можливість розподілу частки права власності в межах зареєстрованого права власності сторін, що бажають вчинити поділ, звісно за умов, що будинок перебуває в належному технічному стані, влаштування прибудови мінімально необхідної нормованої площі без порушення пожежних відстаней між будівлями і інших будівельних норм не можливе. Також потрібно врахувати, що з метою забезпечення вимог Державних будівельних норм, правил і стандартів при поділі житлової нерухомості, можливість розподілу визначається індивідуально для кожного будинку за підсумком мінімально необхідної нормативної площі однокімнатної квартири, яка складається з житлової кімнати, кухні, коридору та передпокою.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 372 Цивільного Кодексу України [2] майно, що є у спільній сумісній власності, може бути поділене між співвласниками за домовленістю між ними, крім випадків, установлених законом. Обмеження у поділі спільної сумісної власності можна систематизувати за фізичними особливостями об'єкта та юридичними особливостями, які захищають права і свободи людини з урахуванням інтересів, що мають істотне значення. Фізичні обмеження виділу частки спільної сумісної власності, що мають стосунок до житлових будинків встановлені законом і обумовлені в частині 2 статті 183 Цивільного Кодексу України – неподільною є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення. Юридичні обмеження встановлені частиною 2 статті 5 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [3] – спільне майно багатоквартирного будинку не може бути поділене між співвласниками, і такі співвласники не мають права на виділення в натурі частки із спільного майна багатоквартирного будинку. За моделювання певних умов дані юридичні обмеження можна розцінювати похідними від фізичних особливостей та встановлених задля унеможливлення поділу приміщень загального користування і допоміжних приміщень саме в багатоквартирних будинках, що у разі відсутності таких обмежень за поступового процесу поділу призвело б до значних ускладнень в експлуатації чи навіть до неможливості побутового обслуговування будинку. Однак, припустимо, що не завжди такі категоричні обмеження необхідно застосовувати при дослідженні технічної можливості поділу багатоквартирного житлового об'єкту нерухомого майна, оскільки вони не є абсолютними. Якщо розбирати основоположні принципи права власності, а саме: власність зобов'язує, власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству, усі суб'єкти права власності рівні перед законом, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а також якщо врахувати різноманіття варіантів заданих умов дослідження технічної можливості поділу майна, то обмеження встановлені частиною 2 статті 5 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» не будуть мати прямого правового підґрунтя.

Державні будівельні норми України ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення» [4] визначають поняття багатоквартирного житлового будинку - житловий будинок, до складу якого входить більше ніж одна квартира, який може бути зблокованого, секційного, коридорного, галерейного і терасного типів. З вказаного визначення одразу вбачається значний спектр типів багатоквартирних будинків, а також їх складових, тобто такий будинок може бути наприклад зблокованого типу, мати два поверхи з мансардою і містити 2, 3, 4 або більше квартир об'єднаних горизонтальними чи вертикальними комунікаційними засобами.

Серед окремих випадків визначення можливості технічного поділу

об'єкту нерухомого майна зокрема може бути поділ помешкання спільного заселення між його співвласниками. До прикладу, ухвалою суду у цивільній справі про поділ спільного права власності в житловому будинку між співвласниками перед судовим експертом будівельно-технічної експертизи ставиться завдання визначити технічну можливість поділу та у разі наявності такої можливості надати варіанти розподілу. Вихідні дані описуються наступними умовами: існуючий двоповерховий квартирний житловий будинок збудований за індивідуальним проектом, поділений на три окремих помешкання (квартири) з оформленими правовстановлюючими на них документами (два помешкання на першому поверсі і одне на другому поверсі); кожне помешкання має окремі зовнішні входи і з часом влаштована в будинку внутрішня сходовою клітина перестала використовуватися. Суб'єктами поділу нерухомого майна стали співвласники квартири будинку на другому поверсі у обмежених умовах існуючої площі. Здійснивши дослідження, експерт, звісно, в межах поставлених запитань, прийшов до висновку, що поділ технічно неможливий з підстав відсутності забезпечення необхідної нормативної площі для самостійних помешкань, які міститимуть житлову кімнату, кухню, коридор та передпокій, а влаштування прибудови неможливе в умовах існуючої забудови. В даній ситуації для забезпечення нормативів площ всіх необхідних приміщень двох окремих однокімнатних квартир не вистачило близько 4 м², а сходовою клітина між першим і другим поверхами, – що не використовувалась займала площу 8 м², – була відокремлена перегородкою власниками квартир №1 і №2 на першому поверсі.

За таких обставин, при яких експертом розглядаються виключно загальноприйняті критерії для пошуку варіантів розподілу, певна кількість судових спорів з питань щодо визначення технічної можливості розподілу залишаються невирішеними, оскільки дослідження проводяться в межах правовстановлюючих документів на нерухоме майно суб'єктів права власності стосовно якого відбувається спір і можливості збільшення площі об'єктів нерухомого майна за рахунок зовнішніх прибудов, без вивчення внутрішнього потенціалу будинку. З практики можливо стверджувати, що у разі забезпечення мінімальних нормативних площ відокремлених помешкань внутрішнє планування приміщень надасть декілька варіантів розподілу.

Відповідно до частини 1 статті 5 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [3] спільне майно багатоквартирного будинку є спільною сумісною власністю співвласників. Цивільний кодекс України [2] передбачає поділ майна спільної сумісної власності та основні правила такого поділу, зокрема частина 2 і 3 статті 372 зазначає, що у разі поділу майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є

рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом. За рішенням суду частка співвласника може бути збільшена або зменшена з урахуванням обставин, які мають істотне значення. У разі поділу майна між співвласниками право спільної сумісної власності на нього припиняється.

Таким чином, у вищевказаному прикладі і подібних ньому ситуаціях можливо забезпечити технічну можливість розподілу об'єкта нерухомого майна шляхом попереднього поділу, спільної сумісної власності в багатоквартирному житловому будинку згідно вимог нормативно-правових актів у галузі будівництва, який має бути доведений та визначений в судовому порядку, як такий що відповідає основоположним принципам права власності, не обмежує і не порушує права та інтереси співвласників, а також враховує фактичний порядок використання житлового будинку. Зазначені відомості щодо наявності умов, які забезпечують технічну можливість поділу майна разом з алгоритмом дій експерт має право вказати у своєму експертному висновку чи експертному дослідженні.

Висновки. Отже, розглядаючи наведені доводи розподіл приміщень загального користування або допоміжного призначення, що перебувають у спільній сумісній власності у житлових будинках з малою кількістю окремих помешкань (квартир) може вирішити питання поділу об'єкта нерухомості між співвласниками квартири чи власниками невиділених часток в приміщеннях. Застосування вказаного методу в судовій будівельно-технічній експертизі залежить від індивідуальних особливостей об'єкту нерухомого майна та опрацювання експертом, який проводить дослідження, внутрішнього простору будинків після первинного встановлення відсутності технічної можливості розподілу нерухомого майна.

Список використаних джерел

1. Конституція України (№254к/96-ВР від 28.06.1996) [Електронний ресурс] – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-вр>
2. Цивільний кодекс України (№435-IV від 16.01.2003) [Електронний ресурс] – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» (№ 417-VIII від 14.05.2015) [Електронний ресурс] – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19>
4. Державні будівельні норми України ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення» [Електронний ресурс] – https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_15_2015_zhitlovi_budinki_osnovni_polozhennja/1-1-0-1184

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

А.О. Кіданов,

студент Харківського національного університету радіоелектроніки

ARTIFICIAL INTELLIGENCE – IS IT GOOD OR BAD?

Artificial Intelligence (AI) is one of the emerging technologies which tries to simulate human reasoning in AI systems. It is the ability of a computer program to learn and think. Everything can be considered Artificial intelligence if it involves a program doing something that we would normally think would rely on the intelligence of a human. It has the potential to imitate the human brain, which makes it unique among technologies in that it can learn and solve problems that would normally require human intelligence.

There's virtually no major industry modern AI — more specifically, “narrow AI,” which performs objective functions using data-trained models and often falls into the categories of deep learning or machine learning — hasn't already affected. That's especially true in the past few years, as data collection and analysis has ramped up considerably thanks to robust IoT connectivity, the proliferation of connected devices and ever-speedier computer processing.

Artificial intelligence can be very helpful in various spheres of work even today. There is some of them:

- Transportation: Although it could take a decade or more to perfect them, autonomous cars will one day ferry us from place to place.
- Manufacturing: AI powered robots work alongside humans to perform a limited range of tasks like assembly and stacking, and predictive analysis sensors keep equipment running smoothly.
- Healthcare: In the comparatively AI-nascent field of healthcare, diseases are more quickly and accurately diagnosed, drug discovery is sped up and streamlined, virtual nursing assistants monitor patients and big data analysis helps to create a more personalized patient experience.
- Education: Textbooks are digitized with the help of AI, early-stage virtual tutors assist human instructors and facial analysis gauges the emotions of students to help determine who's struggling or bored and better tailor the experience to their individual needs.

•Media: Journalism is harnessing AI, too, and will continue to benefit from it. Bloomberg uses Cyborg technology to help make quick sense of complex financial reports. The Associated Press employs the natural language abilities of Automated Insights to produce 3,700 earning reports stories per year — nearly four times more than in the recent past.

•Customer Service: Last but hardly least, Google is working on an AI assistant that can place human-like calls to make appointments at, say, your neighborhood hair salon. In addition to words, the system understands context and nuance.

And it is hard to say how many spheres can be improved using AI in the future. But despite all advantages, that technology has some drawbacks. The biggest one of them is job displacement. AI guru Kau-Fu Lee warned: *“The bottom 90 percent, especially the bottom 50 percent of the world in terms of income or education, will be badly hurt with job displacement...The simple question to ask is, ‘How routine is a job?’ And that is how likely [it is] a job will be replaced by AI, because AI can, within the routine task, learn to optimize itself. And the more quantitative, the more objective the job is—separating things into bins, washing dishes, picking fruits and answering customer service calls—those are very much scripted tasks that are repetitive and routine in nature. In the matter of five, 10 or 15 years, they will be displaced by AI.”*

Advancements in AI are rapidly developing, perhaps much faster than the public can appreciate or keep up with. Elon Musk, a purveyor of ingenuity and no stranger to forward-thinking, often speaks out against AI for this reason; while Google’s robotics program, he says, is well-intentioned, the company could end up accidentally building “a fleet of artificial-intelligence-robots capable of destroying mankind.” And while this may sound too Matrix-esque to be taken seriously, it carries faint echoes of the time Facebook’s AI bots began communicating with one another in a language that humans couldn’t understand, puzzling their creators. Similar confusion ensued when Amazon’s Alexa devices began spontaneously laughing at their owners’ requests. AI complex algorithms may result in outcomes that surpass human understanding. If that happens, no one will be able to predict its next move. Elon Mask said: *“The pace of progress in artificial intelligence (I’m not referring to narrow AI) is incredibly fast. Unless you have direct exposure to groups like Deepmind, you have no idea how fast—it is growing at a pace close to exponential. The risk of something seriously dangerous happening is in the five-year timeframe. 10 years at most.”*

And there are some bad predictions about AI from Stephen Hawking: *“The development of full artificial intelligence could spell the end of the human race....It would take off on its own, and re-design itself at an ever increasing rate. Humans, who are limited by slow biological evolution, couldn’t compete, and would be superseded.”*

I agreed with all above mentioned opinions. Artificial intelligence is still very unexplored IT sphere. No one can know for sure how it will develop in future. But I believe that AI will help humanity. This technology gives the unimaginable

opportunities. But, on the other hand, it can be dangerous. Programmers who works with AI need to be very careful. If they make the slightest mistake now, people could lose a lot of money. But in the future, with the development of technology, same mistake may cost a lot of lives.

So no one can give a definitive answer is Artificial Intelligence good or bad for humanity. But it can save a lot of time and take technology to the next level. This is what we need now. I believe that AI development will open access to previously unthinkable technologies and will help mankind become more advanced.

УДК 004.8

О.В. Фінчук,

студент Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ З ПІДКРІПЛЕННЯМ РОБОТИЗОВАНОГО АГЕНТА ЗА РАХУНОК ДЕКОМПОЗИЦІЇ ЗАДАЧІ

Анотація. Дослідження у сфері глибокого машинного навчання з підкріпленням наближають людство до розвитку штучного інтелекту. На даний момент в основному досліджують базові принципи навчання, які підвищують ефективність, проте досі при занадто великому просторі станів середовища та можливих дій, агенти навчаються повільно і показують не найкращі результати. В даному дослідженні буде розглянутий спосіб навчання агента з використанням техніки декомпозиції задачі у поєднанні з алгоритмом HER. Для проведення експерименту буде використано роботизовану руку у віртуальному середовищі OpenAI Gym.

Ключові слова: Reinforcement learning, deep learning, HER, DDPG, Hierarchical learning, OpenAI.

Постановка проблеми. Із розвитком інформаційних технологій людство навчилося автоматизувати та покращувати величезну кількість задач, проте залишилася не менша кількість задач, які не можна формалізувати і описати алгоритмічно. Область машинного навчання дозволяє розв'язувати такі задачі без опису конкретного алгоритму поведінки, проте складність полягає у описі процесу навчання. Чим складніше середовище для агента, що навчається, тим цей процес повільніший та менш якісний. Розробленні алгоритми частково покращують цю ситуацію, проте всерівно не масштабуються на середовища у яких множина можливих станів досить велика.

Мета статті. Пошук та дослідження методу навчання з підкріпленням, який дозволив би агентам навчатися у складному середовищі ефективніше та якісніше за рахунок декомпозиції задачі, якій вони навчаються

Аналіз останніх досліджень. Виділяють такі основні категорії машинного навчання:

- Навчання з учителем – дозволяє аналізувати надані дані з уже існуючого досвіду для пошуку оптимального зв'язку між вхідними даними та результатом. Як приклад, пошук серцевих захворювань на основі даних одного мільйону ЕКГ. Недостатком є те, що нейронна мережа навчена таким чином не може давати кращі результати за ті, на яких вона навчалася

- Навчання без учителя – в даному випадку є тільки вхідні дані і суть полягає у пошуку залежності між вхідними даними як наприклад кластеризація.

- Навчання з підкріпленням – область навчання яка найбільш схожа до того, як навчаються живі істоти, оскільки на початку існує агент і середовище про яке він майже нічого не знає. Сенс полягає у тому, щоб знаходити оптимальну поведінку базуючись на оцінці поведінки під час навчання. Наприклад, робот, який вчиться ходити. Саме дана категорія буде розглянута далі.

Дослідження у сфері навчання з підкріпленням зробили певний прорив оскільки агенти, що навчалися грати у Atari ігри можуть грати у них навіть краще за людину. Далі агентів змогли навчити грати у ще більш складні ігри, такі як Go. Складність полягає у величезній кількості можливих ходів і щоб побудувати усе дерево ходів не вистачить обчислювальних ресурсів, тому агент самостійно навчався шукати оптимальні ходи в залежності від ситуації і зміг перемогти багатьох професійних гравців. Ігри є одним із найкращих засобів для навчання з підкріпленням, оскільки середовища відносно реального світу прості і дозволяють сфокусуватися на конкретній задачі, також їх можна моделювати з пришвидшеним часом, що пришвидшує навчання. Проте ігри не єдине оптимальне середовище для тестування ефективності алгоритмів навчання. Роботи у віртуальному середовищі теж чудово підходять для цієї задачі.

При навчанні з підкріпленням основними компонентами є множина станів середовища S , множина дій які може виконувати агент A , набір імовірностей зміни стану $p(s_{t+1} | s_t, a_t)$, функція винагороди $r : S \times A \rightarrow R$, та фактор зменшення важливості нового досвіду γ .

Під час навчання середовище обновлюється до якогось початкового стану s_0 , далі у кожен момент часу агент робить дію базуючись на поточному стані та політиці поведінки. Після цього агент отримує винагороду та середовище змінює свій стан. Задача для агента у тому, щоб максимізувати винагороду, яку він отримує $E_s [R|s]$, а функція поведінки описується як

$$Q(s_t, a_t) = E[R_t | s_t, a_t]$$

Пошук оптимальної функції Q^* поведінки описується рівнянням Белмана:

$$Q^*(s, a) = E_{s' \sim p(\cdot | s, a)}[r(s, a) + \gamma * \max_{a' \in A} Q^*(s', a')]$$

У даній формулі важливу роль відіграє функція винагороди, і її можливо описати наступними способами:

- Оцінка винагороди після кожного прийнятого рішення, це дозволяє покращити процес навчання, оскільки агент зможе одразу відрізнити погані дії від поганих, проте розробка такої функції може бути занадто складною, особливо коли параметрів для оцінки занадто багато. Наприклад, оцінити наскільки хід у шахах був хороший доволі важко оскільки в залежності від майбутніх подій це може призвести як до перемоги так і до програшу. Також підвищується шанс помилки у балансі винагород, агент буде максимізувати свою винагороду не виконуючи основну ціль, яку перед ним поставили.

- Отримання позитивної винагороди тільки при отриманні позитивного результату. Це дозволяє спростити процес оцінки кожної дії і оцінювати тільки кінцевий результат наскільки він близький до бажаного, проте це ускладнює пошук оптимальної поведінки, оскільки в більшості випадків агент не буде отримувати винагороди. Наприклад оцінювати чи переміг агент у шахи, чи програв.

Як видно чим більша множина станів середовища та чим більша множина можливих дій агента, тим складніший пошук оптимальної поведінки та ще складніший опис функції винагороди. Деякі алгоритми навчання намагаються розв'язати дану проблему різними способами. Розглянемо деякі з них.

DDPG (Deep Deterministic Policy Gradients) – цей алгоритм призначений для середовища, яке не є дискретним, наприклад управління роботом чи поворотом керма автомобіля, оскільки множина можливих дій і станів неперервна, або ж з малим кроком зміни. Основна ідея полягає у навчанні двох нейронних мереж: актора та критики. Актор використовується для оптимізації політики поведінки в певному стані

$$\pi_{\theta}(s, a) = P[a|s, \theta]$$

Критика використовується для оцінки V функції поведінки відносно оцінки актором використовуючи похибку актора

$$r_{t+1} + \gamma V(s_{t+1}) - V(s_t)$$

DDPG використовує техніку повтору досвіду для покращення навчання проте має недостаток у дослідженні нових дій, щоб це вирішити додається певний шум до множини параметрів чи множини дій.

HER (Hindsight Experience Replay) – алгоритм який дозволяє отримувати позитивний досвід із негативного результату. Основна ідея полягає у підміні реальної цілі віртуальною, тобто якщо агент досягнув якомусь негативного результату, то він уявить, що такий результат і очікувався і тому наступного разу при таких самих вхідних даних і такій же цілі як уявна агент більш імовірно прийме ті ж дії. Цей алгоритм теж використовує техніку повтору досвіду і під час навчання у буфер повтору заноситься як негативний результат так і позитивний із віртуальною ціллю. HER краще працює із

функціями винагороди, які оцінюють фінальний результат, а не з безперервною оцінкою.

Виклад основного матеріалу. Алгоритми згадані вище показали покращення ефективності навчання на певних типах задач, проте вони досі вимагають мільйони ітерацій симуляцій для навчання якимось базовим речам, яким людина може навчитися буквально за декілька спроб. Основна перевага у людського розуму це його складність завдяки мільйонам років еволюції а також знання та аналіз. Агенти, які ж навчаються самостійно, роблять це практично наугад з мінімальною кількістю знань. У середовищі, яке містить дуже велику множину можливих дій і для розв'язання задачі потрібна довга послідовність правильних дій агент який навчається всліпу практично немає шансів, оскільки він практично завжди буде робити це неправильно, а ймовірність успіху буде мінімальною, що не дуже позначиться на нейронній мережі поведінки. Дану проблему допоможе вирішити декомпозиція задачі на менші підзадачі і це розбиття можливе у декілька рівнів. Для цього розбиття потрібен аналіз і знання про навколишнє середовище.

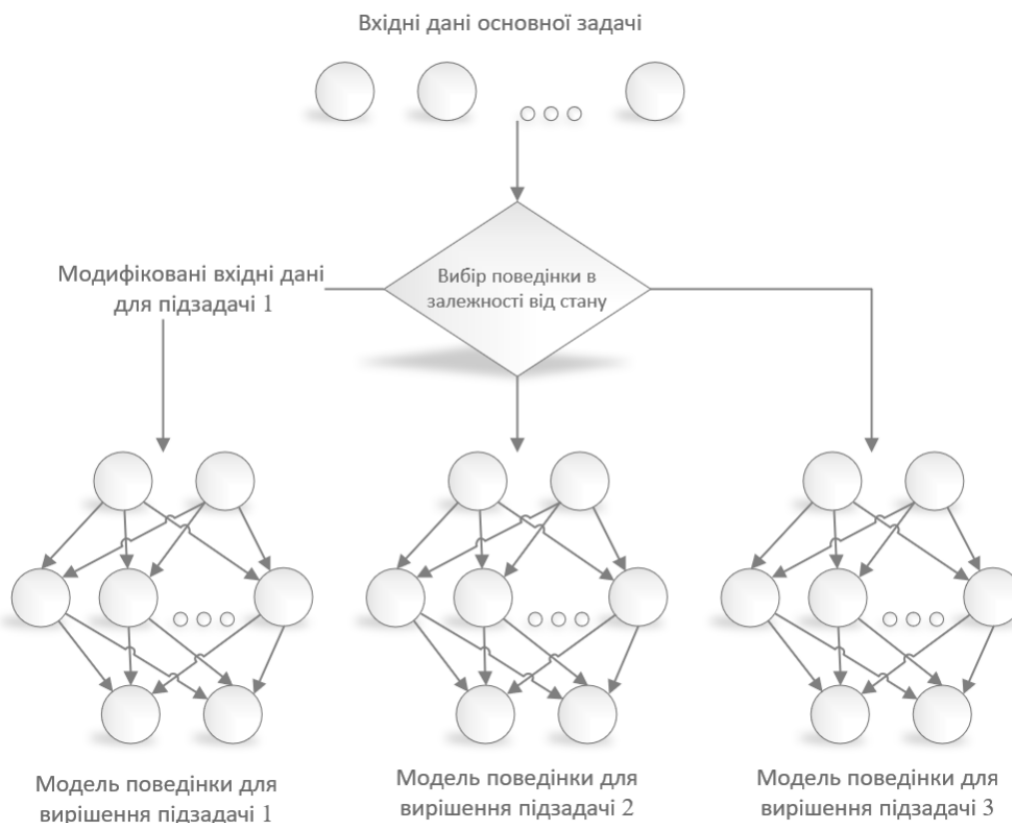

Рисунок 1. Схема декомпозиції задачі агентом

Як видно на рисунку 1 моделі поведінки повністю незалежні одна від одної, що свідчить про те, що вони можуть навчатися паралельно. Агент отримує на вхід такі параметри як стан середовища S та ціль G . На основі цих даних він визначає поведінку p , яку необхідно обрати та передає у модель

модифіковані параметри S та G_n . Далі уже конкретна поведінка визначає яку дію а повинен прийняти агент. Прийняття рішення яку поведінку обирати у даному дослідженні було визначено наперед, проте це може бути додаткова нейронна мережа, якій агент навчатиметься маючи уже натреновані моделі поведінки. Саме розбиття на підзадачі теж можливе за рахунок кластеризації поведінки агента та знаходження спільних патернів і наслідків до яких вони призводять. В даному дослідженні акцент зроблений на порівнянні ефективності навчання із декомпозицією та без.

Для дослідження було обране віртуальне середовище OpenAI Gym, а саме роботизована рука, яка обертає кубик.

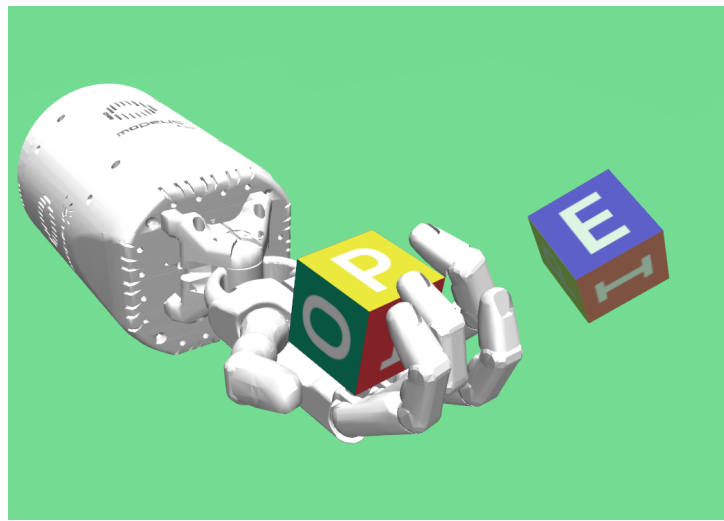

Рисунок 2. Роботизована рука у віртуальному середовищі OpenAI Gym

Дане середовище чудово підходить для декомпозиції задачі, оскільки ціль обертання кубика вимагає доволі багато послідовних правильних дій, а множина станів середовища теж велика. Агент може управляти рукою завдяки п'яťох пальців ти двох осей обертання руки.

Основна задача полягає у тому, щоб обернути кубик, що знаходиться у певному положенні у руці до цільового положення, що зображено справа. В даній симуляції діють базові фізичні закони в тому числі сила тяжіння. Оскільки обертання навколо осі Y складніше, ніж навколо X та Z то розбиття на підзадачі проводитиметься за таким планом:

- Обертання навколо осі Z (горизонтальне обертання);
- Обертання навколо осі X (вертикальне обертання);
- Коригування положення відносно найближчого паралельного положення.

Положення руки описується 24ма ступенями свободи, де 20 із них незалежні і тому множина можливих дій має розмір 20. Положення кубика описується масивом розміром 7×3 значення це координати центру у просторі, 4 значення для обертання відносно базового положення у

кватеріонах. Ціль теж описується масивом розміру 7, проте положення у просторі може бути проігнороване для оцінки, якщо нас цікавить тільки обертанні. Для тренування було використано алгоритм HER в поєднанні з DDPG. В результаті отримуємо такі параметри моделі :

1. Нейронна мережа актора та критики:
 - 1.1. Модель MLP
 - 1.2. Шар вхідних параметрів – $24 + 7 + 7 = 38$
 - 1.3. 3 приховані шари розміром 256 з функцією активації ReLu
 - 1.4. Шар вихідних параметрів розміром 20
2. Розмір батчу 256
3. Кількість паралельних обробників – 8
4. Імовірність випадкових дій 0,3
5. Стратегія повтору HER – future

Для тренування було задіяно Tensorflow та Nvidia Cuda. Кожна епоха складатиметься із 50 повних епізодів. Повне тренування окремих моделей підзадач проводилося протягом 100 епох, а для порівняння ефективності навчання повній задачі обертання без декомпозиції проводилося протягом 150 епох. Під час дослідження були отримані наступні результати:

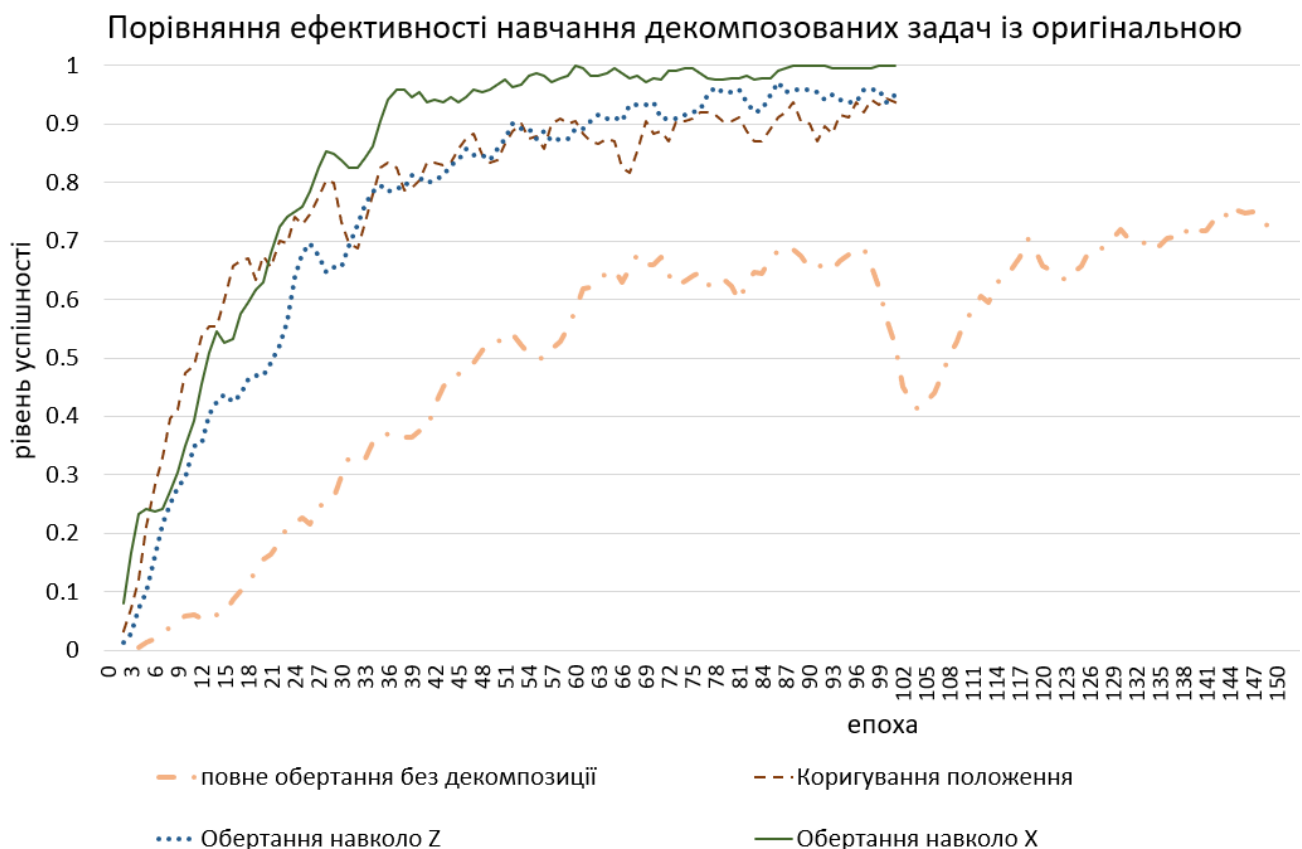

Рисунок 3. Результати дослідження

Висновок. В результаті дослідження було виявлено, що агент навчається значно швидше якщо ціль яку він старається досягти декомпонувати. Як видно на графіку рівня успішності якщо агент старається досягти ціль одразу максимальна успішність складає $\sim 75\%$, в той же час він досягає успіху $\sim 95\%$ у окремих підзадачах, що свідчить про ефективність обраного методу. Таких підхід може використовуватись на багатьох рівнях, а окремі базові навички навченого агента можуть комбінуватися у різних більш складних задачах. В подальших дослідженнях планується навчати агента для вибору моделі поведінки в залежності від ситуації і дослідити можливість навчання автоматичній, більш ефективній декомпозиції.

Список використаних джерел

1. Hindsight Experience Replay / Andrychowicz M., Wolski F., Ray A., Schneider J. та інші. – arXiv, 2017. – 15 с. – (препринт arXiv: 1707.01495)
2. Multi-Goal Reinforcement Learning: Challenging Robotics Environments and Request for Research / Plappert M., Andrychowicz M., Ray A., McGrew B. та інші. – arXiv, 2018. – 16 с. – (препринт arXiv: 1802.09464)
3. Репозиторій OpenAI Baselines [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <https://github.com/openai/baselines>.
4. Levy A. Hierarchical actor-critic./ Levy A., Platt R., Saenko K. – arXiv, 2017 – 16 с. – (препринт arXiv:1712.00948).
5. Репозиторій OpenAI gym [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <https://github.com/openai/gym>

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

В.Г. Єфімова,

кандидат технічних наук, доцент кафедри фізичної хімії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОТРИМАННЯ КОСМЕТИЧНОЇ ЕМУЛЬСІЇ З ЛАМЕЛЯРНОЮ РІДКОКРИСТАЛІЧНОЮ СТРУКТУРОЮ

Роговий шар шкіри виконує такі важливі бар'єрні функції: перешкоджає зменшенню вмісту натурального зволожуючого фактору, запобігає втраті вологи, утримуючи її всередині шкіри, захищає шкіру від інвазії бактерій і вірусів, а також від несприятливих факторів навколишнього середовища. Для забезпечення захисної функції шкіри життєво необхідні міжклітинні ліпіди. Ліпіди рогового шару утворюють рідкокристалічні ламелярні структури, або бімолекулярний ліпідний шар, що перешкоджає випаровуванню молекул води. Це дозволяє тривалий час утримувати вологу в роговому шарі [1].

Як правило, при дезорганізації ламелярної структури порушуються процеси кератинізації (зроговіння), відповідальної за формування нормального рогового шару. Це, в свою чергу, призводить до погіршення стану шкіри, в тому числі, її сухості.

Одним із способів підвищення здатності шкіри утримувати вологу є використання засобів, що коштів, що поліпшують її захисту функцію.

Велика кількість емульгаторів, що застосовується у виробництві емульсійних косметичних кремів спроможні утворювати рідкокристалічні структури, але не можуть зберігати її при контакті з температурою шкіри людини.

В своєму дослідженні я пропоную використовувати зелений емульгатор виробництва Німеччини Dermofeel. Він містить у своєму складі лимонну та молочну кислоти, формує ламелярні рідкокристалічні структури, що ідентичні багатошаровій ламелярній структурі ліпідів рогового шару. Крім того він утворює рідкокристалічні емульсії з різними олійними інгредієнтами зберігає рідкокристалічну структуру при температурі, наближеної до температури шкіри, відновлює і підсилює бар'єрні функції шкіри, підвищує

здатність шкіри утримувати вологу, а також забезпечує тривалий зволожуючий ефект в рецептурах з його використанням [2].

Експериментальним шляхом було встановлено, що стабільні рідкі кристали (ламеллярна фаза) утворюється при вмісті жирової фази (олії ши) 30%, а вміст емульгатора у діапазоні 3-30%.

Після отримання зразків емульсій за ними спостерігали у електронний мікроскоп.

Результати досліджень показали, що рідкокристалічна структура зберігається за температури 40 °С. При нагріванні до 45 °С та вище рідкі кристали важко відрізняються у мікроскопі, але знов з'являються при зниженні температури до 40 °С.

Дослідження довели, що структура рідких кристалів залишається стабільною в температурному діапазоні від 25 до 40 °С на протязі трьох місяців. При необхідності приготування в'язкої емульсії можливе використання полімерів та парафінів.

Список використаних джерел

1. Maciel N. R., Oliveira E., Okuma C. A New System of Multiple Emulsions with Lamellar Gel Phases from Vegetable Oil/ N. R. Maciel, E. Oliveira, C. Okuma// Journal of Dispersion Science and Technology. – 2015. – №8. P. 646–557.
2. Cattley K. Pre-clinical formulation screening, development and stability of acetyl aspartic acid for cosmetic application/ K. Cattley, L. Duracher, P. Camattari, A. Mavon, S. Grooby//International Journal of Cosmetic Science. – 2015. –Vol. 37. – P. 28–33.

О.О. Рибак,

студентка хімічного факультету

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

науковий керівник: **С.В. Супрунович,**

кандидат хімічних наук, доцент кафедри органічної хімії та фармації

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СИНТЕЗ КСАНТЕНАМІДІВ, ПОХІДНИХ

1,5-БІС(2-ГІДРОКСИ-3-МЕТОКСИФЕНІЛ)-1,4-ПЕНТАДІЕН-3-ОНУ

Мета і завдання даної роботи – синтез похідних Родаміну 6Ж, Родаміну С та флуоресцеїну з етилендіаміном, синтез похідних Родаміну 6Ж, Родаміну С та флуоресцеїну з гідразин-гідратом, синтез 1,5-(2-гідрокси-3-метоксифеніл)-1,4-пентадієн-3-ону, і одержання ксантенамідів на їх основі.

Об'єкт дослідження – похідні Родаміну 6Ж, Родаміну С та флуоресцеїну по карбоксильній групі.

Предмет дослідження – реакції одержання амінопохідних ксантенів та їх конденсації з карбонільними сполуками.

Ксантени та їх похідні завдяки своїм спектрально-люмінесцентним властивостям знайшли широке застосування в науці і техніці, як активне середовище для лазерів; в хімічних сенсорах, в якості флуоресцентних міток і зондів для дослідження різних об'єктів, в тому числі і біологічних.

Останнім часом досить актуальними є розробки нових стратегій селективного визначення токсичних іонів важких металів, аніонів, і ферментів за допомогою імінів родамінових барвників [1, с. 159]. Аналітичні методи на основі родамінових хемосенсорів цінні тим, що вимірювання флуоресценції зазвичай дає можливість високочутливого, простого у виконанні та порівняно недорого визначення. Такі хемосенсиори отримали значну увагу дослідників для визначення іонів важких металів, хоча багато таких систем мають недоліки в практичному застосуванні: такі як відсутність розчинності у воді, вузький робочий діапазон рН, короткі довжини хвилі емісії тощо [2, с. 753]. Тому розвиток нових сенсорних систем для визначення ряду іонів металів, зокрема Hg^{2+} залишається проблемним [3, с. 33–35].

Були проведені реакції одержання амінопохідних ксантенів та їх конденсації з карбонільними сполуками, а саме синтез похідних Родаміну 6Ж і Родаміну С з етилендіаміном, синтез похідних Родаміну 6Ж і Родаміну С з гідразин-гідратом, синтез дисаліцальацетону, і одержання родамінамідів на їх основі.

Взаємодією саліцилового альдегіду та ацетону у лужному середовищі було синтезовано дисаліцальацетон з виходом 47,7%. Температура плавлення становить 155-158 °С.

Взаємодією родаміну С та родаміну 6Ж з етилендіаміном або гідразин-гідратом в киплячому бутанолі з виходами 72-94% одержано відповідні циклічні аміді родамінів.

Взаємодією дисаліцальацетону з амідними похідними родамінів при кип'ятінні в толуолі одержано 4 нові основи Шифа – похідні родамінів С або 6Ж, етилендіаміну або гідразину, та дисаліцальацетону .

1,5-біс(2-гідрокси-3-метоксифеніл)-1,4-пентадієн-3-он як і дисаліцальацетон володіє широким спектром корисних властивостей. Він проявляє себе як протипухлинний агент [4, с. 2065].

Висновок. Одержані барвники будуть використані для дослідження в якості флуоресцентних чи люмінесцентних хемосенсорів для високо-чутливого визначення ряду іонів металів.

Список використаних джерел

1. Tang L. A New Rhodamine B Derivative As a Colorimetric Chemosensor for Recognition of Copper (II) Ion / L. Tang, F. Li, M. Liu, R. Nandhakumar // Bull. Korean Chem. Soc. – 2010. – V. 31, № 11 – P. 3212-3216.
2. Quanga D. T. Rhodamine-derived Schiff base for the selective determination of mercuric ions in water media / D. T. Quanga, N. D. Luyena // Spectrochimica Acta Part. – 2011. – A.78. – P. 753-756.
3. Кормош Ж., Сливка Н., Боркова С., Супрунович С., Дубняк Т. Хемосенсор для визначення Hg(II) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Хімія. – 2016. – № 2(36). – С. 33 – 35.
5. Fuchs, J. R., Pandit, B., Bhasin, D., Etter, J. P., Regan, N., Abdelhamid, D., Li. P.-K. Structure–activity relationship studies of curcumin analogues/ J. R. Fuchs, B. Pandit, D. Bhasin, J. P. Etter, N. Regan, D. Abdelhamid, Li. P.-K. Bioorganic & Medicinal Chemistry Letters. – 2009. – V. 19, №7 – P. 2065.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

М.В. Назарук,

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне)

АРХІТЕКТУРА ЗАЛІЗНИЧНОГО ВОКЗАЛУ В ГОЛОБАХ

Анотація. В статті розглянуто передумови виникнення основної залізничної лінії на території Волині. Значна увага звертається на об'ємно-просторову структуру залізничного вокзалу станції Голоби, який запроектований архітектором Олександром Вербицьким у стилі модерн.

Ключові слова: Волинь, залізниця, вокзал, модерн, Голоби.

Постановка проблеми. У період другої половини XIX – початку XX ст. на території Волинської губернії будувалися залізниці для забезпечення руху нового на той час транспорту – потягу. Будівництво залізниць в той час мало велике соціально-економічне значення для всієї Російської імперії, а також для Волинської губернії. З'явився новий тип громадських будівель – залізничний вокзал, який є зазвичай архітектурно-виразною багатофункціональною будівлею. Такий тип будівель часто є символом населеного пункту. На жаль, більшість вокзалів, які збудовані в період другої половини XIX – початку XX ст. на території Волині, не дійшли до нашого часу.

На сьогоднішній день досліджена історія та архітектура окремих вокзалів. Архітектура залізничних вокзалів Волинської губернії потребує комплексного дослідження. Актуальність дослідження залізничних вокзалів визначається проблемами, пов'язаними із збереженням пам'яток архітектури та містобудування.

Стан дослідження. Історія залізничної гілки Київ – Брест висвітлена у ряді загальноісторичних праць [1, 3, 4]. Про архітектуру вокзалів, збудованих у період другої половини XIX – початку XX ст., йдеться, зокрема, у декількох працях [2, 5].

Мета статті полягає у дослідженні об'ємно-просторової структури залізничного вокзалу в Голобах.

Висвітлення основного матеріалу. Починаючи з 60-х рр. XIX ст. будівництво залізниць було одним з пріоритетів розвитку економіки

Російської імперії, де в той час проводилися реформи [1, с. 4]. Держава пропонувала акціонерам інвестувати кошти в будівництво залізниць, гарантуючи їм прибуток. Таким чином розпочалося будівництво залізниць на території Волинської губернії.

У 1870 році засноване товариство Києво-Брестської залізниці для будівництва головної залізничної лінії на території Волинської губернії [1, с. 95]. 15 серпня 1873 р. була відкрита лінія Київ-Брест [1, с. 95]. Вона з'єднала порти Одеси із портами Пруссії [1, с. 95–96]. Основна функція лінії Київ-Брест – перевезення вантажів у Європу [2, с. 24]. Поява даної лінії дала поштовх для стрімкого розвитку багатьох населених пунктів Волині (Здолбунів, Ківерці, Ковель та ін.) [3, с. 94]. Згодом в кінці XIX ст., розпочався процес одержавлення залізниці, внаслідок якого до 1 січня 1895 р. всі залізниці на території Російської імперії стали державними [1, с. 98–100; 4].

Архітектор Вербицький Олександр Матвійович (1875–1958), який працював у Києві в Управлінні Південно-Західної залізниці, розробив ряд проектів будівель та споруд, зокрема, і на території Волині [5]. За проектами О. М. Вербицького збудовано багато житлових будівель, навчальних закладів, лікарень, паровозних депо, товарних контор та промислових будівель [5]. Архітектор О. М. Вербицький працював у різних стилістичних напрямках, однак, домінуючим стилем, в якому він працював є модерн [5]. О. М. Вербицький – один з провідних архітекторів в Україні в період кінця XIX – початку XX ст.

Станція Голоби відкрита у 1873 р. В період другої половини XIX – початку XX ст. вона була проміжною станцією [1, с. 135].

У 1903 р. за проектом О. М. Вербицького був збудований вокзал станції Голоби (рис. 1-2), який хоч і не зовсім у первісному вигляді, але все ж зберігся до наших днів. Пасажи́рська будівля цього вокзалу є зразком архітектури модерну на території Волині. На сьогоднішній день вокзальна будівля станції Голоби визнана пам'яткою архітектури місцевого значення.

Вокзал станції Голоби уявляє собою видовжену в плані двохповерхову будівлю із баштою, яка увінчана шпилем.

Основним типом утворюючим приміщенням тут є зал очікування, навколо якого розміщені допоміжні приміщення. Планувальна схема загалом анфіладно-коридорна.

Для об'ємно-просторового рішення характерно: поєднання симетрії та асиметрії, поєднання криволінійних форм із прямолінійними, наявність горизонтальних та вертикальних членувань, ризалітів, великих вікон. Дах будівлі – двосхилий. На ньому наявні слухові вікна.

На будівлі вокзалу збереглися до нашого часу архітектурні деталі, в яких відчувається стилістика модерну: вікна, сходи, металеві поручні. Віконні та дверні прорізи обрамлені наличниками. Центральна частина чотирьох великих віконних прорізів починається майже від рівня землі. На жаль, не

збереглися до нашого часу пишно декоровані завершення пілястр. В архітектурних деталях широко застосовуються металеві елементи. До нашого часу збереглася металева огорожа на балконі, яка підкреслює стилістику модерну.

Зал очікування є досить просторим, тому що природне світло попадає із двох великих вікон, які знаходяться навпроти одне одного. До нашого часу збереглися сходи, які ведуть на другий поверх. Проміжні майданчики на сходах викладені плиткою, яка збереглася до наших днів. Огорожа на сходах виконана з металевих елементів, поручні – дерев'яні. До нашого часу збереглося вікно із оригінальними металевими ручками.

Рис. 1. Залізничний вокзал станції Голоби. 1903 р. Арх. О. Вербицький.
Фото. Поч. XX ст. [6]

Рис. 2. Залізничний вокзал станції Голоби. 1903 р. Арх. О. Вербицький.
Фото автора. 2018 р.

Висновки. Будівництво залізниці було важливим фактором для розвитку багатьох міст Волині. Міста, які були залізничними вузлами, розбудовувалися швидкими темпами. Архітектурна цілісність вокзальних комплексів досягалася за рахунок стилістики, характерної для даного періоду. В архітектурі залізничного вокзалу станції Голоби, запроектованого архітектором О. М. Вербицьким на початку XX ст., чітко виражена стилістика модерну. До залізничних вокзалів, які збудовані в період другої половини XIX – початку XX ст. слід бережно відноситися, потрібно вживати заходи, спрямовані на їх збереження, тому що вони являють собою вартісні об'єкти з точки зору архітектурного надбання.

Список використаних джерел

1. Львівська залізниця. Історія і сучасність / Гранкін П. Е., Лазечко П. В., Сьомочкін І. В., Шрамко Г. І. Львів : Центр Європи, 1996. 175 с.
2. Шумейко Т. П. Архітектурна історія «залізничної Рівненщини». *Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Рівне, 2014. Вип. 2 (2). С. 23-25.
3. Прищепа О. П. Міста Волині у другій пол. XIX – на початку XX ст. Рівне : ПП ДМ, 2010. 287 с.
4. Шворак І. Ю. Історія "залізної Волині". *ВОЛИНЬ ЧАС* : веб-сайт. URL: <http://volyn-times.com.ua/news/706/> (дата звернення: 30.03.2020).
6. Кохан С. В., Кілессо С. К. О. М. Вербицький – архітектор і педагог. К. : Будівельник, 1966. 29 с.
7. День в історії: народився Олександр Вербицький – архітектор вокзалу у Ковелі та Голобах. *Район. Ковель* : веб-сайт. URL: <https://kowel.rayon.in.ua/news/95488-den-v-istoriyi-narodivsia-oleksandr-verbitskii-arhitektor-vokzalu-u-koveli-ta-golobah> (дата звернення: 18.11.2018).

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

*Klaudia Bandola¹, Kinga Bandola²,
Mariola Janiszewska³, Paweł Kalinowski¹, Ewelina Firlej³,*

¹ Samodzielna Pracownia Epidemiologii, Uniwersytet Medyczny w Lublinie,

² Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią
Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Pracownia Kosmetologii i Medycyny Estetycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

CHARAKTERYSTYKA NIETOLERANCJI POKARMOWYCH U DZIECI

Wstęp. Nietolerancje pokarmowe są niepożądanymi reakcji organizmu, które pojawiają się po spożyciu pokarmów dobrze tolerowanych przez zdrowe osoby [1]. Patomechanizm nadwrażliwości pokarmowej może wynikać z nieprawidłowości immunologicznych, co oznacza występowanie alergii pokarmowej oraz z przyczyn nieimmunologicznych – niealergiczna nadwrażliwość pokarmowa, czyli nietolerancja pokarmowa [2,3]. Część pokarmów może odpowiadać za występowanie objawów nietolerancji zarówno immunologicznych (np. alergia na białko mleka krowiego, alergia na pszenicę), jak również nieimmunologicznych (np. nietolerancja laktozy, nietolerancja glutenu) [4]. Nietolerancje pokarmowe są rozpoznawane częściej niż alergie pokarmowe [5].

Według szacunków, u około 45% populacji można występować nietolerancja pokarmowa [6]. Objawy często pojawiają się w wieku niemowlęcym [7]. Stąd też aby nietolerancje pokarmowe można było skutecznie leczyć, należy znaleźć przyczynę, która zapoczątkowała schorzenie w dzieciństwie. Istotna jest także profilaktyka oraz odpowiednie leczenie. Niniejsza praca ma za zadanie przedstawić charakterystykę nietolerancji pokarmowych u dzieci.

Cel pracy. Celem pracy było przedstawienie charakterystyki nietolerancji pokarmowych u dzieci.

Materiał i metoda. Do przedstawienia charakterystyki nietolerancji pokarmowych zastosowano analizę literatury z zakresu tematycznego.

Przyczyny i symptomy nietolerancji pokarmowej. Częstość występowania nietolerancji pokarmowych jest trudna do określenia. Wpływają na to: zróżnicowane warunki żywieniowe (nawyki żywieniowe, tradycje etniczne i kulturowe), brak standaryzowanych metod diagnostyki oraz różne nazewnictwo tych schorzeń. Szacuje się, że nadwrażliwość dotyczy 1,8%-7,5% dzieci oraz 1%-

2% dorosłych [8-9] Nietolerancje pokarmowe mogą być wywołane brakiem odpowiednich enzymów, co wpływa na zaburzenia wchłaniania węglowodanów.

Niedobór enzymów może być spowodowany czynnikami genetycznymi lub wynikać z chorób układu pokarmowego, które wtórnie mogą spowodować uszkodzenie nabłonka jelit. Często wtórne niedobory laktazy są powodowane przez stany zapalne jelit o etiologii wirusowej (rotawirusy, adenowirusy). Do zakażeń tymi wirusami dochodzi często u dzieci. Również zakażenia bakteryjne i pasożytnicze (lamblioza, tasiemczyca, giardioza) mogą powodować stany zapalne jelit. Do nieinfekcyjnych wtórnych przyczyn niedoboru laktazy dochodzi także w przypadku występowania alergii pokarmowej. Szacuje się, że u około 10% dzieci do 6. roku życia z alergią pokarmową oraz u około 26% po 5 latach trwania choroby współwystępuje nietolerancja na laktozę [10].

Uszkodzenie nabłonka jelit prowadzi do dysfunkcji enzymów rąbka szczoteczkowego jelit i do powstania biegunki osmotycznej. Pojawiają się również: rozdęcie brzucha, przelewania i kolki w okresie niemowlęcym. W wieku wczesnodziecięcym ból najczęściej pojawia się w śródbrzuszu. Nabłonek jelit po infekcji wirusowej regeneruje się w czasie 4-6 tygodni. Nietolerancja może być też spowodowana substancjami farmakologicznymi i/lub chemicznymi występującymi w żywności. Nasilenie objawów zależy od indywidualnej wrażliwości pacjenta na daną substancję. „Wyzwalaczem” procesu chorobowego może być także stres, przemęczenie, niska temperatura otoczenia oraz zaburzenia hormonalne [9].

Współwystępujące często z nietolerancjami pokarmowymi alergie pokarmowe występują u około 6%-8% dzieci [11]. U niemowląt charakterystyczna jest alergia na białka mleka krowiego, zaś u młodzieży i u dorosłych – na orzechy i owoce morza [12]. Alergia może mieć charakter ostry (wstrząs anafilaktyczny) lub też przewlekły (biegunka, brak przyrostu masy ciała) [13].

Najczęściej obserwuje się objawy z takich układów jak: skóra, przewód pokarmowy, układ oddechowy. W przypadku niektórych schorzeń psychicznych, neurologicznych, hematologicznych, nefrologicznych czy chorób tkanki łącznej, alergia może być niekiedy uznawana za zasadniczą przyczynę dolegliwości. Jednakże żaden objaw nie jest na tyle specyficzny, żeby był podstawą właściwego rozpoznania alergii [14]. W przypadku nietolerancji pokarmowych symptomatologia jest również bardzo bogata – może dotyczyć jednego narządu lub układu. Często objawy są niespecyficzne. Może także dojść do zmienności objawów i ich lokalizacji, co utrudnia ustalenie jaki pokarm szkodzi choremu [15-17].

Leczenie i profilaktyka nietolerancji pokarmowych. Leczenie nietolerancji jak również alergii pokarmowej polega na eliminacji z diety dziecka produktu powodującego występowanie objawów chorobowych na 6-12 miesięcy. Czas odstawienia pokarmu jest uwarunkowany nasileniem objawów. Następnie wprowadza się do diety dany produkt ponownie – pod kontrolą lekarza, stopniowo i w małych ilościach. Nietolerancji pokarmowej można również zapobiegać przez odpowiednie karmienie dziecka. Ważne jest, aby niemowlę było karmienie piersią

co najmniej przez pierwsze 4-6 miesięcy życia. Nie są zalecane diety eliminacyjne u kobiet w ciąży jak również w okresie laktacji. Nie zaleca się także stosowania mieszanek sojowych u niemowląt.

U dzieci obciążonych wywiadem rodzinnym w przypadku karmienia ich mlekiem sztucznym zaleca się stosowanie preparatów o zmniejszonym potencjale alergizującym. Wprowadzanie innych pokarmów powinno nastąpić najwcześniej w 5. miesiącu życia [18]. W profilaktyce nietolerancji pokarmowej istotne mogą być także niektóre probiotyki oraz prebiotyki, długołańcuchowe wielonienasycone kwasy tłuszczowe (LC-PUFA, long chain poly-unsaturated fatty acids) oraz witamina D, jednak te sugestie wymagają dalszych badań [19].

Wnioski. Istnieje wiele przyczyn nietolerancji pokarmowej u dzieci. Mogą nimi być: brak odpowiednich enzymów na skutek uszkodzenia nabłonka jelit, spożywanie substancji farmakologicznych lub chemicznych, takich jak, np dodatki do żywności. Skuteczne w leczeniu nietolerancji pokarmowej jest zrezygnowanie z produktów powodujących nietolerancję przez okres kilku lub kilkunastu miesięcy.

Istotne jest, aby matka karmiła dziecko piersią przez kilka miesięcy. Ważna jest także obserwacja, jak dziecko reaguje na pokarmy wprowadzane do diety. Należy jednak pamiętać, że objawy nietolerancji pokarmowej mogą być niecharakterystyczne, przez co często nie są utożsamiane ze schorzeniem. W działaniach profilaktycznych istotna może się okazać odpowiednia podaż witaminy D w diecie lub w suplementach, jak również unikanie stresu, dodatków do żywności, infekcji wirusowych oraz dbanie o prawidłową gospodarkę hormonalną.

Bibliografia

1. Johansson S.G., Hourihane J.O., Bousquet J., Brujinzeel-Koomen C., Dreborg S., Haahtela T., Kowalski M.L., Mygind N., Ring J., van Cauwenberge P., van Hage-Hamsten M., Wüthrich B.; EAACI (the European Academy of Allergology and Clinical Immunology) nomenclature task force. *A revised nomenclature for allergy. An EAACI position statement from the EAACI nomenclature task force.* Allergy, 2001, 56(9), s. 813-824.
2. American College of Allergy, Asthma & Immunology. *Food allergy: a practice parameter.* Ann Allergy Asthma Immunol, 2006, 96(3 Suppl 2), s. 1-68.
3. Fogg M.J., Spergel J.N. *Management of food allergies.* Exp Opin Pharmacother, 2003, 4, s. 1-13.
4. Czerwionka-Szaflarska M., Zielińska-Duda H. *Allergy and food intolerance in children.* Fam Med Prim Care Rev, 2009, 11(3), s. 577-584.
5. Lack G. *Clinical Practice. Food allergy.* N Engl Med, 2008 359(12), s. 1252-1260.
6. Rychlik U., Marszałek A., Rojewski P., Rychlik M. *Nadwrażliwość pokarmowa.* Diagn Lab, 2015, 51(2), s. 169-1747.
7. Michalczyk M., Sybilski A.J. *Nietolerancje pokarmowe.* Pediatr Med Rodz. 2010, 6(3), s. 189-193.
8. Burks A.W., Sampson H.A., *Food allergy in children,* Curr Probl Pediatr 1993, 23, s. 230-252.
9. Host A. *Cow's milk allergy,* J R Soc Med., 1997, 90(30), s. 34-39.

10. Hutrya T., Iwańczak B. *Ocena częstości występowania nietolerancji laktozy w alergii pokarmowej u dzieci*. Pol Merk Lek, 2008, 25(148), s. 340-344.
11. Fiocchi A., Mirri G.P., Santini I., Bernardo L., Ottoboni F., Riva E. *Exercise-induced anaphylaxis after food contaminant ingestion in double-blinded, placebo-controlled, food-exercise challenge*, J Allergy Clin Immunol, 1997, 100(3), s. 424-425.
12. Kagan R.S. *Food allergy: An overview*. Environ Health Perspect, 2003, 111(2), s. 223-225.
13. *Wybrane wytyczne z gastroenterologii dziecięcej i żywienia*. Med Prakt Pediatr, 2002, wydanie specjalne 2, s. 5-13.
14. Zapolska B., Kaczmarek M. *Rzadkie zespoły kliniczne związane z nadwrażliwością pokarmową u dzieci*. Terapia 1998, 5, s. 21-23.
15. Wąsowska-Królikowska K., Toporowska-Kowalska E. *Nadwrażliwość pokarmowa u dzieci – diagnostyka i postępowanie dla lekarza pierwszego kontaktu*. Klin Pediatr. 2004, 12, s. 5063-5071.
16. Kaczmarek M. *Uboeczne reakcje po spożyciu pokarmów u ludzi*. Medycyna 2000, 3, s. 119-125.
17. Kaczmarek M., Jastrzębska-Piotrowska J., Czerwonka-Szaflarska M. *Objawy kliniczne alergii i nietolerancji pokarmowej u dzieci i dorosłych*. Stanowisko Polskiej Grupy Ekspertów: *Alergia i Nietolerancja Pokarmowa*: Sympozjum 1997, s. 39-51.
18. Watson T.A. *Food allergy in children*. Clin Rec Allergy Immunol, 1995, 13, s. 347-358.
19. Greer F.G., Sicherer S.H., Burks A.W. American Academy of Pediatrics, Committee on Nutrition and Section on Allergy and Immunology: *Effects of early nutritional interventions on the development of atopic disease in infants and children: the role of maternal dietary restriction, breastfeeding, timing of introduction of complementary foods, and hydrolyzed formulas*. Pediatrics, 2008, 121(1), s. 183-191.
20. Sicherer S.H., Burks A.W. *Maternal and infant diets for prevention of allergic diseases: understanding menu changes in 2008*. J Allergy Immunol, 2008, 122(1), s. 29-33.

Klaudia Bandola¹, Kinga Bandola²,

Mariola Janiszewska³, Paweł Kalinowski¹, Bartłomiej Drop³,

¹ Samodzielna Pracownia Epidemiologii, Uniwersytet Medyczny w Lublinie,

² Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

KONCEPCJA I ZADANIA SZKOŁY PROMUJĄCEJ ZDROWIE

Wstęp. Zdrowie stanowi zasób dla edukacji: dobre zdrowie dzieci pomaga w uczeniu się, zwiększa przystosowanie do szkoły, i satysfakcję ze szkoły. Jest niezbędne w rozwijaniu uzdolnień, zainteresowań i kreatywności, wpływa na utrzymywanie dobrych relacji z rówieśnikami i dorosłymi. Edukacja jest zaś zasobem dla zdrowia: wysoki poziom wykształcenia wpływa na obniżenie wskaźników umieralności i zachorowalności. Rzadziej występują choroby przewlekłe oraz zachowania ryzykowne. Ponadto wpływa na dłuższe trwanie życia i lepsza jego jakość. Według szacunków mężczyźni w wieku 30 lat, posiadający

wyższe wykształcenie będą żyli o ok. 12 lat dłużej niż mężczyźni z wykształceniem zawodowym lub niższym. U kobiet różnica ta wynosi ok. 5 lat [1].

W związku z tym, że styl życia i zachowania zdrowotne ulegają zmianom w ciągu życia należy przyjąć, iż najważniejszym okresem ich kształtowania jest dzieciństwo i młodość. Kształtowanie to jest uwarunkowane silnym wpływem zachowań zdrowotnych dorosłych, przede wszystkim rodziców, rówieśników oraz środków masowego przekazu i szkoły. W związku z wpływem zdrowia na edukację oraz edukacji na zdrowie powstały szkoły promujące zdrowie. Umożliwiają one kształtowanie zachowań zdrowotnych dzieci i ich rodziców. Niniejsza praca ma za zadanie przedstawić koncepcję i zadania szkoły promującej zdrowie.

Cel pracy. Celem pracy było przedstawienie koncepcji i zadań szkoły promującej zdrowie

Materiał i metoda. Do przedstawienia koncepcji i zadań szkoły promującej zdrowie zastosowano analizę literatury z zakresu tematycznego.

Wyniki. Historia powstania koncepcji szkoły promującej zdrowie sięga lat 80. Jej założenia teoretyczne zostały opracowane i rozpowszechnione w 1989 roku [2]. W Polsce działania dla tworzenia szkół promujących zdrowie rozpoczęto w 1991 r. Polska wraz z 4. innymi krajami realizowała projekt pilotażowy Europejskich Sieci Szkół Promujących Zdrowie. W Polsce też najwcześniej rozpoczęto upowszechnianie tej koncepcji – w 1992 r. powstała pierwsza wojewódzka sieć szkół promujących zdrowie (w woj. ciechanowskim).

W maju 1997 roku miała miejsce I Konferencja Europejskiej Sieci Szkół Promujących Zdrowie. Obyła się ona w Grecji. Podczas jej trwania przyjęto rezolucję, według której każde dziecko i młody człowiek ma prawo i możliwość uczenia się w Szkole Promującej Zdrowie [3]. W roku 2005 do Europejskiej Sieci Szkół Promujących Zdrowie należały już 43 kraje. Podobne działania zaczęto realizować na innych kontynentach, np. w Ameryce Północnej czy Australii [4]. Od 2006 r. sieci Szkół Promujących Zdrowie istnieją we wszystkich województwach i należy do nich ok. 3300 szkół i przedszkoli [5].

Szkołę promującą zdrowie charakteryzują trzy podstawowe cechy, które wyznaczają jej kierunki działań:

- wychowanie zdrowotne realizowane w ramach programu nauczania,
- uwzględnienie spraw zdrowia w całej działalności szkoły,
- współdziałanie szkoły z rodziną i całą społecznością, w której szkoła istnieje [6].

Podstawą koncepcji szkół promujących zdrowie są założenia promocji zdrowia, zgodnie z którymi:

- „zdrowie tworzą ludzie w codziennym życiu, w każdym siedliskach, w którym żyją, uczą się, pracują, wypoczywają, bawią się; siedliskiem jest również szkoła i jej społeczność – nauczyciele, pracownicy niepedagogiczni, uczniowie i ich rodzice;

- istotne są dwa oddziałujące na siebie rodzaje działań, takie jak działania indywidualne ludzi, którzy dbają o prozdrowotny styl życia oraz działania wspólne społeczności, która wpływają na tworzenie sprzyjającego zdrowiu środowiska fizycznego i społecznego;

- warunkiem skuteczności działań jest zaangażowanie jak największej liczby członków danej społeczności; programy promocji zdrowia, które są skuteczne są wdrażane „z ludźmi”, a nie „dla ludzi”; w szkole niezbędne jest zaangażowanie nauczycieli, innych pracowników, uczniów (rzeczywiste, a nie pozorne) i współpraca z rodzicami uczniów [5].

Istotne jest to, iż mimo jasno określonych zasad tworzenia Szkół Promujących Zdrowie, każdy kraj określa własne cele i tworzy własny model Szkoły Promującej Zdrowie. Jest to uwarunkowane tym, iż tworzenie takiego modelu jest wynikiem dialogu i porozumienia pomiędzy jego twórcami. Ponadto, uwarunkowany jest on od uznawanych wartości oraz specyficznego kontekstu społecznego, w jakim jest tworzony, np. reformy systemu edukacji [7].

Zagadnienia zdrowia odgrywają istotną rolę w każdym systemie społecznym. Dlatego też ważne w promocji zdrowia jest podejście siedliskowe dotyczące miejsce w których ludzie żyją, pracują i korzystają z różnych świadczeń. Wydaje się, że w przeważającym stopniu człowiek sam potrafi decydować o swoim zdrowiu.

Okazuje się jednak, że najbardziej świadomy człowiek nie potrafi sam w pełni zadbać o swoje zdrowie. W związku z tym szkoła, obok rodziny, jest właśnie takim siedliskiem, na którym spoczywa największy ciężar i odpowiedzialność za prowadzenie i efekty edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży. Edukacja zdrowotna wspiera realizację podstawowych zadań szkoły, w której zdrowie stanowi nieodłączny warunek osiągnięć szkolnych [8].

Istnieje wiele elementów, które kształtują zachowania zdrowotne. Są to „czynniki predysponujące, które odnoszą się do postaw, wartości i przekonań, wiedzy i przeświadczeń oraz czynniki wzmacniające, definiowane jako normy obyczajowe, które są pozytywnymi konsekwencjami zachowań wówczas, gdy są społecznie aprobowane. W planowaniu interwencji zdrowotnej służą one prognozowaniu w jakim stopniu nowe zachowanie będzie akceptowane. Do tych czynników można włączyć jeszcze dostępność i posiadany serwis opieki zdrowotnej czy lokalne, samorządowe zaangażowanie w sprawę zdrowia [9].

W związku z tym szczególną rolę w formowaniu zachowań zdrowotnych przypisuje się wychowaniu i socjalizacji. A udział każdego człowieka w poszukiwaniu, tworzeniu i kontrolowaniu swojego zdrowia stanowi zasadę promowania zdrowia czyli sztuką interwencji w systemy społeczne i zachęcania ich aby rozwijały się w kierunku zdrowych środowisk [10]. Ponadto wczesne inwestowanie w zdrowie przynosi pożądane efekty [11].

Szkoła promująca zdrowie we współpracy z rodzicami uczniów i społecznością lokalną ma za zadanie: systematycznie i planowo tworzyć

środowisko społeczne i fizyczne wspierające zdrowie i dobre samopoczucie społeczności szkolnej oraz wspierać rozwój kompetencji uczniów i pracowników w zakresie dbałości i odpowiedzialności o zdrowie przez całe życie.

Szkoła stanowi jedno z siedlisk istniejących w danej społeczności lokalnej, dlatego też działania szkół promujących zdrowie powinny być powiązane z tą społecznością, istniejącymi w niej organizacjami, samorządem lokalnym. Współpraca powinna mieć charakter działań obopólnych. Przez to korzyści z przedsięwzięć będą dla obu stron. Umożliwia to rozwijanie, zwłaszcza u uczniów, umiejętności współpracy, partnerstwa, poczucia przynależności do lokalnej społeczności, wdrażania zasad demokracji.

Wiadome jest iż systematyczna edukacja zdrowotna w szkole jest najbardziej opłacalną, długofalową inwestycję w zdrowie społeczeństwa. Pierwotnie programy edukacji zdrowotnej koncentrowały się głównie na problemach zdrowia fizycznego. Obecnie uważa się, iż należy uwzględnić cele zależne od potrzeb grupy [5]. W związku z tym celem edukacji zdrowotnej w szkole jest pomoc uczniom w:

- poznawaniu siebie, rozpoznawaniu i rozwiązywaniu własnych problemów zdrowotnych („uczenie się o sobie”)
- rozumieniu, czym jest zdrowie, co je warunkuje, dlaczego i w jaki sposób należy o nie zadbać,
- rozwijaniu poczucia odpowiedzialności za własne zdrowie oraz innych ludzi
- wzmacnianiu poczucia własnej wartości oraz wiary w swoje możliwości,
- rozwijaniu umiejętności osobistych oraz społecznych, które sprzyjają dobremu samopoczuciu, jak również pozytywnej adaptacji do wyznaczonych zadań i wyzwań codziennego życia,
- przygotowaniu się do uczestnictwa w działaniach na rzecz zdrowia i tworzenia zdrowego otoczenia w domu, szkole, miejscu pracy i społeczności lokalnej [11].

Wnioski. Szkoły promujące zdrowie stwarzają szansę dla dzieci i ich rodziców na zmianę stylu życia na prozdrowotny, co wpływa na zmniejszenie występowania chorób przewlekłych. Dzięki odpowiedniej strategii współpracy i partnerstwa w kwestii edukacji zdrowotnej stanowi bardzo dobry przykład sprawnego promowania działań na rzecz zdrowia, jak również pozyskiwania wsparcia w środowisku lokalnym. Może ona przekazywać wartości, które są istotne nie tylko ze zdrowotnego punktu widzenia, ale również ze społecznego i kulturowego.

Bibliografia

1. Wojtyniak B., Goryński P., Moskaiewicz B. *Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania*. Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny. Warszawa 2012.
2. Woynarowska B. *Edukacja zdrowotna w szkole*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 16.

3. Woynarowska B. *Zdrowie i szkoła*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2000, s. 423.
4. Syrek E., Borzucka-Sitkiewicz K. *Edukacja zdrowotna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 92.
5. Woynarowska B., Woynarowska-Sołdan M. *Koncepcja i zasady tworzenia oraz rozwoju szkół promujących zdrowie w Polsce*. [w:] *Szkoła Promująca Zdrowie. Poradnik dla szkół i osób wspierających ich działania w zakresie promocji zdrowia*. Woynarowska B. (red.). Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2016, s. 7-13.
6. Woynarowska B.M., Woynarowska-Sołdan M. *Szkoła promująca zdrowie w Europie i Polsce: rozwój koncepcji i struktury dla jej wspierania w latach 1991– 2015*. *Pedagogika Społeczna* 2015, 3(57) s. 163-184.
7. Woynarowska B., Sokołowska M. *Ścieżka Edukacyjna – edukacja prozdrowotna i promocja zdrowia w szkole*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej, Warszawa 2001, s. 38.
8. Woynarowska B. *Edukacja zdrowotna w szkole w Polsce. Zmiany w ostatnich dekadach i nowa propozycja*, *Probl Hig Epidemiol*, 2008, 89(4), s. 445.
9. Przewoźniak L. *Udział nauk o zachowaniu w zdrowiu publicznym*, [w:] *Zdrowie publiczne*, A. Czupryna i wsp. (red.) J. Karski., Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne "VESALIUS" Kraków 2000, s. 365-366.
10. Grossmann R., Scala K. *Promocja zdrowia a rozwój organizacyjny*. Wersja w jęz. polskim Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 1997.
11. Bulska J. *Środowisko rodzinne w trosce o zdrowie dziecka*, Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”, Toruń 2012, s. 12.
12. Woynarowska B. *Edukacja zdrowotna. Podręcznik akademicki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

**Natalia Czychańska¹, Ewelina Firlej²,
Katarzyna Sidor², Anna Sokołowska², Agnieszka Barańska³,**

¹Studenckie Koło Naukowe przy Pracowni Kosmetologii i Medycyny Estetycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

²Pracownia Kosmetologii i Medycyny Estetycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

³Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

ZNACZENIE WITAMIN W KOSMETYKACH DO PIELEGNACJI SKÓRY

Skóra jest barierą dla środowiska zewnętrznego. Wobec tego jest narażona na szkodliwe działanie wielu czynników, które mogą indukować wytwarzanie wolnych rodników. Wywołują one niekorzystne skutki w organizmie m.in. uszkodzenia komórek, przedwczesne starzenie się czy destrukcje kolagenu i elastyny. Dzisiejsze możliwości przemysłu kosmetycznego pozwalają na tworzenie preparatów, które zawierają antyoksydanty. Dzięki nim można zapobiec uszkodzeniom skóry. Część przeciwutleniaczy stosowanych w kosmetykach jest również syntetyzowana w organizmie. Większość jest jednak uzupełniana drogą pokarmową lub stanowią składniki preparatów stosowanych na skórę – są to m.in.

witaminy. Mają wielokierunkowe działanie – kilka z nich ma silne właściwości antyoksydacyjne, ale wykazują też szereg innych korzystnych działań na skórę, które zostaną opisane poniżej [7].

Witamina A. Witamina A to grupa związków organicznych, z których najważniejszy jest retinol – wykazuje on jej pełną aktywność. Witamina ta bierze udział w procesie proliferacji komórek nabłonka i regulacji rogowacenia naskórka. Przypisuje się jej też działanie antyoksydacyjne i przeciwstarzeniowe – stymuluje fibroblasty, przez co poprawia się jędrność, gęstość i elastyczność skóry. Wpływa też na redukcję przebarwień i poprawę kolorytu skóry poprzez równomierne rozkładanie melaniny w naskórku. Witaminę A stosuje się w leczeniu trądziku od prawie 4 dekad. Wśród miejscowych i ogólnoustrojowych retinoidów możemy wyróżnić generacje: poliaromatyczne (np. adapalen, tazaroten), monoaromatyczne (np. acytretyna), niearomatyczne (np. retinol, tretynoina) [10,12]. Dzięki nim uzyskuje się ograniczenie komedogenezy i normalizację procesów złuszczenia w gruczołach łojowych. Obniża się też skłonność do powstawania zmian zapalnych, zmniejsza się produkcja łoju [1,10]. Skuteczność działania witaminy A w remisji trądziku i minimalizowania skutków fotostarzenia potwierdzają liczne dowody naukowe. Uważa się, że w skórze wiąże się ona ze swoistymi receptorami RAR i RXR. Indukowana jest ekspresja prokolagenu I i III typu, zmniejsza się rozpad kolagenu przez hamowanie metaloproteinaz [12].

Witamina C. Ludzie w przeciwieństwie do większości zwierząt i roślin, nie mają zdolności syntezy witaminy C ze względu na brak enzymu niezbędnego do jej produkcji – oksydazy L-gulon- γ -laktonowej [12]. Musi być dostarczana z zewnątrz. Jest cenną substancją potrzebną do utrzymania właściwej struktury i funkcji skóry przy jednoczesnym silnym działaniem przeciwutleniającym. Liczne badania wykazały, że stosowana w kosmetykach skutecznie niweluje zmiany pigmentacyjne. Ma wpływ na redukcję zmian zapalnych skóry. Ogranicza powstawanie uszkodzeń w wyniku promieniowania UVA i UVB – łączenie jej z filtrami przeciwsłonecznymi jest korzystnym rozwiązaniem [4,5,9]. L-kwas askorbinowy jest niezbędny do syntezy kolagenu – jest kofaktorem hydroksylaz prolilowych i lizylowych. Są to enzymy, które hydroksylują prolinę i lizynę w kolagencie oraz stabilizują jego strukturę [6,12].

Początkowo w kosmetykach stosowany był głównie kwas L-askorbinowy, jednak ze względu na wysoką niestabilność zaczęto wykorzystywać jego pochodne.

•**Kwas L-askorbinowy** (INCI: *Ascorbic Acid*)

Kwas askorbinowy jest pochodną glukozy, rozpuszcza się w wodzie [5,9]. Działa silnie antyoksydacyjnie przez wygaszanie wolnych rodników i chroni przed stresem oksydacyjnym. Cechuje go wysoka niestabilność – szybko się utlenia, wobec czego konieczne jest stosowanie stabilizujących kwas askorbinowy, np. dodatkowe przeciwutleniacze. W przeciwnym wypadku preparaty nieestetycznie żółkną i szybko tracą swoje właściwości [9]. W tym przypadku stosuje się zazwyczaj stężenie 10-20%, efektem będzie wyraźne rozjaśnienie i wzmocnienie skóry [9,13].

•**Palmitynian askorbylu** (INCI: *Ascorbyl Palmitate*)

Ta forma jest jedną z trwalszych i stabilniejszych wykorzystywanych w technologii surowców kosmetycznych i kosmetyków. Palmitynian askorbylu jest rozpuszczalny w tłuszczach. W trakcie działania w naskórku rozpada się na kwas askorbinowy i kwas palmitynowy [12,13]. Badania wykazały, że palmitynian askorbylu w połączeniu z fosforanem askorbylu sodu w emulsji stosowanej na skórę przynoszą efekty w kontrolowaniu wydzielania sebum na twarzy. Taka kombinacja może być użyta w pielęgnacji tłustej skóry i redukcji trądziku [8].

•**Sól magnezowa fosforanu askorbylu** (INCI: *Magnesium Ascorbyl Phosphate*, MAP)

Pochodna ta nie przynosi aż tak spektakularnego działania antyoksydacyjnego jak kwas L-askorbinowy, więc stosuje się ją w kosmetykach w nieco większym stężeniu – minimum 15%. Jest słabo rozpuszczalna w wodzie, częściej wykorzystuje się ją do tworzenia emulsji. Dodaje się ją do maseczek, kremów przeciwzmarszczkowych, serum, balsamów [9,16,18].

•**3-0-etylowy kwas askorbinowy** (INCI: *3-O-Ethyl Ascorbic Acid*)

Jest to najbardziej stabilna forma pochodna witaminy C. Badania wykazały wysoki potencjał przeciwutleniający na podstawie zdolności wychwytywania wolnych rodników oraz hamowanie tyrozynazy [17]. Wobec tego ta forma ma istotne działanie rozjaśniające przebarwienia. Jest dobrze tolerowana przez skórę wrażliwą. Stymuluje produkcję kolagenu. Wspomaga działanie fotoprotekcyjne i chroni przed fotostarzeniem. Wykazuje działanie przeciwzapalne, jest cennym składnikiem w kosmetykach do pielęgnacji skóry naczyniowej oraz trądzikowej. Ze względu na wysoką trwałość stosuje się ją w kremach, maseczkach, balsamach do ciała, serum (stężenie 5-20%) [9, 20].

Witamina E. Witamina E to grupa związków organicznych, do której zaliczamy cztery tokoferole i cztery tokotrienole. Jest rozpuszczalna w tłuszczach [19]. Witaminę tę często określa się „eliksirem młodości”. Wykazuje silne właściwości antyoksydacyjne dzięki obecności grupy fenolowej przy pierścieniu – chroni m.in. wielonienasycone kwasy tłuszczowe w fosfolipidach błon komórkowych przed działaniem wolnych rodników [14,19]. Stosuje się ją w kosmetykach fotoprotekcyjnych – przynosi skuteczne efekty w ochronie przeciwśłonecznej, co potwierdzają badania [3]. Minimalizuje ryzyko oparzeń słonecznych, zmniejsza rumień i przyspiesza regenerację skóry. Polepsza też jej nawilżenie. Wykorzystuje się ją w kremach do twarzy, ciała, balsamach, pomadkach ochronnych do ust. Kosmetyki z witaminą E mają działanie kojące, poprawiają elastyczność skóry, a regularne ich stosowanie wpływa na zapobieganie powstawaniu zmarszczek. Ponadto zmiękczają skórę, staje się ona jędrniejsza i wygładzona. Szczególnie zaleca się je do skóry suchej, odwodnionej, zniszczonej przez nadmierną ekspozycję na promieniowanie UV [2,3,11,15]. Z uwagi na dobrą rozpuszczalność witaminy E w tłuszczach, bardzo dobrze przenika w głąb skóry i wbudowuje się w lipidy naskórka [3,11].

Podsumowanie. Witaminy mają wielokierunkowe działanie na skórę w kosmetykach. Pełnią wiele różnych funkcji, które finalnie pozwalają zachować dobry stan i wygląd skóry. Wśród witamin A, C i E szczególną uwagę zwracamy na ich silne właściwości antyoksydacyjne, jednak przynoszą też korzyści w leczeniu wielu różnych chorób skóry.

Bibliografia

1. Bronikowska A., Wojnowska D., *Zastosowanie retinoidów w dermatologii*, Nowa Medycyna 2003, 1.
2. Czerwonka W., Puchalska D., Zarzycka-Bienias R., Lipińska M., Witek R., Habrat A., Południak S., *Zastosowanie witaminy E w kosmetologii*, Kosmetologia Estetyczna 2019, 1(8), s. 13-16.
3. Gautier Jean-Charles, *Photoprotective potential of lycopene, beta-carotene, vitamin E, vitamin C and carnosic acid in UVA-irradiated human skin fibroblasts*, Free Radical Biology and Medicine 2002, źródło: https://www.academia.edu/16160373/Photoprotective_potential_of_lycopene_%CE%B2-carotene_vitamin_E_vitamin_C_and_carnosic_acid_in_UVA-irradiated_human_skin_fibroblasts (dostęp: 15.04.2020).
4. Godic A., Pandel R., Polsjak B., Dahmane R., *Skin photoaging and the role of antioxidants in its prevention*, ISRN Dermatology 2013, źródło: https://www.academia.edu/15502166/Skin_Photoaging_and_the_Role_of_Antioxidants_in_Its_Prevention (dostęp 14.04.2020).
5. Hołysz H., Mullak A., Rubiś B., Totoń E., *Witamina C jako modulator skuteczności terapii przeciwnowotworowej*, Farmacja Współczesna 2018, 11, s. 245-253.
6. Janda K., Kasprzak M., Wolska J., *Witamina C – budowę, właściwości, funkcje i występowanie*, Pomeranian Journal of Life Sciences 2015, 61(4), s. 419-425.
7. Jeffrey S., Dover, Draelos Zoe D., *Cosmeceuticals*, Elsevier Inc., 2005.
8. Khan H., Akhtar N., Ali A., *Assessment of combined Ascorbyl Palmitate (AP) and Sodium Ascorbyl Phosphate (SAP) on facial skin sebum control in female healthy volunteers*, Drug Research (Stuttgart) 2017, 67(1), s. 52-58.
9. Kilian-Pięta E., *Witamina C jako niezbędny składnik dla skóry człowieka oraz czynniki determinujące jej wchłanianie*, Kosmetologia Estetyczna 2019, 1(8), s. 25-30.
10. Korzeniowska K., Pawlaczyk M., *Witamina A w kosmetologii i leczeniu dermatologicznym*, Farmacja Współczesna 2013, 6, s. 57-61.
11. Lipiak D., *Kosmeceutyki*, Świat Przemysłu Kosmetycznego 2011, 3.
12. Manela-Azulay M., Bagatin E., *Cosmeceuticals vitamins*, Clinics in Dermatology 2009, 27, s. 469-474.
13. Noszczyk M., *Kosmetologia pielęgnacyjna i lekarska*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2011.
14. Nowak A., Zielonka J., Turek M., Klimowicz A., *Wpływ przeciwutleniaczy zawartych w owocach na proces fotostarzenia się skóry*, Postępy Fitoterapii 2014, 2, s. 94-99.
15. Sivamani R.K., Jagdeo J.R., Elsner P., Maibach H.I., *Cosmeceuticals and Active Cosmetics 3rd Ed* 2016, źródło: https://www.academia.edu/32916462/Cosmeceuticals_and_Active_Cosmetics_3rd_Ed_2016.pdf (dostęp: 15.04.2020).
16. Rożnowska K., *Witaminy i biopierwiastki*, Wydawnictwo Emilia, Kraków 1996.
17. Wayne C Liao, Yu-Ting Huang, Li-Ping Lu, Wen-Ying Huang, *Antioxidant Ability and Stability Studies of 3- O-Ethyl Ascorbic Acid, a Cosmetic Tyrosinase Inhibitor*, Journal of Cosmetic Science Jul/Aug 2018, 69(4), s. 233-243.

18. Weon Ju Lee, Sang Lim Kim, Yoon Seok Choe, Yong Hyun Jang, Seok-Jong Lee, Do Won Kim, *Magnesium Ascorbyl Phosphate regulates the expression of inflammatory biomarkers in cultured sebocytes*, Annals of Dermatology 2015, 27(4), s. 376-382.
19. Witkowski S., *Destrukcyjne działanie wolnych rodników w błonach komórkowych. Ochronna rola witaminy E*, Farmacja Polska 2002, 58, s. 922.
20. Helfrich Y.R., Sachs D.L., Voorhees J.J., *Overview of Skin Aging and Photoaging*, Dermatology Nursing 2008, 20(3), s. 177-183.

**Weronika Dalmata¹, Ewelina Firlej², Anna Sokołowska²,
Mariola Janiszewska³, Agnieszka Barańska³,**

¹Studenckie Koło Naukowe przy Pracowni Kosmetologii i Medycyny Estetycznej
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

²Pracownia Kosmetologii i Medycyny Estetycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

³Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania Uniwersytetu
Medycznego w Lublinie

CZERNIAK – NAJGROŹNIEJSZY NOWOTWÓR SKÓRY

Wstęp. Czerniak jest to nowotwór skóry wywodzący się z melanocytów, które są komórkami barwnikowymi pochodzącymi z warstwy podstawnej naskórka. Czerniak nie występuje tak często jak rak płaskonabłonkowy, czy podstawnomórkowy jednak jego przebieg znacznie częściej kończy się śmiercią pacjenta. Pojawia się on nie tylko na skórze, ale także na błonach śluzowych, okolicy odbytu, narządów płciowych, przełyku, oponach mózgowych, a także na siatkówce oka.

Promieniowanie słoneczne jest głównym czynnikiem ryzyka. Jest ono groźne gdyż wywołuje uszkodzenia DNA, które niewychwycone mogą mutować. Groźne są także promienie UV wytwarzane sztucznie, np. w solarium. Do grupy ryzyka zalicza się osoby, które w dzieciństwie przeszły oparzenia słoneczne. Bardziej narażone na rozwój czerniaka są także osoby o jasnej karnacji i tendencji do wcześniej wspomnianych oparzeń. Około 5-10% przypadków ma podłoże genetyczne. Mutacja CDKN2A występuje aż u 25-40% osób u których czerniak pojawia się sporadycznie, a do nawet 50% gdy ma miejsce w rodzinie (inny gen: CDK4).

Mimo iż zwiększa się świadomość na temat nowotworów skóry śmiertelność wciąż jest wysoka, a liczba zachorowań wzrasta. [2, 3, 4]

Epidemiologia. Najczęściej czerniak spotykany jest u rasy kaukaskiej. Najwyższą zachorowalność obserwuje się w Australii (1:2 tys.). Natomiast jeśli chodzi o Europę (1:10 tys.), są to kraje: Szwajcaria, Norwegia, Szwecja. Przybywa tam rocznie około 100 tys. zachorowań. Liczba ta wzrasta po 20 roku życia, natomiast największą zachorowalność obserwuje się u osób pomiędzy 50 a 64 rokiem życia. W Polsce czerniak skóry stanowi u kobiet 1,9% wszystkich

zachorowań, natomiast u mężczyzn 1,7%. U mężczyzn w wieku 20-40 lat jest to najczęściej występujący nowotwór złośliwy, natomiast u kobiet w tym wieku jest drugi w kolejności (po raku piersi) [1].

Podłoże genetyczne. Do wystąpienia czerniaka predysponuje jasna karnacja, skłonność do oparzeń skóry, występowanie piegów czy znamion barwnikowych. Jeśli w wywiadzie rodzinnym stwierdza się występowanie czerniaka u co najmniej dwóch krewnych pierwszego lub drugiego stopnia, ryzyko wystąpienia czerniaka znacznie się zwiększa. Istnieją cztery schorzenia, które są dziedziczne a ich występowanie jest ściśle związane z czerniakiem. Są to: czerniak rodzinny, zespół znamion dysplastycznych, czerniak rodzinny z rakiem trzustki oraz czerniak z gwiaździakiem lub innym nowotworem centralnego układu nerwowego.

Geny o wysokiej penetracji: CDKN2A i CDK4 często mutują u osób u których czerniak występuje rodzinnie. Geny te odpowiedzialne są za kontrolowanie cyklu komórkowego. Pierwszy z wymienionych genów powoduje przejście z fazy G1 do fazy S cyklu komórkowego. Kiedy gen posiada mutację kaskada, która prowadzi do zatrzymania cyklu w punkcie G1-S nie działa i rozpoczyna się podział. Gen CDK4 jest protoonkogenem, kiedy zostanie zmutowany przekształca się w onkogen. Efektem tego jest niekontrolowana proliferacja komórki.

Genem o niskiej penetracji, który związany jest z czerniakiem jest gen MC1R. Produkt tego genu jest odpowiedzialny za rodzaj melaniny produkowanej przez melanocyty (w skórze jest produkowana czerwona pheomelanina – przyczynia się do powstania uszkodzeń skóry, i czarna eumelanina – o działaniu fotoprotekcyjnym). Gen MC1R występuje w 65 wariantach, ale występowanie jednego konkretnego z nich zwiększa ryzyko zachorowania na czerniaka.

Występują także inne grupy genów mających wpływ na występowanie czerniaka. N-ras, BRAF, PTEN, które mają wpływ na proces mitozy. GSTM1 i CYP2D6-metabolizują substancje kancerogenne. Są także geny które biorą udział w naprawie DNA, a ich mutacja zwiększa skłonność do zachorowań na czerniaka. [3].

Morfologia. Czerniak jest zmianą w której może wystąpić różnica w pigmentacji; obrzeże często jest nieregularne. W obrazie mikroskopowym komórki mogą tworzyć albo pojedyncze gniazda, albo mogą się układać pojedynczo na poziomie naskórki, bądź występować w postaci guzków, które nieustannie się powiększają. Komórki czerniaka są większe niż komórki w znamionach. Jądra są duże, jąderka kwasochłonne, chromatyna zgrupowana na obwodzie. Czerniak w początkowej swej fazie nazywany jest czerniakiem in situ, następnie rośnie poziomo (radialnie), dopiero w kolejnej fazie rozpoczyna się wzrost pionowy (wertykalny), zaczyna naciekać i szybko daje przerzuty.

Występuje kilka rodzajów czerniaka: szerzący się powierzchownie, rozwijający się z plamy soczewicowatej (głównie u osób starszych), guzkowy,

akralny (okolice okołopaznokciowe) i melanoma ameloanoticum (postać bezbarwnikowa czerniaka) [2, 5].

Rozpoznanie, czynniki prognostyczne i leczenie. W rozpoznaniu czerniaka bardzo ważną rolę odgrywa nie tylko lekarz, ale i sam pacjent, który taką zmianę powinien u siebie zauważyć. W diagnostyce pomóc mogą także kosmetolodzy, którzy często jako pierwsi są w stanie zauważyć podejrzaną zmianę.

Zazwyczaj oprócz charakterystycznej zmiany barwnikowej czerniak nie daje objawów. Czasami może wystąpić świąd lub ból. Dla łatwiejszej identyfikacji utworzono tzw. Abecadło czerniaka, zawierające cechy na które warto zwrócić uwagę:

A-assymetry (asymetria)

B-border (brzegi-nieregularne)

C-color (kolor-czerwony, czarny)

D-diameter (średnica-jeśli znamię szybko się powiększa, jest to niepokojące)

E-evolution (ewolucja-jeśli w istniejącym znamieniu zaczynają się jakiegokolwiek zmiany należy to uznać za niepokojący objaw).

Badaniem podstawowym w diagnostyce czerniaka jest dermatoskopia, którą wykonuje lekarz dermatolog.

Leczeniem z wyboru jest biopsja wycinająca, w zależności od stopnia zaawansowania choroby usuwa się znamię z odpowiednim marginesem zdrowych tkanek. Umożliwia to dokładną ocenę histopatologiczną zmiany. W zaawansowanych przypadkach stosuje się chemioterapię, radioterapię i immunoterapię.

Markery immunohistochemiczne typowe dla czerniaka to: melan-A, białko S100 oraz HMB-45.

W patomorfologii powstały dwie skale do oceny głębokości naciekania czerniaka.

Jest to skala Clarka i Breslowa. W metodzie Breslowa mierzy się w milimetrach grubość nacieku:

<0,76 mm – niskie ryzyko zgonu

0,76-1,5 mm – średnie ryzyko zgonu

>1,5 mm – duże ryzyko zgonu

Natomiast metoda Clarka pozwala ocenić głębokość naciekania względem anatomicznych warstw skóry:

I st. – kom. czerniaka tylko w naskórku (czerniak in situ)

II st. – naciekają warstwę brodawkowatą skóry właściwej

III st. – dochodzą do granicy pomiędzy warstwą brodawkowatą, a siateczkowatą skóry właściwej

IV st. – naciekają warstwę siateczkowatą skóry właściwej

V st. – naciekają tkankę podskórną

Dodatkowymi czynnikami prognostycznymi są: indeks mitotyczny (im jest on większy, tym rokowanie jest gorsze), naciek limfocytarny (jeśli występuje, jest korzystnym czynnikiem rokowniczym), owrzodzenie powierzchni guza (niekorzystny czynnik), regresja guza (wiąże się z gorszą prognozą). Jeśli występuje naciek na naczynia krwionośne, lub limfatyczne znacznie się zwiększa ryzyko przerzutów, które przy czerniaku wyjątkowo szybko zajmują nie tylko okoliczne węzły chłonne, ale także wątrobę, płuca, mózg i inne narządy do których dociera drogą krwionośną. Skala która ocenia przerzuty w czerniaku to skala TNM (T-zmiana tylko skórna N-okoliczne węzły chłonne, M-przerzuty odległe) [1, 4, 5].

Profilaktyka. Czy można uchronić się przed czerniakiem? Z pewnością unikanie nadmiernej ekspozycji na promieniowanie słoneczne, a także korzystanie z wysokich filtrów UVA i UVB zmniejszy ryzyko zachorowania na czerniaka. Unikanie solariów i opalania, a także noszenie nakryć głowy i okularów z filtrem UV to także dobre nawyki. Osoby które znajdują się w grupie ryzyka powinny często oglądać samodzielnie swoje znamiona, a także pozostawać pod opieką dermatologa [6].

Bibliografia

1. Krajowy Rejestr Nowotworów, <http://onkologia.org.pl/>, data dostępu 16.04.2020
2. Vinay K., Abul K.A., Jon A. Patologia, wyd. III, Wrocław: Edra Urban & Partner, 2019.
3. Drewa G., Ferenc T. Genetyka medyczna: podręcznik dla studentów, wyd. I, Wrocław: Edra Urban & Partner, 2011.
4. Hałas P., Charakterystyka czerniaka oraz ocena poziomu wiedzy studentów na temat czerniaka złośliwego, Kosmetologia estetyczna 2017, 3, 6, s. 223-228.
5. Chowaniec Z., Czerniak- problemy diagnostyczno-terapeutyczne w praktyce kosmetologa, Kosmetologia estetyczna 2018, 3, 7, s. 269-272.
6. Tumiłowicz M., Kropki, plamki, pieprzykiartofbeauty.com.pl/kropki-plamki-pieprzyki, data dostępu 17.04.2020.

***Patrycja Gierszon¹, Robert Chudzik², Agata Stachura³,
Magdalena Paziewska⁴, Mariola Janiszewska⁵,***

¹ Zakład Psychologii Stosowanej, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Katedra i Klinika Chirurgii Klatki Piersiowej, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Katedra i Zakład Epidemiologii i Metodologii Badań Klinicznych,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

⁴ Zakład Hematoonkologii Doświadczalnej, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

⁵ Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

CZYNNIKI RYZYKA MOGĄCE WPŁYWAĆ NA NIEPRAWIDŁOWOŚCI I ROZWÓJ CHOROÓB BŁONY ŚLUZOWEJ JAMY USTNEJ

Występuje bardzo wiele czynników miejscowych oddziałujących na stan błony śluzowej jamy ustnej. Wśród nich znajdują się urazy mechaniczne i chemiczne spowodowane użytkowaniem uzupełnień protetycznych i aparatów ortodontycznych. Najistotniejszym jednak czynnikiem jest palenie tytoniu połączone często z wysokoprocentowym alkoholem. Należy wspomnieć także o chorobie ogólnoustrojowej jaką jest cukrzyca. Choroba ta poprzez modulowanie istniejących już schorzeń i predysponowanie do powstawania nowych ma wpływ na stan błony śluzowej jamy ustnej.

Celem pracy jest przedstawienie czynników ryzyka mogących wpływać na nieprawidłowości i rozwój chorób błony śluzowej jamy ustnej.

Jama ustna jest początkowym odcinkiem przewodu pokarmowego. Odpowiedzialna jest za wiele ważnych funkcji. W jamie ustnej zachodzi pobieranie pokarmów. Stanowi też element układu oddechowego, w niej następuje artykulacja dźwięków i odczuwanie smaków. Jama ustna dzieli się na przedsionek i jamę ustną właściwą. Są one oddzielone od siebie zębodołowymi wyrostkami żuchwy i szczęki razem z zębami.[1] Przedsionek jest to miejsce, w którym rozpoczyna się odcinek przewodu pokarmowego. W punkcie złączenia się warg znajduje się symetrycznie kąt ust. Ma on kształt szczelinowatej, wygiętej podkowiasto przestrzeni, która mieści się pomiędzy wewnętrznymi powierzchniami policzków i warg, a wyrostkami zębodołowymi wraz z zębami.[2] Przedsionek jamy ustnej ograniczony jest przez wargi, wyrostki zębodołowe wraz z zębami oraz policzki. Od góry i od dołu przedsionek ograniczają zachyłki błony śluzowej, od nich odchodzi wędzidełko dolne i górne. Jama ustna właściwa przypomina kształt jajowaty. Ograniczają ją podniebienie twarde i miękkie wraz z językiem podniebiennym i łukami. Wyrostki zębodołowe pokryte są dziąsłami. W jamie ustnej właściwej spoczywa język, który położony jest na przeponie jamy ustnej.[3]

Proteza protetyczna i aparat ortodontyczny rzutuje na tkanki znajdujące się w obrębie jamy ustnej, dodatkowo wywierając nacisk na wyścielającą ją błonę

śluzową. Poprzez obecność ciała obcego w jamie ustnej utrudnione jest samooczyszczanie poprzez ślinę i ruchy języka.

Dochodzi także do rozwoju drobnoustrojów, jakimi są grzyby i bakterie za sprawą zaburzeń temperatury i wilgotności w jamie ustnej. W przypadku długotrwałego użytkowania uzupełnień i aparatów powstają mikrourazy. Między tkankami jamy ustnej, a rehabilitacyjnymi elementami protez czy aparatów ortodontycznych może dochodzić do zmian warunków przestrzennych. Utrudnia to gojenie oraz ułatwia penetrację mikroorganizmom takim, jak grzyby drożdżopodobne. Najczęstszym składnikiem ruchomych protez protetycznych jest akryl- barwione plastikowe tworzywo. Proteza powstaje podczas procesu polimeryzacji, czyli zmiany monomeru w duży konglomerat polimerowy. W momencie użytkowania protez akrylowych i aparatów może dojść do uczulenia na tworzywa akrylowe. [4] Do wczesnych, ogólnych powikłań zaliczamy przedłużone, obfite krwawienie, miejscowe zakażenie, np. tężcem oraz niedrożność dróg oddechowych, zapalenie wirusowe wątroby, zmiany obrzękowe, które mogą utrudniać oddychanie, czy też połknięcie lub nawet zakrztuszenie elementem leczniczo-rehabilitacyjnym. Do zmian, które mogą pojawić się później zaliczyć można powstawanie keloidów, blizn i owrzodzeń, reakcje alergiczne- głównie przy obecności niklu zmiany chorobowe spowodowane pojawieniem się prądów mikrogalwanicznych. Wśród powikłań wczesnych miejscowych wyróżnić można uszkodzenie nerwu podjęzykowego i błędnego, reakcje zapalne, powstanie ropnia i przetoki, miejscowe zakażenie, rozerwanie z rozdzieleniem języka podczas wykonywania zabiegu, zmiana smaku, odczuwanie smaku metalicznego, utrudnianie utrzymania prawidłowej higieny jamy ustnej, osadzanie się kamienia nazębnego, zaburzenia wydzielania się śliny, zwiększony jej wypływ. [5]

Bardzo ważnym czynnikiem w patogenezie chorób błony śluzowej jamy ustnej jest skuteczna higiena jamy ustnej mająca na celu utrzymanie prawidłowego składu mikroflory. Fizjologicznie jamę ustną kolonizuje ponad 700 gatunków bakterii Gram-dodatnich oraz Gram-ujemnych, które są zarówno tlenowe jak i beztlenowe. U pacjentów z chorobami jamy ustnej obserwowane jest zachwianie równowagi w składzie mikroflory i wzrost liczby bakterii takich jak *Porphyromonas gingivalis* i *Streptococcus mutans*. Na miękkich i twardych tkankach jamy ustnej bakterie tworzą wielogatunkową strukturę – biofilm. Znaczenie właściwej higieny jest szczególnie podkreślanie w leczeniu ortodontycznym. Długotrwałe stosowanie stałych aparatów ortodontycznych przy nieskutecznej higienie i utrudnionym przepływie śliny sprzyja powstawaniu nieprawidłowego biofilmu. Wzrost liczby bakterii *Porphyromonas gingivalis* i *Fusobacterium spp.* oraz *Streptococci* i *Lactobacilli* wiąże się z pojawieniem się chorób przyzębia oraz próchnicy. [6] Skuteczna higiena jamy ustnej ma także duże znaczenie podczas użytkowania uzupełnień protetycznych. W badaniach wykazano, że u 90,4% pacjentów posiadających złe nawyki higieniczne w oczyszczaniu protez jest obserwowany wzmożony wzrost grzybów drożdżopodobnych. [7]

Kolejnym czynnikiem mogącym wpływać na nieprawidłowości i rozwój chorób błony śluzowej jamy ustnej jest palenie tytoniu. Palenie tytoniu wpływa negatywnie na jamę ustną, jak i na ogólny stan zdrowia człowieka. Podczas spalania tytoniu aktywuje się około 4 tysiące związków, z czego większość jest silnie trująca i działająca mutagennie, kancerogennie oraz cytotoksycznie na organizm. Palenie tytoniu przyczynia się do pojawiania się przebarwień melaninowych, z powodu aktywacji melanocytów w błonie śluzowej i w efekcie zwiększonej ilości maleniny. Flora bakteryjna, także ulega zmianie, poprzez szkodliwe mikroorganizmy dla błony śluzowej i tkanek przyzębia. Nikotynizm prowadzi też do wzrostu temperatury, która wywołuje przy tym mikrooparzenia błony śluzowej i powoduje reakcje zapalne. Zaobserwowano także występowanie kserostomii u osób palących. Jest to zaburzenie w procesie wydzielania śliny, które objawia się suchością w jamie ustnej. [4] Palenie tytoniu wpływa na proliferację fibroblastów dziąsłowych, produkcję kolagenu oraz fibronektyny. Ponadto nikotyna ma również wpływ na patologiczne procesy w obrębie dziąsła, jest to np. zwężanie naczyń krwionośnych. Nikotyna uaktywnia uwalnianie katecholamin obwodowych i nadnerczowych, przy czym powoduje skurcz naczyń powierzchniowych obecnych w dziąsłach. Sprzyja zamykaniu światła naczyń włosowatych na skutek zmniejszania się stężenia prostacykliny.[8] Wpływ nikotyny na stan jamy ustnej powoduje przebarwienia zębów, bardziej lepką płytkę nazębną, destrukcję przyzębia, suchość jamy ustnej, nieświeży zapach z ust, utratę smaku oraz możliwość wzrostu ryzyka powstania raka jamy ustnej. [9]

Co więcej czynnikiem mogącym również wpływać na nieprawidłowości i rozwój chorób błony śluzowej jamy ustnej jest współwystępowanie cukrzycy. Cukrzyca zaliczana jest do schorzeń cywilizacyjnych XXI wieku. To metaboliczna choroba powstała poprzez zaburzenia wydzielania wewnątrzwydzielniczego trzustki o odmiennej etiopatogenezie. Objawia się niedostatecznym oddziaływaniem insuliny na finalne tkanki. Cukrzyca dzieli się na względny i bezwzględny niedobór insuliny. W efekcie zaburzeń metabolicznych spowodowanych występowaniem cukrzycy powstają nieprawidłowości czynności narządów człowieka, w tym jamy ustnej. Dla tego schorzenia zmiany będące w jamie ustnej chorego nie są patogenne, niekiedy jednak schorzenie może modyfikować i w efekcie czego sprzyjać powstawaniu patogenów.[10] Na podstawie „Analizy częstości występowania chorób błony śluzowej jamy ustnej u pacjentów leczonych w Poradni Chorób Przyzębia i Błony Śluzowej Jamy Ustnej Uniwersyteckiego Centrum Stomatologicznego” nieprawidłowości dotyczące obszaru błony śluzowej jamy ustnej u osób chorujących na cukrzycę z uwzględnieniem ich wieku i płci stwierdzono jej wpływ na zmiany w obrębie jamy ustnej. Przebadanych w grupie było 5179 pacjentów, w tym 3310 kobiet i tylko 1689 mężczyzn. Osób, które chorują na cukrzycę i posiadają zakłócenia w obrębie jamy ustnej było 522, kobiet- 352, mężczyzn- 170. Obliczono odsetek pacjentów chorujących na cukrzycę do stosunku wszystkich osób z zaburzeniami błony

śluzowej jamy ustnej, wynosił on- 10,1%. Najczęściej występującą chorobą, której sprzyja występowanie cukrzycy jest kandydoza. Odsetek osób zarażonych i chorujących jednocześnie na cukrzycę w proporcji do wszystkich osób zdrowych wraz z nieprawidłowościami błony śluzowej wynosił 13,5%. Drugim najczęściej występującym schorzeniem był liszaj płaski Wilsona i odsetek wynosił 11,5%, a kolejne to zespół BMS, leukoplakie, afty, rak błony śluzowej.[4]

Podsumowując, zmiany chorobowe w obrębie jamy ustnej są zjawiskiem powszechnym. Głównymi czynnikami mającymi wpływ na ich występowanie są czynniki miejscowe i czynniki ogólne. Łagodne zmiany, zaniedbane i nieleczone mogą ulec zrakowaceniu, dlatego ważna jest zarówno samodzielna kontrola stanu jamy ustnej, jak i poddawanie jej ocenie lekarza stomatologa, szczególnie w przypadku wystąpienia niepokojących objawów. Ważna w zapobieganiu zmian chorobowych okazuje się właściwa higiena jamy ustnej oraz odpowiednie dostosowanie i użytkowanie protez oraz ogólny stan zdrowia pacjenta i prowadzony przez niego styl życia.

Bibliografia

1. Górka R., Choroby błony śluzowej jamy ustnej, Wydawnictwo Medyczne, Otwock 2007
2. Kurlaj W. L., Gworys B., Burdan F., Anatomia dla stomatologów , Urban&Partner, 2011
3. Knychalska- Karwan Z., Fizjologia i patologia błony śluzowej jamy ustnej, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Lublin 2009
4. Marciszyn L., Analiza częstości występowania chorób błony śluzowej jamy ustnej u pacjentów leczonych w Poradni Chorób Przyzębia i Błony Śluzowej Jamy Ustnej Uniwersyteckiego Centrum Stomatologicznego, Gdańsk 2015
5. Z. Knychalska- Karwan, Fizjologia i patologia błony śluzowej jamy ustnej, Czelej, Lublin 2009
6. Pasich E., Walczewska M., Pasich A., Marcinkiewicz J., Mechanizm i czynniki ryzyka powstawania biofilmu bakteryjnego jamy ustnej, Postępy Hig Med Dosw, 2013 Przybyłowska D., Mierzwińska-Nastalska E., Wpływ higieny jamy ustnej i uzupełnień protetycznych na zdrowie ogólne, Nowa Stomatologia, 2013
7. Muszyński P., Polańska K., Hank W., Wpływ palenia papierosów na stan przyzębia jamy ustnej oraz korzyści wynikające z utrzymywania abstynencji tytoniowej, Zakład Epidemiologii Środowiskowej Instytut Medycyny Pracy w Łodzi
8. Kaczmarek U., Felton A., Zdrowie jamy ustnej, PZWL, Warszawa 2011
9. Kostrzewa- Zabłocka E., Stan zdrowia jamy ustnej na cukrzycę, Instytut Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki w Lublinie

**Magdalena Grzechnik¹, Mariola Janiszewska², Bartłomiej Drop²,
Agnieszka Barańska², Edyta Sugier³,**

¹Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej,
Uniwersytet Medyczny

²Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³Studenckie Koło Naukowe przy Pracowni Kosmetologii i Medycyny Estetycznej
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

JAKOŚĆ I ZARZĄDZANIE JAKO WYZNACZNIK ZADOWOLENIA PACJENTA Z USŁUG W PLACÓWKACH MEDYCZNYCH

Wstęp. Aby omówić dokładnie poruszony temat, należy najpierw wyjaśnić kilka definicji bez których, nie będziemy w stanie zrozumieć poruszanego tematu. Zadowolenie pacjenta ma niezwykle istotny wpływ na rozwój placówek medycznych np. poprzez rekomendacje i polecenie innym danej placówki, czy ogólną satysfakcję pacjenta i zadowolenie z wykonanej usługi medycznej. Niezwykle ważna w omawianym temacie jest jakość. Jakość rozumiana jest jako pewny stopień znakomitości. Jest to w pewnym stopniu zaspakajanie pewnych konieczności potrzeb nabywcy poprzez towar/ produkt, czy usługę. Zgodnie z definicją Deminga głównego znawcy jakości, definicja jakości jest to „co zadawała, a nawet, zachwyca klienta”[1]. Jest ona sumą trzech ogniw: zgodnością projektu z przeświadczeniem pacjenta, jakością wykonania usługi oraz jakością usługi[2]. Rola jakości oraz znaczenie jakości usług medycznych nie tylko dotyczy jedynie samych placówek służby zdrowia, jej pracowników czy pacjentów czyli jej klientów. Inne podmioty takie jak: władze centralne samorządu terytorialnego, płatnik usług medycznych (NFZ), dostawców różnego rodzaju sprzętów medycznych, czy leków aż do sądownictwa. Jakość usług w obszarze opieki zdrowotnej jest tym obszarem w którym leży ogromny potencjał i który ma ogromne znaczenie na kondycję zdrowia całego ogółu społeczeństwa oraz jakość ich życia[3]. „*Jakość w opiece zdrowotnej polega wobec tego na pełnym zapotrzebowaniu na usługi zdrowotne przy możliwie najniższych kosztach własnych i świadczeniodawców, w ramach obowiązujących regulacji i limitów ustanowionych przez władze administracyjne i instytucje kupujące (finansujące) usługi*” [4].

Na jakość usług zdrowotnych ZOZ mają wpływ:

- ❖ Sfera informacyjna
- ❖ Sfera techniczna
- ❖ Sfera zarządzająca
- ❖ Sfera marketingu
- ❖ Sfera ekonomiczno-administracyjna
- ❖ Sfera opieki medycznej [5].

Zarządzanie jakością w opiece zdrowia. Kolejną z definicji, która ma istotne znaczenie przy poruszonym temacie jest zarządzanie jakością. Jest to definicja, która ma związek z produkcją bądź też z świadczeniem pewnych usług, wytwarzania nowych technologii czy produktów. Ma ona na celu udzielenie odpowiedniego produktu, który usatysfakcjonuje wymogi oraz potrzeby petenta. W swoim działaniu uzyskuje informacje o znaczeniu zwrotnym, dzięki którym ułatwia to profesjonalizację otrzymanego dobra (produktu), etapu oraz całościowego systemu produkcyjnego [6].

Pacjent oczekuje przede wszystkim takich elementów jakości jak:

- ❖ Profesjonalizm- pod tym pojęciem rozumiemy, iż pracownicy medyczni powinni posiadać wysokie kwalifikacje medyczne, oraz kompetencje.
- ❖ Wydolność- rekonwalescent oczekuje, iż otrzymane przez niego usługi będą charakteryzowały się niezawodnością, rzetelnie wykonaną usługą według norm etycznych.
- ❖ Emocjonalności i życzliwości- oczekiwania skierowane są w głównie do personelu medycznego. Oczekiwaniem jest empatia, gotowość do niesienia pomocy oraz chorzy zakładają, że będą traktowani z szacunkiem.
- ❖ Osiągalność- Pacjent tkwi w poczuciu, iż obsługa szpitala (lekarze, pielęgniarki, ratownicy medyczni itp.) będą dla ich dyspozycji w każdym czasie, kiedy będą potrzebowali ich pomocy.
- ❖ Komunikatywność- to kolejne oczekiwanie pacjenta wobec zespołu terapeutycznego. Pacjent chce, aby komunikowanie się z personelem medycznym było jasne, klarowne i przede wszystkim życzliwe. Chce, aby sformułowania kierowane przez personel były dla niego zrozumiałe oraz oczekuje umiejętności słuchania i możliwości swobodnej wypowiedzi.
- ❖ Aparycja i harmonia- przeświadczenie o estetycznym i przyjaznym wnętrzu budzi ufność w pacjentach. Bardzo ważne jest również to, aby personel miał estetyczne mundurki (ubrania medyczne), oraz aby pracownicy posiadali identyfikatory [7].

Normy oraz ich układ dostosowane są do placówek służby zdrowia. Podejście procesowe wprowadzają normy- “nowicjuszkę” wymagań struktury. Modyfikacja w trafny sposób zmienia styl do rozwijania i tworzenia systemów jakości w placówkach medycznych. Dobrze opracowany i przysposobiony system zarządzania jakością usług warunkuje sprawne, efektywne zarządzanie procesami z dziedziny medycyny.

Podstawowymi elementami zarządzania jakościami usług zdrowotnych są:

- ❖ Misje
- ❖ Strategie
- ❖ Zasoby ludzkie
- ❖ Polityka i cele jakości oraz ich sposób realizacji
- ❖ Oprząrządowanie ZOZ [8].

Klient zewnętrzny, czyli nasz pacjent posiada prawa. Muszą być one przestrzegane przez zakłady opieki zdrowotnej. Kiedy dana placówka medyczna nie przestrzega praw, które należą do pacjentów, traci ona zaufanie osób chorujących a także wpływa negatywnie na uzyskanie zakładanych celów zarządzania jakości usług zdrowotnych [9]. William Edwards *Deming* mówił, iż „*Każdy ma swojego klienta. A jeśli nie wie kim jest ten klient i jakie są jego oczekiwania ... to nie rozumie swojej pracy*” [10]. Dyrektor zakładu opieki zdrowotnej ma obowiązek zapewnić dostępność informacji o prawach pacjentów. Najczęściej odbywa się to poprzez wystawienie karty praw pacjenta, która jest wyciągiem z obowiązujących aktów prawnych, w widocznym miejscu [11]. Lekarze, pielęgniarki, ratownicy medyczni i inni pracownicy opieki zdrowia odgrywają bardzo ważną rolę w budowaniu trwałych relacji pomiędzy usługodawcą a odbiorcą. Tworzenie odpowiednich relacji z pacjentami rzutuje na całokształt obsługi, w tym na zadowolenie klienta czyli w tym przypadku pacjenta [12, 13]. Podsumowując, ulepszanie jakości świadczeń medycznych jest procesem wymagającym i ciągłym. Jakość tej opieki to nie jedynie wartość stosunków międzyludzkich (komunikacja na poziomie lekarz – pacjent, czy też pielęgniarka-pacjent), to także wartość techniczna oraz takie elementy jak: komfort, estetyka itp. Trzeba je więc nieustannie oceniać i polepszać [14].

Podsumowanie. Aby spełnić i sprostać oczekiwaniom pacjenta, musi istnieć ścisły i harmonijny związek między wyróżnionymi elementami systemu: odpowiedzialnością kierowników, dyrektorów itp. osób, zasobami ludzkimi i materiałowymi oraz strukturą systemu jakości. Sprawne funkcjonowanie systemu jakości usług opieki zdrowotnej wymaga odpowiednio dostosowanej, prostej i funkcjonalnej struktury organizacyjnej. Definicja jakości powinna być wpisana w misję i strategię każdej jednostki opieki zdrowotnej. Odpowiedzialność za stworzenie misji i strategii jakości oraz jej wdrożenie spoczywa na kierownikach placówek służby zdrowia. Zarządzanie jakością to jeden z najważniejszych czynników zarządzania. Rozważając nasze krajowe (Polskie) doświadczenia we wdrażaniu systemu zarządzania danymi, można założyć, iż jesteśmy (jako kraj) w połowie celu, które ZOZ ma wprowadzić do wysokiej jakości usług zdrowotnych. Sukcesem wysokiej jakości usług wymaga dość długiego czasu. Jakość świadczonych usług będzie zależna w dużej mierze od menadżerów i dyrektorów placówek medycznych, czy pacjenci będą zadowoleni z oferowanej jakości proponowanych dóbr w postaci usług medycznych. Jednym z głównych problemów funkcjonowania obecnej opieki zdrowotnej jest jakość świadczonych usług medycznych. Nie da się nie wspomnieć, iż placówki medyczne zaczynają troszczyć się o jakość usług medycznych a także przystosowują usługi medyczne do oczekiwań pacjentów. Aby zapewnić pacjentom odpowiedni komfort i jakość opieki, placówki wdrażają proces zarządzania jakością. Stworzenie odpowiednich zasobów personelu medycznego i relacji z pacjentami wpływa na rozwój placówek oraz stają się gwarancją sukcesu rynkowego. Systemy zarządzania jakością, jak i

instrumenty, które odzwierciedlają poziom jakości systemów krajowych, czy też międzynarodowych, mają na celu poprawę komfortu korzystania z usług medycznych, tj. opieki nad pacjentem.

Bibliografia

1. Zandberg J. William Edwards Deming – legenda zapewnienia jakości. Qualityland. 1995 str. 3-8
2. Edyta Rysiak, Magdalena Donejko, Elżbieta Galicka, Izabela Prokop, Paweł Drągowski, Eryk Cekała, Grażyna Dawidziuk: „Zarządzanie, poprzez jakość w zakładach opieki zdrowotnej” str. 147
3. Frąś Józef, zarządzanie jakością usług w opiece zdrowotnej, Uniwersytet Szczeciński, str. 88
4. M. Murkowski, W. Nowicki, A. Koronkiewicz, Zastosowanie standardów w programie akredytacji szpitali. Centrum Organizacji Ekonomiki i Ochrony Zdrowia, Zakład Szpitalnictwa, Warszawa 1996, str. 12.
5. K. Opolski, E. Szemborska, Strefy zarządzania jakością w służbie zdrowia, str. 22
6. Opolski K., Dykowska G., Możdżonek M.: Zarządzanie przez jakość w usługach zdrowotnych. Teoria i praktyka. Cedetu, Warszawa 2003.
7. Rola procesów, standardów i procedur w kształtowaniu jakości świadczeń zdrowotnych. Red. A. Misiąg, K. Kuszewski, K. Topczewska-Tylińska, J. Michalak, a-medica Press, Bielsko- Biała 2007.
8. Nierzwicki J.W. (red.), Zarządzanie jakością. Wybrane zagadnienia. Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr sp. z o.o., Gdańsk 1999.
9. Frąś Józef, zarządzanie jakością usług w opiece zdrowotnej, Uniwersytet Szczeciński, str. 93
10. Zandberg J. William Edwards Deming – legenda zapewnienia jakości. Qualityland. 1995
11. Agnieszka Maciąg, Izabela Sakowska, Rola i prawa pacjenta w obszarze jakości usług zdrowotnych, str. 58
12. Krot K. Jakość i marketing usług medycznych. ABC a Wolters Kluwer business. Warszawa. 2008 str. 13
13. WHO, Zdrowie dla wszystkich w XXI wieku, Warszawa: Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia za WHO, Copenhagen, 1999.
14. Agnieszka Maciąg, Izabela Sakowska, Rola i prawa pacjenta w obszarze jakości usług zdrowotnych, str. 54

***Magdalena Grzechnik¹, Mariola Janiszewska²,
Edyta Sugier³, Agnieszka Barańska², Ewelina Firlej⁴,***

¹Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej,
Uniwersytet Medyczny

²Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³Studenckie Koło Naukowe przy Pracowni Kosmetologii i Medycyny Estetycznej
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

⁴Pracownia Kosmetologii i Medycyny Estetycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

NOWOTWÓR PŁUCA – CICHY ZABÓJCA NIE TYLKO OSÓB PALĄCYCH

Wstęp. Nowotwór płuca jest jednym z najczęściej występujących nowotworów złośliwych. W każdym roku na nowotwór płuca umiera bardzo dużo ludzi, oscyluje się że rocznie na całym świecie jest to ok 1,6 mln osób [1]. Rak płuca jest jednym z najbardziej dotkliwych i rokowujących nowotworów. Jest najczęstszą przyczyną zgonów mężczyzn, u kobiet występuje na drugim miejscu[2,3]. Jako najczęstszą przyczynę zachorowania na raka płuca uważa się bierne palenie [4]. Uważa się iż w niektórych przypadkach zachorowań na nowotwór płuca dochodzi u osób, które nigdy nie paliły tytoniu. 30% osób w wieku dorosłym w Polsce, nałogowo pali tytoń.[5]. Jednak najczęściej dochodzi do tego na skutek połączenia czynników genetycznych a także przy ekspozycji na bierne palenie[6]. Kolejnym czynnikiem, który ma wpływ na powstanie nowotworu płuc jest radon a także zły stan powietrza (zanieczyszczone powietrze)[6]. Objawy w raku płuc występują w zaawansowanym stadium choroby. W większym przypadku objawy nowotworu płuc są niecharakterystyczne. Do najbardziej charakterystycznych objawów możemy wyróżnić:

- ❖ Przewlekły kaszel
- ❖ Duszności
- ❖ Krwioplucie
- ❖ Ból w klatce piersiowej

Objawy raka płuca pojawiają się często dopiero w zaawansowanym stadium choroby;

w większości przypadków są to objawy niecharakterystyczne.

Diagnostyka.

Najczęstszymi i najczęściej stosowanymi metodami diagnostyki w wykrywaniu raka płuc są badania obrazowe które obejmują m.in.:

- ❖ badanie RTG klatki piersiowej
- ❖ tomografię klatki piersiowej
- ❖ pozytonową tomografię emisyjną (PET i PET-CT)
- ❖ badanie z wykorzystaniem rezonansu magnetycznego(MRI)

Dodatkowo oprócz obrazowych badań, w diagnostyce płuca wykorzystuje się także:

- ❖ badanie bronchoskopowe, badanie endoskopowe dróg oddechowych
- ❖ badanie cytologiczne
- ❖ aspiracyjną biopsję cienkoigłową
- ❖ torakocentezę
- ❖ metody chirurgiczne
- ❖ wideotorakoskopię (VATS z ang. Video-assisted thoracoscopic surgery)

Przed rozpoczęciem radykalnego leczenia nowotworu płuca, należy ocenić wydolność oddechową poprzez badanie spirometryczne, badanie wysiłkowe oraz oceny stanu układu sercowo-naczyniowego (elektrokardiografia i echokardiografia, itp.)[8].

Epidemiologia. Nowotwór płuc to najczęściej występujący nowotwór złośliwy w Polsce a także na świecie[9]. Zachorowalność na raka płuca w ciągu roku stanowi 12,3%[10]. Występuje kilka razy częściej u płci męskiej niż żeńskiej, oraz wykazano, iż jest pierwszym pod względem umieralności z powodu chorób nowotworowych w przypadku obu płci [11]. Obserwuje się spadek umieralności wśród mężczyzn, natomiast obserwuje się dość spory wzrost wśród kobiet[12].

Odnotowuje się, iż występowania raka płuca najczęściej występuje w okresie między 60 a 70 rokiem życia[13].

Leczenie. Występuje bardzo dużo różnych typów raka płuca. Wymagają one bardzo zróżnicowanych metod leczenia. Najczęściej plan leczenia zależy od typu a także od stopnia zaawansowania rozpoznanego raka płuca, wydolności narządów organizmu człowieka a także ogólnego stanu pacjenta. Bierze się także pod uwagę ogólny stan zdrowia i osobiste preferencje chorego[14]. Działania z zakresu leczenia mogą być wyspecjalizowane na leczenie radykalne albo też na przedłużenie życia czy poprawę jakości tzw. Leczenie paliatywne. Najczęściej leczenie operacyjne jest podstawową metodą terapii. Radioterapię radykalną stosuje się u chorych, których niezakwalifikowano do operacji z różnych względów. Celem radioterapii jest wówczas jak najszybsze zniszczenie komórek a także ma ona służyć zmniejszeniu guzów co skutkować ma poprawie jakości życia i zmniejszeniu dolegliwości związanych z chorobą[15].

Profilaktyka. Do profilaktyki raka płuc zaliczamy profilaktykę pierwotną a także profilaktykę wtórą (screening). Profilaktyka pierwotna polega głównie na czynnościach, które mają na celu zapobiegnięcie rozwojowi raka płuca. Zawalczenie nowotworu płuca polega głównie na eliminowaniu palenia tytoniu a przez to narażanie na działania dymu tytoniowego inne osoby w różnych miejscach np. miejscu pracy, czy miejscach publicznych. Jedną z głównych metod zwalczania nikotynizmu jest zredukowanie czy też bezwzględny zakaz wyrobów tytoniowych, które obowiązują w Unii Europejskiej[16].

Podsumowanie. Nowotwór płuca jest jedną z najczęstszych i najbardziej dotkliwych chorób onkologicznych. Płuca są narządem, części układu oddechowego. Biorą one czynny udział w wymianie tlenu i dwutlenku węgla z atmosferą. Za bardzo ważną rolę płuc uważa się również to iż biorą udział w

systemach obronnych organizmu, na przykład przed pyłem, kurzem czy też mikroorganizmami. Chorzy, którzy mają problem z płucami są w grupie zwiększonego ryzyka oraz mogą łatwiej zachorować na raka płuc. Podobna sytuacja dotyczy osoby, które mają kontakt z toksynami np. takimi jak azbest. Literatura podaje, iż nie ma żadnych potwierdzeń na to, że niektóre rodzaje artykułów spożywczych (owoce, czy warzywa) mogą powodować redukować ryzyko wystąpienia raka płuc. Jednak istnieją pewne przesłanki ku temu. Gdy jest wykonywane badanie nowotworu płuc np. przez mikroskop, dopiero wtedy można wyodrębnić jego rodzaje, które są zależne od budowy tkanki. Najczęściej dotyczy on mężczyzn, także obserwowany jest wzrost zachorowalności na raka płuca u kobiet. Przedział wieku zachorowalności to 60-70 lat. Najważniejszym czynnikiem, który sprzyja zachorowaniu na raka płuca to palenie tytoniu. Przeanalizowana literatura wskazuje na palenie tytoniu jako na jeden z głównych czynników wystąpienia raka płuca. Oczywiście, osoby które przebywają często w gronie biernych palaczy są również w dużej mierze narażone na wysokie ryzyko wystąpienia nowotworu. Na podstawie prognoz Ministerstwa Zdrowia nowotwór złośliwy płuca w 2029 roku pozostanie dominującym nowotworem pod względem liczby zachorowań. W Polsce występuje duży odsetek osób palących, co może sprzyjać większej zapadalności na raka płuca. Ostatnie lata i badania dały nadzieję w diagnostyce oraz leczeniu nowotworu płuc. Dzięki temu jest większa nadzieja oraz szansa na walkę z tym nowotworem. W szczególności jest to bardzo istotne dla osób, u których nowotwór nie jest ograniczony tylko jedynie do płuc. Ogromny wpływ na to, czy walka z rakiem będzie pokonana, zależy od profilaktyki a także od tego, czy osoba chora rzuci palenie. Omawiając dane zagadnienie warto skupić swoją uwagę na słowach wypowiedzianych przez greckiego lekarza, jednego z prekursorów medycyny, „Morbum evitare quam curare facilius est”, czyli lepiej zapobiegać niż leczyć”.

Bibliografia

1. WHO: World Cancer Report 2014. World Health Organization, Feb 2014. Dostęp z dnia 17.04.2020r
2. WHO: Deaths by cause, sex and mortality stratum. World Health Organization, 2004. Dostęp z dnia 17.04.2020r
3. Lung Cancer Facts (Women). National Lung Cancer Partnership, 2006. Dostęp z dnia 17.04.2020r
4. JM Samet, Wiggins CL, Humble CG, Pathak DR. *Cigarette smoking and lung cancer in New Mexico*. „American Review of Respiratory Disease” str. 1110-1113, May 1988.
5. Polska Grupa Raka Płuca. Obraz Raka płuca w Polsce, http://www.pol-grp.org.pl/1653/obraz_raka_pluca_w_polsce. Dostęp z dnia 17.04.2020r
6. AK. Hackshaw, MR. Law, NJ. Wald. *The accumulated evidence on lung cancer and environmental tobacco smoke..* „BMJ”. 315 (7114), str. 980-988
7. Zemła B, Zielonka I, Skalska-Vorbrodt J, Kołosza Z, Banasik R. Rak płuca wśród autochtonów i imigrantów Górnego Śląska a palenie tytoniu, narażenia w mikrośrodkach pracy i zanieczyszczenia atmosfery. Wiad. Lek. 45. 9-10 (1992), str.349-353.

8. Krawczyk, P.; Ramlau, R.; i inni. Rak płuca standardy diagnostyki i leczenia w Polsce. Warszawa: Fundacja Wygrajmy Zdrowie, 2015
9. Choroby wewnętrzne, Szczeklik (red.), Alkiewicz, t. 1, Kraków: Wydawnictwo Medycyna Praktyczna, 2005.
10. Jerzy E. Tyczyński, Freddie Bray, D. Maxwell Parkin. *Lung cancer in Europe*. „ENCR Cancer Fact Sheets”. 1, March 2002. International Agency for Research on Cancer (ang.).
11. Raport na podstawie danych Centrum Onkologii. Zakład Epidemiologii i Prewencji Nowotworów Centrum Onkologii – Instytut w Warszawie.
12. Jemal, R. Siegel, E. Ward, T. Murray i inni. *Cancer statistics, 2007*.. „CA Cancer J Clin” str.43-66.
13. Raport na podstawie danych Centrum Onkologii. Zakład Epidemiologii i Prewencji Nowotworów Centrum Onkologii – Instytut w Warszawie.
14. Krawczyk, P.; Ramlau, R.; i inni. Rak płuca standardy diagnostyki i leczenia w Polsce. Warszawa: Fundacja Wygrajmy Zdrowie, 2015
15. Radziśław Kordek, Jacek Jassem, Maciej Krzakowski, Arkadiusz Jeziorski, Onkologia. Podręcznik dla studentów i lekarzy, Medical Press, Gdańsk, 2003.
16. U. 1996 Nr 10 poz. 55 Ustawa z dnia 9 listopada 1995r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych.

**Emilia Kwiecień¹, Katarzyna Sidor², Ewelina Firlej²,
Mariola Janiszewska³, Agnieszka Barańska³,**

¹Studenckie Koło Naukowe przy Pracowni Kosmetologii i Medycyny Estetycznej
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

²Pracownia Kosmetologii i Medycyny Estetycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

³Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

DZIAŁANIE I ZASTOSOWANIE WYBRANYCH EKSTRAKTÓW W KOSMETYKACH

Rośliny i ich przetwory stosowane są do pielęgnacji ciała już od tysięcy lat. Pionierką, która wykorzystywała mieszanki ziół i minerałów jest wszystkim znana Kleopatra. Do podkreślania oczu używała kohlu. Miał on mieć nie tylko efekt wizualny, ale również leczniczy, gdyż zwężał naczynia krwionośne, co dawało ulgę zmęczonym oczom, szczególnie w warunkach suchego wiatru i piasku. Naturalne metody pielęgnacji ciała przekazywane były z pokolenia na pokolenie, a część z nich używana jest współcześnie.

Czym są ekstrakty roślinne? Słowo ekstrakt pochodzi od łacińskiego słowa *extractum*, oznaczającego „to co zostało wyciągnięte”, stąd też ekstrakty nazywane są również wyciągami. Powstają w procesie ekstrakcji, czyli dyfuzji składników aktywnych do odpowiedniego rozpuszczalnika, jakim może być np. glikol propylenowy, alkohol etylowy, woda czy olej roślinny. W celu wyodrębnienia czystego składnika aktywnego należy oddzielić rozpuszczalnik od składników aktywnych w procesach np. destylacji, krystalizacji lub wymrażania.

Rodzaje ekstraktów. W celu usystematyzowania ilości substancji czynnych w ekstraktach, podzielono je na dwie kategorie. Dzięki temu zabiegowi ekstrakt zawiera określoną i stałą ilość substancji, a my jako konsumenci mamy pewność, że proces przebiegał w odpowiednich warunkach oraz z przestrzeganiem właściwej receptury.

1) Ekstrakt zawierający substancje czynne w ilościach zbliżonych do występujących w naturze. Ważną sprawą w tym przypadku jest zachowanie właściwych ilości nie tylko głównego składnika aktywnego, ale również składników pobocznych.

2) Ekstrakt skoncentrowany zawierający substancje czynne w większej ilości niż występujące w naturze. Pozwala na osiągnięcie efektywniejszej pielęgnacji.

Z jakich surowców można pozyskiwać ekstrakty? Ekstrakty można pozyskiwać z całych roślin lub ich fragmentów - od korzeni po kwiaty, korę i owoce a nawet soki. Dodatkowo mogą to być ekstrakty drożdżowe np. z drożdży piwnych. Istnieją również nietypowe ekstrakty pozyskiwane z różnych wydzielin np. śluzu ślimaka, jadu żmiji czy pszczoł, jak również wyciąg z gniazd ptasich, czyli wyodrębnione substancje bogate w składniki odżywcze ze śliny samców salangan zielonawych.

Jakie substancje znajdują się w ekstraktach?

Są to składniki aktywne warunkujące określone działanie:

- garbniki mają działanie ściągające, łagodzą podrażnienia oraz leczą wypryski w wyniku działania antybakteryjnego,

- flawonoidy działają antyoksydacyjnie, co pomaga usunąć wolne rodniki i zapobiega przedwczesnemu starzeniu, dodatkowo zmniejszają wpływ promieniowania UVA oraz UVB na skórę, a także działają przeciwzapalnie i antyalergicznie,

- saponiny rozjaśniają skórę, poprawiają jej ukrwienie, leczą zaskórniki i zmniejszają rozszerzone pory, dodatkowo roztarte liście roślin zawierających duże ilości saponin można stosować po ukąszeniach owadów w celu zmniejszenia swędzenia i obrzęku,

- olejki eteryczne łagodzą stany zapalne poprzez działanie bakteriobójcze, grzybobójcze i wirusobójcze, a także regulują poziom wydzielanego sebum i łoju, ponadto poprawiają ukrwienie skóry i wspomagają leczenie łupieżu,

- śluz powlekają skórę tworząc warstwę okluzyjną, dzięki czemu zmiękczają, nawilżają naskórek oraz łagodzą podrażnienia,

- dodatkowo można znaleźć witaminy, alkaloidy czy też antocyjany.

Jaki jest cel stosowania ekstraktów w formulacjach kosmetycznych?

Podstawowym walorem zastosowania ekstraktów w formulacjach kosmetycznych jest podwyższenie wartości i funkcjonalności kosmetyku. Ekstrakty zawierają wiele cennych substancji aktywnych, co zwiększa zakres stosowania preparatów. Ich głównym zadaniem jest nawilżanie, ściąganie i napinanie skóry, likwidacja

przebarwień, rozjaśnianie skóry, łagodzenie podrażnień, dezynfekcja, ochrona przed promieniowaniem UV, opóźnianie procesów starzenia oraz stymulowanie mikrokrażenia.

Działanie wybranych wyciągów roślinnych na skórę.

Ekstrakt z róży damasceńskiej (INCI: *Rosa damascena extract*)

- główne składniki: olejki eteryczne, flawonoidy, związki fenolowe,
- pomaga uszczelnić naczynka krwionośne występujące w skórze, co zmniejsza zaczerwienienia,
- olejki eteryczne zawierają substancje m. in. eugenol, geraniol, citronellol, które działają przeciwbakteryjnie,
- wykazuje silne właściwości przeciwutleniające, dzięki czemu zapobiega przedwczesnemu starzeniu się,
- zapach róży dodatkowo eliminuje napięcie i stres, dlatego też korzystnie wpływa na psychikę,
- wspaniale sprawdzi się dla cery naczynkowej, trądzikowej i dojrzałej.

Ekstrakt z melisy lekarskiej (INCI: *Melisa officinalis extract*)

- główne składniki: olejki eteryczne, triterpeny, fenolokwasy, flawonoidy,
- łagodzi podrażnienia skóry, działa tonizująco,
- chroni przed szkodliwym działaniem promieniowania UV,
- reguluje nadmierne wydzielanie sebum,
- wspaniale sprawdzi się dla cery trądzikowej.

Ekstrakt z nasion kawy (INCI: *Coffeae arabica seed extract*)

- główne składniki: kofeina, polisacharydy, aminokwasy, kwasy alifatyczne, glikozydy, składniki mineralne,
- usprawnia mikrokrażenie w skórze, działa przeciwobrzękowo, antycellulitowo, a nawet wpływa na redukcję tkanki tłuszczowej,
- jako przeciwutleniacz wychwytuje wolne rodniki, chroni komórki przed procesami utleniania oraz zmniejsza wykorzystanie przeciwutleniaczy, dzięki czemu wykazuje właściwości przeciwstarzeniowe,
- wspaniale sprawdzi się dla cery dojrzałych.

Ekstrakt z kwiatów czarnego bzu (INCI: *Sambucus nigra flower extract*)

- główne składniki: flawonoidy, glikozydy kwercetyny i kemferolu, rutyna, kwasy fenolowe, witamina C, sambunigrina,
- uszczelnia naczynia krwionośne,
- działa przeciwwolnorodnikowo,
- stymuluje syntezę kwasu hialuronowego,
- wspaniale sprawdzi się dla cery naczynkowej.

Ekstrakt z aloesu zwyczajnego (INCI: *Aloe vera extract*)

- główne składniki: kwasy tłuszczowe (arachidonowy, linolowy, linolenowy, mirystynowy), polisacharydy, glikoproteiny, aloemodyna, aminokwasy, kwasy organiczne (bursztynowy i cynamonowy),

- działa bakteriobójczo, odkażająco, przeciwzapalnie i ściągająco, przyspiesza gojenie wyprysków,

- nawilża, ujędrnia, wygładza skórę, niweluje przebarwienia,

- poprawia ukrwienie skóry,

- wspaniale sprawdzi się dla skóry suchej, trądzikowej i dojrzałej.

Ekstrakt z winorośli (INCI: *Vitis vinifera extract*)

- główne składniki: kwasy owocowe, garbniki, antocyjany, flawonoidy, stylbeny (resweratrol), woski, witaminy, polisacharydy, karotenoidy,

- silne działanie antyoksydacyjne,

- zwiększają odporność komórki na stres oraz poprawiają ich zdolności naprawcze,

- hamuje aktywność hialuronidazy,

- poprawia mikrokrażenie, zmniejsza zasinienia i obrzęki,

- działanie antyglykacyjne (zapobiega osłabianiu struktury kolagenu),

- wspaniale sprawdzi się dla skóry dojrzałej.

Podsumowanie. Ekstrakty stosowane są w pielęgnacji ciała od bardzo dawna. Pozyskiwane mogą być z niemal każdej części rośliny, ale też z różnych wydzielin. Mogą naśladować ilości składników naturalnie występujących w roślinach bądź występować w formach skondensowanych. Wykazują szereg działań poprawiających wygląd skóry jak np. nawilżenie, poprawienie kolorytu, regenerację naskórka czy opóźnienie procesów starzenia. W celu dobrania najbardziej odpowiedniego wyciągu dla skóry warto zwrócić uwagę na ich skład chemiczny. Dużym atutem jest powszechna dostępność ekstraktów i stosunkowo niska cena.

Bibliografia

1. Nde D.B., Foncha A. C., Optimization Methods for the Extraction of Vegetable Oils, A Review, Processes 2020, 8, 209.
2. Kammeyer A., Luiten R. M., Oxidation events and skin aging, Ageing Res Rev, 2015, 21, 16-29.
3. Marzec A., Chemia nowoczesnych kosmetyków, substancje aktywne w preparatach i zabiegach kosmetycznych, TNOiK DOM ORGANIZATORA, Toruń, 2010.
4. Stanciu G., Chirila E., Dobrinas S., Negreanu-Pirjol T., Studies Regarding the Determination of Antioxidant Properties of New Plant Extracts for Cosmetic Purposes, Rev. Chim., 2010, 61(1), 41-44.
5. Hemingway R.W., Laks P.E.: Plant Polyphenols-Synthesis, Properties, Significance. Basic Life Sciences. 1991; 59: 263-265.
6. Piątkowska E., Kopeć A., Leszczyńska T., Antocyjany – charakterystyka, występowanie i oddziaływanie na organizm człowieka, Żywn. Nauka Technol. Jakość, 2011, 4(77), 24-35.

7. Dyduch J., Bez czarny – charakterystyka biologiczna, wykorzystanie w ziołolecznictwie, kosmetyce i gospodarstwach domowych, Cz. I. Episteme, 2014, 25, 21-27.
8. Rath P., Rajput C. S., Antioxidant potential of grapes (*Vitis vinifera*): a review, JDDT 2014, 4(2), 102-104.
9. Ercisli S., Chemical composition of fruits in some rose (*Rosa* spp.) species., Food Chem., 2007, 104, 1379-1384.
10. Jurkowska S., Tezaurus: substancje czynne pochodzenia roślinnego wykorzystywane w kosmetykach, Miriam, Dąbrowa Górnicza, 2001, 200.

***Edyta Sugier¹, Katarzyna Sidor², Ewelina Firlej²,
Anna Sokołowska², Mariola Janiszewska³,***

¹Studenckie Koło Naukowe przy Pracowni Kosmetologii i Medycyny Estetycznej
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

²Pracownia Kosmetologii i Medycyny Estetycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

³Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

ZASTOSOWANIE KWASÓW ORGANICZNYCH W KOSMETOLOGII

Kwasy organiczne to jedne z najpopularniejszych substancji wykorzystywanych w kosmetologii. Zabiegi z zastosowaniem tych związków określa się mianem peelingów chemicznych (z ang. *peel*-złuszczać), które polegają na kontrolowanym procesie złuszczenia naskórka lub jednocześnie skóry właściwej. Wyróżniamy szereg różnych rodzajów kwasów wykorzystywanych w procedurach kosmetycznych. Jednymi z nich są między innymi: alfa-hydroksykwasy, których naturalne źródła stanowią owoce np. kwas mlekowy, migdałowy czy cytrynowy. Kolejna grupa to beta-hydroksykwasy, której głównym przedstawicielem jest kwas salicylowy. Wyróżniamy także poli-hydroksykwasy, alfa-ketokwasy oraz kwas trójchlorooctowy.

Istnieje wachlarz zastosowań peelingów chemicznych w zależności od rodzaju konkretnego kwasu, jego stężenia oraz pH. Dzięki kwasom organicznym możliwa jest redukcja przebarwień i blizn, a także zmniejszenie zmarszczek oraz ujść gruczołów łojowych [1, 2].

Działanie i zastosowanie peelingów chemicznych. Działanie peelingów chemicznych z zastosowaniem kwasów organicznych polega na kontrolowanym procesie złuszczenia (eksfoliacji) określonych warstw skóry. Dzięki temu możliwe jest usunięcie wielu defektów cery poprzez np. spłycenie zmarszczek i blizn czy redukcję przebarwień. Istnieje wiele kwasów wykorzystywanych w terapiach przeciwtrądzikowych np. kwas migdałowy i salicylowy. Wykazują one działanie przeciwbakteryjne, komedolityczne oraz zmniejszają ilość sebum poprzez redukcję wielkości ujść gruczołów łojowych. Kwasy organiczne stosowane są także w leczeniu dermatoz takich jak np. rybia łuska, rogowacenie słoneczne czy brodawki łojotokowe. Działania peelingów chemicznych o wysokich stężeniach mogą

skutkować epidermolizą lub nawet eksfoliacją obejmującą częściowo skórę właściwą. Długotrwałe stosowanie kwasów organicznych w zabiegach kosmetycznych prowadzi do licznych zmian w skórze właściwej. Można tu wymienić np. aktywację fibroblastów, co stymuluje produkcję kolagenu, elastyny oraz innych składników macierzy zewnątrzkomórkowej. W rezultacie dochodzi do znacznej poprawy bariery ochronnej skóry oraz jej wyglądu [1].

Czynniki warunkujące głębokość działania peelingów kwasowych. Głębokość eksfoliacji chemicznej zależy między innymi od: rodzaju kwasu, ilości substancji i czasu jej aplikacji na skórę oraz stężenia kwasu. Istotne znaczenie ma także stosunek pH do pKA, będące wartością stałą dla określonego kwasu.

W zależności od głębokości złuszczenia kwasy można podzielić na:

- bardzo powierzchowne - skutkujące złuszczeniem do warstwy ziarnistej naskórka,
- powierzchowne - eksfoliujące do warstwy podstawnej naskórka,
- średnio głębokie - złuszczące całkowicie naskórek oraz częściowo warstwę brodawkowatą skóry właściwej,
- głębokie, czyli kwasy, które złuszczą naskórek, warstwę brodawkowatą i część warstwy siateczkowatej skóry właściwej.

Działanie kwasów o niskim stężeniu opiera się przede wszystkim na zmniejszeniu przylegania korneocytów, co skutkuje eksfoliacją komórek naskórka warstwy rogowej. Kwasy o wyższych stężeniach poza wymienionym działaniem wpływają także na głębiej położone keratynocyty oraz redukują rogowacenie naskórka w skutek zatrzymywania wody [1, 3].

Charakterystyka wybranych kwasów organicznych. Hydroksykwasy to najpowszechniej stosowana grupa substancji aktywnych o działaniu złuszczącym. Są to związki chemiczne o charakterystycznej budowie, w skład której wchodzi grupa karboksylowa oraz hydroksylowa. Wśród hydroksykwasów możemy wyróżnić głównie: alfa-hydroksykwasy (AHA), beta-hydroksykwasy (BHA) oraz poli-hydroksykwasy (PHA).

Alfa-hydroksykwasy to związki organiczne, których naturalne źródła stanowią owoce. Jednym z najważniejszych przedstawicieli tej grupy jest kwas glikolowy, będący rozpuszczalną w wodzie małą cząsteczką o dużych zdolnościach penetracji w głąb skóry. Kwas glikolowy wykazuje działanie złuszczące wyrównując koloryt cery oraz keratoregulujące, przez co normalizuje procesy keratynizacji naskórka. Kolejnym powszechnie stosowanym alfa-hydroksykwasem jest kwas mlekowy, stanowiący naturalny metabolit tkanki mięśniowej. Posiada zarówno właściwości złuszczące jak również nawilżające. Procedury z zastosowaniem kwasu mlekowego skutkują poprawą gładkości i nawodnienia skóry, co objawia się polepszeniem jędrności oraz struktury cery. Do grupy kwasów AHA należy również kwas migdałowy wykazujący działanie wielokierunkowe. Charakteryzuje go łatwość przenikania przez poszczególne warstwy naskórka, a także bardzo silne właściwości przeciwbakteryjne. Kwas migdałowy wykorzystywany jest w

zabiegach przeznaczonych zarówno dla cer tłustych i łojotokowych ze względu na działanie złuszczące, jak i wrażliwych ponieważ nie wywołuje rumienia oraz stymuluje odnowę głębszych warstw skóry. Wskazaniem do zabiegów z wykorzystaniem kwasu migdałowego są też przebarwienia w postaci plam pozapalnych. Kwasem AHA o silnym działaniu rozjaśniającym i keratolitycznym jest kwas cytrynowy, który ponadto stanowi powszechnie stosowany regulator pH kosmetyków [2, 4, 5].

Głównym przedstawicielem beta-hydroksykwasów jest kwas salicyłowy, który naturalnie występuje w korze wierzby (z łac. *salix cortex*). To substancja nierozpuszczalna w wodzie, zaś bardzo dobrze rozpuszczalna w etanolu oraz tłuszczach. Kwas salicyłowy polecany jest przede wszystkim dla cer tłustych i trądzikowych, ze względu na działanie przeciwbakteryjne oraz przeciwzapalne. Zabiegi z użyciem kwasu salicyłowego mogą skutkować podrażnieniem skóry, dlatego nie są wskazane dla cer wrażliwych, zaś stężenie wyżej wymienionego kwasu w kosmetykach nie powinno przekraczać 5% [2, 4].

Budowa chemiczna poli-hydroksykwasów charakteryzuje się obecnością wielu grup hydroksylowych oraz jedną grupą karboksylową. Do kwasów PHA zaliczamy między innymi kwas glukonowy, który jest metabolicznym produktem przemian glukozy. Charakteryzuje się wolnym i łagodnym działaniem, dlatego stosowany jest w przypadku cer wrażliwych, alergicznych, nawet dla osób z atopowym zapaleniem skóry. Kwas glukonowy neutralizuje wolne rodniki, dzięki czemu posiada właściwości antyoksydacyjne. Dodatkowo działa złuszcząco, rozjaśniająco i chroni barierę naskórkową przed szkodliwym wpływem czynników zewnętrznych. Kwas laktobionowy wykazuje właściwości zbliżone do wyżej wymienionych, a poza tym stymuluje odnowę naskórka. Powstaje na skutek utlenienia laktozy i jest zaliczany do związków higroskopijnych, przez co absorbuje wodę zapobiegając wiotczeniu skóry [2, 4].

Kwas pirogronowy należy do alfa-ketokwasów, zaś źródłem jego pozyskiwania jest ocet oraz sfermentowane owoce. Występuje też naturalnie w organizmie człowieka stanowiąc produkt końcowy glikolizy. Kwas pirogronowy wykorzystywany jest w terapiach przeciwtrądzikowych dzięki właściwościom keratolitycznym, seostatycznym i antybakteryjnym [1, 2].

Kwas trichlorooctowy jest pochodną kwasu octowego i służy do wykonywania peelingów chemicznych głębokich, przez co zaliczamy go do peelingów medycznych. Może być stosowany tylko przez lekarzy, zaś jego bezpieczne stężenie wynosi od 5-30%. Kwas TCA wykazuje zdolność do głębokiej penetracji w głąb skóry, co warunkuje jego wysokie właściwości złuszczące [1, 6].

Tabela 1. Porównanie kwasów organicznych

GRUPA	NAZWA KWASU	GŁÓWNE DZIAŁANIE	RODZAJ CERY	ŹRÓDŁA
AHA	glikolowy	keratoregulujące, komedolityczne	z przebarwieniami, trądzikowa	trzcina cukrowa
	mlekowy	złuszczące, nawilżające	sucha, dojrzała	mleko
	migdałowy	antybakteryjne, złuszczące	trądzikowa, z przebarwieniami	pestki migdałów
	cytrynowy	rozjaśniające	z przebarwieniami	owoce cytrusowe
BHA	salicyłowy	komedolityczne, przeciwzapalne, przeciwbakteryjne	trądzikowa, tłusta	kora wierzby
PHA	glukonowy	antyoksydacyjne, nawilżające	AZS, wrażliwa,	glukoza
	laktobionowy	antyoksydacyjne	alergiczna, wrażliwa	laktoza
AKA	pirogronowy	reguluje wydzielanie sebum, keratolityczne	z przebarwieniami, tłusta	produkt glikolizy
	trichlorooctowy	rozjaśniające, zmniejsza przebarwienia, zmarszczki i blizny	z przebarwieniami, dojrzała	pochodna kwasu octowego

Przeciwwskazania i zalecenia dotyczące zabiegów z kwasami. Przed zabiegami z użyciem peelingów chemicznych niezbędna jest odpowiednia diagnoza skóry oraz wywiad z pacjentem. Pozwala to osiągnąć najlepsze efekty terapii przy jednoczesnym zachowaniu bezpieczeństwa. W tym celu należy zwrócić szczególną uwagę na rodzaj cery i wykluczyć osoby posiadające reaktywną, alergiczną czy łojotokową skórę, szczególnie w przypadku procedur z użyciem drażniących kwasów. Kolejnymi przeciwwskazaniami są choroby tkanki łącznej, schorzenia autoimmunologiczne czy nowotworowe. Zabiegów z użyciem kwasów organicznych nie należy także wykonywać u osób z licznymi znamionami i skłonnościami do powstawania bliznowców. Dodatkowo stosowanie niektórych leków przeciwkrzepliwych (tzw. antykoagulantów) oraz palenie papierosów może znacząco wydłużać czas gojenia skóry po zabiegu.

Do zaleceń po peelingach kwasowych można bezwzględnie zaliczyć zakaz opalania się przez okres ok. 4 tygodni. Ekspozycja skóry na promieniowanie ultrafioletowe oraz zdrapywanie łuszczących się warstw naskórka może skutkować powstaniem głębokich przebarwień. Po zabiegach z użyciem kwasów organicznych należy stosować kosmetyki regenerujące i kremy z wysokimi filtrami UV [1].

Podsumowanie. Zabiegi z użyciem kwasów organicznych znajdują powszechne zastosowanie w kosmetologii i są podstawą terapii przeciwtrądzikowych, przeciwstarzeniowych oraz rozjaśniających przebarwienia

czy blizny. W celu uzyskania najlepszych efektów należy dokładnie poznać działania poszczególnych kwasów i dobrać najbardziej odpowiedni do konkretnego rodzaju cery. Istotne jest również wykluczenie wszelkich przeciwwskazań i zastosowanie się do zaleceń pozabiegowych, aby procedury z użyciem kwasów organicznych były zarówno efektywne jak i bezpieczne.

Bibliografia

1. Padlewska K., *Medycyna estetyczna i kosmetologia*, PZWL, 2014, s. 205–212.
2. Kapuścińska A., Nowak I. *Zastosowanie kwasów organicznych w terapii trądziku i przebarwień skóry*, Postepy Hig Med Dosw (online), 2015, 69, s. 374–383.
3. Wątrobowska B., *Peelingi w regeneracji skóry*. LNE Polska 2019, 5, s. 58–62.
4. Ząbczyńska M., Jurzak M., *Zastosowanie hydroksykwasów w kosmetologii*. Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2012.
5. Jankowiak W., Imielski W., Janeba--Bartoszewicz E., *Zastosowanie kwasu migdałowego w peelingu kosmetycznym*, Kosmetologia Estetyczna 1/2016 / vol. 5, s. 57–60.
6. Ambroziak M., *Piękno bez tajemnic. Przewodnik po medycynie estetycznej*, Edipresse Polska, 2007, s. 48–49.

**Klaudia Żak¹, Michał Piwoński¹, Magdalena Zawisłak¹,
Marcin Zaniuk¹, Agnieszka Barańska²,**

¹ Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Psychologii Stosowanej,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

RYZIKO WRODZONYCH MALFORMACJI PŁODU WSKUTEK PRENATALNEGO LECZENIA PRZECIWPADACZKOWEGO LAMOTRYGINĄ KOBIET CIĘŻARNYCH

Padaczka, będąca jedną z najczęściej spotykanych chorób w trakcie ciąży, jeszcze do niedawna była poważną przeszkodą na drodze do macierzyństwa [1]. Ze względu na fakt, że aż od 0,3 do 0,5% wszystkich porodów odbywa się u matek z padaczką, stanowiła poważne zagrożenia dla życia i zdrowia zarówno matki, jak i dziecka, zwiększając ryzyko zgonu dziesięciokrotnie [2, 3]. Dzięki rozwojowi współczesnej medycyny w obecnych czasach możliwe jest dobranie takiej terapii, dzięki której ponad 90% kobiet cierpiących na padaczkę rodzi zdrowe dzieci.

Najważniejszym elementem, wpływającym na obniżenie ryzyka komplikacji w ciąży jest informowanie zarówno pacjentki, jak i jej najbliższego otoczenia o konieczności planowania ciąży oraz odpowiedniej kontroli przyjmowanych leków, ze względu na teratogenność niektórych leków przeciwpadaczkowych [4].

Na etapie planowania ciąży wskazana jest suplementacja folianami, która powinna zostać polecona każdej kobiecie na tym etapie. Kobiety przyjmujące leki przeciwpadaczkowe znajdują się w szczególnej sytuacji, gdyż uważa się, że

obniżają one stężenie folianów we krwi. Sam deficyt folianów jest znanym czynnikiem ryzyka wad wrodzonych płodu. Suplementacja folianami powinna zostać rozpoczęta w okresie przedkoncepcyjnym i być kontynuowana przez cały okres trwania ciąży, a także okres karmienia piersią. Rekomendowana dawka folianów dla kobiet przyjmujących leki przeciwpadaczkowe jest wyższa niż dla pozostałych ciężarnych i wynosi 800 µg, najlepiej pod postacią aktywnych folianów. W przypadku obecności wady cewy nerwowej u kobiety w ciąży lub u ojca dziecka, zalecana dawka folianów jest wyższa i wynosi 5 mg na dobę [11].

Głównym celem farmakoterapii w ciąży jest jak najskuteczniejsza ochrona płodu przed wystąpieniem wad rozwojowych, ale również jak najlepsza kontrola napadów padaczkowych. U kobiet, u których w okresie co najmniej trzech lat przed planowaną ciążą nie występowały napady można rozważyć całkowite odstawienie leków w trakcie co najmniej roku przed planowaną ciążą [5]. U kobiet, u których napady padaczkowe występowały w ciągu roku przed ciążą wymagają wzmożonego monitorowania choroby.

W trakcie pierwszego trymestru należy stosować najmniejszą skuteczną dawkę leku, który jest najbardziej odpowiedni w ciąży [6]. Najczęstszymi wadami wrodzonymi związanymi ze stosowaniem leków przeciwpadaczkowych są wady cewy nerwowej, serca, układu moczowego, kostno-szkieletowego oraz rozszczep podniebienia [11]. Najmniejsze ryzyko ich wystąpienia niesie za sobą stosowanie lamotryginy, lewetyracetamu, karbamazepiny oraz okskarbazepiny w monoterapii i małych dawkach [6–10]. Fenytoina i fenobarbital, rzadko stosowane w populacji polskiej, mogą przyczyniać się do powstawania wad serca, karbamazepina i topiramatu – rozszczepu podniebienia i wargi, a walproinian sodu, uznawany za najbardziej teratogeny, przyczynia się do wystąpienia wad cewy nerwowej, serca, układu moczowo-płciowego oraz spodziectwa. Dodatkowo, badania z udziałem dzieci w wieku przedszkolnym, których matki stosowały walproinian w czasie ciąży, wykazują, że aż u 30–40% z nich występują opóźnienia we wczesnym stadium rozwoju, takie jak: późniejsze rozpoczęcie mówienia, chodzenia, gorsze zdolności intelektualne, słabe umiejętności językowe (mówienie i rozumienie), zaburzenia pamięci, autyzm [11]. Oprócz ryzyka związanego z przyjmowaniem walproinianu sodu (10,7 na 100; 95% CI 8,16–13,29) dużym zagrożeniem jest również politerapia (16,8 na 100; 95% CI 0,51–33,05). Dla porównania, ryzyko wystąpienia wad wrodzonych dla płodów matek nie chorujących na padaczkę wynosi 2,3 na 100; 95% CI 1,46–3,1 [9]. Dodatkowo, najniższe wskaźniki malformacji występowały wśród kobiet przyjmujących lamotryginę w dawce niższej niż 300mg na dobę (2 na 100; 95% CI 1,19–3,24) oraz karbamazepinę w dawce mniejszej niż 400 mg na dobę (3,4 na 100; 95% CI 1,11–7,71) [7]. W Wielkiej Brytanii oraz Irlandii obiecujące wyniki uzyskano przy stosowaniu lewetyracetamu w monoterapii (0,7 na 100; 95% CI 0,19–2,51) niż w grupie, w której stosowano politerapię (5,6 na 100; 95% CI 3,54–8,56) [10].

Obecnie brak jest jeszcze danych, które pozwoliłyby na ocenę ryzyka wad wrodzonych związanych ze stosowaniem w monoterapii innych leków przeciwpadaczkowych takich jak gabapentyna, lakozamid, pregabalina, topiramamat lub zonisamid [6]. Dotychczasowe, nieco ograniczone dane na temat stosowania wyżej wymienionych leków wskazują na mniejsze zagrożenie teratogenne, niż w przypadku leków starszych.

Mechanizm działania lamotryginy nie został ostatecznie wyjaśniony. Najlepiej udokumentowanym mechanizmem działania tej substancji jest jej powinowactwo do zależnych od napięcia kanałów sodowych, które skutkuje ich zablokowaniem. Blokada tych kanałów jonowych hamuje przewodnictwo potencjałów pobudzających w synapsach, w wyniku czego dochodzi do zahamowania uwalniania neuroprzekaźników pobudzających [12]. Lamotrygina wpływa na uwalnianie kwasu glutaminowego, brak dowodów na zmiany uwalniania innych neuroprzekaźników pobudzających [12]. Za drugi mechanizm działania leku, uważana jest zdolność do hamowania bramkowanych napięciem kanałów Ca^{2+} , jednak ten moment jest to tylko teoria [12]. Dodatkowo, uważa się, że lamotrygina wpływa na metabolizm kwasu foliowego w organizmie. Badania *in vitro* sugerują, że lamotrygina może zachowywać się, jak inhibitor reduktazy dihydrofolianowej [12], co prowadzi do zmniejszonej ilości dostępnego tetrahydrofolianu w organizmie. Wpływ lamotryginy na metabolizm kwasu foliowego, uważny jest za przyczynę zwiększonego ryzyka występowania wad wrodzonych u dzieci kobiet przyjmujących lamotryginę w trakcie ciąży.

Pierwszorzędowym zastosowaniem lamotryginy jest leczenie napadów padaczkowych, jednak substancja ta znalazła także zastosowanie w terapii zaburzeń afektywnych dwubiegunowych. Na początku swojej obecności na rynku, lamotrygina stosowana była jako element terapii skojarzonej w leczeniu padaczki. Na dzień dzisiejszy lek ten można również stosować w monoterapii. Według rekomendacji Sekcji Padaczki Polskiego Towarzystwa Neurologicznego lamotrygina zaliczana jest do grupy leków pierwszego wyboru w leczeniu napadów padaczkowych: uogólnionych toniczno-klonicznych, mioklonicznych, ogniskowych, tonicznych lub atonicznych; natomiast w leczeniu napadów nieświadomości lamotrygina zaliczana jest do leków drugiego wyboru [13]. Leczenie rozpoczyna się od najniższej, rekomendowanej dawki, którą następnie zwiększa się stopniowo, aż do osiągnięcia zadowalającego efektu terapeutycznego.

Zmiany fizjologiczne, w organizmie, podczas trwania ciąży wpływają na właściwości farmakokinetyczne leków przeciwpadaczkowych, w tym lamotryginy – może dochodzić do obniżenia jej poziomów do wartości subterapeutycznych. [11, 13, 14] Stan ten może prowadzić do wzrostu częstotliwości napadów padaczkowych u ciężarnych. Według wytycznych, należy zapobiegać wyżej opisanej sytuacji, poprzez podwyższenie dawki leku w drugim i trzecim trymestrze ciąży, a zmiana w dawkowaniu leku powinna opierać się na wyniku pomiarów stężenia substancji aktywnej we krwi (ang. therapeutic drug monitoring) [14].

W badaniach, których wyniki przedstawiono w artykule autorstwa Alsaadi i wsp. z 2020 roku przedstawiono rezultaty stosowania leków przeciwpadaczkowych w wykształcaniu wrodzonych malformacji. Pod uwagę wzięto 112 kobiet z epilepsją i 179 ciąż, 139 z nich otrzymywało leczenie przeciwpadaczkowe podczas pierwszego trymestru, zaś 124 było poddawane monoterapii. Lamotrygina stanowiła czwarty najczęściej stosowany lek (7,3%). Spośród trzynastu kobiet, u których podczas ciąży stosowano terapię lamotryginą, zaobserwowano jeden przypadek wystąpienia drobnych wad rozwojowych w postaci obrzęku płodu i mikrognatyizmu (w przypadku stosowania monoterapii przy jednoczesnej suplementacji kwasu foliowego). Odnotowano ponadto jeden przypadek ciężkich wad wrodzonych w postaci holoprosencefalii z towarzyszącym obustronnym rozszczepem wargi i podniebienia (w zastosowaniu w terapii razem z karbamazepiną, również przy suplementacji kwasu foliowego). W związku z powyższymi danymi, nie można określić z całą pewnością bezpieczeństwa stosowania lamotryginy jako środka przeciwpadaczkowego do stosowania w ciąży z uwagi na niedostateczną liczbę przebadanych kobiet. Autorzy zwracają jednak uwagę, iż wyniki stoją w sprzeczności z danymi literaturowymi z poprzednich lat, wskazującymi na mniejszy odsetek ciężkich wad wrodzonych przy stosowaniu lamotryginy [15].

W prospektywnych badaniach obserwacyjnych prowadzonych przez Huber-Mollema i wsp. poddano analizie wyniki 161 dzieci w wieku od 6 do 7 lat oraz 139 matek. Dzieci prenatalnie poddane były ekspozycji na monoterapię z użyciem karbamazepiny, lamotryginy, lewetyracetamu lub kwasu walproinowego. Poddano ocenie ich zdolności intelektualne z użyciem Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC), przeprowadzono również ocenę ich rozwoju neuropsychologicznego. IQ matek zaś zostało określone za pomocą testu inteligencji WAIS (Wechsler Adult Intelligence Scale). Lamotrygina była stosowana w przypadku ciąż z 82 dziećmi. Średnia dawka stosowanej lamotryginy wynosiła 277.4 mg/dobę (50–600) w pierwszym trymestrze i 334.2 mg/dobę (50–1000) w drugim trymestrze. Dzieci narażone na walproinian podczas ciąży miały tendencję do osiągania gorszych wyników we wszystkich domenach neurokognitywnych niż dzieci narażone na karbamazepinę, lewetyracetam lub lamotryginę, szczególnie jeżeli chodzi o umiejętności językowe. W bezpośrednim porównaniu między największą grupą dzieci w wieku szkolnym narażonych na lamotryginę a dziećmi narażonymi na lewetyracetam i karbamazepinę, nie wykazało praktycznie żadnych znaczących różnic, po przeprowadzeniu kontroli potencjalnych czynników zakłócających (np. spożywania przez matkę alkoholu przy stosowaniu lamotryginy w ciąży, co miało miejsce w przypadku 32% ciąż). Dzieci narażone na lamotryginę, karbamazepinę lub lewetyracetam osiągały powyżej średnich poziomów inteligencji i określonych funkcji neurokognitywnych. Jest to zgodne z poprzednimi badaniami, w których nie stwierdzono problemów lub stwierdzono ich mniej po ekspozycji na którekolwiek z tych trzech leków [16].

Margulis i wsp. w badaniu kohortowym wykorzystali dane z rejestru szwedzkiego z lat 1996–2013. Badana populacja obejmowała 6720 niemowląt urodzonych przez 5112 kobiet, z czego najczęściej stosowanym lekiem była lamotrygina (47% przypadków; stosowana u 1,757 kobiet, które urodziły 2,254 dzieci). Zastosowano regresję liniową i kwantylową do zbadania związków z czasem trwania ciąży oraz masą i długością urodzeniową i obwodem głowy dziecka - lamotrygina była lekiem referencyjnym. W przypadku stosowania lamotryginy, w analizach dawka-odpowieź ciążę narażone na duże dawki były średnio o 1,8 dni krótsze (-1,8 [-3,8 do 0,2]) niż te, które były narażone na niskie dawki; przedział zmienności dla wcześniaków wynosił 1,3 (0,7 do 2,2). Ponadto, nie zaobserwowano znaczących związków między wyższymi dawkami a niższymi wynikami masy i długości urodzeniowej i obwodu głowy dziecka [17].

Kolejne badanie z 2019 roku zostało przeprowadzone przez Vajda i wsp. u ciężarnych zamieszkujących Australię z diagnozą padaczki. Wzięło w nim udział 2148 kobiet, z czego leki przeciwpadaczkowe podawano 1972 kobietom, a w pozostałej grupie kobiet na wczesnym etapie ciąży nie zastosowano leczenia. Lamotrygina została zastosowana u 406 ciężarnych i był to drugi (po karbamazepinie) z najczęściej stosowanych leków. Zauważono, że podawanie wyższych dawek lamotryginy w politerapii nie zwiększa ryzyka występowania malformacji u płodu. Dodatkowo stwierdzono, że lamotryginę można uznać za lek prawdopodobnie bezpieczny ze względu na to, że przy jego zastosowaniu nie zaobserwowano wzrostu częstotliwości wad serca, rozszczepu kręgosłupa, kości czaszki i innych [18].

Długotrwałe, prospektywne, kohortowe badanie z 2018 roku bazujące na archiwum EURAP (baza danych z European Registry of Antiepileptic Drugs and Pregnancy) porównało ryzyko wystąpienia poważnych wad rozwojowych po zastosowaniu 8 leków przeciwpadaczkowych. W badaniu wzięło udział 7555 kobiet, z których 7355 przyjmowało leki przeciwpadaczkowe w ciąży. Częstość występowania ciężkich wad wrodzonych płodu u matek leczonych lamotryginą wynosiła 74 na 2514 ciąż (2,9%), czyli nieznacznie częściej w porównaniu do lewetiracetamu (17 przypadków na 599 ciąż – 2,8%) i rzadziej w porównaniu do okskarmazepiny (10 przypadków na 333 ciąż – 3,0%). W związku z powyższym, te trzy leki o potencjalnie niskiej teratogenności, wydają się być najbardziej bezpiecznymi dla kobiet ciężarnych [19].

W badaniu Trivedi i wsp. przedstawiono potencjalne skutki podawania leków przeciwpadaczkowych kobietom ciężarnym na spontaniczne obumarcia płodu. Poddano analizie wyniki pacjentek, zgromadzone od 1998 do 2015 roku. W badaniu wzięło udział 1987 kobiet, u których, w 139 przypadkach doszło do samoistnych poronień. 1809 płodów było narażone na działanie leków przeciwpadaczkowych już w pierwszym trymestrze. Spontaniczne obumarcia płodu występowały częściej w grupie kobiet, u których wdrożono politerapię w porównaniu do monoterapii. Lamotrygina w monoterapii została zastosowana u

48 kobiet, wśród których do samoistnego poronienia doszło w przypadku 4 kobiet (8.3%). Była to druga grupa kobiet, u których najczęściej zaraz po topiramacie (11 kobiet - 5 poronień, czyli 45,4%) występowały poronienia. W porównaniu do grupy kobiet nie przyjmujących leków przeciwpadaczkowych, w grupie pacjentek przyjmujących lamotryginę poronienia występowały częściej – dla porównania na 178 pacjentek nieleczonych wystąpiło 5 poronień (2,8%) [20].

Zgodnie z zaprezentowanymi powyżej badaniami, lamotrygina wydaje się być lekiem o stosunkowo niskiej teratogenności. Może być ona podawana zarówno w politerapiach i wówczas nie zwiększa ryzyka powstawania ciężkich wad rozwojowych płodu, jak i w monoterapii, gdzie wraz z lewetiracetamem oraz okskarbamazepiną zakwalifikowane zostały do leków o niskiej teratogenności, stąd wydają się być bezpieczne zarówno dla kobiet ciężarnych, jak i płodów. Niemniej jednak stosowanie tych leków wiąże się ze stwierdzeniem ciąży o wysokim stopniu ryzyka i koniecznością wzmożenia opieki nad ciężarną, gdyż w zaobserwowano u części pacjentek występowanie wad rozwojowych płodu.

Bibliografia

1. Adab N, Chadwick D. Management of women with epilepsy during pregnancy. The Obstetrician & Gynaecologist. 2011; 8(1): 20–25, doi: 10.1576/toag.8.1.020.27204.
2. Yerby MS. Quality of life, epilepsy advances, and the evolving role of anticonvulsants in women with epilepsy. Neurology. 2000; 55(5 Suppl 1): S21–31; discussion S54, indexed in Pubmed: 11001359.
3. Edey S, Moran N, Nashef L. SUDEP and epilepsy-related mortality in pregnancy. Epilepsia. 2014; 55(7): e72–e74, doi: 10.1111/epi.12621
4. Harden CL, Hopp J, Ting TY, et al. American Academy of Neurology, American Epilepsy Society. Practice parameter update: management issues for women with epilepsy – focus on pregnancy (an evidence-based review): obstetrical complications and change in seizure frequency: report of the Quality Standards Subcommittee and Therapeutics and Technology Assessment Subcommittee of the American Academy of Neurology and American Epilepsy Society. Neurology. 2009; 73(2): 126–132, doi: 10.1212/WNL.0b013e3181a6b2f8
5. Raport Komisji Polskiego Towarzystwa Epileptologii: Standardy diagnostyki i leczenia chorych z padaczką w Polsce. Epileptologia. 2002; 10: 109–130.
7. Pennell PB. Use of antiepileptic drugs during pregnancy: evolving concepts. Neurotherapeutics. 2016; 13(4): 811–820, doi: 10.1007/s13311-016-0464-0
8. Tomson T, Battino D, Bonizzoni E, et al. EURAP study group. Dose-dependent risk of malformations with antiepileptic drugs: an analysis of data from the EURAP epilepsy and pregnancy registry. Lancet Neurol. 2011; 10(7): 609–617, doi: 10.1016/S1474-4422(11)70107-7
9. Mawhinney E, Craig J, Morrow J, et al. Levetiracetam in pregnancy: results from the UK and Ireland epilepsy and pregnancy registers. Neurology. 2013; 80(4): 400–405, doi: 10.1212/WNL.0b013e31827f0874
10. Meador K, Reynolds MW, Crean S, et al. Pregnancy outcomes in women with epilepsy: a systematic review and meta-analysis of published pregnancy registries and cohorts. Epilepsy Res. 2008; 81(1): 1–13, doi: 10.1016/j.epilepsyres.2008.04.022

11. Morrow JI, Hunt SJ, Russell AJ, et al. UK Epilepsy and Pregnancy Register. Malformation risks of antiepileptic drugs in pregnancy: a prospective study from the UK Epilepsy and Pregnancy Register. *J Neurol Neurosurg Psychiatry*. 2006; 77(2): 193–198, doi: 10.1136/jnnp.2005.074203
12. Jędrzejczak J, Bomba-Opoń D, Jakiel G, Kwaśniewska A, Mirowska-Guzel D. Postępowanie z kobietą z padaczką w okresie rozrodczym. Rekomendacje Polskiego Towarzystwa Epileptologii i Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego. *Ginekologia i Perinatologia Praktyczna* 2017;2(3):108-119
13. Betchel NT, Saadabadi A. Lamotrigine. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2020 [cited 2020 Apr 14]. Available from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK470442/>
14. Rejdak K, Rola R, Mazurkiewicz-Bęldzińska M, Halczuk I, Błaszczuk B, Rysz A, Ryglewicz D. Diagnostyka i leczenie padaczki u osób dorosłych — rekomendacje Polskiego Towarzystwa Neurologicznego. *Pol. Przegl. Neurol* 2016;12(1):15-27.
15. Richards N, Reith D, Stitely M, Smith A. Are doses of lamotrigine or levetiracetam adjusted during pregnancy? *Epilepsia Open*. 2018 Mar; 3(1): 86–90
16. Alsaadi T, Kassie S, Farook F, Nasreddine W, Wani S, Saleh B. Antiseizure drugs use during pregnancy and congenital malformations: A retrospective review from the United Arab Emirates. *Epilepsy Res*. 2020 Jan;159:106259.
17. Huber-Mollema Y, van Iterson L, Oort FJ, Lindhout D, Rodenburg R. Neurocognition after prenatal levetiracetam, lamotrigine, carbamazepine or valproate exposure. *J Neurol*. 2020 Feb 28;
18. Margulis AV, Hernandez-Diaz S, McElrath T, Rothman KJ, Plana E, Almqvist C, et al. Relation of in-utero exposure to antiepileptic drugs to pregnancy duration and size at birth. *PloS One*. 2019;14(8):e0214180.
19. Vajda FJE, Graham JE, Hitchcock AA, Lander CM, O'Brien TJ, Eadie MJ. Antiepileptic drugs and foetal malformation: analysis of 20 years of data in a pregnancy register. *Seizure*. 2019 Feb;65:6–11.
20. Tomson T, Battino D, Bonizzoni E, Craig J, Lindhout D, Perucca E, et al. Comparative risk of major congenital malformations with eight different antiepileptic drugs: a prospective cohort study of the EURAP registry. *The Lancet Neurology*. 2018 Jun 1;17(6):530–8.
21. Trivedi M, Jose M, Philip RM, Sarma PS, Thomas SV. Spontaneous fetal loss in women with epilepsy: prospective data from pregnancy registry in India. *Epilepsy Res*. 2018;146:50–3.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УДК 37.013.42

К.О. Дуванська,

асистент кафедри соціальної педагогіки,
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ВПЛИВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ НА СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ У СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню ролі розвитку соціального підприємництва в Україні на соціальні зміни у суспільстві. Проаналізовані підходи до розуміння практики соціального підприємництва. Виділені сфери, в яких працюють соціальні підприємства та форми. Охарактеризовані критерії ефективності соціально-інноваційної підприємницької діяльності та коло проблем, що виникають на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні,

Ключові слова: соціальне підприємництво, робоча інтеграція, підприємець-меценат, соціально-інноваційна підприємницька діяльність.

Постановка проблеми. Одним із сучасних інструментів розвитку сучасного суспільства є соціальне підприємництво, тобто реалізація соціально-інноваційної підприємницької діяльності значна частина прибутків від якої спрямовується на вирішення соціальних проблем. Соціальне підприємництво є значним ресурсом у вирішенні багатьох питань і тому його називають еволюцією бізнесу або навіть революцією для неприбуткової діяльності.

В цілому в Україні, на думку експертів, існують наступні підходи до розуміння практики соціального підприємництва:

- 1) соціальне підприємництво являє собою засіб соціальної підтримки певних груп населення;
- 2) соціальне підприємництво являє собою механізм сприяння економічному розвитку, підтримки підприємницької діяльності;
- 3) соціальне підприємництво являє собою альтернативний державному механізм вирішення соціальних проблем;
- 4) соціальне підприємництво являє собою соціально-орієнтований бізнес.

Соціальне підприємництво допомагає надавати державні послуги в новий спосіб та задовольняти потреби громади; створювати робочі місця; збагачувати професійний досвід людей, які працюють у соціальних підприємствах, задля подальшого працевлаштування за сучасних ринкових умов; розвивати громади, залучаючи до громадського життя соціально вразливі та маргіналізовані групи населення, забезпечуючи їх членів роботою; розширювати активність громадян, які можуть самостійно розв'язувати свої проблеми та брати відповідальність за своє життя; посилювати увагу до соціально незабезпечених груп населення, не стільки надаючи їм благодійну допомогу, скільки забезпечуючи їх корисною соціально значущою роботою; відроджувати сільські та міські території та поліпшувати їхню соціальну інфраструктуру тощо [1].

Стан дослідження. Соціальне підприємництво не є новим явищем для України, оскільки дослідники Зіновій Свєреда, Юрій Лопатинський вважають, що першим етапом можна зазначити період на початку XX століття, коли митрополит Андрей Шептицький активно впроваджував принципи соціального підприємництва і кооперації у веденні бізнесу на Західній Україні. Також згадують відомих підприємців-меценатів Ханенків, Терещенків, Яхненків, Симиренків, Харитоненків та інших, які інвестували велику частину своїх прибутків у розвиток української освіти і культури та соціальну сферу.

Другий етап розвитку соціального підприємництва в Україні відбувся на початку 2000-х років. Дослідженням проблем соціальної орієнтації підприємництва присвячені чимало наукових праць як видатних зарубіжних вчених, так і вітчизняних науковців, зокрема: І. Булеєва, Ю. Орла, М. Семикіної, Є. Сільвестрова, А. Скіпальського та інших. На даний час соціальне підприємництво не є достатньо розвиненим видом діяльності в Україні. Однією з причин такої ситуації є недостатній рівень знань як у громадському, так і в державному та бізнес секторах про сутність соціального підприємства, про його відмінність від інших форм підприємництва, про його роль у розвитку суспільства і місцевої громади. Крім того, в Україні не існує законодавчо затверджених понять «соціальне підприємництво», «соціальне підприємство», «підприємства соціальної економіки».

Виклад основного матеріалу. Сьогодні соціальне підприємництво в Україні здебільшого розуміється як діяльність, що має на меті пом'якшення соціальних проблем на умовах самоокупності, інноваційності та стійкості і включає пошук можливостей для реалізації нових ідей, заснування соціальних підприємств, які б вирішували соціальні проблеми, та розвиток їх мережі.

Виділяють чотири основні сфери, в яких працюють соціальні підприємства:

- **робоча інтеграція** – навчання та інтеграція людей з обмеженими можливостями та безробітних;

- **особисті соціальні послуги** – здоров'я, благополуччя та медична допомога, професійне навчання, освіта, медичні послуги, послуги з догляду за дітьми, послуги для людей похилого віку або допомога малозабезпеченим людям;

- **місцевий розвиток територій**, що знаходяться в неблагополучних районах - соціальні підприємства в віддалених сільських районах, схеми розвитку/реабілітації мікрорайонів в міських районах, допомога у розвитку та співпраця з третіми країнами;

- **інше** - включаючи переробку, захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культуру та історичне збереження, науку, дослідження та інновації, захист прав споживачів та любителів спорту[3].

В Україні існують та застосовуються три основні форми соціального підприємництва[4]:

- некомерційні організації, що займаються підприємництвом у сфері своєї основної діяльності;

- некомерційні організації відкривають власні підприємства, частина доходів яких йде на фінансування їх соціальних програм;

- підприємства для людей з обмеженими можливостями: компанія звільняється від сплати податку на прибуток, якщо більше 50% її співробітників – люди з обмеженими можливостями.

Критеріями успішної діяльності соціальних підприємств в Україні експерти визначили: чітко сформульована соціальна місія; наявність прибутку та його розподіл або самоокупність; публічна звітність соціального підприємства про свою діяльність; достойна оплата праці персоналу, позитивна атмосфера в колективі, сприятливі умови праці; висока якість запропонованих товарів та послуг; особистісні характеристики соціального підприємця-власника, який має володіти лідерськими якостями та вміти генерувати інноваційні ідеї [5].

Розвиток національного соціального підприємництва обумовлений ініціативами соціальних лідерів, поява яких – продукт зросту самосвідомості суспільства. Основними тенденціями розвитку соціального підприємництва в Україні є такі [6]: більшість з них виникає у великих містах; найпоширеніша організаційна форма – ФОП; переважають СП, тривалість діяльності яких складає від 1 до 3 років, а кількості працівників до 10 осіб. Соціальна місія діючих СП України стосується двох основних напрямів: підтримка соціально вразливих груп населення та розвиток місцевих громад.

Проте сьогодні існує широке коло проблем, що виникають на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні, які можна згрупувати наступним чином:

1) проблеми, що пов'язані з нерозумінням природи соціального підприємництва з боку основних груп суспільства. Недостатнє розуміння владою, бізнесом і громадськістю тих переваг, які надає розвиток соціального підприємництва та створення соціальних підприємств в більш якісному виконанні завдань з надання соціальних послуг населенню, та підтримці громадських організацій, діяльність яких пов'язана з соціальними цілями. Відсутність системного підходу до популяризації соціального підприємництва, відсутність інформаційної мережі з питань діяльності пов'язаної з розвитком соціального підприємництва, і саме з цим зумовлюється прояв основних бар'єрів на шляху його розвитку.

2) проблеми, що відбивають ускладнення законодавчо-адміністративного просування ідеї соціального підприємництва. По-перше, ухвалення законів на державному рівні і їх впровадження на рівні регіональних соціально-економічних систем, місцевих громад зазвичай має тривалий період, по-друге, на місцевому рівні просто може не виявитися достатнього рівня ресурсного забезпечення процесу реалізації законодавчих актів.

3) проблеми пов'язані з протиріччями у психології соціального підприємництва, безпосередньо, з об'єктивними відмінностями у логіці підприємницької і громадської діяльності. Вітчизняні початківці соціальні підприємці стикаються з проблемою поєднання соціальних цілей з довгостроковою та стійкою самоокупністю, тобто протиріччя між соціальною та комерційною результативністю.

4) проблеми залучення фінансових коштів на першому етапі розвитку підприємницької діяльності, відсутність спеціальних програм кредитного та позикового забезпечення.

Висновки. Слід зазначити, що на сьогодні в Україні соціальне підприємництво як соціальна практика лише починає активно розвиватися, число реально діючих соціальних підприємств невелике, але їх кількість постійно зростає, перспективи їхнього розвитку стають більш далекоглядними, оскільки це дає можливість не тільки вирішити актуальні соціальні проблеми, а також і сприяти економічному зростанню взагалі. Будь-які істотні заходи державної або суспільної підтримки даного руху також поки що відсутні. Проте Україна має реальний шанс стати країною, де соціальне підприємництво стане рушійною силою позитивних змін. Кількість соціальних підприємств в Україні.

Список використаних джерел

1. Смаглій К. Чи потрібен Україні закон про соціальне підприємництво? / К.Смаглій - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – [http:// socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/135-chy-potriben-ukraini-zakon-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo](http://socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/135-chy-potriben-ukraini-zakon-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo).
2. European Commission.Growth. Sectors of the Social economy in the EU: Social enterprises. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en
3. В.Назарук. Головний ресурс соціального підприємця. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/nazaruk.html>
4. Гулевська-Черниш А. Соціальне підприємництво: європейський зліт vs український реалізм. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/socialne-pidpriemnictvo-yevropeyskiy-zlit-vs-ukrayinskiy-realizm-272250_.htm
5. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. – К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 – 188 с.
6. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. – К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 – 188 с.
7. Горішна Н.М. Феномен соціального підприємництва: сутність і критерії науковий вісник ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота». – 2016. – випуск 2 (39). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///users/macbook/desktop/nvuuped_2016_2_16.pdf

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

Ю.В. Литвин,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр

Львівського національного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **В.М. Фірман,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності

Львівського національного університету імені Івана Франка

ТРУСКАВЕЦЬКИЙ І СХІДНИЦЬКИЙ БАЛЬНЕОЛОГІЧНІ ЦЕНТРИ

У 2018 році Україну відвідало 14,2 млн іноземців, доходи від туристичного збору склали 90, 7 млн, гривень. Внутрішній туризм країни налічує 4 млн осіб, з яких 61 303 подорожували з лікувально-оздоровчою метою згідно даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Закон України «Про туризм» визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей [1].

Згідно Закону України «Про туризм»: туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [2]. Виділяють такі його види як культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, релігійний, сільський зелений, активний, подієвий. Вагоме місце посідає лікувально-оздоровчий, що представлений такими курортами різної спеціалізації: Східниця, Трускавець, Моршин, Миргород, Солотвино, Хмільник, Черче. Найвідомішими і найпопулярнішими серед яких є Східниця та Трускавець.

Східниця – бальнеологічний курорт у Львівській області. Популярність курорту принесли мінеральні води, які відкрив дослідник Омелян Стоцький. У середині 1950–1960 років він почав досліджувати й описувати численні джерела мінеральних вод на території Східниці. В цілому ним було відкрито 38 джерел мінеральних вод, а взагалі їх налічується більше п'ятисот [7].

Лікувальними чинниками Східниці є мінеральні води та озокерит. На території курорту налічується 38 джерел і понад 17 свердловин мінеральних вод з різним фізико-хімічним складом. Дебіт затверджених запасів «Нафтусі» у Східниці становить 64,3 м³ на добу [4].

Туристична інфраструктура. У 2015 році на кошти ЄС був збудований амфітеатр, який облаштований великою сценою і майданчиком для танців та налічує 500 місць для сидіння, де тепер відбуваються усі заходи у літній період.

У 2018 році адміністрацією були проведені заходи щодо благоустрою джерел та стежок до них, для безпечного доступу туристів до використання мінеральних вод. У центрі селища розташований стадіон. Що стосується паркових зон тут розміщений парк Святого Пантелеймона Цілителя, що займає площу 8 га. У парку відтворені макети нафтових качалок, знаходиться ялинковий ліс, де розміщені джерела № 15 і № 357 [6].

Сфера розваг смт. Східниця забезпечена великою кількістю пропозицій, що можна знайти як на території курорту так і поблизу. Протягом року курорт пропонує різні види розваг, оскільки проводить різноманітні фестивалі та заходи. Фестиваль «Східницьке літо» в межах якого кожного року відбуваються заходи, що сприяють популяризації курорту:

1) фестиваль повітряних куль – щороку на нього з'їжджаються команди повітроплавців зі всієї України та країн Європи. Кулі стартують зі Східниці, піднімаються в небо до витоти в 1000 метрів та несуться за вітром. Політ триває 40-60 хв.;

2) «Східницьке Trophy» – змагання автомобілів-позашляховиків і квадроциклів. Учасники за двадцять чотири години мають підкорити тридцять чотири точки. Траса змагання пролягає через старі лісові дороги та має протяжність від 30 до 40 км. Екіпажі мають знайти розташовані промарковані точки через GPS-навігатор, сфотографуватися разом із машиною біля заданої точки та неушкодженими повернутися назад. На наступний день усі охочі можуть спостерігати змагання на «відкритих точках» на території піскового кар'єру на горі Кам'яниста. Кожного року кількість екіпажів збільшується, участь беруть не лише команди з України, а й зі Словенії, Польщі та Білорусі;

3) День курорту, який відбувається 11–12 серпня, на території амфітеатру, щороку приваблює багато відпочиваючих;

4) аквапарк, на базі готельного комплексу «Три сини і донька», відкритий в 2018 році;

5) екскурсія до Тустані – це пам'ятка природи, архітектури та археології національного значення, на скельному комплексі якої у IX–XIII ст. існувало дерев'яне місто-фортеця і митниця IX–XVI століть, давньоруський наскельний оборонний комплекс, залишки якого розташовані в Українських Карпатах (Східних Бескидах), у Сколівському районі Львівської області, поблизу с.

Урич. Тустань була оборонним та адміністративним центром, а також митним пунктом на важливому соляному шляху, що вів з Дрогобича на Закарпаття та до Західної Європи.

Східниця має добре розвинену туристичну інфраструктуру, що забезпечує доступ до мінеральних вод, різної категорії та цінової політики закладів розміщення, а також широкий спектр послуг, як у межах курорту, так і поблизу.

Трускавець – бальнеологічний курорт Львівської області. Історія курорту налічує 170 років і починається з 1827 р., коли була відкрита перша невеличка бальнеологічна лікарня на місці джерела сульфідної мінеральної води. Хоча лікувальні властивості трускавецьких вод були відомі давно, вперше їх описав королівський лікар Войцех Очко в 1578 році. Хімічний аналіз мінеральної води «Нафтуса» вперше провів львівський вчений, аптекар і хімік Теодор Торосевич в 1836 році. У 1950 р. Трускавець отримує статус міста, а в 1952 році – статус всесоюзного курорту. Таким чином, Трускавець перетворився на один з найбільших європейських центрів індустрії здоров'я.

Лікувальні чинники – мінеральні води та озокерит. У Трускавці понад 25 мінеральних джерел, воду використовують для питного лікування, ванн, зрошень, інгаляцій та інших бальнеологічних процедур.

Найбільш відома мінеральна вода «Нафтуса» гідрокарбонатно-сульфатна калієво-магнієва з мінералізацією 0,7 г/л. Вона містить органічні речовини, пов'язані з Бориславським родовищем нафти, які надають воді специфічний присмак і запах нафти. Також на території курорту функціонують такі джерела мінеральної води: «Юзя», «Марія», «Софія», «Броніслава», «Барбара», «Едвард», «Еммануїл», «Анна», «Катерина» [4].

Туристична інфраструктура. У місті працює Бювет мінеральних вод призначений для проведення питного лікування. Він знаходиться у центрі міста на території Курортного парку. Усередині Бювету розташовані зали з дозаторами, в які виводяться мінеральні води з природних джерел.

У 2015 році розпочав роботу розважально-оздоровчий комплекс з дельфінами «Оскар», що є єдиним закладом такого типу у Західній Україні. Загалом в трускавецькому «Оскарі» оселилися шість чорноморських дельфінів та два морських котики. Послуги: шоу за участю тварин, дельфінотерапія, плавання з дельфінами.

Курортний парк – це гордість та окраса міста. Історія парку сягає кінця XIX століття. Парк облаштований у англійському стилі і є пам'яткою садово-паркового мистецтва України. Тут росте велике різноманіття хвойних та листкових дерев, а також декоративних та екзотичних насаджень нехарактерних для нашого регіону (сосна чорна, тюльпанове дерево, оцтове дерево, вишня сакура, слива японська, барбарис, обліпіха, бузок угорський, магнолія, золотий дощ, та інші). Варто відзначити, що на величезній території парку є багато лавочок, альтанка, фонтан, у центрі якого є скульптура,

спортивний майданчик, скульптура «Мавка і Лукаш» (з п'єси «Лісова пісня» Лесі Українки), а також водозабори мінеральних вод, а саме джерело молодості та краси «Юзя», «Фердинанд», «Броніслава» та «Едвард» [9].

Таким чином можна зробити такий висновок, що лікувально-оздоровчий туризм є важливим сегментом ринку, що приносить високий рівень доходів, саме тому державні органи влади та туристичні оператори повинні розвивати цю галузь туризму і надавати не тільки якісні послуги, комфортні умови перебування, але й також забезпечувати безпечні умови отримання послуг.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996р, № 30, ст.141.
2. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.24.
3. Закон України «Про охорону праці» // Відомості Верховної Ради України, 1992р, № 49, ст.668.
4. Паньків Н. М. Туристичне ресурсознавство : навч. посібник / Н. М. Паньків. - Львів : Український бестселер, 2011. - 238 с.
5. Води Трускавця. – Режим доступу: <http://www.truskavich.com>
6. Курорт Східниця. – Режим доступу: <https://zahidkurort.com.ua/uk/shidnicya>
7. Східницька селищна рада. – Режим доступу: <https://skhidnytsia-rada.gov.ua>.
8. Східниця. Все про курорт. – Режим доступу: <http://www.shidnitca.com/index2.html>
9. Трускавецька міська рада. – Режим доступу: <http://www.tmr.gov.ua>

А.І. Нічик,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Одеська національна академія харчових технологій

науковий керівник: **Ю.О. Халілова-Чуваєва,**

кандидат політології, доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу

Одеська національна академія харчових технологій

ФОРМУВАННЯ ПРИВАБЛИВОГО ІМІДЖУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ

В сучасному світі не тільки сервіс, а й обличчя компанії впливає на прибутковість. Сфера послуг в Україні передбачає різноманітність на ринку. Кожна організація має свій певний імідж на ряду з конкурентами. У поняття імідж входить як позиціонування себе на ринку і цілком в суспільстві, так і корпоративна культура, яка охоплює статус підприємства в очах працівників.

Мета роботи: виявити як формується імідж підприємства в готельно-ресторанному бізнесі, які є види іміджу і як їх правильно використовувати.

Основне завдання підприємств скласти свій неповторний вигляд, імідж, якому вони незмінно будуть слідувати. Однак такий показник, як імідж, не повинен впливати на безпосередній розвиток, а також гальмувати зростання

готелю чи ресторану. Позитивний імідж має дві позитивні сторони. По-перше, він зміцнює позиції на ринку серед конкурентів. По-друге, дає можливість більш стійко чинити опір нестабільним ситуаціям в економіці.

Корпоративний, або організаційний імідж - це образ організації в представленні груп громадськості. Даний вид іміджу може впливати на підвищення конкурентоздатності на ринку надання послуг.

В умовах розвитку інформаційних технологій і можливості просування закладу в мережі, власники ресторанів і готелів займаються складанням певного образу в Інтернеті.

Основа перебування будь-якої компанії в Інтернеті є *сайт закладу*. Сайт закладу умовно можна назвати візитною карткою, тим, що теж впливає на думку і створює певний імідж для готелю, ресторану або комплексу. В Україні більшість закладів має свою візитну картку у вигляді сайту.

Для того, щоб сайт готелю чи ресторану був видимий для людей, яких цікавлять можливістю смачно пообідати, використовують так звану *контекстну рекламу*, яка з'являється, коли користувач ввів в пошуку запит. Одним з рекламованих закладів є онлайн-ресторан по доставці їжі "Рикша". Так як даний сервіс пропонує в першу чергу замовлення і доставку, бути першими в списку запитів в інтернеті для них є необхідністю. Тому їх рішення вкладатися в розвиток контекстної реклами є цілком обґрунтованим, що приносить дохід і можливу пізнаваність на ринку [1].

Важливим аспектом є створення *мобільних версій сайтів*, які коректно відображаються на мобільних пристроях. Звернувши увагу на мережу ресторанів «PizzaGrill» можна помітити, що мобільна версія сайту складена таким чином, що читати текст, розглянути всі зображення і зробити замовлення з доставкою можна досить швидко і зручно. Таким чином, мобільна версія сайту робить взаємодію з компаніями більш комфортною і наступного разу може привернути до себе увагу знову [2].

В умовах широкого розвитку *соціальних мереж* стало необхідним створювати публікації та привертати увагу користувачів Інтернету саме з соціальних майданчиків. Пости в Фейсбук, яскраві фото в Інстаграм і чат-боти з фідбек в спільнотах Телеграма розширюють умовний вплив закладу і роблять його постійно на виду. Вдалим прикладом просування і створення сприятливого іміджу можна вважати ресторан «Амстердам», який завдяки своїм постам у Фейсбук, привертає більше людей: «Цікавитесь пісним меню? У нас все просто! У кожній категорії меню є веганські страви. Наприклад, Bowl Веганський: злегка обсмажений кабачок, стручкова квасоля і броколі з часником в поєднанні зі свіжим шпинатом, м'ятою, огірком, авокадо, гарбузовим насінням, бобами едамаме, темним киноа і насінням Чіа.» [3].

Реальність така: або ти стаєш брендом з усіма наслідками, що випливають з цього перевагами, або губишся серед сотень інших точок харчування і готелів. Тому в сучасному світі такі поняття, як статус і імідж,

грають важливу роль в прийнятті гостем рішенням і впливають безпосередньо на прибуток підприємства.

Внутрішній імідж організації – це уявлення співробітників про свою організацію. Основними детермінантами внутрішнього іміджу є культура організації та соціально-психологічний клімат. *HR-брендинг* – це комплекс цілеспрямованих заходів по формуванню позитивного іміджу роботодавця серед працівників, як постійного кадрового складу (утримання існуючих), так і потенційних фахівців, з метою залучення хороших, найкращих фахівців в галузі даного бренду. Проаналізувавши відгуки про досвід роботи людей в кав'ярнях «Aroma Kava», можна зробити висновок, що загальне число незадоволених умовами, заробітною платою і в цілому роботою, становить більшу частину тих, хто дав відгук [4].

Крім того, для відвідувачів існує і візуальний імідж закладу, тобто зовнішній вигляд і всілякі зорові відчуття, які відчуває гість при відвідуванні. Тут важливо відзначити те, заради чого відвідують ресторан, адже в заклад приходять не тільки щоб вгамувати голод, а й перебувати в затишній атмосфері, а тому атмосферна складова будь-якого закладу також впливає на загальне враження від відвідин і створює певний імідж.

Бізнес-імідж організації - уявлення про організацію як суб'єкта ділової активності. У якості складових бізнес-іміджу організації виступає ділова репутація, обсяг продажів, відносна частка ринку, інноваційність технології, різноманітність товарів, гнучкість цінової політики тощо.

Крім керівництва, як відомо, на імідж впливає сам персонал, а саме те, як він взаємодіє з гостями. «Тому потрібно приділяти якомога більше уваги підбору персоналу, що впливає на корпоративний імідж закладу. По-перше, працівники повинні бути дійсно професіоналами в своїй справі. По-друге, важливо також звернути увагу на особисті якості працівників – такі, як ввічливість, тактовність, стриманість» [5, с. 17].

Важливо й впровадження інновацій, які підвищують статус закладу, а також комфорт проживання і рівень обслуговування. У готелях вводять нові системи безпеки, електронні замки і сейфи, поліпшену систему пожежогасіння, системи клімату та забезпечення комп'ютерною технікою. В очах відвідувачів готелю такі нововведення створюють сприятливий імідж, гості відчувають турботу з боку організації їх відпочинку або робочого простору під час перебування в готелі.

Таким чином, існують різні види іміджу підприємства, для кожного з яких необхідний свій підхід і своя стратегія, виходячи з цілей і завдань, які ставить перед собою керівництво. Важливо брати до уваги, що існують різні групи населення, які неоднаково реагують на утворений імідж. Найголовнішим завданням по створенню іміджу будь-то готелю чи ресторану є три основні положення:

•формування обличчя компанії в суспільстві як в реальному житті, так і в мережі Інтернет, залучення нових гостей за допомогою реклами і просування в соціальних мережах; створення певного образу закладу і дотримання його

•формування внутрішнього іміджу компанії з усіма наслідками, що впливають на імідж, контроль персоналу і регулювання корпоративної культури, а також зв'язку працівників під час обслуговування гостей

•створення HR-брендінга компанії, залучення нових кваліфікованих працівників.

Список використаних джерел

1. Ресторан «Рикша»: веб-сайт. URL: <https://riksha.com.ua/> (дата звернення: 03.04.2020)
2. Ресторан «PizzaGrill»: веб-сайт. URL: <https://www.pizzagrill.com.ua/> (дата звернення: 03.04.2020)
3. Amsterdam Hotel and Restaurant. Facebook: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/amsterdam.odessa/> (дата звернення: 03.04.2020)
4. Работа Арома кава – Отзывы о Сеть кофеен «Арома Kava». Первый независимый сайт отзывов Украины: веб-сайт. URL: <https://www.otzyvua.net/set-kofeen-aroma-kava/review-562438> (дата звернення: 02.04.2020)
5. Разработка имиджевых мероприятий для гостиницы. Молодой ученый: веб-сайт. URL: <https://moluch.ru/archive/115/31156/> (дата звернення: 16.03.2020).

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

УДК 316.773:355.43

О.В. Домбровський,

політолог, майор, слухач гуманітарного інституту
Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

О.А. Гутнік,

майор, слухач гуманітарного інституту
Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СПОЛУЧЕННЯ ШТАТАХ АМЕРИКИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Анотація. Стратегічні комунікації на даному етапі його розвитку є загальним модним словом для багатьох фахівців в галузі публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, інформації, психологічних операцій, цивільно-військового співробітництва.

Ми можемо знайти його де завгодно, де існує потреба у складному цілеспрямованому спілкуванні. Завдяки своїй складності та широкому вжитку, не дивно, що науковці та практики не можуть погодитися на визначення стратегічного спілкування. Як зазначив **Д. Мерфі**, провідний науковець оборонного коледжу США, “... Проблема з концепцією, яка з'являється без доктрини полягає в тому, що термінологія (тобто лексикон) може впливати на визначення цієї концепції. Таким чином, військові лідери вільно використовують термін “стратегічні комунікації” (з “і”)... Відсутність будь-якого подальшого розуміння, що виходить за рамки самого терміну, визначення стратегічної комунікації, в головах багатьох, за замовчуванням, пов'язано з взаємодією із засобами масової інформації, яка в подальшому призводить до встановлення ефективних тем для обговорення на наступному брифінгу для преси. Це не тільки неправильно, але й небезпечно. Це значно обмежує здатність реального процесу стратегічної комунікації (без “і”) синергетично підтримувати військові операції. У цьому розумінні, важливо вивчити, що таке стратегічна комунікація, щоб краще використовувати її можливості в повній мірі” [1, с. 2].

Загальноприйнятого визначення стратегічної комунікації в Уряді США не існує. Однак існує визначення Міністерства оборони в результаті Огляду оборони (QDR – *Quadrennial Defense Review*), наслідком чого було розроблено Стратегічну комунікаційну дорожню карту (*Execution Roadmap for Strategic Communication*). Отже, на їхню думку, стратегічна комунікація – це “сфокусовані процеси і зусилля уряду США, спрямовані на розуміння і залучення ключових аудиторій з метою створення, зміцнення або збереження

умов, що сприяють просуванню національних інтересів і цілей за допомогою використання скоординованої інформації, тем, планів, програм і дії, які синхронізовані з іншими елементами національної влади” [15, с. 3].

Обидві країни надалі розвивають свій підхід і розуміння стратегічних комунікацій. Ситуація досить динамічна – Пентагон (Міністерство оборони США) вирішив не використовувати термін *“стратегічна комунікація”* замінивши його *“синхронізацією комунікацій”*.

Деяка критика виходила від структур НАТО, а саме, глава стратегічних комунікацій SHAPE (Supreme headquarters Allied Powers Europe), **М. Лейті** охарактеризував синхронізацію комунікації наступним чином: *“Це вузька, обмежена, недвозначна фраза, призначена для того, щоб перебільшити і применшити те, що стратегічна комунікація зробила / робить, щоб сказати, що вона не потрібна...”* [14].

На нашу думку, у цієї тези немає амбіцій засуджувати, яка сторона цього частково термінологічного конфлікту має правду, а яка – хибу. Ми маємо за мету знати та розуміти, як США і Великобританія розуміють і наближаються до стратегічних комунікацій в Збройних Силах. Щоб відповісти на це питання, ми порівнюємо, як обидві країни визначають цілі, шляхи і засоби стратегічного спілкування.

Ключові слова: стратегічні комунікації, синхронізація комунікацій, комунікація, нарратив, засоби масової інформації, НАТО, Збройні Сили.

Постановка проблеми. Поки що в науковому дискусійному полі відсутній порівняльний аналіз питань стратегічних комунікацій. Це складний факт, тому що ми не можемо використовувати будь-які нормативно-правові акти (адже все закріплено лише не рівні декларативних заяв та проєктів (доктрин)). Більш того, підхід і розуміння *“StratCom”* все ще знаходиться в стадії остаточної розробки, ба більше, навіть ті визначення, якими наразі послуговується більшість країн-членів та партнерів НАТО – піддаються критиці та переоцінці. Проте, ми вважаємо, що порівняння стратегічних комунікацій в США і Великобританії можуть дати нам цінні знання та ідеї, корисні для подальшого вивчення. В даному розділі, ми зосередимось конкретно на стратегічній комунікації у військовому середовищі США та Великобританії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню піднятої нами проблематики знайшли своє відображення в наукових працях Д. Мерфі, М. Кандріка, О Хайруліна, Т. Лібаера, Р. Улмера, Т. Селлау, М. Сиджера, Т. Келехера, аналітичні записки міністерства оборони Великобританії та США, Королівського інституту міжнародних відносин (Великбританія), департаменту планування та політик Міністерства оборони США, доктрини з питань стратегічних комунікацій Великобританії та США.

Основними джерелами є документи *“Commander Communication Synchronization”* [9] з США і *“Strategic Communication: The Defense Contribution”* [4] з Великобританії. При роботі з цими документами ми повинні використовувати відповідний метод. Ми використовуємо тут якісний контент-аналіз для виявлення описаних змінних. Завдяки дуже специфічному

характеру армійських і урядових документів (структуровано описових, що використовують багато визначень), ми очікуємо лише невеликих труднощів при аналізі доктрин. Після отримання опису змінних на основі даних ми перейдемо до порівняння між аргументами.

Виклад основного матеріалу. Аргумент вибору, без сумніву, є ключовим кроком для кожного порівняння. Не вірний вибір може легко зіпсувати всі зусилля. По-перше, аргументи повинні бути співставні. Це означає, що окремі аргументи мають багато спільних характеристик, що покращує контроль змінних [12, с. 65]. Порівняння буде тільки способом кращого опису схожостей і відмінностей, якщо автор вибере невідповідні аргументи.

Порівняння принципово протилежних аргументів дає лише обмежені результати досліджень. Ми бачимо кілька причин, чому варто вибрати США і Великобританію для вивчення стратегічних комунікацій у Збройних Силах. Обидві країни є членами НАТО, яка з 2009 року має свою загальнодоступну стратегічну комунікаційну політику. Як керівний документ, Стратегічна комунікаційна політика НАТО забезпечує широке поле діяльності для членів альянсу, тому, на наш погляд, розумно очікувати схожості в національних підходах США і Великобританії. Нарешті, що не менш важливо, обидві країни мають довгу і багату історію воєнної і політичної співпраці.

Безпосередня участь у війні з тероризмом призвела до участі в нерегулярних військових діях і операціях проти повстанців, боротьбі за “серця і розум” людей. Все це своєю суттю пов’язане зі спілкуванням з вітчизняною та іноземною, місцевою, регіональною, глобальною аудиторіями. Деякі вчені розглядають нездатність ефективно комунікувати під час кампаній в Афганістані і Іраку, як важливий фактор їх провалу [3]. Можливо, це одна з причин, чому стратегічні комунікації в останні роки привертають таку велику увагу в академічних і військових колах. В окремих країнах ситуація навколо стратегічних комунікацій дуже схожа. Це не остаточна політика або навіть військова доктрина, скорше за все – це концепція, яка розвивається в процесі розробки. Це те, що ми знаходимо цікавим і складним одночасно, особливо з огляду на ситуацію на Сході України і військові дії, які набули довгострокового тліючого характеру. Порівняння концепції, в процесі її розробки, дає унікальну можливість вловити процес розвитку стратегічної комунікації, що може сприяти більш глибокому розумінню. З іншого боку, існує ймовірність того, що США і Великобританія сприймуть стратегічне спілкування інакше, ніж описують останні документи.

Інша принагідна схожість полягає в тому, що самі останні документи зі стратегічних комунікацій з Великобританії і США існують на співставному рівні (США використовують термін “комунікаційна синхронізація” замість “стратегічної комунікації”, як ми вже писали про це вище). Обидва

документи мають статус спільних заміток про доктрину, що означає, що вони не є авторитетними і містять керівні вказівки.

Звичайно, є і деякі відмінності. Якщо ми розглянемо американські документи, присвячені стратегічним комунікаціям, то стане очевидним, що США витрачають розумні зусилля протягом декількох років. Великобританія ввела концепцію стратегічних комунікацій тільки в 2011 році і постійно оновлює її. Інший документ з Великобританії, вартий уваги – *“Стратегічні комунікації та національна стратегія”*, написаний Chatham House (Королівський інститут міжнародних відносин, який є впливовою некомерційною організацією, неурядовим аналітичним центром). Очевидно, що США на кілька кроків попереду в розвитку і реалізації стратегічних комунікацій.

Фокус також різний, в той час, коли концепція Великобританії націлена на більш широкий підхід уряду (він написаний Центром розвитку, концепцій і доктрин Міністерства оборони Великобританії), США застосовують більш вузькі, орієнтовані на Збройні Сили стратегічні комунікації (написані Об’єднаним комітетом начальників штабів). Ми продовжимо розглядати ці відмінності більш точно в розділі порівняння.

Методологія дослідження. Наша мета полягає в тому, щоб відповісти на наступні питання дослідження: *“Як США і Великобританія розуміють і підходять до стратегічних комунікацій?”*. Щоб точно зрозуміти, що мається на увазі під стратегічними комунікаціями, ми вирішили розділити його на три категорії: цілі, шляхи і засоби. Ми перевели їх у підпитання дослідження:

Які визначаються засоби для стратегічної комунікації?

Які визначаються цілі для стратегічної комунікації?

Які визначаються шляхи для стратегічної комунікації?

Важливі частини нашого дослідницького питання лежать у площинах розуміння і підходах. Ми використовуємо розуміння як *“пропонований набір визначень, ролей і значень, які представлені в окремих документах”*, а підхід – як *“пропонований набір правил, принципів, які представлені в аргументах”*. Ми використовуємо емпірично орієнтований, ідеографічний підхід порівняння [11, с. 25]. Ми вважаємо за краще цей підхід, заснований на теорії, тому що в поточному стані стратегічної комунікації вважаємо найбільш відповідним якісне, орієнтоване на конкретні випадки, емпіричне, багате даними, “описове” порівняльне тематичне дослідження. Порівняння, засноване на теорії думок або перевірці теорії, буде доречним, коли стратегічне спілкування стане більш загальноприйнятим, усталеним поняттям, переведеним у військову політику і доктрини.

Способи і засоби є традиційними предметами, які описують стратегію. Ми усвідомлюємо, що стратегічне спілкування – це не стратегія в буквальному сенсі. Однак логіка, що лежить в основі концепції, на наш погляд, схожа, тому цілі, способи і засоби можуть бути ефективно

використані для її опису. Отже, цілі, способи і засоби слугують категоріями, що спонукають до відповіді на наше головне питання дослідження.

Кожна категорія складається з безлічі змінних. Наприклад, цілі категорій складаються із запропонованих стратегічних комунікаційних цілей, завдань або принципів. Таким чином, змінні логічно виводяться з характеристик понять і входять в рамки їх категорії. Використання запропонованих категорій допомагає сфокусувати і виділити спостережувані змінні.

Порівняння. Коротка характеристика. Почнемо з короткої характеристики. Британське міністерство оборони приділяло недостатньо уваги стратегічним комунікаціям але, після нового досвіду, отриманого в ході військової кампанії в Лівії, це поняття отримало першу оцінку у вигляді *“Joint Doctrine Note 1/12. Strategic Communication: The Defence Contribution”*, проте в квітні 2019 року одержала свою оновлену версію з урахуванням всіх останніх віянь, а саме – *“Joint Doctrine Note 2/19. Defence Strategic Communication: an Approach to Formulating and Executing Strategy”* [6, с. 74]. За їх власними словами, документ покликає: *“... уточнити визначення стратегічної комунікації (StratCom), розроблене Міністерством оборони (MOD), а також уточнити формулювання та реалізацію стратегії оборони в контексті об'єднаної доктрини”* [7, с. 17]. Варто зазначити, що норми StratCom, викладені в JDN 1/12, не змінилися. JDN 2/19 формулює підхід до реалізації складової оборонної стратегії NSSIG (National Security Secretariat Implementation Group – група з реалізації проектів Ради національної безпеки) [13] орієнтованої на аудиторію, яка зосереджується на досягненні змін поведінки, властивих результатам політики уряду Великобританії. Вона визнає, що вся діяльність в рамках оборонної операційної моделі має комунікативний ефект і, що формулювання стратегії має враховувати це.

JDN 1/12 пропонувала таке визначення для стратегічної комунікації (StratCom): *“просування національних інтересів шляхом використання всіх засобів захисту для впливу на ставлення та поведінку людей”* [5, с. 10], а нинішня доктрина JDN 2/19 – *“просування національних інтересів шляхом використання оборони як засобу комунікації для впливу на настрої, переконання та поведінку аудиторії”* [8, с. 24].

Концепція стратегічних комунікацій має певну історію в США. Спільна доктринальна записка про комунікаційну синхронізацію Командувача є результатом звернення до доктринального керівництва в галузі стратегічної комунікації, яка пізніше перетворюється в комунікаційну синхронізацію (ComSynch) оскільки *“... синхронізоване спілкування (комунікації) фокусується на поведінці публіки, яке може вплинути на успіх місії”* [10, с. 8]. Підхід командира до синхронізації комунікацій робить акцент на ранньому плануванні, навчанні та керівництві, що дозволяє децентралізуватись, але належним чином реагувати. Фахівці з планування комунікацій повинні, на їхню думку, враховувати як позитивні, так і негативні впливи на поведінку

громадськості. Проте, позитивний вплив створює бажані, довгострокові ефекти, сприяє успіху в різних сферах діяльності і викликає тривалу підтримку. Дослідження повинні бути пріоритетними, щоб підтримати зміни в поведінці людей, націлених на вплив. Документ складається з трьох розділів, перший розділ присвячено широкому визначенню, призначенню і обґрунтуванню синхронізації комунікацій. Розділ 2 присвячено організації та можливостям, остання глава присвячена плануванню та кращим практикам синхронізації комунікацій. Додатки практично орієнтовані і складаються з візуального інформаційного планування, карт повідомлень, процесу планування зв'язків з громадськістю. Хоча обидва документи мають схожу структуру і поділяють схожу внутрішню логіку, американська концепція на кілька кроків попереду. Документ США йде глибше і працює з більш розвиненими концепціями, навіть не дивлячись на те, що британська JDN 2/19 врахувала нові підходи і практики. Американський документ нагадує іноді більш практичне керівництво, ніж абстрактне керівництво.

Кінцевою метою стратегічного спілкування є досягнення цілей національної стратегії та політики. З початкової версії визначення стратегічної комунікації JDN 1/12 чітко видно, що це: *“Систематичне і скоординоване використання всіх засобів комунікації для досягнення цілей національної безпеки Великобританії шляхом впливу на ставлення та поведінку окремих осіб, груп і держав”*. Досягнення цілей національної безпеки Великобританії найбільш універсальна кінцева мета стратегічної комунікації на широкому міжурядовому рівні. Зокрема, для стійкості системи безпеки ми можемо говорити про її репутаційні ризики. Погана репутація посилює сприйняття національної слабкості, що логічно підриває цілі національної безпеки. Це включає в себе зміцнення довіри до інститутів сектору безпеки і оборони, залучення окремих осіб, громад та груп до інформування, попередження і стимулювання поведінки, яке підвищує стійкість, зниження ймовірності дій проти інтересів Великобританії, нарощування міжнародного впливу (м'яка сила), підтримка дипломатичних зусиль і т.д. В британському підході ми можемо виділити два способи стратегічного спілкування.

Перший – це забезпечення стійкої політики Великобританії і довгострокових цілей, таких як регіональна стабільність і розвиток.

Другий пов'язаний з військовими кампаніями і кризовим управлінням.

Відповідно, способи використання StratCom можуть відрізнятися. Під час кризи відповідальний командир або кризовий менеджер вибирає наратив, теми і інформацію для своєї концепції операції. З цих елементів впливають необхідні умови і ефекти, узгоджені зі стратегічним планом комунікації. Сприяння стійкій політиці зосереджено на поведінкових результатах проти цільової аудиторії. Результати та ефекти формують наратив, пов'язаний з конкретною інформаційною кампанією.

Американський підхід пропонує наступне: “Фахівці з планування комунікацій повинні враховувати національні та стратегічні цілі в процесі планування залучати певну аудиторію і координувати дії спільних зусиль з нашими партнерами для досягнення єдності зусиль” [2, с. 5]. Хоча, це і не так яскраво виражено, як у випадку з Великобританією, національні стратегічні цілі також є цілями для об’єднання. ComSynch вважається ключовою частиною в перемозі у битві за бажаний результат, яка також є частиною його цілі. Цікаво, що американський підхід визначає боротьбу за бажаний результат, характерним для нерегулярних військових дій. Це свідчить про те, що на еволюцію комунікаційних синхронізацій явно впливає тривала війна з терором. Хоча конкретні цілі стратегічної комунікації можуть бути різними і повністю залежати від конкретної ситуації або кампанії, зазвичай мета стратегічної комунікації збігається з цілями національної стратегії. Це виправдовує термін “*стратегічний*”, тому що його цілі нерозривно пов’язані з абстрактним рівнем стратегії державної політики. Отже, концепція стратегічної комунікації має стратегічний характер в обох країнах.

Шляхи вирішення. Головне питання в тому, як ми хочемо досягти певних цілей. Відповідно до вищезазначеного британського визначення, вплив на ставлення та поведінку окремих осіб, груп і держав пропонується для досягнення стратегічних цілей комунікації.

Британський підхід пропонує деякі принципи для реалізації успішної стратегічної комунікації. Діяльність StratCom повинна керуватися повноваженнями, узгодженістю, надійністю, адаптивністю, залученістю, оцінкою і повинна скеровуватись певною політикою.

Розширення прав і можливостей – це дозвіл командирам проявляти ініціативу для швидкого реагування в інформаційній сфері.

Оцінка – це здатність оцінювати діяльність StratCom і оцінювати її наслідки та як можна отримати правильно зворотній зв’язок.

Адаптивність – це інноваційне використання каналів зв’язку і здатність реагувати на зміни в цільовій аудиторії. Залученість означає розуміння рушійними силами поведінки і відносин ключових зацікавлених сторін.

Комунікація – це діалог, тому участь всіх абсолютно необхідна. Надійність спрямована на резонуючі повідомлення. Джерело і його повідомлення повинні бути такими, що заслуговують довіри. Узгодженість тісно пов’язана з довірою. **Непослідовність підриває довіру і може призвести до інформаційного “братовбивства”**, а сама керована політика (не плутати з диктатурою думки) означає вимогу до чітких цілей і завдань. Основним принципом американського підходу є прямий діалог з ключовими акторами, при цьому першочергова увага приділяється вислуховуванню перспектив, бажань і очікувань. Крім того, JDN (US Armed Forces) більше

фокусується на методах і процесах. Приклад пропонованих способів ComSynch процесу наведено нижче.

Хоча стратегічне спілкування є в першу чергу питанням стратегічного рівня, як ми покажемо в кінці розділу, існує розумна необхідність використовувати його також на оперативному і тактичному рівні. Щоб бути ефективними і дієвими, британці пропонують, як процеси StratCom повинні бути приведені у відповідність зі стратегічним, оперативним і тактичним рівнями.

Рис. 1. JDN (US Armed Forces).

Кожен рівень командування відіграє свою роль, тому потрібна узгодженість. Це досить важливо, коли StratCom повинен широко використовуватися на міжурядовому рівні. Це також питання відповідальності і ролей. Головну роль відіграє Рада національної безпеки, як форум для прийняття рішень, який контролює всі аспекти безпеки Великобританії. Інтеграційну роль повинен виконувати відділ стратегічних комунікацій Міністерства оборони, який буде синхронізувати всі пов'язані з обороною комунікаційні дії.

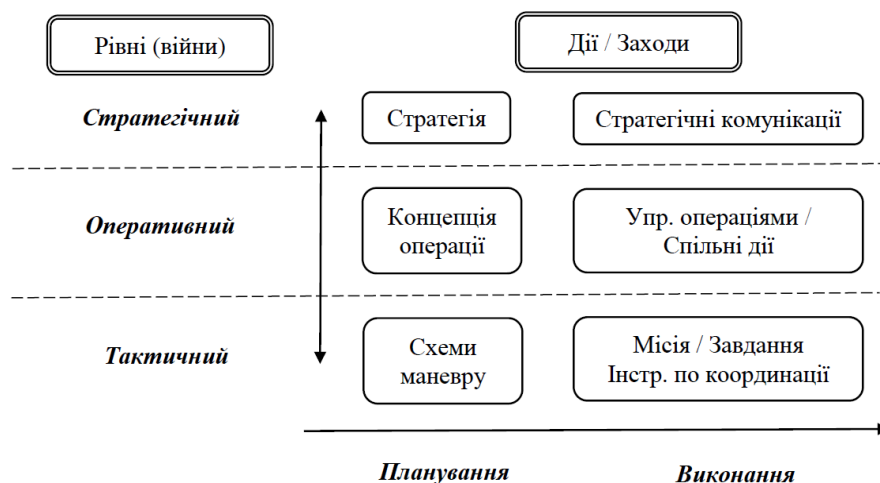

Рис. 2. JDN 1/12.

Для реагування на кризу JDN 1/12 використовує групи стратегічних комунікацій для формулювання пріоритетів обміну повідомленнями на основі розробленої та погодженої міністерської політики і пріоритетів національної безпеки (для кращого розуміння див. рис. 3).

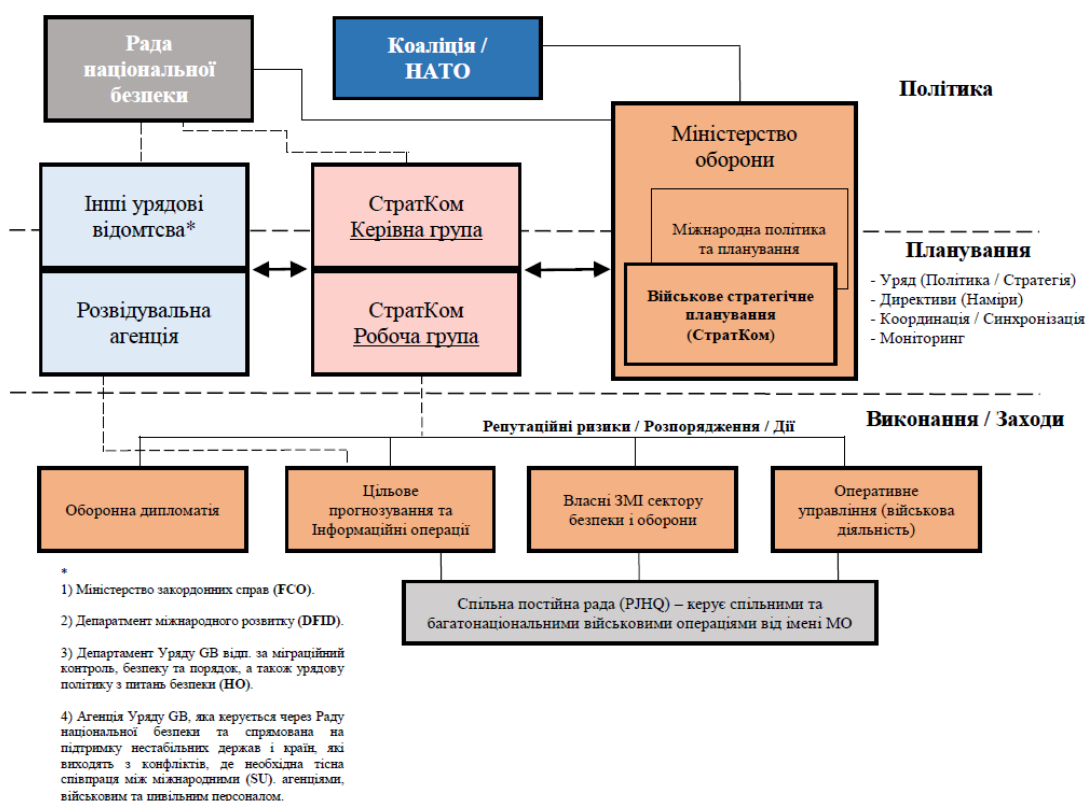

Рис. 3. JDN 1/12.

Співпраця різноманітних департаментів, відмінність між кризовим реагуванням і рутинною стратегією глибоко вплине на те, як Великобританія збирається реалізувати свої стратегічні комунікації. Очевидно, що в той час, поки концепція розробляється Міністерством оборони, фокус явно на

Урядовому рівні. Ми вважаємо, що це заслуговує на увагу, оскільки воно явно впливає на шляхи стратегічного спілкування. Просте порівняння Рис. 1 і 3 показує, що між підходами Великобританії і США до стратегічних комунікацій існує помітна структурна схожість.

Проте, вибір способів іноді сильно різниться. Ми вважаємо це результатом суворой про військової орієнтації американської концепції.

Засоби досягнення цілей. У той час як цілі і способи описують, що і як ми хочемо досягти, засоби описують, що нам потрібно для цього зробити. Спілкування саме по собі без сумніву є основним засобом стратегічної комунікації. JDN 1/12 визначає спілкування як слова, зображення і публічні дії.

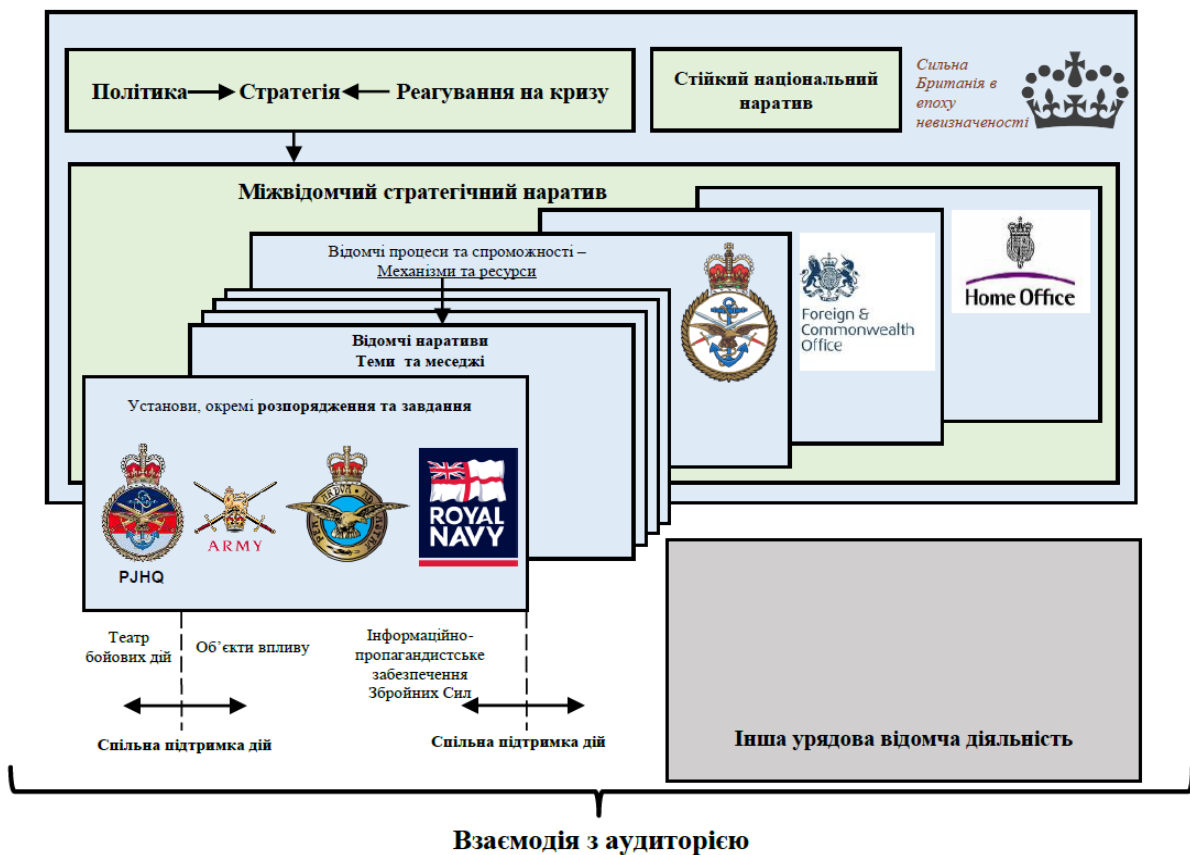

Рис. 4. JDN 1/12.

Також включає в себе суспільні зв'язки з громадськістю, громадські зв'язки, інформаційні операції, оборонну дипломатію, діяльність в області м'якої сили і дипломатичну агітацію. Спілкування має бути скоординоване наративами. Це переконлива сюжетна лінія, яка пояснює те, що відбувається і з чого можна зробити висновки. Всі слова, справи і дії, як у військовій, так і в цивільній сферах, повинні бути викладені в стратегічному наративі. Планування і використання наративів є вертикальним і горизонтальним процесом (для кращого розуміння див. рис. 4).

JDN (US Armed Forces) США також приділяє велику увагу стратегічним наративам. Згідно з документом, стратегічний наратив – це постійне спілкування з контекстом і кінцевим станом, що впливає з різних стратегічних документів Уряду США. Одним з можливих зазначених джерел є Керівництво по застосуванню Сил. Коли проблема є новою, наприклад, в разі кризового реагування, джерела, такі як президентські промови і інші заяви високопоставлених чиновників, можуть використовуватися для формування стратегічного наративу. У документі також наведено приклад конкретного зв'язку стратегічного наративу з планом кампанії (див. рис. 5).

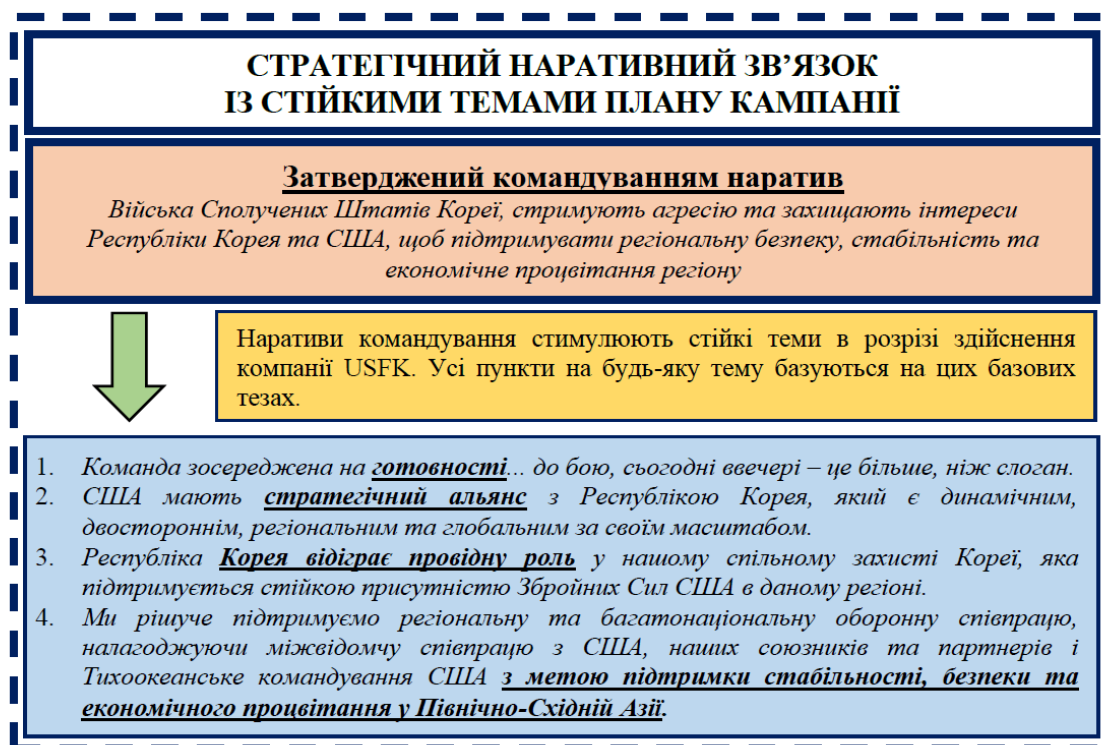

Рис. 5. JDN (US Armed Forces).

Іншим фундаментальним засобом ведення StratCom є розуміння аудиторії. Без розуміння немає взаємодії, і без участі немає впливу. Це непросте завдання, тому що в сучасний інформаційний час неможливо локалізувати і відокремити одну конкретну аудиторію. StratCom постійно працює з різними аудиторіями на місцевому, національному та глобальному рівнях. Американська JDN (US Armed Forces) виділяє три типи аудиторій. Вона визнає зацікавлені сторони, громадськість і аудиторію.

Аудиторія – це широка, грубо визначена певна група, в яку входять відповідні зацікавлені сторони або групи, з яких може бути сформована громадськість.

Зацікавлені сторони – це окремі особи або групи, які безпосередньо залучені або дотичні до операцій (дій об'єднаних сил), які заслуговують розгляду, оскільки вони, природно, мотивовані на дії, якщо їх інтересам загрожує небезпека.

Громадськість – це групи різного розміру, які можуть починати організовуватися або можуть створюватися для підтримки або протидії спільним зусиллям щодо виконання місії.

Обидві концепції сходяться на думці, що всі види інформаційних каналів є природним засобом для StratCom. Традиційні медіа, нові медіа, соціальні сайти **являють собою загрозу і виклик одночасно.**

Висновок. Сполучене Королівство розглядає стратегічну комунікацію, як широкий міжурядовий інструмент для досягнення цілей, визначених національною стратегією. Таким чином, це залежить від спільних зусиль багатьох урядових відомств. Міністерство оборони уособлює собою не тільки, як об'єкт StratCom, але виконує певні ролі та обов'язки. Природно, що стратегічне спілкування в розумінні оборони, зосереджено на військових питаннях, таких як військові кампанії, конкретні кризові заходи і стійкі теми національної безпеки та репутації. Американський підхід також спрямований на стратегічні цілі, поставлені Урядом. Концепція набагато більш суворо побудована для досягнення військових цілей, ніж британська. Там, де британська JDN 1/12 (2/19) описують синхронізацію зусиль між урядовими органами, в документі США говориться в основному про внутрішньо військові процеси.

В обох концепціях стратегічний наратив відіграє ключову роль. Наратив розуміється, як основа або центральна схема для інтеграції тем. Обидві концепції прагнуть до розуміння аудиторії, що дозволяє її залучати для досягнення бажаного результату. Американський підхід йде глибше і виділяє аудиторію на три групи, що, на наш погляд, є корисним кроком. З іншого боку, мета, розуміння і залучення аудиторії одна й та ж – отримати вплив.

Ми вважаємо, що обидві концепції мають фундаментальну схожість. Базова логіка диктує загальні структурні особливості, тому що Великобританія і США розглядають стратегічну комунікацію, як інструмент для просування національних інтересів в галузі комунікації. Концепція усунула давню потребу завойовувати *“серця і розум”* в сучасну інформаційну еру зі складним комунікаційним середовищем і різними аудиторіями. Обидва підходи вирішують ці проблеми за допомогою широких міжсекторальних зусиль з координації і синхронізації своїх національних комунікаційних заходів.

Основні відмінності пов'язані з різними етапами розробки концепцій, а не з принциповими відмінностями в розумінні природи StratCom.

Ми сміливо можемо припускати та стверджувати, що триватиме занепокоєння з питання стратегічної комунікації між науковим середовищем, урядами і Збройними Силами. Динаміка сучасного світу не позбавить від необхідності добре налагодженого спілкування.

Список використаних джерел

1. By Dennis M. Murphy. The Trouble with Strategic Communication(s). U.S. ARMY WAR COLLEGE. Center for Strategic Leadership, January 2008, Volume 2-08
2. *Communication Strategy and Synchronization*. The Deployable Training Division (DTD) of the Joint Staff J7. May 2016. – p. 5.
3. For example D. Betz - *Communication Breakdown: Strategic Communications and Defeat in Afghanistan*, S. Tatham a R. Le Page - *NATO Strategic Communication: More to be done?*, G. Dimitru - *Winning the story war: Strategic communication and the conflict in Afghanistan* etc.
4. Joint Doctrine Note 1/12 (JDN 1/12). “Strategic Communication: The Defense Contribution”. January 2012. – 67 P.
5. Joint Doctrine Note 1/12 (JDN 1/12). “Strategic Communication: The Defense Contribution”. Jan. 2012. – p. 10.
6. Joint Doctrine Note 2/19 (JDN 2/19). “Defence Strategic Communication: an Approach to Formulating and Executing Strategy”. – April 2019. – 74 P.
7. Joint Doctrine Note 2/19 (JDN 2/19). “Defence Strategic Communication: an Approach to Formulating and Executing Strategy”. – April 2019. – p. 17.
8. Joint Doctrine Note 2/19 (JDN 2/19). “Defence Strategic Communication: an Approach to Formulating and Executing Strategy”. – April 2019. – p. 24.
9. Joint Doctrine Note 2-13. “Commander Communication Synchronization”. 16.12.2013. – 126 P.
10. Joint Doctrine Note 2-13. “Commander Communication Synchronization”. 16.12.2013. – p. 8.
11. Levy S., Jack. 2008. “Case Studies: Types, Designs, and Logics of Inference”. *Conflict Management and Peace Science*, Vol.25, No.1.
12. Lijphart, Arend. 1971. “Comparative Politics and the Comparative Method”. *The American Political Science Review*, Vol. 65, No. 3.
13. National Security Secretariat Implementation Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-question/Lords/2018-11-06/HL11333> [Accessed 07 June 2018].
14. Tatham, Steve. 2013. U.S. Governmental Information Operations and Strategic Communications: A Discredited Tool or User Failure? Implications for Future Conflict. U.S Army War College.
15. U.S. Department of State, “QDR Execution Roadmap for Strategic Communication,” September 2006, p. 3.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

Т.І. Вільховченко, ІСТОРИКО-ПОБУТОВИЙ ТАНЕЦЬ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	3
О.М. Вознюк, ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ	7
Я.В. Волкова, В.В. Ворожбіт-Горбатюк, ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ У КЛУБАХ ДЛЯ РАНЬОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ У ФІНЛЯНДІЇ	10
Л.В. Гончар, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК ЇХНЬОГО ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	12
Л.І. Довгопола, РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ПРИРОДНИЧНИКІВ.....	15
Л.М. Dubovik, A.M. Kolenchenko, ANALYSIS OF THEORY AND PRACTICE TRAINING FOR FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION TO FORM MORAL AND VOLITIONAL QUALITIES OF TEENAGERS	20
О.С. Дудукалова, О.А. Кривильова, МОНІТОРИНГ СФОРМОВАНOSTІ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	23
О.В. Кміть, ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	27
Ю.С. Котелянець, ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ РІЗНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ.....	32
A.S. Lisinchuk, THE USAGE OF WEATHER WEB-SITES FOR CREATING ACTIVE LEARNING TASKS AT THE LESSONS OF MARITIME ENGLISH.....	37
Т.І. Мацейків, ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ ЛІЦЕЮ НА УРОКАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ.....	40

О.В. Салі, НАЦІОНАЛЬНО-РЕГІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ФІЛОЛОГІВ	42
В.І. Саюк, Н.Л. Коник, МЕТОДИЧНА РОБОТА У ШКОЛІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ.....	46
Е.Ш. Фархадова, Л.М. Єфименко, ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	48
М.Ю. Швець, О.П. Гетьман, КОНКУРСИ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ-СТИЛІСТІВ.....	51

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

О.П. Гетьман, РОЛЬ ЗАЧІСКИ В ІМІДЖБІЛДІНГУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	54
А.М. Дзюба, І.С. Коваль, ФЕНОМЕН МОДИ.....	57
К.О. Катріченко, О.В. Гончар, ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДИЗАЙН-ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ	60
І.С. Коваль, ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЇ «ПЕРУКАР».....	62
Ю.О. Кошева, І.С. Коваль, РОЛЬ ЕКЛЕКТИЗМУ У ФОРМУВАННІ МОДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СУЧАСНІЙ ІНДУСТРІЇ КРАСИ	66
О.В. Отрок, О.П. Гетьман, УКРАЇНСЬКА СТИЛІСТИКА В ДИЗАЙНІ СУЧАСНИХ ЗАЧІСОК	73
І.В. Продан, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕТНОСТИЛЮ У ДИЗАЙНІ.....	75
Ю.В. Самохіна, ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИШИВКИ У ВИРОБАХ ІНТЕР'ЄРНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	79
Д.В. Черв'як, О.П. Гетьман, ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАЧІСКИ ЗАСОБАМИ БІОНІКИ.....	83

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ.
ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>О.П. Белозеров, Л.С. Данил,</i> СПОРТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	86
<i>І.А. Буравська, О.В. Білецька,</i> ЕТИМОЛОГІЯ НАЗВ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	89
<i>Т.Є. Вільчинська, Л.С. Данил,</i> ФІТОНІМИ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	92
<i>О.В. Дикан,</i> МОДАЛЬНІ ЧАСТКИ В КОНТЕКСТІ ПРАГМАТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	95
<i>В.Д. Здецька, О.В. Білецька,</i> СЛОВОВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОСМЕТИКИ ТА КОСМЕТОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	100
<i>Д.Р. Каштельян, Л.С. Данил,</i> БЕЗАФІКСНІ ВІДІМЕННИКОВІ ДІЄСЛОВА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	103
<i>А.Ю. Козак,</i> СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОСЛИН В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	106
<i>Г.Г. Кузнєцова,</i> СЦЕНІЧНЕ ВТІЛЕННЯ П'ЄС УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО ДРАМАТУРГІВ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА ТА ЄЖИ ШАНЯВСЬКОГО	108
<i>А.Р. Лобачевська, О.В. Білецька,</i> ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ КУЛІНАРОНІМІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	113
<i>М.В. Назарук,</i> РОЗВИТОК ЗАЛІЗНИЦЬ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ПЕРІОД ЇХ ПЕРЕБУВАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ ВЛАСНОСТІ.....	115
<i>Г.М. Наконечна,</i> ЖИТТЕВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ РІЗЬБЯРА-ВІРТУОЗА ВАСИЛЯ ПЕТРІВА.....	119
<i>В.О. Олійник, Л.В. Олійник,</i> ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОПОНІМІВ ФЕДЕРАТИВНОЇ ЗЕМЛІ ШЛЕЗВІГ-ГОЛЬШТЕЙН	123
<i>Є.Г. Ромашкан, Л.С. Данил,</i> ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З СЕМАНТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ «МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ» В НІМЕЦЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	125
<i>П.Д. Шутова, Л.С. Данил,</i> ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	128

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

В.Б. Грушаник, О.Є. Токар, ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ	131
В.С. Косован, СТАН ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	133
Т.А. Лугомина, ГОТОВНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДО ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ	137
Т. Chirkova, S.D. Maksimenko, FEATURES OF CONSTRUCTION OF THE CONSULTING ALGORITHM OF INTERNATIONAL COUPLES	141
А.А. Чуєнков, В.Д. Гоцуляк, АНАЛІЗ ЯКОСТІ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	144
А.А. Чуєнков, В.С. Муковіз, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПОВ'ЯЗАНІ З УХИЛЕННЯМ СПЛАТИ ПОДАТКІВ	149
А.А. Чуєнков, В.С. Муковіз, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ НАДХОДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	152

Розділ 5
ЖУРНАЛІСТИКА

О.С. Савкова, Л.М. Городенко, ПРОБЛЕМИ ТА ТРЕНДИ КОМУНІКАЦІЇ ІНФЛЮЕНСЕРІВ У ЦИФРОВІЙ СФЕРІ	157
--	-----

Розділ 6
УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Д.Л. Демидко, СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ	160
А.В. Кирпале, РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	162

Розділ 7 ПРАВО

<i>А.Г. Барабаш, Е.Р. Хадієва,</i> ЗАДОВІЛЬНИЙ СТАН ЗДОРОВ'Я ОСІБ, ЯКІ ПРАГНУТЬ УКЛАСТИ ШЛЮБ, ЯК ОДНА З МАТЕРІАЛЬНИХ УМОВ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ: ПРИКЛАД КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ	170
<i>Д.О. Вершиніна, О.А. Калганова,</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО)	173
<i>Є.В. Сизонов,</i> ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИСТРОЮ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРИВЕДЕННЯ В ДІЮ РЕАКТИВНИХ ПРОТИТАНКОВИХ ГРАНАТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИБОХОВО– ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	175
<i>О.І. Шведик,</i> ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО ТА ВАРІАНТИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	178

Розділ 8 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>А.О. Кіданов,</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE – IS IT GOOD OR BAD?	183
<i>О.В. Фінчук,</i> СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ З ПІДКРІПЛЕННЯМ РОБОТИЗОВАНОГО АГЕНТА ЗА РАХУНОК ДЕКОМПОЗИЦІЇ ЗАДАЧІ.....	185

Розділ 9 ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

<i>В.Г. Єфімова,</i> ОТРИМАННЯ КОСМЕТИЧНОЇ ЕМУЛЬСІЇ З ЛАМЕЛЯРНОЮ РІДКОКРИСТАЛІЧНОЮ СТРУКТУРОЮ	192
<i>О.О. Рибак, С.В. Супрунович,</i> СИНТЕЗ КСАНТЕНАМІДІВ, ПОХІДНИХ 1,5-БІС(2-ГІДРОКСИ-3-МЕТОКСИФЕНІЛ)-1,4-ПЕНТАДІЕН-3-ОНУ	193

Розділ 10
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

<i>М.В. Назарук,</i> АРХІТЕКТУРА ЗАЛІЗНИЧНОГО ВОКЗАЛУ В ГОЛОБАХ	196
--	-----

Розділ 11
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>Klaudia Bandoła, Kinga Bandoła,</i> <i>Mariola Janiszewska, Paweł Kalinowski, Ewelina Firlej,</i> CHARAKTERYSTYKA NIETOLERANCJI POKARMOWYCH U DZIECI.....	200
<i>Klaudia Bandoła, Kinga Bandoła,</i> <i>Mariola Janiszewska, Paweł Kalinowski, Bartłomiej Drop,</i> KONCEPCJA I ZADANIA SZKOŁY PROMUJĄCEJ ZDROWIE.....	203
<i>Natalia Czychańska, Ewelina Firlej,</i> <i>Katarzyna Sidor, Anna Sokołowska, Agnieszka Barańska,</i> ZNACZENIE WITAMIN W KOSMETYKACH DO PIELĘGNACJI SKÓRY	207
<i>Weronika Dalmata, Ewelina Firlej,</i> <i>Anna Sokołowska, Mariola Janiszewska, Agnieszka Barańska,</i> CZERNIAK – NAJGROŹNIEJSZY NOWOTWÓR SKÓRY.....	211
<i>Patrycja Gierszon, Robert Chudzik,</i> <i>Agata Stachura, Magdalena Paziewska, Mariola Janiszewska,</i> CZYNNIKI RYZYKA MOGĄCE WPŁYWAĆ NA NIEPRAWIDŁOWOŚCI I ROZWÓJ CHOROÓB BŁONY ŚLU ZOWEJ JAMY USTNEJ.....	215
<i>Magdalena Grzechnik, Mariola Janiszewska,</i> <i>Bartłomiej Drop, Agnieszka Barańska, Edyta Sugier,</i> JAKOŚĆ I ZARZĄDZANIE JAKO WYZNACZNIK ZADOWOLENIA PACJENTA Z USŁUG W PLACÓWKACH MEDYCZNYCH	219
<i>Magdalena Grzechnik, Mariola Janiszewska,</i> <i>Edyta Sugier, Agnieszka Barańska, Ewelina Firlej,</i> NOWOTWÓR PŁUCA – CICHY ZABÓJCA NIE TYLKO OSÓB PALĄCYCH	223
<i>Emilia Kwiecień, Katarzyna Sidor, Ewelina Firlej,</i> <i>Mariola Janiszewska, Agnieszka Barańska,</i> DZIAŁANIE I ZASTOSOWANIE WYBRANYCH EKSTRAKTÓW W KOSMETYKACH	226
<i>Edyta Sugier, Katarzyna Sidor, Ewelina Firlej,</i> <i>Anna Sokołowska, Mariola Janiszewska,</i> ZASTOSOWANIE KWASÓW ORGANICZNYCH W KOSMETOLOGII	230

<i>Klaudia Żak, Michał Piwoński, Magdalena Zawisłak, Marcin Zaniuk, Agnieszka Barańska,</i> RYZIKO WRODZONYCH MALFORMACJI PŁODU WSKUTEK PRENATALNEGO LECZENIA PRZECIWPADACZKOWEGO ŁAMOTRYGINĄ KOBIET CIĘŻARNYCH.....	234
--	-----

Розділ 12 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

<i>К.О. Дуванська,</i> ВПЛИВ РОВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ НА СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ У СУСПІЛЬСТВІ	241
--	-----

Розділ 13 СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

<i>Ю.В. Литвин, В.М. Фірман,</i> ТРУСКАВЕЦЬКИЙ І СХІДНИЦЬКИЙ БАЛЬНЕОЛОГІЧНІ ЦЕНТРИ	246
<i>А.І. Нічик, Ю.О. Халілова-Чуваєва,</i> ФОРМУВАННЯ ПРИВАБЛИВОГО ІМІДЖУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ	249

Розділ 14 ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

<i>О.В. Домбровський, О.А. Гутнік,</i> ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СПОЛУЧЕННЯ ШТАТАХ АМЕРИКИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	253
--	-----